189932

KSIĘGI
KONW
OSK
1 2.

VIII
L. o. hung
975. h

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

KLIEGL KÖNYV.

Irták

Autunovics József. Burián Imre. Császár. B. Eötvös József. Garay János. Hollermayer. Ilosvay Rudolf. Jablanczy. Kiss Antal. Kunoss. Lauka Gusztáv. Lakner Sándor. L.* Gr. Mailáth János. Medve Imre. Nagy József. Ney. Pajor István. Pulszky Ferencz. Sujánszky. Szemere Pál. Szeberényi Lajos. Tárkányi Béla. Vachot Imre. Vachot Sándor. Vidor Emil. Zsoldos Ignácz.

OSZK

Gróf Kliegl János
V. évf. Kisd. 1862, V. 12.
44. l.

Első kötet.

PESTEN.
Nyomtatta Landerer és Heckenast.
1842.

KÜLÖN KÖNYV.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

189.932

Előszó.

Alig van az emberi nem' történeteiben különösebb jelenet, 's melly mélyebb pshychologiai vizsgálatot érdemelne, mint az, hogy épen azon találmányok, mellyek az egész emberi nem' haladását mintegy varázsütés által előmozdították; mellyek által az eszmék' világa uj irányt nyert, korukban hidegséggel fogadtattak 's több gáncsokkal illettettek, mint a' mennyi hírt arattak. Ki nem ismerné a' mondát, mellyet Platoban olvashatunk, melly szerint Thót az irás' feltalálója, az egyiptomi királyhoz ment jutalmat várva, 's a' király nem látta át az új mesterség' nagyszerűségét, 's belőle csak a' tudo-

mány' hanyatlását következtetve, azt mondá: „Vigyázz, Thót, hogy találmányoddal az emberiségnek többet ne árts, mint mennyit használsz, hogy ez a' feledés' eszközévé ne váljék: mert az emberek eddigelé gondolkoztak, 's tudtak; ezentúl írni fognak — 's feledni." — Még ismeretesebb parancsa azon barbár királynak, ki, midőn vezére a' bevett városban található minden könyvekből máglyát építtete, a' megégetést megtiltotta, nehogy a' nép, elvonatva az olvasástól, unalmában férfi erejéről megemlékezzék. — 'S midőn Guttenberg a' nyomtatást feltalálta, az akkori tudósok' egész serege felzúdúlt ellene: mert ők a' tudományt szent tulajdonuknak tekinték, mellyet az új találmány őrségök alól kiragadva, a' nagy közönség' avatatlan kezeibe juttatandott. Sőt még korunkban is találkozott egy szellemdús iró, ki a' nyomtatás' feltalálásának árnyoldalait kiemelte: azon roppant könyvözönt, melly most a' józan észt elborítással fenyegeti; a' nem-

zetek' természeti fogékonyságának azon olvasás általi eltompulását, mellyre a' legjobb könyv sem képes többé maradó befolyással lenni; a' tudomány' közönbösítését, a' rosz munkák' tömegében, mellyek szintúgy mint a' jobbak utókorra át fognak a' szellemi örökség' terhe gyanánt menni; végre azon aránytalanságot, mellyben a' müvelődés' eszközei elpuhúlt testünkhez állanak. — 'S íme újra felébredt egy eszme, melly, ha a' számítások nem csalnak, a' szellemi életben egy új korszakot idéz elő; 's kivitele megint csak hanyagon pártoltatik, sőt még a' kivitel' kisérlete is alig tud figyelmet gerjeszteni; mind a' mellett, hogy sikerülés' esetében a' képzelődés nem elég gazdag a' következmények' egész lánczsorát felfogni. Meglehet, hogy csalódom, — de azért még sem mulasztom el, valahányszor Pozsonyban vagyok Kliegl t, a' derék gépészt, meglátogatni, 's neki részvevő baráti kézszoritással szerencsét 's türelmet kivánni, mire annyira szüksége van.

Nyárutó' közepén látogattam meg, 's akkor, mint már többször is, szomorú állapotban találtam. Osztó-gépe csaknem egészen kész volt: négyszáz pengő forinttal képesnek hitte magát azt elkésziteni úgy, hogy a' kisérlet nagyban is megtörténhessék. — Számolásai eddig nem csalták meg, ő maga meg van elégedve gépével, 's azon remény, mellyel a' jó sikerben nem is kételkedik, még munkásaira is átment, 's midőn őket megint, — akkor már negyedszer — pénzhiány miatt elbocsátani kénytelen volt, ketten közölök, csupán ügyszeretetből, műhelyében megmaradtak, 's ingyen dolgoztak. Ő pedig látja maga előtt közel jövőben a' hirkoszorút, mellyet elérni egy pár száz pengő forint' hija nem enged, 's látja maga körül családjának, neveletlen gyermekeinek szegény állapotját: mert vagyonát már régen kisérletekre költötte, 's nem képes sem rajtok segíteni, sem gépét elvégezni; — valóban tantaluszi kín, melly az itlanok' gyanusításai, 's a' nagy tömeg'

günykaczaja által még növekedik, melly őrültnek tartja azt, ki egy nagyszerű eszme kétséges kiviteléhez vagyonát, életét, becsületét kötötte! Hát ha még gyenge pillanatai is volnának, mellyekben felébredne benne a' kétely, számolásainak igazsága iránt? mellyekben életerejének, családja' jövőjének vesztét maga előtt látná, mik talán egy ki nem számított rúgó' erejétől, egy számolási tévedéstől függnek? 'S hideg részvétlenség körözi őt, 's azon százak közt, kik tíz-tíz forinttal segítették elő, alig találkozik egy, ki ezen állapotot felfogná, ki őt baráti kézszorítással bátoritaná, 's a' csüggedés' óráiban vigasztalná; alig találkozik, ki a' gépet, habár kiváncsiságból, megnézné! A' nagyobb rész oda vetette neki a' pénzt, mint szoktunk alamizsnát vetni az alkalmatlan koldusnak, hogy megmenekedjünk tőle, nem emberi érzésből; 's most legfelebb azt kivánja tudni: valjon a' lángeszű gépész pénzbeli számadásait az olasz könyvvitel' szabályai szerint vit-

te-e? — mi történjék a' géppel, ki gondolna avval! — Mindez kimondhatatlan fájdalmat gerjesztett bennem, pedig Kliegl nem panaszkodott, sőt mély hálával említé azokat, kik az ügybarátok' utolsó hirlapi felszólamlása után közel 300. forintot áldoztak a' munkára, — de az üres műhely 's maga a' csaknem egészen kész gép, hangos panaszképen állottak előtte, — 's én érteni kezdtem Prometheusz' mythoszát, a' hatalmas Titanét, ki az égi tüzet a' földiek' számára elorozta, 's azért a' kaukazi bérczekhez bilincseltetett, hol őt az általa boldogitott emberek' egyike sem kereste fel, míg a' saskeselyű belsejét felszaggatta. Valóban, minden lángész új Prometheusz — 's a' saskeselyü időnk' itlan, számoló, kereskedői 's ügyészi kedélyét jelképezi.

Pestre jövén több rokonérzésü férfiakat találtam, kik addig cselekedtek, mig én ábrándoztam. Itt volt barátom Zsoldos Ignácz, ki a' Kliegl-könyv' eszméjét meg-

pendítette, minek következésében már több író beküldte járulékát, köztök gróf Majláth János, Komárominak olly becses naplóját; itt a' lelkes Császár Ferencz, ki nem csak az ügy' általános előmozdításában fáradozott, hanem a' könyvre szükséges papirost is előlegezte; itt Garay, ki a' szerkesztés' és felügyelés' terhét magára vállalta, 's midőn még Heckenast' és Landerer' könyvnyomó intézete a' nyomtatást is előlegezni igérte, csak egy hibázott még, a' négyszáz pengő forint, mire Kleglnek legközelebb szüksége volt. Felszólítottuk tehát azon könyvkereskedőt, ki már annyit tett a' magyar irodalom számára, kinek egyes munkáknáli nyereségét az irók olly sokszor említik, míg a' megbukott munkáknáli veszteségét elhallgatják, kinek árvizkönyvi jövedelmét azok vetik szemére, kik ahhozi járulékaikat be nem küldötték — Heckenast Gusztávot, — 's ő késznek nyilatkozott a' nehéz idők' és pénzcrisis' daczára is ezen

összeget előlegezni, ha a' többi könyvkeresdők magokat el nem vonják, — sőt mindjárt fel is szólította e' részben Eggenberger József, és Hartleben K. A. urakat, kik vele egyetemben a' szükséges pénzt Pozsonyban kifizették. — Mind ezen előlegezések' hypothekájaul szolgál ezen könyv, — mire azon olvasókat figyelmeztetni kötelességemnek tartottam, — kiket a' tartalom ki nem tudna egészen elégíteni, hadd elégítse ki őket azon érzelem, hogy egy nagyszerű találmány' kivitelét elősegitették. —

Pulszky Ferencz.

AZ UJ GUTTENBERG.

Nem Franklin, a' bölcs,
Nem ő vevé ki
Isten' kezéből
A' mennykövet:
A' mainzi polgár
Ragadta azt ki,
Midőn az első
Betűt faragván,
A' veszteg írást
Szétrakhatónak
Hirdette ki: —
'S évezred óta
Hordott igáját
Gigász-kezekkel
Szélyelszakitván,
Sajtója által
Emancipálta
A' szellemet.

'S tudjátok 's tudja minden,
Ki büszke röpteit
Követte, hogy betűje
Legyőzve a' sötétség'
Órjási szörnyeit
Meghozta föld' fiának,
Mit tőle Édenével
Az isten elveve;
Meghozta föld' fiának
Szent fáját a' tudásnak,
Meghozta Guttenberg!
'S az ember, a' kinek
Illy jótevője volt;
A' kor, mellynek disze,
A' hon, mellynek fia
És büszkesége volt,
Mit tettek a' dicsőnek?
Az ember, mint szokása
Mióta 's meddig ember,
A' jótevőt,
A' kor' diszét,
Á' hon' fiát
Hálátlanúl feledte,
Gunyolta 's megvetette.

De ő, a' művész,
Az öntudatnak
Szent ihletével
Haladt előre,

'S mellyet dicsöen
Meggyújta immár,
Szövétnekével
Csüggetlenül világitott,
Mig égi lángja
A' vak tudatlanságnak
A' rémek' országának
Eloltá éjjelét;
'S felhozta a' tudásnak
A' lelki tisztulásnak
Pirosló reggelét:
'S az ember, íme,
Négy századon túl
Ősei' bünét
'S ősei' bünében
Jó tételményit
A' nagy müvésznek
Elismeri!
'S magasztos érzetében
Örömkönyüs szemekkel
A' Rajna' partain
Szobort emel porának
Szintúgy diszül nevének,
Mint ősei' szégyenének,
A' mivelt maradék.

A' mivelt maradék?
'S mivelt-e hát
E' maradék?

Im, mig a' Rajna'
Partján az írás'
Megváltójának
Négyszázad éves
Napját dicsőjtik:
A' Karpatoknak
Áldott honában
Új phönix ébred
A' nagy vivónak
Szent hamvából.
Nem, mint elődc,
A' veszteg írást,
De vakmeréssel
Magát a' sajtót
Emancipálni
Igérkező!

'S az ember, kérditek,
A' kor, mellynek dísze,
A' hon, mellynek fia,
Mit tesznek a' dicsőnek?
Az — ónteherrel
Vonszolja vissza
A' büszke szállót
Anyag-körébe
Fen-röptiből;
Ez — elfelejti,
Hogy a' nagy eszme
Nem egy hazának

Kicsiny körére,
De egy egész
Kor és világra
Fog- hintni fényt,
'S kicsinykedése'
Szűk mérüjével
Latolja, mit
Az égi szellem
Örök korokra
Bizton teremt.

De szűk köréből
Az égi eszme'
Villámsugára
Magasb 's magasbra
Repülni fog,
Repülni nemcsak
A' Karpatoknak
'S az égi Lomnicz'
Föllegcsucsáig;
De messze onnan
A' térvilágnak
Egyik szögétől
A' másikig.
Hirdetve fennen
Kliegl nevét.
Hirdetve — áldva
Az embereknek

Uj jótevőjét,
A' kor' diszét,
Hazája 's nemzetének
Dicső fiát.

Garay János.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

VONÁSOK

AZ ORSZÁGGYÜLÉSI ÉLETBŐL.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Szép olvasóném!

A' következő lapokat ajándékul készítettem számodra, hogy lásd: mi könnyen vív az eltökélt tiszta erény a' cseleiben hánykodó pokollal! — Vagy ismered e' kis szövénynek rejtélyes szálait, 's ezen esetre kérlek, vedd ki a' jó tanulságot onnan is, hová azt senki sem rejtette; vagy nem ismered, 's ez esetben, kérlek, hidd el, hogy ha nem minden tréfának igaz is fele, ennek több mint fele igaz. — Ez esetben vedd ki a' jó tanulságot onnan is, hová azt valaki rejtette, 's alkoss belőle hasznot ten számodra. Ráérsz, hosszú a' tél; kora alatt senkinek és semmit sem használni, csunya semmiség. Az idő erényért, tiszta erényért ohajtozik, és szivesen nézi hosszú ohajtozásának fel-feltünő tárgyait. — Csak ennyit akartam előre mondani. Most már, szép olvasóném, szűz szácskádat csókolja meg az ég, 's merítse szivedet mondhatlan édességü öröm, tengerébe. —

Hol volt, hol nem volt. (1)

Volt egyszer egy kis barna lányka, 's ez a' barna kis lány fürge volt, mint a' pusztai zerge, és karcsú, mint a' réti líliom, igenigen karcsú. Nyaka talán hóbul, vagy finom czukorlisztből vala kigömbölyítve; mert olly fejér vala, hogy szörnyüség. Melle is szép lehetett, mint a' hófuvat belseje: de ezt nem látta emberi szem, nem látta az éj' szeme, nem a' napsugár, sem a' szellő; úgy bujtaták, úgy rejték, úgy őrizék ruhája' kapcsai, mint a' fösvény gyám kincses árva hajadonát; mint a' fösvény' ládáját a' hétfontos lakat; mint a' drága gyöngyöt a' tenger' irígy viztömege. Szemeit és arczát is leírnám úgy, miképen vala, líliomhavában, csillogó tüzében: de félek, hogy rám haragszanak a' szőke szépecskék, miért hogy a' barna szem' zászlójához pártosítám színeik' híveit. 'S ez mind így vala.

Szépszivü, szép olvasóném! te, ki olly boldog vagy ápoló anyád' karjain, szánd részvevőleg

a' kis barna lánykát, nincsenek ápoló szülői szegénynek; az idő' ohajtása hozta őt a' zöld liget' árnyas magányiba, pangó tócsa mellől.

Vala tudniillik, még az óperenczián is túl, egy liget. Ennek sugár fácskái közt Grátiák tipegtek kacsongatva; Faunok futostak füstölve, vihogva; Ámorkák röpöstek nyilazgatva: tették pedig mindezek csodáit az örömnek. Itt, fülmile dala, koldús szivigható éneke, fuvolya' hömpölygő zenéje, hárfa' panaszos pengése; itt, gili' nyögdelése, lányvilág' érczes suttogása, trombita' 's dob' harsogó lármája, férficsoport' hahotája, görgő teke' 's dülöngő fabábok' kopogása varázsoltak életet a' kék levegőnek néma ölébe. — Élet volt ez, öröm volt ez! Itt az emberek czukros vizet ittak; nem kenyeret ettek, hanem szarvaskalácsot, és gyümölcsmézjeget: — egy szóval igaz, hogy van világ, téjjel 's mézzel folyó; mert ime ez ollyan vala, 's én úgy láttam — mint most.

„Édes kis ligetem, miért is nem kisére öledben született boldogságom, puha pamlagimra!" Sohajt most némelly olvasóm. És én tisztelem az ő sohajtását; mert van szentsége minden jó kebelnek; 's mert enyémnek is szentség vissza-viszszatünő emléke a' magánynak, hol gondolatom növénykéi felcsiráztak; hol öledbe roskadtam természet! 's örök hüséget esküttem tünhetlen szépségednek; hol az alma' piros kelyhéről vettem, il-

latjában viszonzott csókodat, 's kéjben úszó szivemnek azt sugád, hogy szeretsz. Ekkor nagy vala lelkemben a' világ; behúnytam szemeimet, hogy ne lássam ezt a' csekély földgomolyt, minek morzsájával büszke a' kevély; ekkor elléptem gondolatomban a' földgomoly fölött, miként ellép a' dús az utjában fekvő garas fölött, mikor milliókról tervez. Édes kis magányom, miért is nem kisére az öledben született boldogság rongyos pamlagomra! —

Kétezer nyolczszáz harmincznégy évig (2) sohajtozott az öreg idő egy három ölnyi vastagságú füztörzsökön: „Istenem, hogy e' szép ligetnek jóltevő nimfája nincs!“ És jól tette, hogy sohajtozni olly soká meg nem szűnt: mert a' földtől messze van az ég, 's aprók a' sohajtás' szellemszárnyai. Valának pedig az idő' sohajtásai ollyanok, minőket Isten szeret: tiszták és forrók, és hívek. — Szólott ő; — és ime az idő örömére, a' liget szemetes dombjai virányokká tarkulnak, a' göcsörtös, vén pohos fák sugárra felsimulnak, puha utak kanyarongnak az emberi talp alá, 's erre 's amarra görbedéseikkel, a' legszebb osztákat 's kilátásokat képezik az ahhozértő szemnek.

'S ime lön az is, hogy a' ligetnek küllő-közepéből emelte ki kopasz fejét egy szeliden lesudamló dombocska; 's az utak, mint a' kőfuvó kigyók e' helyen gyűjték össze fejeiket. Vala pedig egy kies gunyhó a' dombocska' búbján, mellyet

varázsok csodája környezett. Mert fölötte az ég mosolyga szerelmesen; körűle pedig zöld cserében virág suttogott virához; — suttogott, mondom, és a' nem közelíthető küldözgette illatos csókjait lebilincselt kedvesének, választ reményelve a' fordulandó szél szárnyain. Valának pedig benn a' gunyhókban gyógyulás' csoda szerei: savanyú víz, édes téj és a' barna lányka — ifjú kellemében. Igy szülte őt az időnek ohajtása regényes ligetben.

Az idő' sárga orczája veresre gyúlt, pókhálós szemei szikráztak, össze roskadtak görnyes inai, 's a' porban homloka imádságot dörmögött: „Hála, hála, Isten neked, hogy ohajtásomra lett figyelmed!“ — De rövid aggott korban az atyaság' öröme: ah! kétes öröm ez; az idő tudta, hogy illyen: 's vissza lapult odvas nyugalmába.

Tejkacsóra, édes téjre, édes ifjak jövének; 's már hogy ezek eljövének, nem maradtak el az édes lányok is. Tudni kelle: mi van a' gunyhóban édes lány' számára? édes tápláló téj-e tiszta csuporban; vagy megölő méreg ifjú szívcsappantóban?— No volt dolga, az itt kelő sohajtások' rajoskodásával az égnek, ki a' szerelmet szereti, sohajtásait olvassa; mert lány' kis lába után, férfi nagy szem röpült, otthon rab, otthon hív; 's ezt édes lány meglátta kék szemével, mert a' kékszem, jól mondják, hogy — hamis. Kelt pedig a' sohajtás domború pamut alól leg-

többször; legkevésbszer szerény tiszta kebelből: mert innen az öröm sem szeret távozni; innen a' sohajtás sem szeret kiszakadni, melegjó födél alól árvaságra, hideg levegőbe; mert az illy kebelben a' választó ifjúnak, még nem viszonzott, már is pártoló szerelme, százszor van előre kipótolva, ezerszer forróbb, tisztább, hívebb szive által. —

„Barna kis lány, jó érez vagy-e, majd meglesem messziről; az ég' tüze és a' pokol' tüze nyalnak körül;" mormogott a' vén idő három fogai közt; „vén vagyok, évezredek edzették érzőműmet olly keményre, olly hidegre, mint a' göncz' jéghegye: de ha asszony volnék, itt elolvadnék, mint az Aetnába vetett irósvaj."

Szólt, és közelíte a' gunyhó felé. De a' kis barna lány elcsiklandozta, ellármázta, előzte az időt; 's az érdemben őszült, szerényen visszavonúla onnan, hol őt használni senki, űzni minden akarta.

Némelly hetyke labancz' iszapos követelései visszamázolódtak immár szerző uraikra; némelly piros forró ajak' hiú pittyenése görbére simult immár a' szívesen adott czukros kosár után: 's íme egy helyett tiz, tiz helyett száz jöve, enyhítő cseppecskét koldúlni a' vidámság' nektárát árasztó rózsás kelyhecskéből; — enyhítőt ám: mert tűz ége itt is, ott is: szivben, hol szív vala, nem szivben, hol a' szív már ki hal vala; — égett mon-

dom, 's ördögfenyű, 's pokolreményfa sziporkált a' tűzön. — De la-lá — enyhitő csepp a' cseresznyeszácska' mézes csigájából a' szennyes tűznek — koppanék.

Esett ugy is, hogy a' fekete szuroktűz azt hazudta a' bimbószácskának, hogy ő tavasz volna; 's a' bimbó csak nem nyilik, csak még sem nyilik mézharmat' árjával az ál-tavasz' hamis ihletének: hanem azt feleli, olly csöndes hangon, hogy csak Isten hallotta meg 's a' pokol királya: „ismérlek fenyűkorommal festett vaskályha, tudom, hogy a' szolgáló gyújtott beléd tüzet; — ismérlek mécstűz, közelről perzselő, messziről hideg vagy; ismérlek füstös nyilása pokolnak, rajtad mászik ki ő kormos ördögsége."

Langyos fuvalmu zefirkék is suttogának érczesen zizengve csiklandós zenéket, a' bimbószáj köről; 's igy szólottak: „virágbimbó, gyöngyösbimbó, nyisd ki kelyhecskédet: majd elhintjük illat-árral, ananász-zamattal." 'S azt hivék: már megvan; mert az igért zamat vajmi ízes! de a' bimbószájnak őrangyala, az ész, megsúgta, hogy szúr az ananász' tüskéje, 's az illatár kiskori lélve hosszú főfájást okoz. — 'S a' bimbó' érdeme nagy vala, mert hallgatott az ész' szavára. — 'S ezt hányadik teszi?

A' kopasz időnek ég felé állottak hajszálai, féltvén ohajtása' gyermekét, a' kis barna lánykát, a' kékszem' záporzó ostromnyilaitól. Sietve forgat-

ta nevetlen ujján a' gyűrűt, mire az év' négy részei valának vésve képlegesen. — Ment is az év szaporán nyugonni; 's még a' nyár igazszerűn felejtve sem vala sírjában, már a' szőlő töppedve kinálta fürtjeit; a' gesztenye' zöldtüskéi felpattogtak; nyakrafőre hulltak a' fák' levelei, puhult a' naspolya, 's a' kökörcsin és anthemisz jósló virágaikat kinyitották.

„Isten áldjon meg szép liget, hogy zöld kötényedre sokszor hulljanak még üdvözlő örömem' 's bucsúzó hálám' könyei.“ Szólt a' barna kis lány, 's berejtvén kosárkájába eszközeit, emlékébe a' leélt tarkabarka történetek' örömeit, sulyait; — a' liget' ékvesztett fái közől eltünt.

„Áldás utadra kis lányom, egyik sebhelyes hősömnek te nyújtád a' gyógyulás' poharait, gyógyító-módosan, 's reményeimnek tükröt mutatál, minek képei nem haszontalanok.“ Igy rebegett a' gőzhajó homlokán a' koszorús szűz, (3) mialatt a' vissza-visszanézőt a' kőfalak benyelték.

Hosszú a' tél barátom, vesztegleni renyhén, 's kora alatt semmit és senkinek használni, csunya semmiség. Vedd ki a' jó tanulságot onnan is, hová azt senki sem rejtette; allkoss belőle hasznot ten számodra; 's ha nemes vagy, mérd hasznod' sulyát az emberiség' 's haza szellemének igazságos mérlegében. Mert ime, mi hasznod az önzésből? mi hasznod a' csupán neked édes perczés tétből? — Semmi — lelkem, hidd el ezt;

most hidd el, hogy a' sír' tulsó széléről visszanézvén, elmédben késő ezen szó: „i g a z,“ jajjal ne vegyüljön. Mi szemrehányás, ha a' sirok' szelleme tőled érkezőtől azt kérdezi: „mit akarsz?“ — „semmivé akarok lenni,“ felelsz komor hangon, 's „ez nem lehet barátom, te semmivé lenni most akarsz?“ válaszol a' szellem — „sohasem voltál te valami, mindig semmi voltál üres életedben. Rothadj tovább, nevestül, ez a' te sorsod.“ — Igy szólt a' barna lányka ifjú kellemében; szólását pedig jó könyvekből tanúlta.

Szép a' szép elv, kivált ha szép tét követi.

Innen volt az óperenczián, hol a' barna lányka szobát vön; kiűzte abból a' hideget; gyümölcscsel és téjjel ellátta, hogy a' fagyos és éhszomjas emberiségnek használhasson, mint a' vadon' szakálas embere az erény' korában. A' tejecske pedig igen ízes lön a' téjszin-kacsóban; almáiban arczulata tükrözött; szőlőszemei kapva elkelének, mert ollyak valának, mint bogár szemei.

Isten bocsáss, hogy oda úgy tolódnak az ifjak, mint a' méhek gazdag kasba; vigan be, vigan ki; — talánesak nem boszorkány? Másnak is van teje és gyümölcse, hogy azt épen ott kell venni; ott, 's nem otthon enni! — szólának az irígynők. De ez már csak így ment; mert puha meleg kacsó törülte a' gyümölcsnedves újakat; mert ügyes szó fűszerezte a' habzó téjszin' ízes hörpeit,

mert a' testtel együtt sziv és lélek lakomáztak fru gál asztalainál.

Irígynők, lássátok el sziveiteket erénynyel, napjaitokat munkával; elmésségtekről tompítsátok le a' szúró, a' lealázó éleket; öltözzetek a' szerénység' kinálkozó könnyü pompájába. Keressétek fel látogatóitokban a' valódi érdemet; adjatok a' megtaláltnak szíves jutalmat; hibáikat csak azzal bántsátok, hogy sziveitekben nincs hasonló; szenynek a' tiszta tükör legfoganatosb üldözője. — Törjetek a' jobb után, a' tökéletesb után; tud az valamit, ki azt tudja: mennyivel több nálánál más ember; nem tud az semmit, ki azt tudja, hogy csak ő valami, ki magán túl csak a' végetlen kékséget látja, mint a' mezőn álló rövidlátó. Halásszátok tulajdonaitok által egyedül azok' örömét 's boldogságát, kiket az örvénygő élet körötökbe sodor. Ó higyétek, engem elbájol az arcz, melly az öröm' képét nyomta szivembe; titeket mi jutalmaz olly édesen, mint az általatok örülő arcz' vonzó derűje? — Csekély vagyok? te nagy vagy? ó emelj ki magamból, hogy hozzád csak egy perczig lehessek hasonló; 's elismérem, és leborúlok nagyságod előtt, 's a' hová szózatom ér, hirdetem, hogy te vagy nagy! Sietek hozzád röpösö vágygyal, hogy ismét nagy lehessek; 's neked tömjént hozok, mert velem ugy tevél mint Isten. — Csekély vagyok? te nagy vagy? nyomjel, hogy előtted semmivé törpüljek; és én tőled

megijedek, futok tőled, hogy ismét ne kelljen törpülnöm semmivé: mert érző szívnek a' semmiség türhetlen állapot. — Erény' és öröm' sugárait árassza szerény életed; 's ime a' kulcs, mellyel az emberi szívnek feléd kell nyilnia; — szivedet érzemények, 's lelkedet ismeretek' gőg evében puffadva terheljék: 's ime a' dér, melly előtt az emberi szív' kelyhének be kell zárulnia. — —

Persze hogy nem boszorkány; de már e' még is csak az irígylett módon ment: mert a' testtel együtt szív és lélek lakomáztak takaros asztalainál.

A' vén idő, megtudván mindeneket, felült a' Bucsánszky (4) czimtáblájára, nézni, 's védni ohajtásának gyermekét, a' kis barna lánykát. Ó mert nézni szép, mi könnyen vív az eltökélt tiszta erény, a' cseleiben hánykodó pokollal.

Pokollal? — Úgy van, igen is, a' pokollal. — Mert a' pokol' királya ránczos homlokkal olvasta a' földszinéről hetenként hétszer érkező kis lajstromkáját a' tiszta erénynek, 's megpödörítvén tűzláng bajuszát, hív szolgáját, a' kétpofájú Ármányit, magához kolompolta.

„Hogyan, hát kend itt pirítja vicsorgó agyarait, a' gyilkosság' szent nevében!" bömbölé a' király, 's a' szók hasítón recsegének borotva-fogain. — „Itt, itt ácsorog kend, 's a' kárhozottak' koreSmájában szörpölődzik resten, mialatt az erény sáskája reményünk' csiráin rágcsál kényked-

vére? — Frisen, mint a' szalétromból kisustorodó láng, csúszik ki kend a' kormos nyiláson, 's parancsom azt akarja, hogy holnap, végezvén a' reggeli káromkodást, tüstént oda mászszék kend az óperencziai barnához, szájáról ezer csókot czepel kend ide, buját és forrót, mint a' legelkárhozottabb ördögé. Srófolja rá kend ármányos mesterségének minden porczikáját; ha remeke nem sükerül, díjul harminczhárom ezer vas-szálkát hasíttatok a' kend' ocsmány körmei alá. — Hordja el kend pofáját.“

Végzett a' király, és haragja' dühében ollyat fújt, hogy a' szegény kinlódók víjogni kezdének; mert a' parázs tele sziporkálta szemeiket, 's a' láng hajszálaik fölött csapkodott. Volt vijogás, acsargás, csikorgás, csörömpöltek a' láncz-tekercsek, kongott a' bilincses öklök mérges csapásaitól oldala az üstöknek, mellyekben a' bugyborékoló szurok fortyogott; a' kiordított káromszavak' harmóniába zagyválódtak a' pöffögő gőz' robogásaival, 's a' csúfolódó ördögcsorda nyihogásaival e' fográzó harmónia' szétsíró sivalmának értelme egy hosszan bődülő j a j, — j a j, — j a j, — melly ezer változatban újult örökké, 's a' lelket kínrázólag mászta át, mint a' galvanismus a' hozzá értetett velőt, hogy a' közel létező halandó elátkozta füleit, 's a' süket aggódva kapkodott egyik arczáról másikra, éles fogfájásban fejezvén ki magát irtózatos sejtése.

Ármányi uram pedig lemosván a' Berettyó'

legnépesebb posványában fogairól a' húsz éves evet, testéről a' bűzt és kormot, Gunkel urtól magát divatbeliekkel elláttatá; kendőjét meglocsolta eau de levandle- et d' ambre-ral; bajúsz-pödrőért a' negyedik gyógyszertárban — Háromság, Megváltó, Szent Márton, nem valának izlése szerint czimezve — lepöndíté a' huszast; 's gömbölyűn lengő karmozgással, ágaskodó ugrány-lépésekkel, hátratolt kalappal, jobbra-balra kémlelő szemekkel kereste a' tiszta erényt a' halandókkal hemzsegő utczákon. — A' kalmárok, uzsorások, cselédek mély hajtcmákkal kisértették szép kalapját az általok annyira imádott alaknak, 's piperés nőcskék bizományban hagyák lágy troubadouroknak, megtudni, ki ez? — Kérdezzétek az öreg időt, ime magát jobb helyzetbe fészkeli e' látásra; mert Ármányi belép ohajtásának gyermekéhez; mert nézni szép: mi könnyen vív az eltökélt tiszta erény a' cseleiben hánykodó pokollal.

Ármányi trüszög, Ármányi fintorog, Ármányi eszik, fal. Egy eltagolt ha-ha-hára tátúlt az idő' szája, de csak megbánás lön belőle; mert háromszor vön lélekzetet elsorvadt tüdeje, míg az első tagot kibajlódta. Ármányi fizet sulyos erszényéből, 's a' szíveskedésben fáradó lánykát dicséri.

„Nagy hired van, kis lányka, de úgy hiszem, nagyobb vagy hirednél.“

„Az Nagysádat dicséri, hogy olly hajlandó ember felől jó véleményt fogadni be; én nem volnék ollyan jó Nagysád helyzetében: mert minden embernek van jó oldala, 's azt rövid korig fitogtatni könnyü: hát ha én is csak hibákat rejtek betanúlt vonások alá.“

„No nézd, miként pereg a' gömbölyű szólás szép ajkairól; felelj, kis lány, de tréfa nélkül ám, mit adok egy csókodért?“

Az idő jobb fülét fordítá a' hang felé.

„Higye el Nagysád, az én csókom igen-igen olcsó.“

„Nem szeretem én azt a' szót, — hallani sem szeretem, olcsó, olcsó! — Minek a' sok pénz, ha rajta boldogságot nem vásárolhatunk?' S asztalhoz verte pohos tárczáját.

„Nagysád szerény, mintha bizony férfi lelke nem ismerné a' boldogság' nemesebb fajait: millyen a' közügy' virágzása, az emberiség' hálája, a' közvélemény' áldása, az öröknév?“

„Ocsmány lelkem, úgyse ocsmány! — De hová, hová? szólj a' csókról, kis galamb!“

„Én ismétlem előbbi mondásomat, az én csókom igen-igen olcsó. Lássa, Nagysád, ha Pistám felnő, a' jegy-gyürűért, bár ónból legyen is, adok neki egyet, a' szent esküért kettőt, a' többit ingyen.“

Ármányi fintorgott. „Pistád is van? hazudsz, 's azt én szeretem — vagy izé — nem szeretem no; ki az a' Pista?“

„Azt én nem tudom, csak így szoktam nevezni azon ideált, kit személyemmel meglátogatni tetszend jó Istenemnek.“

„Jaj körmöm!“ kiálta Ármányi, érezvén, hogy fáradozása haszontalan. —

„Jézus! mi lelte Nagysád körmét?“

Ármányi trüszögött, 's mintha seprőznék úgy ugrott ki az ajtón.

„Illyet még nem láttam,“ sipegé a' lányka elszorúlt mellel. Félt, és félelmeért önmagát dorgálta: „Ugyan miben hibáztam én? — Semmi no.“ — Vendégei bűz ellen panaszkodtak, füstölőért kellett mennie.

Másnap a' Tanácshoz egy komornyik érkezék, 's asszonya ellen panaszt tön, ki minden veréjtékkel gyűjtögetett szerzeménykéit ármányosan elrablotta. „Kezembe adott, így szóla, egy jól bezárt katulyát, 's kulcsát levélkébe pecsételvén ezt mondá: — vidd el N. barátnémnak. Elviszem; emez öröm-ittas szemmel rohan neki, felnyitja, 's az üresnek találtat lábaimhoz veti, ezen szóval: „Ahhá! apriljárásra válasszatok más valakit, ezt ugyan kikérem.“ Haza megyek, elbeszélem asszonyomnak nevetve, 's erre ő mindenemet elzáratja, 's engem csúfosan elkerget, mondván; 50,000. forintig károsítottam meg; mert a' katulyában zárva voltak legújabban szerzett drága kövei. (5)

Napok multak, 's az utczákon elbocsátott

aranymüves, kőárus, kalmár-legények czukrászinasok, kalácsárusnék, szobalányok, cselédek hemzsegtek, lesütött fővel, dongva, egynek sem vala becsületes úti levele. Volt ah! és óh! Ez agyarkodott, amaz káromkodott, ez esküdött, amaz sirt, 's átkozta ön magát.

„Mi bajod?“ kérdé a' kalácsárusné a' szobalányt?

„„Hát a' Nagyságos asszony úgy kergetett el, mint egy tolvajt, becsületes uti levelet sem adott; pedig óh, váljak mingyárt téglázóvassá, ha tudok benne Egy derék szép urfi adott neki souv'nirt, vagy mi a' gutát, aranyból; leteszi a' dulletre, 's lelkemfia szőrénszálán oda van. Ki járt a' dulleten, egyéb mint Lizi? ki a' tolvaj, egyéb mint Lizi! ó hogy a' — — — —

„Hát én is igy jártam. — Mindennap egy húszas hibázott a' kalács' árából, mit tehetek én róla, 's ezért elcsapni a' becsületes cselédet! Azt mondta a' pékné, én ettemmeg szeretőmmel együtt, pedig forrjon ki a' hátamon, ha czipóját csak kóstoltam is.“

Igy panaszkodtak a' többiek is sorban; 's a' zavarodás nagy vala a' város' útczáin. Nagy vala pedig a' zavarodás a' házak belsejében is. — Kató Erzsin fényes tallérát követelte; Babette ellopott ujdon-új aranyát siratta; a' szakácsné szolgálóját üszkölte, és szitokszóval hajítá falhoz a' palacsintát, mondván: az ember, véres veréj-

tékkel szerez magának egy csinos shawlt, 's azt is ellopják tőle.

Házi tolvaj lett e egyszerre az egész világ? tömlöczök' öblében nyög az ártatlanság, vizsgáló birák hideg kegyetlenséggel terhelik halhatlan lelkeiket; gazdák a' szűz becsületről kiméletlen dörzsölik a' külső szint, 's igy készítik azt romlásnak; 's igy erősítik a' gonoszt azon hitében, hogy erény nincs, csak átnézhetlen fátyol, vastag álorcza a' bűn' pofáján az, mit a' bohó világ szentség gyanánt imád erény név alatt.

A' pör-kor, a' patvar-kor viradt e fel a' népekre, hogy ez mindig igy megy? Te, Babette, aranyodat siratod? — Aranyomat ám, az ujdonújat. — Már megbocsáss, hallod-e, hol vennéd te az aranyat, ha csak nem oroztad, felel a' lányasszony 's azt hiszi, hogy Babette oroz. Keresi anyja elől eldugott karpereczét, — nincs; és szegény Babettenek tépi haját, mert bizonyosnak hiszi, hogy Babette oroz, 's aranyát hazug könnyel csak azért siratja, hogy a' lányasszony' gyanúja máskire eshessék. — Igy a' lányasszony. — De én tudom, hogy Babette nem oroz; tudom, hogy ennyi rosz csak a' pokol' ármányától származhatott, és kiveszem a' tanulságot onnan is, hová azt az ördög rejtette, 's hasznot szerzek belőle enszámomra, az öröm hasznát, más sükeréből.

Illyen a' pokol' jutalma, csak ál-mi, csak álom, miből kínra az ébredés. Illyen a' pokol' szomszédsága: ha nem kínoz, — mocskol.

Az idő' ohajtásának gyermeke sem jött ki heti számadásaival; de gyanakodni nem merészelt, mert vendégei jók valának, az ő rovása szerint, mindnyájan.

Ármányi sokat tön a' pokol' királyának kedveért, majd fejér köpenyegben, kis kucsmában, majd szűk nadrágban, kék kurtányban, majd gombos rákócziban, sujtásos mellényben körözvén az idő' ohajtásának gyermekét. Sőt nem vala rest bajúszát elvetni, vaslapokba fűzni pohát, pamutot domborítani deszka-mellére, ránczokat gömbölyíteni csucsos csipői körül vékony lepelbe, szűk czipőbe préselni tyúkszemes csámpáit, rücskös nyakát, görcsös fejét könnyű cziczomákkal tele bodrozni, kis árnyót szorítni kemény markába, 's a' barátnéság' olcsó czíme alatt fülébe fejtegetni visítva a' boldogságnak azon faját, melly kedves a' lélekre ehűlt pokolnak.

Édes anyák, kik köteles gonddal ápoljátok szerelmetek' zsenge gyümölcseit illető honukban, ten kebleiteknél, szánjátok a' vivó lánykát, nincs ápoló szülője; az idő' ohajtása hozta őt ide a' szép liget' árnyas magányában pángó tócsa mellől, vívni a' cseleiben hánykodó pokollal. Vegyétek elé a' tanulságot onnan is, hová azt valaki rejtette; mert a' barátnéság' olcsó nevét sokszor pönget mézes szácskán az ármányos pokol.

A' csecse barátnészörny ez úttal megutáltaték; 's bár a' szörnyet minden emberi szív utálja,

's bár a' tanácsra szólított ész minden embernek megmutatja az elfödött szörnyet: nagy vala még is érdeme az ohajtás' lányának; mert tanácsra hívta az észt, 's ezt hányadik teszi?

Tett-e, hogyan, 's miképen győzelmeket a' férfi-világban e' cziczomás álság alatt Ármányi urnő asszonyuraság? azt az idő nem tudja; 's azért nem tudja, mert úgy is tudja, hogy a' férfiak ártatlanságának ártani — szinte lehetetlen.

Az idő sietett forgatni gyürűjét azon pontig, hol rá a' gyöngyvirág vala vésve, pajtásával, a' kora violával; 's még Ármányi csak egyre pengette itt is, ott is, az eltünendő huszast, csak osztogatta a' semmivé leendő álkincseket.

De a' pokol' királya haza parancsolta a' cseleiben hasztalan fáradót; 's én hallottam lélekben, mikép visított, mikép hortyogott, mikép káromkodott a' körmei alá vésett szálkák' kínja miatt.

Béke derült a' város' egére, 's az emberi szivekbe. Kató 's Erzsi összeölelkezve sírnak, már nem az elorzott tallér miatt. — A' komornyik régi jó asszonyát szeretve követi a' megboszankodott barátnéhoz; kézenfogva vezeti legényét boltja felé az észrejött kalmár. A' czukrász cseresznyét méret sapkájába a' visszafogadott inasnak. A' szakácsné segít a' szolgálónak késeket dörgölni. A' lányasszony azt kérdezi ujra kedves szobalányától: „hogy vagy?“ A' pékné hireket beszél

visszahivott árusnéjának, 's tisztábban fénylik a' szűz becsület, miként a' nap az eloszlott ború után. Hidd el, édes erény, hasonló vagy a' naphoz, mellynek fényét a' vastag ború, tüzét a' szigorú tél elbirják hárítani: de csak úgy vagy a' naphoz hasonló, ha fényed a' borúban el nem feketül, 's tüzed a' télben ki nem fagy. Tiszta kezü, tiszta honu ártatlanság, fejér köntösöd hasonló a' líliomhoz, mit idegen kéz' szennye bánthat: de csak úgy vagy hasonló a' líliomhoz, ha szennye, szelid türelmed' állhatatosságán, a' harmat' csepjeiben ön magától kimúl. —

Tavasz lön. A' liget' fái üdvözlésre hajlongtak röpösö lánya felé az idő' ohajtásának; a' madárkák pittyegve szállongtak kalács' morzsáira; a' vén idő, a' jó, gyöngéd atya, hátán czepelte moly-ette szárnyait, 's kitántorgott köhögve, nézni lányát a' viruló ligetnek. Ó mert nézni szép az eget, mikor a' győztes erény' jutalmazására a' föld' emberéhez lehajol; szép, mikor az ég a' tiszta erény' jutalmazására magához emeli szivét a' föld' emberének, hogy kebelében csak kéjelöntött tokja dobogjon. De ezt nem látja emberi szem; a' lélek sejti csak, mikor a' testet földön lenni tudja, 's égi öröm rezgi át az érzemű *) elbájolt inkáit. **)

*) *Érzemű* = commune sensorium. -- A' velőnek azon része, hol a' lélek széke van

**) *Inka* = fibra.

Az ég lehajol? — Úgy van, igenis. A' szép szellemü Május, szobalánya a' kelő természetnek, leghímesebb ékeit terítette szolgálatjának gyönyörű hölgyére; elhinté ruháján a' tarka himzeteket andalító illat-özönnel, el érzéssel, erővel, hanggal, szerelemmel, hogy különbözzenek a' város' czérnavirágai, selyemmadarai, rongyvirágai hitványságaitól. Hajába boglár gyanánt a' fényes napot tűzte; fölül teríté a' kékség' mérhetlen fátyolával, 's ezt teljes arczáról innen és onnan elháritá: mert a' természet a' vizsgáló szemet nem keresi ugyan, de nem is kerüli.

A' szűz hajnal, ki szemérme' biborával alig merészel a' föld' szinére felpillantani, 's az esthajnal, ki szerelme' lángjával a' vizsga szem elől rejtezik, földerültek most az ég' közepére; 's innen és túl állván, 's körülrózsaszinezvén a' természet' arczait, szineiket, a' fenragyogó bogláréval elegyítve, hintették a' bámuló földre, mialatt a' szivárvány a' frígyeseket nem bomolható három egységbe kötötte. Koszorús szellemkék röpösve zsibongták tele az illatos ürt, és zsibongásuk édes vala, mint sejtései a' mennyaszony' szűz szivének.

A' lányka' térdei meggörbedtek, összefonódtak kis kezei, arcza az éghez fordult, szácskája rebegett áldásért, mintha bimbó volna, 's harmat volnának az áldás' cseppjei. És ime a' két hajnal földre száll, velök két pontja a' kiderült égnek, 's

ezeket zefirkék' szárnyai ívesen körítik; köd terül a' tömülő hajnal' nyomaiba; láthatlan kutfőbül hangok' éde fakad; szerelem' ihlete rezgi át a' ligetet, 's a' vándor' szivére titkos öröm buzog. Szálakba sürűdnek a' köd' hamvas szemei, míg belőlök öltöny lesz; a' két hajnal tömül, 's két arczba, 's két ajakba gyúródik, 's egy csattanásban, melly érczesen rezgi végig a' lég' ürét, mint arany vesszővel csöndített ezüst harangé mulik el a' látvány.

Volt pedig a' vándor' öröme: a' szomszéd' boldogságának hivatlan kedves érzése; voltak a' hajnal-arczok mátkának arczai; volt a' csattanás a' lányka' csókja; voltak az ég' pontjai két ragyogó szemek, mikbe a' természet irta ez áthághatlan parancsot: „Nefelejts!"

Igy lön az idő' ohajtásának gyermeke a' természet ma született fiáé, 's így végződik regém. — Isten áldjon meg, szép olvasóném, szűz szácskádat csókolja meg az ég, 's merítse szivedet mondhatlan édességü öröm' tengerébe. —

Jablanczy.

MAGYARÁZATOK:

1. E' rövid satyrai költeménynek szinhelye Pozsony — kora $183^{3}/_{4}$ év.
2. $183^{3}/_{4}$-ben nyeré az előbb vadon pozsonyi liget, mostani mesterkélt alakját.
3. Pannonia.
4. Pozsonyi könyvkötő és könyvárus az érdeklett bolt' irányában. —
5. A' költemény felteszi, hogy e' drágaság Ármányitól jött, 's mint pokol' jutalma csak eltünendő álmi volt.

A' GYÜRŰ.

(Ballada)

‚Ha esküvésid nem csalának:
Kezed vezesse sorsomat.'
„O higy szivem' szent szózatának,
O viszonozd hő lángomat!
Szerelmed életem' világa:
'S azért hüség' örök virága
Diszítse egykor síromat!"

Az ifjunak tüzes szavára
Az árva Vilma így felel,
Gyürűt tüzvén Jenő' ujjára:
‚Legyen tiéd ez áldott jel,
A' mellyre ha szemed tekintend,
Agg korban is a' múltra intend,
Melly mindig ifju bájt lehel.'

„Omlaszszon a' mennyek' haragja
Bünös fejemre tüzesöt, —
Üldözzön a' végzet' viharja,
Ha csallak, mint szentsé ö őt!

Válhatlanúl legyen lekötve
Ezen gyürűhez élt'em' üdve:
Büntesse ő a' hitszegőt!" —

Igy szól az ifju, átkarolva
A' szende lelkü szép arát,
'S nyakába ez héven borúlva
Álmodja élte' bájszakát.
'S bucsút vesz a' csöndes falaktól,
A' néma biztos zárdalaktól, —
Elhagyja a' szent védtanyát. —

De lángait Jenő' szivének
Szilárd crény nem ápolá,
És lenge érzetit hevének
Új győzelem-vágy izgatá.
És éj borúl a' lány' egére,
Bánat' kigyója ül szivére: —
A' kedves őtet elhagyá!

Az ifju mind inkább eltéved
Ölelve szenvedélyeit,
És bűnből váltig bűnbe sűlyed
Követve éj' lidérczeit.
'S lenyomja őt az eskü' súlya,
Reá ön átkának boszúja
Lázitja balsors' szörnyeit.

De birja még a' lány' gyürűjét,
Azt híven buzgón őrizi;
Nem féli sorsa' végveszélyét,
Habár az ég 's föld üldözi,
Míg ehez nem csökken hűsége:
Megóvja őt varázs erője, —
Ès véle a' vészt elüzi.

A' bűnszellem játékra csalja,
Hogy veszszen el minden java,
'S lelkét annál kinosban dúlja
Kétségb'esésnek ostroma.
És im! a' vér eláll erében,
Vad szikra gyúl őrült szemében,
Az arcz halálra sáppada!

Elsodra a' vesztés' örvénye
Mindent, — csak még egy kincs maradt,
'S áldozza ezt is vak merénye, —
Illy szót sugall a' kábulat:
„Veszsz el gyürűm, te hű barátom,
Hadd teljesüljön szörnyü átkom,
Már végreményem megszakadt!“

— Mi hajnallik Jenő' lelkében,
Mi bájolá el érzetét?
Szerencse tartja őt ölében:
Ő visszanyerte mindenét!

Jó angyalának vég próbája
A' jegy-gyürűnek e' csudája;
Tán jobbra bírja még szivét? —

Fel, fel! vitézi a' hazának,
Csatára, hon' védelmire! —
'S a' mint a' kürtök' harsogának,
Indúl a' hősök serege.
Jenő is ébred mámorából, —
Kifejlik púlya bűn' karából:
Honért buzog hevűlete.

Az ütközet' leghőbb tüzében
Vitézül küzd a' dalia;
Ujúlt erőt érez keblében,
Vív, mint hadisten' magzata.
Míg végre karja sebesűlve,
Holtak' sorában elterűlve
A' bajnok csaknem elhala.

A' mint föleszmél, o enyhület!
Már fájdalom nem égeti,
A' tág sebet, melly annyit vérzett,
Egy angyallány kötözgeti,
'S Jenő a' lányt, melly gyógyszerekkel
Ápolta, hálaérzetekkel
Kéjittasan ölelgeti.

Imádva hódol új bálványnak
Az ifju, és emlékzetül
Gyürűjét hagyja a' leánynak
Örök hüségi szent jelül.
Feledte, hogy ha ezt nem bírja,
Minden lépten megnyilhat sírja,
'S több nyúgodt percze nem derül!

„„Enyím ő! — így rivall a' szellem,
Eléri őt itéletem,
Fölösleges volt már kegyelmem,
Most tízszeresen büntetem!""
'S az angyal így: „„Van még erőnye,
Hazáját védte hős erője, —
Még őt neked nem engedem!"" —

De üldözője ostorozza
Az öntudat' gyötrelmivel
Az ifjut; 's életvágy kinozza
Halálrém' rettegésivel.
'S indúl a' lányhoz visszatérni,
Gyürűjét tőle visszakérni,
Bármilly nagy váltság' bérivel.

De hajh! a' lányka ellenségnek,
Nem e' hazának gyermeke;
'S hogy visszaadja kedvesének
Gyürűjét, ez föltétele:

Hogy álljon atyja' táborába.
Jenő haboz — 's beáll hadába;
O mert hisz e' kincs mindene!

„„„Kivész reményem' végcsirája,
Én róla elvonom kezem,
Kihalt erénye' végszikrája,
Vidd őtet el, sötét szellem: —
Ki a' hazának árulója,
'S rokon vérének gyilkolója,
Azt én tovább nem védhetem.""

Igy szól az angyal távoztában,
És fényhonába visszaszáll.
Jenő, gyürűje' birtokában
Új életbiztatást talál.
Nem hallja zúgni sors' viharját,
Nem látja, hogy már nyújtja karját
Felé a' bosszuló halál!

Hogy a' gyürűt több vész ne érje,
Szalagra gondosan köti,
Szivéhez egy irányba mérve
Nyakán lefüggve viseli.
'S az új vezér' szavát követve,
Száguld a' végzettől üzetve
Hazája ellen küzdeni. —

A' néma temető' szélében
Fejérlő sírkő meredez;
A' vér megfagy Jenő' erében:
Az elhúnyt Vilma' sírja ez!
E' gyásztul szíve visszaretten,
'S rohanva fut kétségb'esetten;
A' lélek' furdalása ez!

A' harcz' zavarja közt mellébe
Röpülvén a' gyilkos golyó,
Befúrja a' gyürűt szivébe;
És így sohajt a' haldokló;
„O lány! bocsásd meg hitszegésem!
Ott túl — megtartom esküvésem!
Gyürűd — lön ím — a' bosszuló!"

Ney.

AZ IDEGEN.

Előttem és utánam
Tolong ezernyi nép
Mint őszi lomb' avarja,
Mellyet forgószél tép;

És annyi nép' körében,
Emberhullám között,
Ismert vonást elömbe
Egy arcz sem tükrözött.

Mindegyikén nyomornak
Elsápadt színe ül,
A' szemben vígalomnak
Sugára nem derül,

'S az ajk, a' bú-redőzött,
Még csak suttogni mer,
'S a' megtört kínfohászba
Fojtott panaszt kever.

Ah! milly keserves e' hont
Hazának mondani,
Hol kedv, öröm 's igazság
Nem tud virágzani!

Kunoss.

CSÖRGETEGHEZ.

Virágzó partjaid közt
Ezüst viz, mit csevegsz,
Ha bérczen és virányon
Hömpölygve elcseregsz?

Beszédedet nem érti
Az emberi kebel,
Körötted ő sötétben
Részvétlen vesztegel!

Futnám csak én be véled
A' hímes rét' ölét,
Elmondanám a' honnak
Szivem' hő érzetét.

'S a' merre elsietnék
Veled, kis csörgeteg,
Meghallhatná beszédem'
Az ifju és öreg.

Keresztül folydogálnám
Veled hazám' szivét,
Enyhítő részvevéssel
Locsolgatnám sebét.

'S ha alvókat találnék
A' honfiak között:
Zuhogva énekelnék
A' szírt-orom fölött.

Elénekelném nekik:
Mi nagy szó a' haza;
El, hogy felettök ébred
A' jobb lét' hajnala.

'S ha ifjak szállanának
Medredbe fürdeni:
Zengném, hogy ők a' honnak
Édes reményei.

Zengném, hogy azt szeretni
És védni kell nekik,
Ha drága léte ellen
Ármány szövetkezik.

Ha partidon leányka
Emlényt szakítana,
Édes szavakban tőlem
Sok szépet hallana.

Elmondanám szivének,
Hogy „égni a' honért"
A' szépnem' homlokára
Füzend örök babért.

Mi a' leány' szivéből
Ha visszahangzanék,
Az elhagyott hazára
Fény 's üdv sugárzanék.

Végtére a' Dunába
Folynék, kis ér, veled,
'S usznám e' nagy folyammal
A' mélységek felett;

'S hol a' tengerbe ömlik
Hazám' e' szív-ere,
Ott nemzetem' keservét
Sülyesztném el vele.

Medve Imre

D A L.

Bár a' végzet azt akarta,
Hogy szegény fiú legyek,
Jó kedvében, vagy hibából,
Egy szép kerttel álda meg.

Benne illatos virág van,
Lombos ág, madár-sereg;
Szép a' kert, 's mióta bírom
Szebb világot ismerek!

Kérdezed: hol volna kertem,
Hogy talán csak álmodom?
Büszke nép! e' bájos édent
Én magammal hordozom.

Volna bárcsak hervadatlan!
Tudd: e' kert ifjú korom;
A' virágok — érzeményim,
A' madár: vidám dalom.

Vidor Emil.

HULLONYOK.

Hírt bírni kincs,
Mig irígy nincs.

*

Kéjlomb az élet' fáirúl
Nemesb vigalmak közt virúl.

*

A' szivhála nem tényhála,
De nincs forróbb, szentebb nála.

*

Nem túl rajtunk, nem távolban,
Az üdv saját keblünkben van.

*

Tiszta szellem-olvadásban,
Távol minden földi szenny,
Élni egymásért 's egymásban:
Nem ez volna-e a' menny?
'S ha szeretni 's szerettetni
Illy szent lángok közt is bűn:
Lelkem úgy e' bűnt követni
Soha, soha meg nem szűn.

Szemere Pál.

Guttenberg és Kliegl.

Azt a' sötétségek' zord százada gúnyra tevé ki,
A' mikor észlánggal gyújta világosodást;
Ezt a' világosság sok' férfia nézi gunyolva:
Mert fényt nyújtni akar, hol vakok' éje borong.
Nagyszerü hálaadás! . . . Titeket hogy jobbra taníta
A' szent égi sugár: mástul irigyleni azt.
Àm csak előre! Mit ott az idők' évláncza kivívott:
Lelkes erővel imitt perc' diadalma lehet!

Ney.

Magyarországi 's Erdélyi

bujdosó fejedelem

Késmárki Tököly Imre'

titoknokának

Komáromi Jánosnak

törökországi diariuma és experientiája.

—

Kiadja

Gróf Mailáth János.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Előszó.

A' munka, mellyet ezennel az olvasókkal közlök, ritka és érdekes. Eddig csak két kéziratban létezett: az eredeti Erdélyben, a' károlyfejérvári püspök gróf Batthyány Ignácz által alapított könyvtárban; a' másolat, mellyet én jelen kiadásra használtam, a' Viczay grófok' hedervári könyvtárában találtató. Mind a' két kéziratról emlékezik a' nagyérdemü Kovachich Márton György következő czimü munkájában: „Scriptores Minores Tomus 1us. Series chronologica Diariorum pag. 67. N-ro 219. 1697—1703. Magyarországi, és Erdélyi bujdosó fejedelem késmárki Tökölyi Imre' Secretariussának, Komáromi Jánosnak Törökországi Diariuma és experientiája anno 1697 die 8-a Sbris ut videtur usque 1-am Februarii 1703 deductum."

Autographum in Bibl. C. Mich. Viczay Hedervariensi, ex Autographo per Samuelem Székely de Doba descriptum, qui et fata Joannis Komáromi descripta subjecit. In Bibl. C. Ignatii de Batthyán Episcopi Transylvaniensis, inter Manuscripta olim Székelyiana T. XV. K. k. Privileg. Anzeigen IV. Jahrgang, pag. 337. —

Egy harmadik kézirat előttem ismeretlen.

Én a' kéziratot legelőször láttam, midőn 1839-i Május végén Hedervárott levén, a' Viczay grófok' ottani könyvtárában a' kéziratok' catalogusát készíteném. Tartalma úgy megtetszett, hogy annak kiadására magamat mindjárt eltökélém. —

Találtatnak benne Tököly, és felesége Zrinyi Ilonának Constantinápolyban, és Azsiában volt életökről eddig ismeretlen adatok, és majdnem minden lapon kitetszik Komárominak jámbor, hív, istenfélő természete. Kecsegtetem magamat azon reménynyel, hogy kiadásom által az elfogultlan olvasóknak néhány kellemes órát szerzendek ?

Sok kéziratok hevernek még Magyarországban kiadatlanul; a' mennyire sokféle literatori foglalatosságim engedik, illyes Naplók' kiadásához fogok látni; de a' magyar historiai kutfők' rendszeres kiadása egyes emberek' erejét felülhaladja, ha bár semmi más foglalatosságuk nem volna is: ezt csak társaság viheti véghez, és így el nem titkolhatom ohajtásomat bár tetszenék a' Magyar Tudós Társaságnak historiai szakaszát megbizni, hogy a' Magyar historiai kutfők' kiadására systemát készítvén, és azután a' kiadást is eszközölje. —

Gróf Mailáth János.

A' Kézirat' leirása.

A' kézirat in quarto bőrbe kötve, mint most a' broschurek, öszvehajtható, majdnem mint a' tanulók ugynevezett thekája, a' köteléke szíj, mellynek végére zöld gallan van kötve; a' kézirat maga 264 lapból áll, t. i. a' kezdetén 6, a' végén 9 fejér lap. Komárominak Diariuma 226 lap; — hozzá van ragasztva egy értekezés „De Urbe Constantinopoli" 23 lap. A' Tituluson 3 szó: „Kézsmárki Tökölyi Imre" más kézzel van írva; úgy a' titulus alján ezen szavak is: „Ex Manuscriptis Samuelis Székely de Doba die 6a Maii anni 1734." A' lap' másik oldalán Wagner Jesuita e' következendőket jegyzé fel:

Non est indignum observatione, quod hi, qui infidelium partes secuti, in Comitatu Sárosiensi tumulati sint:

1. Valentinus Nemessányi de Rhéte, Rerum Tökölyianarum apud Turcam et Gallum Procurator, mortuus a. 1706 in Asguth.

2. Joannes Komáromy Secretarius Tökölyianus, et comes omnium fatorum, in peste obiit a. 1711. in Cselfalva per Rákoczyum sibi collata, as-

serens: Juris esse Veriani cujus uxor ex eadem gente fuit.

3. Samuel Ebeczky de eadem Secretarius Berzsenyianus expost Praefectus Aulae Cardinalis Csáky, Constantinopoli redux tumulatus est in Girálth anno 1739, hi tres vix trihorio sunt nunc dissiti.

Ezen jegyzés után látszik Dobai Székely Sámuelnek czímere rézbemetszve, ezen szinte rézbemetszett felirással: Samuel Székely de Doba. Ugy látszik, mintha Székely minden könyveire, vagy legalább kéziratira ezen czimerét ragasztotta volna.

Az értekezés' „de Urbe Constantinopoli" első lapján, más a' következő sorokat irta. Ezt a' más ember' irását pro curiositate adjungálom, mivel a' császár udvarának, 's Imperiumának dolgát is illeti.

A' lapokat számmal én láttattam el, a' kézirat kezdetén és végén lévő üres lapok nincsenek számmal ellátva, Komáromi' Naplója 226 lapra terjed, — a' második értekezés „de Urbe Constantinopoli" a' 227-ik laptól, a' 249-ig.

A' boritékra papiros vagyon ragasztva ezen felirással: Joannis Komáromi, Secretarii Principis Emerici Tökölyi DIARIUM TURCICUM in quo res per Tökölyium in Turcia gestae, et variae observationes usque ad obitum ejus 1705 continentur. Hinc Komáromi sub motibus Rakóczyanis ex

Turcia egressus, collata sibi per Rakóczyum possessione Cselfalva ibidem sub Peste 1711 obiit.

A' boriték' alján ugyancsak papirosra írva áll a' szám 34, a' boriték' belső oldalán bőrre írva O — II — 34. Ez a' két jegyzék tőlem ered, és a' Viczay grófok hedervári könyvtárukban találtató kéziratok' jegyzéke, melly kéziratokat én catalogisáltam. —

A' kézirat a' különbféle, már említett jegyzéseken kivűl, két kéz által iratott, Komáromi' Naplója egy, — az értekezés „de Urbe Constantinopoli" más kéz által. Komáromi' Naplója nem igen jól vagyon írva, látszik, hogy az iró sietett, szapora az irás. A' második értekezésnek négy első lapjai igen jól olvashatók, a' többi lapokon sietett az iró, 's a' sok contractiók miatt nem könnyen olvasható.

Ezen értekezésben semmi figyelemre méltó nincs, és igy kiadást nem érdemel.

Komáromi' Naplóját számomra, és kiadás végett Kósa Dániel ur másolta, és a' valóban nehezen olvasható iráson gondosan, és szerencsésen keresztül ment; ketten, én és ő, a' másolatot öszvehasonlítottuk, — azon kevés szavak, mellyek előttünk olvashatlanok maradtak, a' nyomtatásban meg vannak jegyezve. —

Komáromy élete' leirására szolgáló töredék.

Komáromy' életéről egyebet nem tudok annál, mint mit jelen kéziratban olvastam; — elébb Zemplin vármegyében hadi commissárius volt, később Tökölyhez szegődvén, vele, 's a' törökökkel Erdélyországba tört, melly alkalommal a' zernesti csata után Teleky Mihály' testét sok veszedelmek közt Görgénbe feleségéhez elvitte. — Táborban sokat fáradozott, Tökölynek hív embere volt. Midőn Tököly Magyarországot elhagyni kénytelenittetett, ura bal sorsát követvén, 1697-ben vele Törökországba költözött; — 1703-ban Zrinyi Ilonát, — 1705-ben urát Tököly Imrét eltemette; mulatott még egy ideig Törökországban; ifjabb Rákóczy György' mozgalmai' alkalmával Magyarországba vissza kerűlt. — Rákóczynak is hív embere volt, tőle Cselfalvát ajándékul kapta. Megholt pestisben 1711-ben, temettetett Cselfalván. — Felesége Vér nemzetségből volt; de Komáromy mikor házasodott meg, 's felesége előtte, utána halte meg? nem tudom; — hogy fia volt, arról maga tesz említést kéziratában.

Komáromy' characterében legjelesebben tündöklik a'hívség és ájtatosság; hivségét legerősebben bizonyította be az által, hogy urát bal szerencséjében követte. Ájtatos, istenfélő lelke ezen naplójában sok helyütt kitetszik. Bátorságát bizonyítják azon veszélyek, mellyeket naplójában leír. Társalkodásában kellemetesnek kellett lennie, mert a' követek Constantinápolyban szerették őt társaságukban. A' historiában való jártassága Naplója által bizonyíttatik be. Ha ebben a' tárgyban néha-néha hibázik is, azt nem neki kell tulajdonítani, hanem a' historia' akkor időbeni nem elegendő kifejlődésének; a' természet-tudományok' akkori úgyszólván gyermeki állapotja, őtet is többféle mesék' hitelére birta, mint p. o. a' tengeri emberek létezésére nézve. Mindent öszvevéven, tudós, nyájas, becsületes, jámbor, hív, ájtatos, jóféle magyar ember volt. Békével nyugodjanak hamvai.

Historiai Töredék
1695—1705.

Komáromi' Naplójának historiai felvilágosítására.

1695-ben, midőn az osman trónra 2-dik Musztafa lépett, a' török birodalom Ausztriával, Velenczével, Lengyel-, és Oroszországgal több éves haborút viselt. Ezen hadakban az osmán fegyver szerencsétlen volt. A' szultán, fegyvereinek ujabb emelkedést kivánván szerezni, személyesen jelent meg a' hadseregnél. Daliás lelke, úgy látszott, szerencsét hozott az osman birodalomra. A' velenczeiek' tengeri ereje négy ízben megveretett, — Chios elfoglaltatott, 's Nagy Péter Azow' ostromától vissza nyomatott. Azon sereg, mellynek parancsnoka maga a' szultán volt, bevette Lippát, 's az ausztriai tábornagy Veterari körülvétetvén, Lichtenstein herczeggel, és seregének felével együtt felkonczoltatott. —

A' legközelebbi 1696-dik esztendő már kevésbbé volt szerencsés a' törökökre nézve. Az oroszok elfoglalták Azowot. Magyarországban kisebb csatákon kivűl semmi sem történt.

Az 1697ik esztendő elhatározott szerencsétlenséget hozott a' Török birodalomra. Ezen esz-

tendőnek tettdolgai mutatják, mit tehet egy egyes ember? A' Savoyi herczeg Eugen volt a' császári seregek' vezére. A' szultán erősen készült a' hadra: Tökölyt, kit az előtt két évvel Belgrádból Constantinápolyba rendelt, magához hivatta, mi czélból? nem tudni; — gyanítni azonban lehet, hogy őtet, adandó tanácsain kivül, főkép a' magyarok' fölizgatására akarta használni. — Nándorfejérvárott hadi tanácsot tartván a' szultán, a' vezérek — a' nagyvezérnek ellenségei — a' Dunán 's Tiszán átkelve, a' császári sereg' megtámadtatását javaslák. Ellent mondott ezen tervnek a' nagyvezér 's belgrádi basa Huszeim Köprili; most harmadszor szálltok „ugymond" harcztérre, a' nélkül, hogy a' hitetlenektől csak egy arasznyi földet foglaltatok volna el, ha a' had folytatásra szükségesekkel el vagytok látva, ostromoljátok Pétervárát; Kassándraként jósolva tevé hozzá: békén engedi az ellenség, mint Sz-Gotthárdnál a' Rában, a' sereg egy részét általkelni, 's ekkor fog támadólag föllépni. A' többi vezérek' véleménye győzött, 's a' Tittelbe menés elhatároztatott.

Mind a' török, mind a' császári had utban volt Tittel, egy a' Tiszának Dunába szakadásánál fekvő erősség ellen: a' törökök elébb oda értek, elfoglalták az erősséget, 's a' Tiszán átszállottak.

Eugen magát Péterváránál besánczolta, onnan őt a' törökök ki nem csalhatván, végre Tököly' tanácsára Szeged ellen fordultak. Ezen had-

menet' alkalmával a' kis Dsáfír basát négy huszár elfogta, ki halállal fenyegettetve kivallotta, miszerint a' szultán letett a' Szegedre menetelről, 's hogy Zentánál a' Tiszán átkelve Temesvárra akarja seregeit húzni, onnan felső Magyarországot, 's Erdélyt háborgatandó. Eugen sietve nyomult a' török hadsereg után, 's elérte azt september 11-én délután 2 órakor. A' szultán, az ágyuk' — 's pogyász' nagy része, már akkor a' Tisza' bal partján felütött táborban volt. A' lovasság szakadatlan huzódott által a' hidon, — majdnem az egész gyalogság, fedeztetve földsánczokkal a' Tisza' jobb partján feküdt. Köprilinek jóslószava beteljesedett. A' török hadseregnek egy része megtámadtatott, mig a' másik, a' Tisza által elszakasztva' segítségére nem jöhetett. Tököly a' hidnak, 's így a' közösülésnek elvágatását tanácslá, hogy a' veszedelemben forgó hadsereg, a' kétségbeesés' vitézségével kényszeríttessék harczolni, ebben a' szultán nem egyezett meg. — A nagyvezér látván, hogy élete minden esetre veszve van, de dicsőségesen akarván azt oda áldozni, a' sátorában egybegyült vezéreket martir korona' kivívására buzdítá. Két óra telt el így, a' törökök' részről habozás és zavar, a' császáriak' részről a' támadáshozi rendelkedések, 's készület közt: végre elkezdődött a' vérengző ütközet, — megrohanva foglaltattak el a' tábor sánczok, a' hid részint az ellenséges ágyuzás által rongáltat-

va, részint a' futó ellenség' terhe alatt leszakadt. Alig menekedett meg ezer török, tiz ezeren feljül fultak a' habokba, husz ezeren nyertek halált a' csatatéren, azok között maga a' nagyvezér is. — A' szultán, 's az egész török lovasság leirhatatlan rémülésben, 's zavart rendetlenségben szaladt Belgrádig.

Az odahagyott táborban, melly a' Tiszának bal partján volt felütve, töméntelen zsákmányt leltek a' keresztények u.m. az egész ágyú-készületet, — 9 ezer szekeret, — 15 ezer ökröt, — 7 ezer lovat, — 26 ezer golyót, — a hadi pénztárt 3 millió forinttal, a' szultánnak 18 lovas szekerét, 's 10 háremi nőt.

Az új nagyvezér Amudschade Huszszein basa —a' Köprili nemzetségből ezen néven negyedik fővezér — Tököly iránt jó indulattal viseltetett ugyan, de Tököly' kinézései, 's reményei a' Zentánál történt csata által igen megcsökkentek. Ezokért 1697-iki october 8-án Belgrádnál hajóra ülvén Constantinápolyba ment. Sorsának elhatározása többé nem a' török tábortól, hanem a' diván' tanácskozásitól függött.

Igaz, hogy a' szultán még azután is készült háborúra, az ellenséges hatalmak még azután egy esztendeig hadakoztak a' nélkül, hogy a' törökök nevezetes veszteséget szenvedtek volna, a' legnagyobb kárt, mit ez időben vallottak, ön vigyázatlanságuk okozta: Constantinápolyban a' puskapo-

ros malom légbe repült, 's 425 házat rombolt le; — Belgrádban hol igen nagy mennyiségü liszt, rozs, árpa, kétszersült, mintegy halmozva volt, elégett 150 raktár.

Azonban Anglia' közbenjárultával a' törökök béke-alkudozásba ereszkedtek, melly 1698-ki october 28-án Karloviczon meg is kezdődött; — november 13-án tartatott az első ülés, ugyan ez alkalommal hasonló béke-alkudozásokba ereszkedett a' Porta Orosz-, 's Lengyelországgal 's a' velenczei köztársasággal is, a' közbenjáró hatalmasságok voltak: Anglia, 's Hollandia. A béke végre mind a' négy hatalmassággal az „uti possidetis" elvre alapítva létesült, egyedül Lengyelország nyerte vissza Kaminiek várát. Ezen békekötés által elvesztették a' törökök Erdélyt, magyarországi birtokaikat a' temesvári kerületen kivül, Tót-, 's Horvátországnak nagy részét. Szinte Orosz-, Lengyelország- 's Velenczéveli viszonyaik sem voltak kedvezők. Az oroszokkal ez uttal nem béke, hanem csak fegyvernyugvás köttetett. Tököly iránt végeztetett: Tököly mind a' határoktól, mind minden befolyástól távol tartatik, 's ugyan azért más részről Leopold császár sem kivánja kiadatását, — nejének házassági jószága tőkéstül, kamatostul együtt ki fog fizettetni, azonban a' veletartóknak a' császári tartományok örökre zárva maradnak. —

A karloviczi békének megköttetése után, a' béke' pontjai értelme szerint, 6 hónapra kellett, a' megerősítés' kölcsönös kiváltása végett, a' császári, orosz, lengyel, 's velenczei követeknek a' szultánnál megjelenni, azért Musztafa Adrianopolyból Stambulba ment, ott a' hatalmasságok' követeit legnagyobb fénynyel fogadni. —

1699i september 26-án ment bé Constantinápolyba nagy pompával Öttingen a' császári nagy követ, első meghatalmazott Karloviczon 's az udvari hadi tanács elnöke. A futárok, paripák, trombitások, 's hangászok után lovagolt a' követ házi orvosa, egy gyógyszerárus és sebész között, — sz. Benedek szerzeti két gyóntató atya, — a' követség' marsalja, tizenkét nemes, hármanhármankint az Öttingen' család czimerével himzett lobogóval. Ezen nemesek közt volt Rauschdorf Jakab mérnök-kapitány, 's anhalt-zerbsti Wilmos Erneszt Schmid, — a' követség' titoknoka Makari, 's a' keleti nyelvek titoknoka Lakovicz, e' kettő között Szimpert a' követség' praelátusa, 's neresheimi apát, ki az egész követséget leirta, — 15 gróf — követségi gavallérok hárman-hárman, gróf Kolonics, 's Breuner között a' nagy követ' fia, az ezüst kelméjü fő zászlót vivén, mellyre egy felől az alt-öttingeni szüz Mária képe, más felől az ausztriai két fejü sas, a' magyar, cseh, 's ausztriai czimerekkel igen gazdagon volt himezve. — Dittrichstein, — Lippe, — Swirby, — Sprin-

ezenstein, L. Sinzendorf, Thurn, Saur, Kimpfstein, Nosticz, Sinzendorf Adolf, 's Károl grófok között a' holsteini herczeg Adolf Auguszt, mindnyájan piros bársony nyusztos süvegekben, különszinü szinte bársony-mentékben, alsó öltönyeik aranyra ezüstre. A' nagy követ veres bársony magyar kalpagban, a' császári kincstárból kölcsönözött, drága kövekkel kirakott fekete kócsagtollal, — bő felső mentéje arany kelméből, belül, 's kivül vállain a' szultán, 's nagyvezér status öltönyeik' módjára nyuszttal prémelve, drága kövekkel gazdagon kirakott török karddal, 24 lakájtól körülvéve, kik közül mindegyiknek kezében török bárd volt. Ezen 24 lakájon kivül ment 24 drabant, kik előtt két selyem zászló lobogott, az egyik fehér, 's veres, az alt-öttingeni szűz Mária' képével; a' másik sárga 's fekete a' kétfejű sassal, veres selyem fölöltőjök 24 ezüst kapcsolóval, — lábravalójuk narancs sárga szinte selyem kék szalagokkal, bárdjaikon az Öttingen' család czimere. Ezután jött a' követnek gálakocsija karmazsin-piros bársonynyal bélelve, 's hat dán ló által huzatva, két más hat lovas hintó, 's végezetre a' lovászmester lóháton.

A' törökök a' követet igen jól fogadták, házi szükségére kapott mindennap 40 tyukot, 3 pulykát, 10 ludat, 30 galambot, — 150 okka legfinomabb lisztet, — 10 okka gyümölcsöt, — 30 okka főzeléket, — 3 ökröt, egy borjut, — 10 ürüt, —

50 kila árpát, — 10 mázsa szalmát, — 3 szekér szénát, — 30 tereh fát, — 110 okka szenet, — egy okka fűszert, 's ezeken felül kész pénzben mindennap 150 piasztert, melly akkor a' tallérral egy árú volt. Kedveért a' nagyvezér igen nagy mulatságot adott, mellyre őt három hadi hajón hozatta által. Audiencziára megengedtetett neki, mind a' 16 grófot magával hozni, a' diván' tanácskozása alatt a' diván' padján ült, 's az udvar' konyhájából egyedül ő vendégeltetett meg, minden követek közül, főtt hallal. —

Gazdag ajándékokat hozott magával Öttingen u.m. a' császár' számára: ezüst asztal fedeleket, kandalló rostélyokat, hűtő edényeket, gyertyatartókat, ibrikeket, kannákat, kávéscsészéket, éjjeli edényeket, aranyozott lánczos palaczkokat, füstölő, 's virágedényeket, tükrös fali gyertyatartókat, órákat, egy kandallót ezüstből fonva, 's egy száz márkánál nehezebb remekmű ugrókutat. —

Choszeki szultánné' számára: egy tiszta aranyból font fedeles kosarat, egy másikat aranyos fogatékkal, egy ezüst kosarat fedő nélkül, egy órát tükrökkel, egy másik hangjátszó órát, kövekkel kirakott ékességtartót. —

Valida szultánné' számára: egy kávézó asztalt, aranyozott virág edényeket leveles emailirozással, — 2. fali gyertyatartót, 4 ezüstből font kosarat, egy kerekórát ezüst fonálból drága kö-

vekkel kirakva, egy mesterséges játszóórát, — 6 kicsiny májuskorsót kivert munkával, 's veres drága kövekkel, 's egy díszékességtartót. —

A' nagyvezér, 's hat más vezérek, a' mufti, és reis-effendi' számára: hasonlóul aranyozott ezüst öntözőket, csészéket, hűtőket, fedős kosarakat, füstölő edényeket, rózsaviztartókat, zseb-, 's más órákat, tányérokat, táczákat, gyertyatartókat, 's tükröket, iróasztalt, 's iróeszközöket. Magok a' szultán' számára hozott ajándékok nyomtak két ezer okka, az az 45 mázsa ezüstöt, 's mindöszve az ajándék' becsára 93,757. ftot tett.

Azon tárgyak, mellyek Öttingen' küldetésének tulajdonképen okai, 's czéljai voltak ezek: a' leendő határozás végett szükséges parancsok' kieszközlése, — a' kereskedés, és személyek' bátorsága, — az egyházak', papság, a' moldáviai, 's oláhországi hospodárok' védlése, — Tökölynek a' határokról, 's Constantinápolyból magából eltávolítása. Öttingen három fermánt eszközlött ki a' kereskedés' előmozdítása, a' catholicus papságnak átalában, 's különösen a' jeruzsalemiek védlése iránt. A' másod követ gróf Adolf Sinzendorf, különösen a' hadi foglyok' kiváltására volt megbizva. Ezen megbízatásának eleget tévén, Constantinápolyban megholt, 's teste az általa kiszabadított foglyokkal küldetett Bécsbe.

Hét hónapi tartózkodás után elhagyta Öttingen Constantinápolyt octoberben 1700.

Gréf Öttingennel együtt volt Constantinápolyban a' lengyel nagykövet Raphael de Winiawa Lesczynszky a' korona' kis kincstárnoka. Ezen nagykövetet megelőzte Rzewusky Szaniszló, ki a' török udvarhoz, mint nuncius, hat hónappal elébb küldetett. A' lengyel nagykövet' kisérete 4—500 személyből állott.

Utoljára jelent meg az orosz követ Ukrainczoff; az oroszok Károlyiczon, csak fegyvernyugvást szerződtek, most a' béke 30 esztendőre megkötteteti.

Meg kell még említeni végre a' ragusai követet. — Ezen köztársaság esztendei adót tartozott fizetni a' török udvarnak, de ezt több esztendőktől fogva olly hanyagul tette, hogy csak ez előtt két esztendővel fizetett 85 zacskó pénzt, — a' háboru alatt lehetetlen volt a' törököknek a' hátralévő adót behajtani, most béke' idején Muesin Musztafa, mint biztos rendeltetett a' ragusai követ mellé, hogy az adót vegye föl.

A' legkülönösebb, 's az europai diplomatiának portai Actáiban legnevezetesebb történet az, mi a' franczia követtel Feriol Marquis d'Argentollal a' szultánnál adatandott első audienczia alkalmakor történt. Ő a' mult esztendő' végén érkezett, hogy elődjét Chateauneuf urat fölváltsa, ki őt a' nagyvezérnél ünnepélyesen bemutatta. Néhány nap mulva teljes díszruhában fölment a' szeráljba, hogy ott a' szultán' számára hozott ajánd-

dékokat, mellyek egy 90 ujnyi hosszú, 's 60 ujnyi széles tükörből, egy igen díszes függő, 's egy másik remekmű órából, melly a' csillagok' mozgását is mutatta, gazdag kelmékből, és finom szövetekből állottak — általaljda. Minden rendén ment azon pillanatig, midőn a' követnek, aranynyal hímzet kaftánnal felöltözve, a' szultán elibe kellett volna bevezettetnie, akkor veszi észre a' tsausbasa, hogy a' kaftán alatt a' követtel fegyver van. Maurocordato elibe adta, miképen ez a' régi szokásokkal, mellyek mindenkinek, legyen az bár ki, tiltják a' szultán előtt fegyveresen megjelenni, ellenkezik. Feriol kardjára tevé kezét, erősen állítva, hogy kardját csak királya veheti el; a' nagyvezér tudtára adatta, hogy ha csak kardját le nem teszi, udvarlásra nem bocsáttathatik; Feriol erősíté, hogy Chateauneuf neki azt mondotta, miszerint ő is fegyverrel vezettetett be, a' nagyvezér ezt vagy nem valónak, vagy úgy történhetettnek állította, hogy a' fegyver igen kicsiny lévén észre nem vétetett. A' jancsáraga is kívánta Feriolt a' fegyver letételre reábeszélni, — „ti alattvalók vagytok „viszonzá Feriol" de én egy királynak vagyok képviselője." A' fővezérek, kuplik, kadiaskerek ékesszólásaikat kimerítették, — a' kamarások, kik őt szokás szerint bevezetendők karján fogták, próbálták alattomban fegyverét lecsatolni, őket könyökivel, 's térdivel visszataszítván, magát kezeik közül kiszabadítva ki-

ált Maurocordátónak: „hát így sértik itt meg a' népjogokat,—barátok, vagy ellenségek vagyunk?“ — barátok, mond Maurocordato — de karddal itt nem lehet bemenni. Így hát nem fogok bemenni, kiált a' követ haragosan, leveti magáról a' kaftánt, hasonlót parancsol tenni követőinek is, 's haza megy. Másnap az ajándékok neki visszaküldettek. Hat hónappal később egy olly csolnakban mulatta magát Feriol, melly mint a' szultáné, veres bársony napernyővel volt fedve; a' nagy vezér a' szultán' nevében néki megizente, hogy ha csak agyonlövettetni nem akar, az illy csolnakon való hajózásról mondjon le, 's mindegyikre a' török evezők közül kétszázat vágatott. Ezen meggyaláztatás, 's méltatlanságról soha sem vett a' Franczia udvar hírt, 's a' dolgok' vitelében épen olly keveset tudott erről a' Porta is. Tiz esztendeig viselte Feriol követségi tárczáját, a' nélkül, hogy valaha a' szultánnál bevezettetett volna. — Midőn tiz évvel azután Feriol csakugyan megőrült, az akkori nagyvezér Bru tolmácsnak — Voltair atyjafiának — ki neki ezen hírt meghozta, török hidegvérűséggel ezt felelte: „ő az volt már akkor is midőn ide jött.“

A' constantinápolyi franczia, 's császári követ közt fenállott feszültségnek, mellyről Komáromi is emlékezik — alapját a' két udvar ellenséges állásában kell keresni, mellyek a' spanyol-ausztriai lineának kihalását előre látván, az örö-

kösödési háborúnak kiütését kikerülhetetlennek hitték. A' spanyol örökösödési háboru csakugyan kiütött 1700-ban.—Mind a' mellett azonban, hogy Ausztria haderejének nagyobb részét a' francziák ellen volt kénytelen fordítani, 's így Magyarország, majdnem hadi oltalom nélkül volt, Köprili a' nagyvezér, nemhogy Ausztria ellen hadat indított volna, sőt barátságos indulatjának nagyobb bizonyságaul Tökölyt minden hozzá tartozóival együtt Ásiába küldötte.

Köprili teljes igyekezetét oda intézte, hogy a' birodalomnak belső erejét ismét helyreállítsa; — azon reményeket, mellyeket ő e' részben táplált, soha sem valósúltak, négyéves kormányzás után elbocsáttatását kérte, melly neki vagyona' teljes használatával, 's tartózkodása' helyének kénye szerinti választásával együtt megadatott.— Elbocsáttatása után három hétre meghalt sept. 22-én 1702.

Köprili után Deltaban lett nagyvezér, egy vitéz, de legnagyobb mértékben önkényes, tudatlan, sem irni sem olvasni nem tudó férfiú. Esztendő mulva a' szultán' parancsára megöletett. Január — 1703.

Ezután Rámi lett a' nagyvezér. Ő alatta tört ki azon lázadás, melly a' szultánnak trónjába kerűlt. — A' hadsereg Rámival — inkább toll, mint fegyver emberével — megelégedve nem volt, de az ulemák sem, mivel Feisullah mufti iránt,

kit ők gyülölték, jó indulattal viseltetett. E'hez járult, hogy a' szultán Drinápolyban tartózkodott, mellyből gyanítni lehetett, hogy udvarát Constantinápolyból örökre Drinápolyba akarja áttenni, — kisebb mozgalmak elnyomattak, végre a' lázadás egész erővel kitört.

Constantinápolyban a' fegyveresek' minden nemei feltámadtak, a' lázadók hatalmokba kerítették a' szent zászlót, tisztviselőket neveztek ki, 's egy követséget küldöttek Drinápolyba. Constantinápoly egészen hatalmokban volt, de a' köz csendet a' legszigorúbban fentartották, és semmi rendetlenséget sem követtek el. A' dián Drinápolyban azt vélte, hogy ezen lázadást pénzzel le lehet csöndesítni. Midőn a' lázadók' követjei Drinápoly' közelében voltak, őket a' dián elfogatta, 's börtönbe vettette, de mivel a' lázadás nőttön-nőtt, az anya-szultánnő fiát arra vette, hogy a' lázadóknak engedjen. A' bebörtönözött követek szabadon bocsáttattak. A' mufti, 's 4 fia letétettek, — két tisztviselő küldetett Constantinápolyba, kik uj muftinak kinevezését, minden a' lázadók által választott tisztviselőknek hivatalaikban lett megerősítését, 's azon biztosítást hozák hirül, hogy a' szultán rövid időn Constantinápolyba fog jönni. De minden békéltetés sikeretlen volt. A' lázadók (60 ezeren), ügyes, 's többnyire a' kormány által személyesen megsértett férfiak' ve-

zérlése alatt, a' városon kivűl valóságos táborba szállottak, 's meghatározták a' Drinápoly elleni indulásnak napját is. Ott az ellentállásra komoly intézetek tétettek, nagy tömeg hadi erő húzatott öszve, 's hirtelen megtámadás a' lázadókat elnyomhatta, vagy elszéllyeszthette volna; a' nagyvezér nem fegyver' embere, megtiltotta az ütközetet, 's a' lázadókkal alkudozásba ereszkedett; maga a' szultán is megjelent a' táborban, de az ő jelenléte sem akadályoztathatá, hogy seregei el ne csábíttassanak, egy estve a' lázadókhoz mentek által. A' nagyvezér megszökött, 's a' szultán sietve vissza tért Drinápolyba testvéréhez. „Öcsém" ugymond „a' hadsereg téged kiván Padischának." — 'S így lett az uralkodás' megváltoztatása.

Ez volt azon végső pillanat, midőn Tököly sorsának megváltozását remélhette, minden csak attól függött, ha az új szultán IIIdik Ahmed a' császár ellen háborút indítt-e? Erre nézve az alkalom igen kedvező volt: mert azonkivűl, hogy Ausztria a' spanyol örökösödési háborút folytatta, Magyarországban is zavarok ütöttek ki. Ez így történt: második Rákóczy Ferencz Tökölynek mostoha fia, első Leopold császár' kormánya előtt gyanúba esett. Sárospataki várában elfogatott, 's Neustadtban bezáratott, honnan mindazáltal még azon esztendőben, az őt őriző katonatisztnek Lehmannak segítségével megszökött Len-

gyelországba, ott két esztendeig rejtekben élt, végre 1703-ban Magyarországba jött, 's fölemelte a' lázadás' lobogóját. A' lázadás Magyarországban igen nagy 's elterjedt volt.

Ez volt a' legutolsó pillanat, mellytől Tököly sok kedvezőt várhatott; de a' törökök nem mozdultak, 's Magyarországban Rákóczy uj csillagként tűnt fel, Tököly feledékenységbe leáldozott.

Ezen rövid vázlat Komáromy' hitelessége bebizonyítására szolgál. A' ki ezen időszakról bővebb ismeretet kiván, olvassa Hammert: „Geschichte des osmanischen Reichs"; melly munkát ezen töredékben, nagy részt szórúl szóra használtam.

Magyarországi 's erdélyi bujdosó fejedelem késmárki Tököly Imre' secretáriussának Komáromy Jánosnak törökországi diariumja 's experientiája.

1697: october 8-án Isten hirével indultunk meg Landor Fejérvárrul (1); Furkátán az Dunán háltunk meg egy Visnicze nevű rácz faluban, ki mellett az Dunán egynehány malom vagyon, melylyeken fellyül csináltak három izben is Tumbászokra karfás hidat az Dunán az t. császárnak, midőn Tömösvár felé ment.

9-a Innét megindulván értük jobb kézre Iszárcsik nevű török Palánkot, ez alatt Ráczfalu is vagyon, szőlős hely, alább válik jobb kézre a' császárok' uttya, mikor Drynápolyba vissza mennek.

Jobb felől alább értük egy dombon az Beli Bék' temetését, ki az Mohács' mezején, mikor Lajos magyar király elesett az törökök harczát valami stratagemával secundálta volt, kinek magának Végszendrőt (2) — — — melly menvést alább vagyon az temetésén három szegletre épitve, 48 tornya, két kerítése, külső belső vára igen tágas hely, egy Helena nevű görög kurva leány épittette, (ki ekkor tájban az Dunának azt az részét nagy messze le birta) kinek az Duna felől való keritésére az maga kurva czimerét különös kőre meczczette, magát pedig meztelen (becsületes leány volt ő kigyelme) kőből az belső várában kifaragtatta; ezt az várat, noha az Duna mossa észak felől, de körül vizes árka is vagyon, úgy kivül vizes árkocskája, az mellette lévő török, 's rácz városnak is; az mostan Olaj Bék igen emberséges ember lenne de az lakosok igen rosz emberek, az dinnyének rettenetes divatytya van közöttök, a' helynek minden életre való alkalmatossága bőven megvagyon, azt tartották kedves lakóhelyeknek a' rácz királyok vagy despoták is. napkelet felől szakad mellette az Jazova vize az Dunába, az város mellett vagyon egy régi keresztyén templom, 's holmi romaiak' régi monumentomi is. —

Ezt az Végszendrőt osztán, midőn egyszer magyarok' rabságában esett Beli Bék adta volt fejeváltságában az magyaroknak a' véggel, hogy esz-

tendőre viszszaveszi fegyverrel, az minthogy hat hónapok alatt viszsza is vette, ebben volt egykor fogva Hunyadi János is, mellyért jól megfizetett szabadulása után, Landor Fejérvárral ezt is az német megvette volt, de Köprili vezér viszsza vette, 's most is török birja Serviaországgal. —

Alább balkéz felől szakad az Dunában az pusztáról az orlai nemzet Karva nevű pusztaföld várok mellett lejövő Ponyva nevű igen tolvajos, 's rákos viz, melly iránt midőn Budensis Lajos herczeg Erdélyre fordult Törökország felől az Dunán hidat köttetett vala, és Küprüli vezér L. Fejérvárnak fordulván, a' füst alatt nyolczad napra világ' csudájára megvette, 's ma is töröké.

Alább jobb kézre értünk Kujlics nevü török várat egy felől az Duna mossa körül, mind magának, mind az alatta való rácz falunak vizes árka, felettébb szunyogos hely. Az törökök azt tartják, ott' lakik az Szunyogok' császárja is, engemet is itt e' tájon egyszer másszor az szunyogok sokat csíptek, erős vastag falai, ugyan az a' kurva görög Helena leány építette volt. Az melly török császár L. Fejérvrát megvette az ágyuknak való rezet, tevéken hozta volt ki magával, 's ebbe a' várba öntetett ágyukat, kikkel megvette. Ez alatt szakad jobb felől az Morava vize az Dunába, melly Nis 's Jagodina felől foly alá.

Alább vagyon a' Dunának egy nagy szigete, kiben vagyon egy Osztrova nevű nagy rácz falu

ebben volt Salva Gvardia bátyám Inczedy György ur, kiben 700 tyúkot ött meg. Itt hagytuk jobb felől (és az föld az Moravától fogva Mysia ország) Posarolcza nevű Török, 's Rácz várost, az Dunához egy mértföldnyire; ennek az palánkját a' kuruczok épitették, jó árkokkal, Palizatákkal; én is negyedfél ölet épitettem benne, mivel quártélyunk volt vagy négy esztendeig. Közel volt hozzá az Duna mellett nékem egy Klenomnik nenű Rácz falum, több volt száz embernél benne, kiment 24 szekerek, ezek tartották szegények az én szolgáimat, lovaimat, isten fizesse meg nekik; az Duna felett volt régen az Falu' határán a' Rómaiaknak egy igen nagy földváruk a' hegyen; soha annyi csigát nem láttam, mint ennek az oldalain; határán számtalan fáczán, fogoly, őz, szarvas, vad-disznó 's hiuz, és sok gyümölcs, gabona, szőlő, jó bor, méz, gyönyörű forrás, ez határon fogta elevenen Kemény László urfi is az fáczánt; ezen Faluban halt meg az én kedves Deres iramó paripám, mellyet az aszszony, Teleky Mihályné asszonyom adott volt, mikor a' szegény ur', Teleky Mihály ur' testét a' harczhelyről Görgyénbe vittem annyi veszedelmek közt.

A' megirt Osztrova nevű nagy szigeten alól egy kevéssé elestveledvén, az furkátánk valami régen elsüllyedett hajóban megakadván, két izben is csaknem egész hajótörést szenvedtünk, virradtig csak veszekedtünk, sohova sem mehettünk,

addig forgolódtam én is, hogy az órám kulcsa is leszakadt az órámról, 's a' Dunába veszett; innét reggel megszabadulván, miért dicsőség az nagy Istennek, másnap, úgymint

10-dik October. Az Illava' vizét jobb felől, az mint az Dunába foly, és az mellett egy rettenetes nagy, régi, Rómához tartozott, földel 's fűvel már beboritott városokat (nevét sem tudják az régiség miatt, kinek az köveiből Vég-Szendrőt 's Kujlicsot épitette az a' kurva görög Helena) elhagyván, érkeztünk Rám nevű török vár alá, ki kősziklán van az Duna felett; ezt is a' régi Római Császárok épitették volt, ennek az Török városa palizatával van az várhoz foglalva, ebből nézte az Görög Császár azt az harczot, mellyet az Dunán túl az Karaszó vize mellett István Magyar Királlyal tett. Az sziget is ott van, kiben szemben lettek osztán egymással. Ezzel általellenben van Jenipalánk nevű Török vár, kit egy felől az Duna, más felől az Karaszó' vize erősit meg. Itt halt meg az Kuruczok' keze alatt Marchio Doria, innen hajták el nekem is egynehány ökrömet az Labancsok. Ezeken alól kezd a' Duna hegyek közé menni, arra nézve mikor az szelek kemény-kednek, az Dunán fel az habokat az várba is behánynyák. Itt Rám vára alatt az jó Portusban mi is megháltunk.

11-dik October. Az Dunán az hegyek közé esvén, jobb felől Pék nevű Török Palánkhoz ér-

keztünk, melly alatt az Pék' vize beszakad az Dunába, ez is rettenetes panduros hely, kedves passusok volt, mig az Palánkot oda nem épitette az Török.

Ezen alól bal felől marad Modva nevű hely, nagy kifogó helyök az panduroknak, mivel ott mennek be Halmágy' vidékére, melly éppen Hersováig, az erdélyi havasokig, Karansebesig, 's Jeni-Palánk' tájaig tart. Ezen alól van az Galambvári sziget, kibe huztuk volt magunkat, midőn Haiszter generál L. Fejérvárt vitatta. Én istenem, mennyi nyomorúságban, éjjeli nappali félelemben voltunk! Dicsőség Istennek, az ki megtartott. Értük osztán Galambvárat (az Törökök és Ráczok Guverdselinnek hijják), itt nagy szélvészünk volt, annyira, hogy ki kellett kötnünk, de le csendesedvén, nem háltunk meg. — Nagy kősziklán fekszik ez az vár, kinek tövéből nagy 's bő források jönnek; az Duna éppen az kőszikla' tövét mossa; ritka dolog, hogy itt csendesség volna falatonként kapja fel az rettenetes szél a' vizet, 's mint a' házat úgy viszi. (Jaj akkor a' hajósnak. Qui nescit orare veniat ad mare.) Szintén itt találtam egykor egy Fogaras földi László nevű Deákos bolondos embert, midőn a' hajójokat az szél vitte a' kősziklához, én Sajkán mentem, kérdeztem tőle: Quomodo vales quid facis Dominus Ladislaus? (jádzván véle) kire ő

úgy felele: Tace quia omnes oblitus sum modo. Nyolcz Tornya vagyon, a' kősziklán tetejétől fogva az allyáig mind Épület van, itt Scorpió is elég van a' házakban, a' hogy alatt városa is vagyon palizátával erősített, által ellenben is volt véle régen valami erősség. Vég nélkül való gyümölcsösse, van ennek is szép Szőlleje, közel hozzá volt a' Mezőn harcza Zsigmond Királynak az Törökkel, hol úgy megverték, hogy Csónakon szaladtt által a' Dunán. Mentést alább ennek az Duna partjain való kőszikláiból rettentő lukakból szoknak minden Tavaszon inkább kijőni valamelly igen apró mérges Musliczák, ellepik a' földet mindenféle ennyihány mérföldekig, felette sok marhát, kivált Bialt ölnek meg, mikor hevenyében érik Ürmös hajjal kell akkor a' marhát kenni, ganéjjal füstölni, kivált az orrokat kell oltalmazni, hogy beléjek ne menynyenek, harmadnapig legmérgesebbek, de eltartanak 15 — 's 20 napokig is, kivált ha esők 's nagy szelek nem érik, — eldagadoz minden marha a' kit megcsipnek, néha az embert is megölik, eléggé csipdezték az én lovaimat is. Alább jobb felől értük Brisnicze nevű puszta föld várat egy hegyen, kinek alatta nagy régi föld Sáncz vagyon, ki mellyet foly a' Brisnicze vize a' Dunába. — Alább értük jobb felől Dobra nenevü Török Palánkot itt jó Portus lévén megháltunk. —

12-ik October. Tovább jobb felől értük az Duna parton az Romaiknak valami épületét csak az kőfalai látszanak darabban, 's még alább Drenkova nevű puszta régi épületei, itt kezd sebessen menni a' Duna, 's itt kezdődnek az Dunának enynyihány nevezetes veszedelmes helyei is, itt fogják már az sok szép Tokokat, Sőregeket. A' halász Kalugyer' háza jobb felől látszik a' Kőszikla' tövében, itt régenten a' Romai Császárok az hajókat felhuzatták, állásokra pallókat csináltattak az Kősziklák' oldalaiban, a' mint még most is látszók a' lyukak. Alább látszanak a' Duna közepén, mint a' Bialok ollyan Kősziklák, a' hajóknak nagy veszedelmei, bal felől látszik az Taktaliák nevű nagy magas Kősziklája Cadi kő nevű, azért hogy régen az Tolvajok egy Török Cadiát elfogván oda vitték, kivel fogtak el egy Vajvodát is — mind a' kettőtől kérdezték a' Tolvajok, ha ők fogták volna el őket, mit csináltak volna velek. A' Cadia azt mondotta: hogy ő jól 's becsületesebben tartotta volna. Az Vajvoda pedig azt mondta, hogy ő mint Tolvajokat szokás szerint büntette volna. A' Tolvajok erre a' Vajvodát elbocsájtották azt mondván: hogy méltán 's érdemek szerint cselekedte volna ezt velek. Az Cadia pedig Biró lévén, hogy hamisságokban kedvezni mondta magát, arrul a' kőszikláról letaszitották 's azért hivják Cadi kőnek.

Már itt jobb felől az mint ember az Dunának rettentő sebes veszedelmes helyein leereszkedik, láthat szép fehér, kék, sárga, fekete 's tarka nagy márvány kő hegyeken éppen Povitsáig, mellynek Palánkja 's faluja az Duna szigetében vagyon, Törökök Ráczok lakják ennek sok szép földje, gyümölcse. Itt vagyon a' Vizáknak, Toknak, Sörögöknek, Keszegeknek bővsége. Itt mindenkor ennyihány száz ember van készen, kik segítik felvonni az Duna' sebessein a' terhes hajókat, másként fel nem mehetnének, egy hajót vizen hatvan száz ember is húz. — Ezeken a' sebeseken nem minden ember resolválja magát hajóban ülvén, ereszkedni le, de én az Calvinista hitét elő vevén ki nem szállottam a' Furkátából.—

Innen alább ereszkedvén, látczik az Duna-parton három torony, kiknek ollyan emlékezési vagynak, hogy azon föld' királylyának régen maradott két nőtelen fia, 's szép hajadon leánya, az mind az kettő vágyott az leányra, az leány tőlök nem maradhatván, végre ollyan választ adott nekik, hogy épitsenek mindnyájan egy egy tornyot, ő is épit, közülök ketten az mellyik hamarább elvégzi, ahhoz megyen; az leány hamarább elvégezé az harmadikat, melly szintén az Duna' szélén vagyon, 's ment és belé rekeszkedett, és midőn az bátyjaitól nem maradhatna, az to-

ronybúl az Dunában ugrott, hogy sem egyiké, sem másiké ne légyen. Kevéssé alább jobbkéz felől, vagyon egy régi épület, kit régenten az Rómaiak az Duna' örzésére csináltak volt, melly tájon szakad az Poricsa' vize is a' Dunába. Itt az Duna kevéssé csendesebb, de csak hamar jut az ember az Duna' közepiben egy kősziklához, kit az rajta vagy miatta esett sok hajók' veszedelmiért Vérkőnek hínak. Itt kezd mentést az Duna úgy öszve szorúlni az rettenetes kősziklák kőzt, hogy egy pisztolylyal általlőhetnék; csoda dolog, hová lesz ott az az felettébb széles viz! de én mint az históriákból olvastam, azt irják, hogy egy része a' hegyek alatt másfelé szakad, 's az Adriaticum Tengerbe megyen. Ebben az kősziklák' szorossiban találtuk bal felöl azt az csudálatos kőlyukat, kiben az fellyűl megirt kurva görög Helena tartotta az kincsét; ez jó darabon kőfalakkal, tornyokkal akkor, az mint az fundamentomi mutattyák, az Duna' szélitől fogva az iszonyu kősziklához volt ragasztva; ennek forrása, 's fellyül oldalas lyuka, kinn a' füst kimehetett belőle, 's fellyül rajta lyuk vagyon által rajta, mellyen Halmágy' vidékéről belé általjöhetnek, ebben is az Német erős praesidiumot tett volt sánczokkal, lövő szerszámokkal megerősitett, honnét csak muskatélylyal is akadályoztathatták az Dunán feljövő hajókat, de belőle

nagy munkával az Török kiverte, az lyuknak száját berakatta, és előtte az Poricsai Rácz papot, ki oda az Németnek kalauzza volt, felakasztatta, én magam is láttam az fán függve, az lyukban is jártam, melly akkor az német testektül igen büdös volt. Alább vagyon (1) — — hely is, hol az Dunát Adrianus Császár általlánczoltatta, látczanak azon tornyoknak is fundamentomai, az mint az Dunának szorossai végeződnek, jobb felöl az kőszíklában vagyon egy fehér márványkőre kimeczve az Adrianus császár' titulussa, czimere, de az régiség úgy elkoptatta, 's avitotta, hogy alig ismerhetni meg. —

Érkeztünk Hersovához, melly Halmágy' vidéke felől az Dunaparton vagyon, most puszta, általellenben vele vagyon egy régi erős sánczcnak az helye; hihető ott valamikor hidat tartottak az Dunán, mivel alkalmatossabb helyét az Dunán való hidnak alig láttam; mentést alább vagyon Hersovának az a' szigettye is, kibe az Német praesidiumot tett volt, de az Török kiverte, 's most az Kanisai Törökök laknak benne. Itt szakad az fekete viz az Dunába, és Erdély, 's Karansebes felé út nyilik, mi is itt megháltunk. —

13-dik 8-ber. Itt már mindnyájunknak lovakra kellett másnap ülni, mert az Vaskapun eresz-

---

1) Olvashatlan.

kedett le az Furkáta, kiben közülünk senki nem maradt, hogy könnyebb legyen, mivel itt az Dunának zugó sebessége elhihetetlen, az többire egymást érő hegyes kősziklákon való szökdécselése miatt, mivel mikor az Duna megapad, ugy vadnak az kövek, gyalog ember majd általmehetne rajtok, és igy ha jó kormányos nincs, mentést elvesz a' hajó, mihelyt kőbe ütközik, mikor a' terhes hajókat ott felvonnyák, sok terhet róllok leszedvén szekereken hordgyák fel, mig a' sebes tart; kormányost pedig azon Rácz Faluban kell fogadni, melly az Hersovai sziget, 's az Vaskapu közt való más szigetben vagyon, más alkalmatossággal én ezen is ereszkedtem le hajón, az Isten megtartott, kiért dicsőség légyen Istennek!

Az mint ez a' sebesség kezd végződni, vagyon egy Török Palánk, és sok szarahora, vagy segitő emberek, kik azon az sebesen szokták felhúzni az Császár' éléshajójit. Ebben az Vaskapuban, és az Duna' szorossa előtt lévő Vérkőtül fogva szoktak sok vizákat, tokokat, söregeket, kecsegéket fogni, az mint sok helyen látszanak az vizafogásnak mesterségej, és itt mindenkor eleget kaphatni mindenféle halat elevenen. —

Itt kezdődik bal felől a' Havasalföldj határ, 's alább menvén jobb felől értük Vetiszlan vagy Cladova nevű Török kastélyt, ez szép hely, már a' hegyeken kivül, vagyon alatta jó Rácz falu,

átalellenben vanCsernecz Havasalföldében 's alább Szeverind, vagy Zevrin nevű régi erős puszta vár, mellynek tartománnya az előtt különös Bánság volt, és most e' helyében van az Krajavai bán Havasalföldében, itt volt kőhidgya az Dunán Trajanus Császárnak, kinek az két végin való épületek most is meglátczanak, de én tellyes életemben sem láttam nagyobb 's erőssebb téglákat, kőrakást, is mint az volt (1). NB. Trajanus Császár ezt a' rettenetes kőhidat akkor épittette, mikor Decebalussa ment Erdélybe. Ez a' világ' nyolczadik csudája lehetett volna, mind faragott kövekből 20 lábakra épitve, az fundamentomin fellyül 150 lábnyi magasakra, 110 szélességüekre, kik egymástől mindenik 170 lábnyira voltak felállitva; az Dunát pedig nem (2) — — más folyásra, mikor épitették.

Étczaka érkeztünk az Dunának egy szigettyéhez, kiben valamelly rosz tolvaj részegRáczok reánk támadván, esett valamelly lövöldözés is, arra nézve mi nagyobb rosztól tartván, más szigethez szállottunk 's megháltunk. —

14-ik 8-ber. Értünk egy Breja vagy Hadsi Pismán nevű Török Palánkot, kiben tévedett az előtt való nyáron az én kedves német pudlim, kinek

---

1) Komáromy oldalas jegyzése.
2) Olvashatlan.

mássát nem láttam, osztán egynehány szigetet elhagyván, érkeztünk Furedinhoz, kit Florentinának is hínak, jobb felől az Duna-parton vagyon egy kősziklára épitve, bal felől Havasalfölde vagyon. Itt bor, dinnye, 's minden vetemény elég vagyon, a' kecsegéknek már itt a' tájon vagyon divattyok, — alább menvén, étczaka érkeztünk Vidiny nevű várhoz; ennek régen derék városa volt, 's most is alkalmas épületű hely, és volt Misiának, vagy Bulgariának metropolissa, itt az bornak, 's minden gabonának nagy ócsósága, vizának, kecsegének bősége, ennek mezején nagy halmot rakatott régenten amaz vitéz Hunyady János Erdélyi Vajda, 's Magyarország' Gubernatora, M. Tököly fejedelem is, kgls urunk ő Naga az Kuruczokkal vágatott le négy ezerig való Ráczot. Voltam a' halom' tetején magam is, Tököly halmának hijják, rétytye, erdelye véghetetlen, az várnak erős tornyai vannak, 's keritési; az Német mikor megvette, igen megerősitette volt, de ismét a' Török visszavette, most is birja. Passa lakik benne.

Ennek ellenében a' Havasalföldj határ' szélin a' dombon látczik egy nagy földvár, kinek alatta közel volt az Kuruczok' sáncza, holott az szegény Bánfi Boldizsár, Bánfi György, és Donát János megholtak 's temettettek, Vidinken mi is meghálván, és másnap úgymint

15-dik 8-ben. megindulván, találtunk a' vizafogó helyekre, jobb felől marad el egy Török Pa-

lánk, és puszta klastrom, annál alább ereszkedvén szakad az Dunába az Czibere' vize, és tovább az Ogod vize, itt az Duna' közepiben háltunk. —

16-dik 8-ber. Jobb feföl (mert általellenben mind Havasalfölde) értük Ráhot, ennek régen a' hegyen vára is volt, most puszta; ennek határán olylyan torma terem, mint az fél karom, vagy lábom; alább bal felől jő a' Dunában Erdélybűl Havasalföldön által az Sil vize, igen tolvajos a' torka, nekem is egykor négy aranyomat nyerték el ott. Ennek torkában az sónak Portussa vagyon.

Alább jő be az Dunába jobb felől az Iszkra vize. Ehez közel volt amaz hires Gige városa, kit Nagy Sándor megvévén, a' Dunán egy éczaka költözött által hadával, igazán megfelelt is az symbolumjának: hogy nihil procrastinando. Nincs sohol a' Duna mellett ollyan hely, kinek olly, 's annyi ruderái látczanának; itt is alább az sónak Portussa vagyon.

Alább ereszkedvén, láttuk az mint Erdélybül Havasalföldön általjövő Olt vize beszakad az Dunában, és jő Fogaras vára alatt el. Itt is az sónak Portussa vagyon, 's alább bal felől a' Kula nevű Török, 's Bolgár város, ez is derék hely, mindennek bővségében vagyon, 's tovább jobb felől Nicápoly vára és várossa az Duna felett való hegyen, ez már Macedoniához tartozik, ennek egyik kápolnájában mondgyák, hogy tanitott sz.

Pál, ennek az tűzi fája szük, mivel csak szamárokon hordgyák, sok szép szőlej, fő borai, mindennek bősége, de az lakosi igen rosz emberek, Passa van benne. Itt vesztette az harczot Zsigmond Magyar Király azért az kevélységért, hogy azt mondta, van annyi kopiás hada, ha az ég a' hadára szakadna, megtartanák, ugy megverte az Török, vesztette el húsz ezer emberét, maga is csónakon szalatt el az Dunán Constantinápoly felé, 's ott az tengerre kapván, Dalmatiára szaladott haza Magyarországra. Azon nap egy Sistó nevű városhoz érkeztünk hálni, Törökök 's Bolgárok lakják, az Duna-parton van jobb felől, nagy város, mindennek bősége van benne, vára is volt régen; alább érkeztünk u. m.

17-dik 8-ber. Oroszcsikra, ez a' Duna-parton fekszik, nagy Török város, vára is van, és Portussa minden dunai furkátáknak, sajkáknak, éléshajóknak. Itt lakik az dunai kapitány Passa is, itt mindennek nagy ócsósága vagyon, az szőleje mind inkább ollyan, mint a' malosa szőlő, a' Tokai hegyen sem terem szebb, az bora is ócsó, itt mi is az furkátárul kiszállottunk, és mulattunk négy napokig.

22-dik 8-ber. Itt lóra ülvén háltunk meg Csernavoda nevű görög városban.

23-dik 8-ber. Glasován.

24-dik 8-ber. Csötüklön- — 25. Jalomla, ezeknek az helyeknek sok buzája van, igen jó föld, mindenütt az szántóföldeken sok a' vad körtvélyfa.

25-én délre érkeztünk azon helyre, a' hol elsőben Constantinus Császár Constantinápolyt kezdte volt épitetni, az mint az nagy épületek most is meglátczanak, 's addig akarta az Fekete Tengert bevétetni, hogy az hajóknak ott Portussa légyen, ide négy mélyföld az Fekete Tenger észak felől. Éczakára mentünk Drakulykő nevű Bolgár faluba az Nöach' havassa alá, ennek hires bora van.

26-án Mentünk által az Nöach' havassán, ezeket hijják Hémus' hegyeinek, az Fekete Tengertűl fogva az Fejérig nyulnak el; ezen havasoknak az közepi táján, kőfalt, 's kaput tartott régen, egy Nőach nevű hires hegyi tolvaj, 's az szorossakat oltalmazta, hogy az Török azon havasokon által ne jöhessen, arrul nevezték Nöach' havassainak, az kapujának az ruderáji most is fen vadnak, háltunk meg az havas' inneksö allyában, Cselihova nevű faluban, az Bolgárok között.

27-ik Ugyan havasoknak végső széliben Comarova nevű faluban, ezeken is jó 's elég borok teremnek, itt válik el az út bal felől Constantinápoly felé, jobbra pedig Drynápoly felé, az minthogy

28-dik. Megindulván, háltunk Abali nevű faluban, ezekben mind Bolgárok laknak.

29-dik Jeniczére.

30-dik Csomlekkő nevű Török faluban v. Somlyakőnek hijják; itt vagyon egy szép mulató-helyek

az Török Császároknak, az nap is alig éri az nagy sok sürü fák miatt.

31-kén Érkesztünk Arriotkő nevű Bolgár faluba, Görögök lakják inkább, ezeknek sok jó borok terem. Drynápolyhoz egy fertály mértföld.

Itt megnyugodván, 's szállást tartván, csak jöttünk mentünk Drinápolyban, járván az portai ministereket.

Ez a' Drynápoly nagy Török város, Constantinápolynál elébb esett Török kézhez, most az Török Császárok' residentiája, az Tundsa 's Mericza vizei itt conjungálódnak. Adrianus Császár épitette volt, sok tornyok vadnak az keritésén, engemet is mind az császár', mind az vezér' udvarában, mikor ott voltam, megkaftányoztak.

Ebben az szultán Szelim Császár' mecsettye excellál nagy mesterséges épületivel, az több mecsetek is rettenetes nagy márványkő-oszlopokkal, mind az belső vára, mind az külső városa igen nagy. Számtalan szőlők, sok szép gyümőlcsfák körülötte 's benne. Elephántokat, oroszlánt, csokűlyt (1) is láttam benne.

Az Franczia Király' oratora nagy becsülettel látott az maga palatiumában, úgy Marchio de Feriol, ez is a' maga szállásán, és igy Árnoldkőben, 's Drynápolyban húsz napokat töltvén el,

20-dik Nov. Drynápolybul Constantinápoly

---

1) ?

felé indulván háltunk meg Hapszán, itt derék ónnal fedett vendégfogadó vagyon.

21-dik, Bulgáron,

22-dik, Csorlón, holott régenten a' hegyen volt egy nagy puszta Görög vár, — azért hijják Csorlónak, mikor az Török Császár megszállotta, azt monta, ha délig meg nem veszi, ő legyen csorol, az az vak, megvette 's ugyancsak annak nevezték, ezen nap déltájban jutottunk az Fejér Tenger' partyához, és azt jobbkézre hagyván ebédet Czilibrén evén, kinek régen vára is volt az tengerparton. Ebben az Czilibre nevű várban lakott régen Menelaus, itt nevekedett fel amaz hires Helena, 's innen ragadta el Paris Trojában, miólta a' Török megvette, nem épittette meg, az ruderái látczanak.

23-dik, háltunk meg Bogadczon.

24-dik. Bujuk Csekmerdse nevű Török városon általmenvén, holott az tengernek egy nagy széles szakadékján rettentő, 's elhihetetlen hosszuságu, faragott kövekbül csinált hid vagyon által, az városban szép ónnal fedett mecsetek, vendégfogadók; ott fölöstökömözvén, és Kucsuk Csekmedse nevű Török várost érvén, abban is az tenger' szakadékján fellül csinált nagy kőhidon menvén által, láttam benne szép ónos vendégfogadókat, mecseteket, szép eleven platejczokat, egyébb tengeri halakat, az kertekben sok helyt Pomagranatokat; itt az Fejér Tengert mind jobbra hagyván

az hegyre feljövén, láttuk meg Constantinápolynak egy részét, 's ugyan éczaka értünk hálásra, 's telelésre beléje.

Áldassál örökké mennynek, Földnek, Tengernek dicsőséges nagy Istene, az ki tellyes világi életemben velem voltál, 's gondomat viselvén, minden veszedelmeken általhoztál, mind vizen, szárazon való utaimban, 's ezen hosszú utamban is szintén Europának végeig békével hordoztál. Dicsősség légyen Isteni Szent Felségednek érette mind örökké Amen.

Ezt az Constantinápolyt már nem tudom, Városnak irjam-e vagy Országnak, mert én mássát soha nem láttam, nagyobb 's jobb portust az Tengeren az egész világon sem tartanak. Itt szakad öszve sebes folyással az Fekete Tenger az Fejér Tengerrel, épen az Török Császár' várának alatta, melly az városnak dél felől való részén van külön keritve, csak ez fekszik annyi helyen, mint Szeben Városa Erdélyben. Szép hegyen, mind ónosok, aranyos hegyű kéményes Palotáj. Az hegynek az Fejér és Fekete tenger felől való oldalait befedték az sok szép, zöld Cziprus fák, Czédrus fákkal néhol elegy mint az erdők, belől is az belső Udvara rakva cziprusfákkal, ugy hogy mindenkor mindenütt árnyékban járhat az Udvar' népe. Magának különös császári Filegoriái egynehány helyt, hogy mindenfelé láthat, kiknek az oldalain zöld superlátok állanak, hogy az Tenger' szelej,

mikor nem akarja, ne érjék az Császárt miattok. Az kapujában az nagy torony alatt belől aranyos kerek Paizsok 's alabárdok vadnak felfüggesztve, ezen belől senkinek, még az Fő Vezérnek is nem szabad lovon, 's fegyverrel bemenni, mellyet én nem tudván, az szolgámnál lévén az Stuczczom Palaczkostul, apprehendálta az kapuban ülő Fő Porkoláb, és noha nekem idegennek ex Discretione semmit nem szóllott, de az Salvagvárdiaul velem lévő Jancsárnak, csak alig, hogy az talpát meg nem páczáztatá, az Várnak az Tenger mellett lévő keritésin kivűl éppen az Fekete, és Fejér Tenger' partyán vadnak rendbe lerakva eresz alatt az keresztyénektűl nyert sok szép ágyuk, az többi közt láttam, hogy füleltek az Görgényi, Veteráni Generáltul elnyert 5 virágos ágyuk is.—(1) Itt ollyan nagy ágyukat láttam, kikkel Babyloniát megvették, hogy nagy tágason beléjek búttam; kimondhatatlan nagy vas-ágyukat is láttam. — Itt láttam egyik kis kapuban az Kornis Zsigmond urfi' két kis ágyucskáit két kis kerekeken, Veteráni G. alkalmatosságánál nyerték azokat is, — az erre nyiló kapuja felett az Várnak vadnak rettentő nagy Czethal-csontok felfüggesztve, feje, hátgerincze, oldaltetemei napnyugot felől.

Az Városnak csak az mint három keritésekkel és azokon való sürű sok Tornyokkal be va-

---

1) Komáromy oldalas jegyzése.

gyon az Fejér és Fekete Tengerhez keritve, jó járó lovon is három óra alatt meg nem kerülhetni. Én próbáltam, csak mig nem szintén az végétül, az hol Béldi Pálék, 's több Magyarok feküsznek Zólyomi Miklóssal, eltölt az egy óra, mig az Jediculát értem, melly az hét Tornyokbúl álló császár' tömlöcze, még pedig az Város' végi tovább fekszik éppen az Fejér Tenger-parton, a' hol az Timárok dolgoznak. Az urunk ő Nagysága' jó járó jobbik pej paripáján ültem pedig, 's meg sem állottam különben, hanem mig egy vagy két csésze jó hideg vizet ittam egy szép rakott csorgónál, az város' kőfala kivül, hát csak az Jedikulátul fogva az Császár' váráig, és attul ez helyig, az hol ők egy nagy szentet (kit szent Jóbnak hínak —, ez Mahomet' zászlóját hordozó Török koporsója Jóbnak hitták, azon helyen esett el, mikor Constantinápolyban fejét vették az Szophia' Templomában az hóna alatt pedig vitte az fejét. ([1]) — — — — ugyan annak nevezik a' helyet is rólla) ezüst drótos koporsóban tartanak fekünni, holott szokták az Császárok' oldalára a' kardot felkötni, és az ő módgyok szerint az benedictiót neki feladni, úgy hiszem bele telnék négy óra is, mig az circulust tenné ember. Némellyek 18 olasz mélyföldnek tartyák az kerületit. ([2]) Az Város három

---

[1]) Négy szó olvashatlan.

[2]) Komáromy oldalas jegyzése.

szegletű napnyugot felül, északra, az Constantinus Császár' váráig a' száraz felől, hármas keritése, száraz árka, az Tenger felől való részinek csak egy keritése, mindenütt kővel padimentoztatott a' város, sőt kivűl is három mélyföldnyire is kőutakon juthatni.

Maga az Város egynehány nagy hegyeken fekszik, most 40 ezer utczáját mondgyák mindenestül, mindenikben minden éjjel két két ember strázsál, minden éjjel nyolczvan ezer ember, minden uczájában legalább egy csorgót kell supponálni.

Az mecseteknek számát nem tudhattam, de az kik köztök nevezetesebbek ugy mint az ki Szófia Temploma volt (mellyet az Jeruzsálemi Templom formájára épittetett volt Jusztinianus Görög Császár a' Leánya nevére, nagy kőlábakra az fundamentomit, mivel alatta hajós édes viz vagyon, ki az Tengerbe szakad) annak az egész két hegynek kinn az Szófia temploma, és az Császár' Vára van, és egynehány Uczáknak alatta sürü vastag kőlábakon álló erős bolthajtás vagyon, a' Császár Várából mennek belé hajón, 's mind eljárhatják, az édes viz a' Tengerbe szakad, sok hal lakik benne, én magam is láttam egy elsüllyedett háznak helyéből néztem merő miracula mundi — kibeszélhetetlen, kivül nem annyira, mint belől látszó rettenetes magnificentiájú épület, kiben vagyon ketteje azon vedreknek (egyike márványkő), kikben az Christus urunk az vizet borrá változtatta

volt, most is őket, mint akkor a' 'Sidók, a' Törökök is ad purificationem tartyák, ki mellett fekszik nem messze Szultán Murát, ki Babylloniát megvette, — Szultán Akmet, — Szultán Szulimán, — Bajazet, — Szultán Szelim (ez ezüsttel fedett) Szultán Mahommet 's több Császárok épittette kimondhatatlan épületü mecsettyek, kikben ez az dicsérendőbb, hogy nem tartották magokat méltóknak, az Templomjukban temettetni, hanem minden Császár külön épittetett temető helyet magának, 's gyermekeinek az Templomon kivül (1) NB. In flore, ehez az Szófia Templomához 900 Pap szolgált, az mennyi jövedelme pedig az illyen nagy mecseteknek vagyon, elhihetetlen.

Azt le nem irhatni az hostattyai, és azokban való sok szép csiflikek, udvarházak, mulatóhelyek, meddig terjedgyenek, mind Európa felől kinek határa Constantinápoly, mind Azsia felől, ugy hogy az Fekete nagy Tenger Dardanellájáig — ez az Bosporus Thracicus — mind az két mellyéke a' Fejér Tengerben jövő sebes folyásának, melly is egynehány óráig tart — ez felől mondgyák, hogy Pompejus Magnus vágatta volna itt öszve a' Fekete és Fejér tengert, én Isten munkájának hiszem, mert ha ember munkája lett volna, keskenyebb volna, de van olly széles, mint az Duna — rakva sok szép épületekkel, Udvarházakkal, — Kasté-

---

1) Komáromy mellékes jegyzése.

lyokkal Galatától, sőt észak felől az mint az Fekete Tenger Canalissába be jő két édes viz, attul fogva Europa felül. Ázsia felől pedig éppen le Calcedoniáig, kinek ruderái most is exstálnak, hol régen az Concilium volt Martianus Császár idejében 454. esztendőben, kihez közel tartnak egész éczakákon égő lámpásokat, az Fejér Tengeren járóknak egy Torony tetején. Csak minden Constantinápolybeli 's körülötte való lakóhelyei, kies mulató Palatiumjai, az Császárnak magának van három husz hatvanig való, mellyeket mindenütt Bostandsik őriznek, mindenikben szolgái, 's maga kerevettyei benne vadnak, úgy hogy mindeniket mindenkor készen találllya. Az Fekete Tenger torkában vagyon egy Bőr vár, kit azért hinak bőr várnak, hogy mikor az Görögök birták Constantinápolyt, az Törökök csak egy ökör bőrnyi helyett kértek ott magoknak, hogy megadták nekik, szirony formán véknyan elmetélvén az bőrt, annyi helyet foglalt bé, hogy épen egy nagy várat épitettek a' helyére egynehány erős Tornyokra (kiknek némellyikében most kurvákat szoktak büntetésül tartani) mellyből vették meg osztán Constantinápolyt, noha Galatát azután is az Keresztyének hét esztendeig tartották, abbul az most is ott csonkán fenálló vastag Toronybul, kiben régenten fogva tartották amaz hires Török Bálintot. Kijjebb az Bőr váron vadnak az Dardanellák, a' Kastélyok az Fekete Tenger oltalmazására, együve szolgáló ágyuk vadnak a' tenger parton

is egymás ellenében, az Torkolaton kivül mind két felől magas Tornyokon Lámpások vadnak éczakákon, hogy azokra tarthassanak az Fekete Tengerről jövő hajók, itt volt régenten egy kőszálon az Pompejus Magnus' oszlopa is, de az már ledült csak az Fundamentoma vagyon, az Tenger közepette egy kősziklán.

Itt láczik az mig láczik már az iszonyu Fekete Tenger (Pontus Euxinus), ubi nil videtur nisi Pontus et aether. Nincs is ennél az világon veszedelmesebb Tenger, sehol benne sziget nem láczik, el nyúl be Asiára sok ezer mélyfődekig, 's kerületi az Tanais Vizére, Chrymre, Tatár Országra, éppen ki Europára, az mint belé az Nepet, Nesztet, és Duna Vizei szakadoznak. Ennek Europa felől északi hiresebb Portussa Várna, a' hol nyavalyás László Magyar Király harczolt az Törökökkel, 's el is veszett, kiről azt irták régen :

Romulidae Cannas, ego Varnam Strage notavi,
Discite mortales non temerare fidem.
Me nisi Pontifices iussissent frangere foedus
Non ferrent Scythicum Pannonis ora jugum.

Legjobban látni ezt az Fekete Tengert az torka felett való Calugerek Klastroma feletti hegyre épitett szélmalomtul, de minthogy ritkán van azon tengeren jó idő, gyakrabban homály setétség van rajta, azért is nevezik Fekete Tengernek, irtózik az ember nem hogy rá menni, csak az rettenetes zugását is hallani, én az mikor látni mentem ellen-

kező szelem lévén, sokszor csaknem az kősziklá hoz vertek az nagy habok, néhol meg is akadván az Tenger közepiben való kősziklákban, kik hol ki 's hol nem látczanak ki az Tengerből, de az Isten megtartott Dicsőség légyen ő Szent Eelségének. Volt kedvetlen mulattságom az szemem közé jáczó nagy habokkal, sok Delphin nagy halakkal, és az ember veszedelmét leső sok apró madarakkal, kiket Spiritus Damnati-nak szoktak híni.

Erről az Fekete Tengerről hordanak rettenetes élést Constantinápolyba, ki másként nem is subsistálhatna, de egyébbiránt is hordgyák szárazon vizen is, egymást érik az rettentő élés hajók, Európábul Ásiábul is számtalan fegyveres, 's kereskedő hajók, Francziábul, Hollandiábul, Angliábul, Aegyptombul, Afrikábul, 's többire minden részéből e' világnak, miből elgondolhatnj, mennyi harmintzadja jő annuatim az Török Császárnak, holott csak egy Hajónak is fel megyen az Harmincadja, kinek tiz, kinek husz, kinek harmincz ezer Tallérra is. De csak a' Constantinápoly körül való apró hajócskáknak, ki mindenik legalább egy aranyat ád, fel megyen adója esztendeig 40, vagy 50 ezer aranyra.

Le nem irhatni az városnak sok piaczait, azokban való mindenféle sok szépségeket, úgy hogy a' mit ki sem gondolhat ember itt feltalálhatja csak legyen pénze. Az halpiaczokon az Tengernek külömb külömbféle szinű formáju halait,

rákjait, csigáit, ugy hogy itt is felirhatnák azt, a' mit irtak a' Velenczei halpiaczra: Sta Viator, et vide quam sit Deus mirabilis in mari! —

A' többi között láttam egy nagy halat, megmérvén huszonhét arasz volt, az száján könnyen bebujhattam volna magam is, egy ló pedig a' hasában bizony alig kordul vala meg; de úgy látom, az megfoghatatlan bölcsességű Isten szárazon való minden teremtésit a' tengerbe is kiábrázolta, ugy hogy el nem hiheti azt valaki nem láttya. Elhalgatom az többit, hozám csak elő egy csudáját a' Fejér Tengernek „Maris Aegei" melly neme az Syreneknek. Egészlen szőrös, ember-, majom-ábrázattya vagyon, az Férfinak nagy haja, nagy bajusza szokott, két lába, két keze, öt ujai körmei mindeniken, mind kezi lábai rövidek, az farka pedig mind az Delphin halnak, az asszonyoknak is nagy haja, csecses, egy párt szokott fiadzani, kiket csecsein szoptat, az kezekkel fogják meg a' halakat, 's azzal élnek, derekokig mutattyák ki magokat az Tengerben, de ki is jőnek az Tenger partra, 's ott a' meleg fövényre lefeküsznek, rettenetes hortyogással alusznak, sőt a' tenger' kőszikláiban az szárazon barlangjok vagyon, abba kijönnek ott jáczodoznak, ha embert sajditanak nagy morgással beszaladnak a' Tengerbe. Én magam mulatságára Constantinápolybul ki menvén az Fejér Tenger szigetinek experiálására nagy habok' hányásán ugyan, mindazonáltal a' többi közt találtam Egbele

Bujuk Ada's Marmora nevű szigeteket, kiknek kősziklás barlangjaiban afféle ember-halak laknak, és pro curiositate a' Tengerre ülvén, igyekeztem benne ha elevent láthattam volna, az minthogy egynehánynak az barlangjaiba is be mentem, de nem találhattam két okért: 1) Hittel mondották mind az Papok, mind az régi öreg emberek halászok, hogy soha szombat napon ki nem jár, soha senki nem látta (Istennek nagy csudája) én pedig szintén Szombaton jártam ott.2) Minthogy hidegben ki sem jár, Husvét után kezd kijárni, én in primis Martii jártam ott, — ahoz képest elevenen nem láthattam, hanem kettőnek az bőrit találtam az halásznál, a' ki lőni szokta őket, mert nagy erejek miatt lehetetlen megfogni, hanem felettébb nagy golyóbisu puskával lövik, de annak is az golyóbissa soha egyébb testét meg nem járja, csak ha az fejét találllyák; elevenen pedig az Török Császárnak is eddig szerét nem tehették. Mikor a' halászok halat fogva, 's éve reájok akadnak bevárják magokat félig kimutatva, úgy hogy az evedzőkkel verik őket, akkor bőgnek, 's köpdösnek reájok, meg fogni, vagy csak ölni is verve lehetetlen, hanem fejekbe lőve. Egynek az bőrit én most csáváltatom, de egyébiránt is vagyon az bőriből egy övem, kit egy kalapos adott, mellyet derék-fájás ellen hasznosnak tartanak viselni, az nagyja ollyra nő, mint egy kajik, vagy hajó, a' halászok az zsirjáért ölik, mert elszokták adni egynek az zsirját

husz Talléron is, az nagy hajók' kenésére veszik meg, az ki az testét látta minden belső részeit, még az szemérmét is úgy mondja lenni, mint az Embernek, én a' Testét nem láttam. Látom az bőrit, hogy szőrös, 's olly vastag, hogy azt fegyver meg nem foghatya. Ez az Monstrum ha hol közel szőlő van az Tenger mellett, kimégyen reá szölőt enni, mikor arra valók az fiai, azokat is kiviszik, mihelyt embert lát, kezeit lábait farkát bevonván gömbelyegen (hogy hamarébb lehessen) ereszkedik vissza az Tengerben, az ki látta úgy mondgya ötven lövést is tettek egyen, de el nem verték, mig az fejét meg nem lötték.

Az is meglehet egy csudás halnak, mellyet Kibics Baluknak hínak, kinek az orra ollyan mint egy Pallos, minéműt kültem e' télen az Urnak Kemény János Urnak ő Nagyságának. De láttam egy csudálatos mintha edgyik végitül fogva a' másikig, esztergárban meczczették volna, egy öl, 's két arasz hosszuságu szarvát az Tengeri Unicornisnak, minéműt csak az Oceanum Tengerben találnak, Galatában annak az Petrus Francia órásnak szomszédságában, ki nekem az Rhinoceros szarvából csinált csészét atta, nem messze attul az régi Pápista Templomtul, kiben régenten egy Boltban mondgyák, hogy tartották az Cxtus Urunk varrás nélkül való köntösét, most ennek az Császárnak az annya épittetett Mecsetet helyébe Galatában.

Elhallgatom annak az halnak hosszú farku

szárnyas nemét, melly kijő az Tengerbül, 's repül az aërben, az irtóztató bagoly, kakas, ló forma halakat, kerekded kulkán balukakat, Disznóhalakat, az habarniczáknak sokféle csudás nemeit, tövises disznó, szarvas forma csigákat, ausztrigákat, Pók, 's egészben szőrös Rákokat. Csak tegnapelőtt is én hozatván egy nagy Rákot megértük nyolczan vele, igaz hogy mindenik merte ad gustum enni irtózatossága miatt.

Ezen az Tengeren szokta magát az Császár néha mulatni, az ő aranyos köves hajóin, kiket zár alatt tartanak az maga vára alatt. Ebbe az Portusba hozzák be téli nyugovásra az Tengeri sok nagy széles lapátos Gállyákat, Furkátákat, itt szoktak újjakat csinálni, 's az romlottakat is reparálni, csak az én szállásom' ellenében állott egy széltében 26 ollyan öreg széles gállya, kinek az nagyobbikában 150 ágyú. Az többiben kiben 120, 100, 80, 70, 60, legalább 50 ágyú, az gállyák aranyosak festettek, csak középszerű az kinek az árra 40, 50, 60 ezer tallér, hát az sok lapátos gállyák, mind az Fejér, mind az Fekete Tengerre valók, kell ide az ember-háj 's az ebverte, nem minden két lovu katona érkeznék csak egyre is. Isten hald meg itt az sok gállyákra lelánczoltatott, éjjel nappal te hozzád fohászkodó, minden emberi reménységből kifogyott megszámlálhatatlan sok szegény keresztyén Rabok' nyögésit, 's szabaditsd meg őket, az mint megszabadital az elmult télen is husz Magyar

Rabot kegyelmes Urunk ő Nagysága forgolódata által. Az itt csudálatosabb, hogy midőn az illyen nagy gállyákat (kiknek csak egy árboczfája is kerül öt száz Tallérba) reparálni akarják, mint forgattyák oldalokra, kiket mikor kiüresitenek, sok ágyukból rakott asztagokat, 's kötelekből rakott halmokat láthatnál, de ezeket annak elhinni a' ki nem látta egész lehetlenség. Ezek függenek az Tengeri Kapitánytól, ki három bonyókos Vezér. Mihelt kimégyen az Tengerre, ollyan mint az Császár Dominus Maris, az Fő Vezértül sem függ, az mostanit Mezó Mortónak hijják, 's szinte most hozák a' hirét, hogy hozzá kezdett az külső Tengeren az Velenczésekkel való harczhoz, megválik mi lészen kimenetele? —

Az mikor az Campaniárul az Portusba Novenberbe visszajőnek, ennek mind csudás, mind nagyságos voltát akkor láthatnád inkább, mert akkor szélt fognak az Tengeren mind az széles, mind az Lapátos Gállyák, 's az Császár' vára alatt az Portusba az ágyú lövést elkezdvén, annyi száz ágyuk megszünés nélkül való lövésével olly dörgést tesznek, hogy az gállyák az tűztől füstől nem látczanak, 's azt tudná ember öszveromol az egész Város, vagy bomol az föld, az mint ezt én magam experiáltam szintén akkor jövén által Galatábul Constantinápolyba egy kis hajón mikor bejöttek, 's lőttek, ugy hogy azt tudtam közöttök az Tengerbe

merülök [1]) Mikor szél nincs, Lapátos Gállyák után kötve vontattyák az illyetén nagy széles Gállyát, nevetné az ember mint viszik az nagy Corydont.

Nem halgathatom el néhol néhol a' Város kapuira pro Raritate függesztett rettentő Tekenős Tengeri Békák' héjait, kikben gyermekek hajókázhatnának, — Czethal oldalcsontokat, régi sisakokat, vékony nádacskával általlőtt melly-vasakat, az oraculumokat, kikből régenten az ördög felelt az Pogányoknak, kiknek legcsudálatosabbja az Theodosius Császár egy szürke márvány kőbül álló csudálatos oszlopa mellett lévő három fejű nagy réz kigyó [2]) kinek mind a' három feje a' Város három szegletére áll, az egyiknek állát lelőtte Murát Császár a' Dsidával, mikor Babyllonia alá indúlt, ki felől azt tartják, hogy Constantinus Császár minden Aegyptombeli arany ezüst bálványit az Pogányoknak öszve öntetvén, ez hogy réz volt nem bántotta, ide hozatta az Nilus mellől Aegyptombul, oda való Oraculum volt, az előtt Constantinápolyban sok kigyó volt, hogy ezt ide hozták azóta kigyót ritkán látnak.

De vagyon még egy oraculum forma magas gyönyörüséges oszlopa Constantinus Császárnak, kinek mássa nem hiszem mikor uj volt, találtatott Európában az allyától fogva az tetejéig egy kő, mesterséges sculpturák rajta az allyától fogva az

[1]) Komáromy oldalas jegyzése.
[2]) Ugyanannak oldalas jegyzése.

tetejéig, de már az üdő, az sok tűz 's esső igen megavitotta, úgy hogy két helyen is vas abroncsokkal szoritották meg. Azt tartyák felőle mind Görögök Törökök, midőn az Constantinus Császár annya S. Helena az Cxtus Urunk keresztfáját Jerusalemből elhozta, mint olly drága kincsének rettenetes erős boltot épittetett ott a' földbe, oda tette ott tartotta, most is ott mondgyák lenni, annak emlékezetire épittette felül azon oszlopot.

Constantinus G. Császár S. Helenától való fia, az Magnus Constantinus magát ezt a' Várost is, mellyet azelőtt hatszáz hatvanhárom esztendővel Bisantiumnak hittak, kit előbb Pausanias Spartának Királlya épitett, osztán Severus Császár elrontotta, in anno Dni 330 reparálta, 's maga nevéről Constantinápolynak nevezte, a' Kösség annyira sublimálván, hogy ő maga Nova Románák nevezte volt elsőben, és lött aztán Patriarchatussa. (1) Azért hozta ide Napnyugotrul Napkeletre Rómából Constantinápolyba az Császári Széket, hogy az Parthusoknak inkább resistálhasson, elein kik az Várost látták, inkább mondták az földön az Istenek', mint Császárok' lakhelyének. A' Török 1093-ban megszállotta volt, és vette, de tőllök az Velenczésekkel az Franciák elvévén 55 esztendeig birták, azoktul osztán az Genevaiak segitségével az Paleologus Császár elei elvette,

---

1) Komáromy' oldalas jegyzése.

és 1453-ig birta, mig a' Török megvette — ez merő Theatrum volt Controversiarum Religionum. Itt voltak ama nagy Conciliumok is in ao 384 Gratianus, és Theodosius Császárok' idejében, azon helyen holott most is az Constantinus' Palotáinak ruderái exstálnak, kinek oldalait az reá felfolyt Borostyánfa már éppen zöldé tette, mellyet az Törökök meg nem lakhatnak, hol felettébb sok kincset mondanak lenni, de a' Törökök hozzá nem férhetnek, kinek jele az, hogy nem régen az kapujában ollyan drága követ talált egy ember, hogy többre ment fel az árra 25 erszény pénznél, és az császár' tárházába vitetett be. Én megjártam az hol megjárhattam romladozott épületit, de az nagy setétség miatt az még épen álló bóttyaiba nem mertem bemenni, nem tudván az járást, 's csak másod magammal lévén. Kilátczik innen nagyobb része Constantinápolynak, megválasztotta volt az prospectust, ritkán van szellő nélkül. Ennek alatta való kis kapu mellett tapodták el az utolsó Görög Császárt is Paleologust, ki az Görög Birodalomnak 224-ik 's utolsó Császárja volt — az ostromon, mikor az Török megvette 1453 esztendőben Szultán Mahometh, Murátnak, ki Babylloniát megvette, az fia, az Törökök' számlálása szerint 20-ik Mensis verum Rabbiet Vasárnap. —

Az mint 1619-ik esztendőben számlálták volt is Én most nem számláltam, hanem az mint

másoktul értettem, ugy irtam le), akkor is volt csak ben a' Városban 6890 Ucza, kiben mindenikben Templom vagy Mecset volt, ezeken kivül az Keresztyéneknek Templomok, 's helyek, kikben czeremoniájok volt, volt 90, én magam többet nem láttam ben az városban, minthogy Curiosus sem voltam benne, két Görög Templomnál, azon helyeken holott az Constantinápolyi, és Jerusalemi Patriarchák laknak, azokat is akkor, mikor látogatásokra mentem kikis kivált az Jerusalemi nagy becsülettel láttak, hanem minthogy Galatát többire mind keresztyének lakják Templomok is egynehány vagyon. Az Anglusok' Templomában én is az elmult, mind Karácsonban, mind Husvétban communicáltam. Dicsőség az nagy Istennek, ki az én szomju lelkemet ez puszta és száraz földön is, hol élő viz, 's lelki kenyér, amaz hires hét Görög Ecclesiáknak elpusztulásátul fogva igen ritkán találtatik, étel, 's ital nélkül nem hagyta.

De az Romano-Catholikusoknak is egynehány szép Templomjok vagyon, 's mind Jesuitáknak, Barátoknak Clastromj. Nevezetesebb volt az a' Cathedrale Templom, kiben az előtt az Pápa ezen a' földön lévő Vicariussa resideált (emberséges öreg ember, egynehányszor az asztalnál is mulattam velle) mellyet tőlök az Velenczések' ellenségeskedése, 's el is égése' alkalmatossagával foglalt el az mostani Császár, mint fellyebb is

irám, hogy az Annya Mecsetet épittetett felettébb költséggel, csorgót is hozatván helyében. De szép Templom az Jesuitáké is, és más is a' szürke Barátoké, 's leginkább az Franczia Király gyönyörüséges az egész Tengerre való prospectusu aranyos Palatiumában (kiben Marchio de Feriol Urral sok emberséges vig mulattságokat töltöttem el, nem volt itt szüki az ollyan Confectumoknak, kiket soha sem láttam, az Olasz Országi, Tenedosi, és egyébb finom boroknak, kivált az Smyrnai aszszúszőlő borának, czitrom, narancs, Pomagranat, 's egyébb ritka fákkal, rozmarinokkal, és más sok csudálatos virágokkal teljes kertében sétáltam) az Capucinusoké, kiknek kertyeknek sétáló helyein, majd övig érnek az sürű szép Rozmarinok, kiknek Gvárdgyánnyok igen emberséges öreg ember, nékem egy öreg Jerichoi Rózsát is ajándékozott.—

De recurrálok az régiek 1610-n az mint számláltak, hogy akkor is volt az Városban csak Feredő ház 1980, — Kutak 2870, — Sütőkemenczék 4495, — Malom 3260, — Kocsisok' Vendégháza 50, — Lovasok' Vendégfogadója 628, akkor is az kerületit az Városnak 18 olasz mélyföldnek számlálták, — Kapuját 28, — Bástyáit vagy tornyait, mint régen nyilak (1) — — 's faltörő kosok ellen legerősebben tudhattak

1) Olvashatlan.

Nro 563. — Az Jenyi nevű kapu felett illyen versek vadnak;

Theodosi Jussis gemino nec mense peracto
Constantinus ovans, haec moenia firma locavit
Tam cito, tam stabilem Pallacia condit et arcem.

de már csak alig olvashatni. —

Az Theodosius Császár egy kőbül álló csudálatos Pyramissának pedig, az fundamentomán, melly az megirt három fejű nagy rézkigyó mellett vagyon, illyen versek vadnak:

Difficilis quondam Dominis parere Serenis
Jussus es exstinctis palmam portare Tyrannis
Omnia Theodosio cedunt sobolique perenni
Ter denis sič victus ego domitusque diebus
Judice sub Proelo superas elatus ad auras
Hic lapis est unus, dic nam qua est arte levatus
Si nam sint plures, dic ubi congeries.

de a' két utolsó vers már a' földtül alig ismerszik. Ennek az faragása is mesterséges, de abban volt nagyobb mesterség, egy ollyan nagy kőoszlopot, mi módon tehettek fel oda, a' hol áll? repraesentállya Theodosiusnak az is Császári tehettségét, ezeket én magam láttam, hanem ez alább való Constantinus, 's Justinianus Császárokrul irottakat, én magam nem láttam.

De Constantino Magno, Constantii, et S. Helenae filio.

Inclyta cui meruit Magno Constantia nomen
Maximus et factis, et pietate fuit

Qui Bisantia Caesar Dominatur in urbe
Primus Romam nominat esse novam (1)
Nobile Bisantii nomen mutavit et urbem
Marmor ubi pulchrum conditus esse tenet.
Hic Helena natus, pulchro cognomine Magnus
Eöas gentes rexit et Hesperias.

Ember is volt ez, ki mind Constantinápolyt, mind Rómát birta, és a' ki annyira elrontotta az sült Pogányok' bolond bálványit.

De Justiniano Imperatore.

Pugnaces Gottos, et alacres vicit Alanos
Pacavit Rhetos, edomuitque Scitas
Hunnus equis pacem versis, clamavit et arma
Horruit evicta ducere sumta manu
Hic Persas domuit, Libiam Romamque recepit
Aque unus triplici victor in urbe fuit
Grande jugum domita Francus cervice receptas
Porrigis et famulas victus Alane manus.

De mind ezek felett legcsudálatosabb az minémű munkával, mennyi költséggel hozták be az Városba hat, vagy hét órányi földrül az jó vizet, az Város' Görbe kapuján kivül egy helyre, a' honnan oszol osztán széllyel az városra — csorgókra. Egy Török Császárrul mondgyák, hogy sok esztendőkig lévén békessége az Keresztyénekkel, emlékezetit akarván hagyni Constantinápolyban

---

1) Igy van a' kéziratban, de rosszul, a' versnek igy kell lenni: Primus et hanc Romam nominat esse novam.

csorgóknak csinálásával, midőn rólla tanácskozott, azt mondták, ha mind erszény pénzeket rakat a' csorgoknak fejéig, véghez viheti, azt felelte, ha hinni kell, két sorban is megrakattya erszény pénzekkel a' helyig, csak legyen meg. Megmonta 's meglett. Volt ennek pénze, majd a' világ' hét csudáji közé számlálhatnák annak végh-hez vitelét.

Énnékem ezeknek ez Csorgóknak, messze földrül való behozását, az mint beszéllették, nem nyughattam, mig oda nem mentem, hogy meglássam, elmenvén azért azt mondhatom felőle, mint az Szerecsen királyné Salamonnak, felét sem beszélték volt meg nékem annak az munkának nagy és rettenetes voltának, én is pedig azt mint láttam, leirnom lehetetlen, én edgyütt is, másutt is Belgrádig hová hat óráig mentem Constantinápolybul lóháton, tiz szakaszban láttam, még pedig az feje némellyik viznek tovább vagyon, kiben számtalan az gesztenye-fa, a' Hollandiai Orátornak szép mulatóhelye, majorja van benne, 's több keresztyén nagy embereknek is, ki nem mondhatom jóságát, hidegségét az forrásnak, honnan elébb jövén, nagy sürű szép erdőben, egy szép csorgadozó hives patak mellett van sétáló helye, 's ugyanott Asztala is, hol mulat, földbül csinálva azon Oratornak. Oda soha be nem süt az nap, meg sem botlik az sétálásban, mert mintha megpadimentomozták volna az fáknak az al-

lyát, ezeken az helyeken másként is két órányi földig az nap meg nem süti az utonjárót az szép erdős helyeken. —

Az mint azért együnnen is másunnan is nagy faragott köves bolthajtásokon, hegyrül hegyre, völgyrül völgyre az vizeket hozzák, egy nagy szép faragott kövekből rakott mélly helyben öt felöl jőnek bé kőválukon az vizek, ott az Török Császárnak szép festett Filegoriája vagyon, holott mulattya néha magát az nagy szép sürű erdő közt az patakok' zuggása, 's látása felett, — ezekből osztán megint bóthajtás alatt nagy hegyeken völgyeken egy Patak jő más, az másiknak formájára, de szebb 's magasabb faragott kőbül épitetett helyre, hová más felöl is egynehány hegyeken völgyeken által bóthajtások alatt más patak jő, ezeknek öszvefolyások, 's befogások felett is, az másiknál is szebb, 's festettebb Filegoriája vagyon, az sok szép nagy sürű fák között az Török Császárnak. Innen indul osztán egy nagy patak, sok hegyeken völgyeken által 's meg által mind bolthajtások alatt Constantinápolyba a' görbe kapun kivül egy helyre, a' honnan ismét csorgókra oszol széllyel az városban. Itt már az csudálandóbb, melly magas rettentő vastag bóthajtásos faragott kőlábas kő utakat csináltak kin az mezőn ez völgyeken, hogy egyik hegyről az másikra az vizek által jöhessenek, akármelly magos tornyoknál magasab-

bak, ki 40, ki 45, ki több 's kevesebb vastag faragott kőlábakon, két három contignatiókban, úgy hogy propter curiositatem egyiknek, az közepén való boltozatok közt mentem által lóháton az viz a' fejem felett messze felül lévő más boltozatokon folyván, alattam is a' nagy mélység lévén. —

Ezeknek az vizbehozásoknak pedig egész kezdetitől fogva be Constantinápolyig, 's széllyel annyi ezerfelé az városban ollyan magas széles boltozati vannak, hogy mindenütt fáklyánál le nem hajolva annyi mélyföldekrül az föld alatt bejöhet, 's széllyel járhat az ember, ugy hogy ha valahol valami bomlása lenne az vizeknek, 's sürün lévén mindenütt ablakjai azon boltozatoknak, ha nem edgyiken de másikon harmadikon beereszkedvén feltalállyák, 's megigazithattyák, csak egy dülő földnyire illyen boltozatokat csináltatni faragott kövekbül gondollya el ember miben telnék, hát ennyi mélyföldekre, még pedig mind kősziklás helyeken? nem hiszem az emberek az mostani világban csak meg is tudnák az munkáját becsülni, 's felvetni az mennyiben azok töltek, és úgy hiszem az régi üdőkbeli Pogányok pro octavo Mundi Miraculo, világ nyolczadik csudáji közé számlálhatták volna.

De vétek volna itt elhalgatnom, az mint ezen utamban Belgrádon tul egy nagy hegyre felmentem (minthogy másszor az Dardanelláktul, és Lám-

pásoktul az nagy sürű sötét ködök miatt messze nem láthattam) az nagy Fekete Tengernek látására, ez az Pontus Euxinus. Dücsőitessél oh nagy Isten, a' ki ezt az rettenetes Tengert is teremtetted, és a' ki ennek is az másokénál fellyebb való kevélységét egy szóddal megtudod alázni. Ritkán van az, hogy ezt valaki, vagy csendesen vagy setétség nélkül láthassa, de nekem most szép csendes üdőm lévén, az mig ellátható, tisztán elláthattam, noha ennek sem szélit, sem hosszát ember nem láthattya, mint felül is irtam, sehol benne sziget nincsen: nil est nisi Pontus, et Aether. Csendesnek is, látczott a' hegyről de az partyára menvén még is, rettenetes zuggással két három kopányira csapta ki magát az partyára. Én levetkezvén rá vetettem az fejemet az hiriért, hogy megferedgyem úgy is benne, bementem tovább egy kopányinál. Igassággal irom ollyan habok jöttek reám mint a' kőfalak, hogy töllök magát az Tengert sem láttam, mikor közel érkeztek hozzám, némellyiknek rám ütését felvettem, de némellyik lecsapott az lábamrul (nyeltem akkor az rettenetes sós vizet) de felkelvén kijebb szaladtam, mig az habok visszatértek, hogy a' Tengerbe magokkal vissza ne vigyenek, majd megesett itt is az curiositás és experientia. De az Isten megtartott, kiért örökké áldassék szent neve. —

Itt találtam az Tenger parton egy nagy Sárkány

forma hal kaponyát, kinek felül is 50 alul is 50 vastag sürű fogai voltak. —

Láttam én ebben az Városban egy Zsidó Doctornál egy egész nagy Crocodilust, ki az embert elébb megsiratni, 's osztán szokta megenni, mint egy legöregebb Vidra, hal héjas forma erős bőri farka, négy mint az kutyának alul is negyven, felül is negyven fogai az állaiban, a' Nilus vizében terem, irtóztató állat, egész testestül volt megszáradva. — (1) Azután is annál nagyobb Crocodilust, mint egy hajócska ugyan ő nálla irtózatós azt (2) — — látni.

De el nem mulathatom, hogy ki ne irjam azt az kis Kastélyocskát, kinek egy nagy tornya látczik kőkerités között egy magános kősziklácskán az FeketeTengerben az FeketeTenger sebes folyása, ezt Leány Várnak hijják. Azt tartyák felőle, Régenten egy Görög Császárnak volt egy kedves Leánya, azt jövendölték neki felőle, hogy kigyó marása miatt kell meghalnia. Arra nézve minthogy az derék Tengerben kigyót nem igen látnak, épitette arra az kősziklára neki azt az Váracskát (édes vizet is mondanak benne) az Tenger' közepiben, hogy ott kigyó nincsen. (3) Én bizony láttam kigyót az Tengerben de nem ott, onnan ki sem hozta, de fata viam invenerunt, mert egykor

---

1) Komáromy' oldal-jegyzése.
2) Olvashatatlan.
3) Komáromy' oldal-jegyzése.

edgy kosár szőlőt vittek be az Leánynak, valami formán még is az szőlőbe az kigyó bele bujt volt az kosárba, 's az a' kigyó az Leányt megmarta, melly miatt meg is holt. Ebben most lövő szerszámok is vadnak, az két Tenger confluentiái oltalmazására, mikor belé akartam látására menni nagy szélvész támadván, 's csak három lapátos kajikon lévén, az hegyek völgyek formájára emelkedő, szememet is csak ki nem verő habok közt az szélvész más felé vere, távolyrul alig láthattak mások, mint én is másokat az nagy haboktul. Odalfélt az Delphin nagy halak is Truppal mint egy sereg Disznó széltében jövén reánk, minthogy ezek a' tempestásnak nagy Praesagiumi, de másként az embernek nem ártanak, a' minthogy sokszor mellettem ugrott fel, a' kajiknak fenekét is az hátával megütötte, még sem ártott, noha el is fordithattak volna. Szélt fognak az Tengerben seregestül úgy hajtyák az halakat, azzal élnek, az ő zsirjokat, minthogy igen kövérek, az hajók kenésire tartják.

Mégyek azon szigetek dicséretire, kik körül fellyebb irám, hogy az ember forma tengeri csudák teremnek, ezeket mind Görögök lakják, ezek közt hiresebb az, kiben jeles három Görög Klastrom vagyon, kinek edgyikét Panajot épitette, maga is ott fekszik, ez alatt vagyon egy kicsiny igen csendes Portussa az Fejér Tengernek, mellynek alig vagyon mássa, ennek hegyéről szépen

kiláczik Bitynia Országnak Ásia Europa felül való része, és abban lévő magas Olympus hegye akkor is hóval volt befedve, ez alatt vagyon Bluszsza, kiben az régi Török Fejedelmeknek volt székek, mig Constantinápolyban az Görög Császárok székiben nem ültek.

De meszsze elláczik ezen szigetnek hegyéről az nagy Fejér Tenger is éppen Allonia nevű szigetig, hol finum borok teremnek, 's olly erőssek, ha ember felforrallya mentést felgyúl az párája mint az égett bornak. Ezen hegynek az dél felől való oldala egészlen inkább vad Spikinárdal van benőve, betöltött az gyönyörű szaga, hogy sokáig hevertem rajta alig hagyhatván el, de az oldalának alább való részin lévő Klastrom mellett, kiben nékem az Tengeri ember bőr övet atta egy vén Kalugyer, vagyon egy szép czédrusfa sürű erdő éppen le az Tengerig, kinek árnyékában megnyugodván midőn az meredeken az Tenger szélin lévő kősziklabeli barlangban való szentelt vizű forrás látására akartam lemenni, csak nem nyakam szakadva mentem bé az Tengerbe, de mind az nád pálczával erősen támaszkodván, mind az Czédrus ágakat megkapván papucsomat elrugván társaim is segitvén, megtartott és visszahozott az én Istenem, kiért áldassék szent neve; ez ollyan hely volt, hogy mikor az meredekre az Czédrusfák alatt leindultam, egy bolond is jövén az falubul utánnam, az bolond tovább utánnam nem jött, megállott, az

meredek közepiről nézvén vissza 's látván nem jő, mondom az társaimnak: Uraim hol járunk, nézzétek amaz bolond még sem jött ide, de ezzel jár az experientia.

Quisquis apes undasque timet spinasque Roseti,
Non mel non pisces non feret ille Rosas.—

Ennek az hegynek tovább az falu mellett való alsó részin gyönyörűség volt sétálni 's meditálni, az sok szép sürű Olajfák között, de ezekben az szigetekben nem ujság sem olajfát, sem Czédrus, sem füge, sem czitrom, sem narancs, sem Pomagranát fákat látni, az emberek bizony roszszak, mert ha pénze nincs embernek, az ablaka alatt is meghalhatna az ismeretlen ember. Fejér cselédjeket is jobban dugják az Törököknél. Az Klastromokban Istenért, az utonjáróknak szállást és enniek adnak, de azok is Discretiót kivánnak érette, ezek marhákat nem igen tartanak, többire semmit nem vetnek, hanem hajójok lévén kereskednek, még csak kenyeret is többire mind Constantinápolybul hordanak, borok jó 's ócsó. Itt láttam, ollyan nagy tengeri kopp halat, hogy egy macska bebujhatott volna az szájába, 's kereszt-halat is, kinek sem feje, sem dereka nem lévén egészlen öt részre csak farkakbul állván, ollyan bibircsokkal van a' farkának mind az öt ága az szélein két rendbe megrakva, mint az Haburniczáknak, itt is addig járék az ember halak' barlangjaira, hogy szél támadván az kajikom,

vagy hajóm is már az habok verése miatt ropogván, csak alig hogy ki nem csapa az derék Tengerre, már oldalul nézvén az Olympus' havasait is. Igaz, hogy az Tenger jól megtánczoltata, de az Isten onnan is békével visszahoza. Qui nescit orare, veniat ad mare. Éczakára ollyan fortuna superveniála, hogy a' Tengert egy kopányira 's kettőre is kicsapta az partjára, és reggelre egészen megnémult, ugy hogy 18 Tengeri mélyföldet két lapátos kajikon mertem visszajőni nagy csendesen. Itt jutott nekem is eszembe az, a' mit mondottak az Zsidók Christus Urunknak: Kicsoda ez, hogy mind az viz, mind az szélvész engednek neki? és valván hivén annak Teremtőjének 's Urának Ő Szent Felségét az mint az én méltatlanságom, 's erőtlenségem engedte, imádtam 's dicsőitettem érette alázatosan.

Ezek után egyszer megint kajikra ülvén leereszkedtem az Császár' vára alá, holott egy emberséges Bosztandsi, más jóakarója' képében ismervén meg, bevitt az tenger parton lévő palotájában az Császárnak, 's meghordozott ott is belől, hol az Császár' ágyai székei vadnak. Én Istenem micsoda kies világi aranyos dicsősség! jobb ki nem irnom, mint sem a' ki nem látta, hogy el ne hidgye, de ha látná, többet látna mint sem én kiirhatnám, ott ül hajóra, mikor az Tengeren hajókázni akar, az ő gyémántos, Smaragdos, rubintos, turkises, aranyos hajóin; on-

nan alább ereszkedvén és az Tengeren az Császár' vára' végéig menvén, az Szofia Temploma alatt szállottam ki, mellyet ujolag megjártam csudálván annak márványkő rettentő falait, Padimentomit, oszlopit, rézzel egészen beboritott egynehány nagy kapuit, küszöbit, ajtófeleit, rettenetes folyosóit. Onnét az Philhámba menvén, láttam egy nagy mord, kedvetlen him oroszlánt, hust hozatván neki, mint az diót csak ugy ropogtattya az csontokat. Itt láttam egy róka forma nagyságu oriás fejet nagy darabokban elephánt fület, bőrt, 's egy egész fejet, oroszlán-bőröket, sárkány-fejet, és egy nagy sárkány-bőrt, kit hogy az fegyver meg nem fog, már elhiszem, hogy az ő bőrin kivűl lévő hajas Pánczél forma erős haját láttam az ő irtóztató sürű fogas állait, hoszszu farkát. Itt közel látván, sok régi Sisakok, fegyverek közt az Noach saruját is, és az Özvegy Császárnék' lakóhelyek mellett tovább menvén láttam az Szultán Szulimán' Temetését is, az ő nagy Mecsettye mellett, kit most Erdély, 's Magyarország bizony meg nem csináltathatna.—

Elhalgatom az Fekete Tenger' torkában, micsoda gyönyörűséges hives kies aranyos Palotákban laktunk, holott csak én magamnak is külön belül merő aranyos üvegházam volt szállásul, itt sok szép aranyos fejér márványköves helyen való vizi Mesterségek, az kertben sok szép olaj, cziprus, Pomagranát fák, források, és sétáló-

helyek felett, malozsa, szőlőfák tartották az árnyékot, szint akkor érvén az sok szép sárga malozsa szőlő, ennek ellenében tartyák Ásiában az Tenger' széliben, egy nagy torony alatt, cziprusfák mellett Vendégfogadó forma helyben az Császár' Szelindekjeit, különös lánczokra kötözve az nyakokat, lehetett 30, vagy 40 mind öreg szelindekek, hogy oda mentem mentést az őrzők megmutatták őket, ennek ellenében jártam meg az Császárnak azt a' mulató-helyét is, kinek fedele nincsen, hanem csak az sok sürű Cziprusfák árnyékozzák bé, de ide már az Császár nem megyen, minthogy egy kigyót találtak, az apja kerevettye alatt, azon helyen véghetetlen szőlős, gyümölcsös kertye van, és az többinél legkönnyebb vize. Noha én itt is az mulatságnak megadtam az árrát, mert az előtt egynehány nappal jó meleg lévén csak szolgástul az Fekete Tenger' partyán sétálván, egy helyet levetkezém, hogy megferedgyem, egy ingben, lábra valóban, süvegben, papucsban egy nagy kőre állottam, hogy onnan csak egy lábra valóban ereszkedgyem lassan az szép tisztán folyó Tenger' szélibe, azonban az kő a' Tenger' csapdosási miatt sik lévén, az mint ráléptem, megcsiszamodván nyakra főre mentem bé az Tenger' mélységébe, kinek fenekén lévő egy nagy fejér kőben az oldalamat úgy megütöttem, hogy ötven napig sem felejtettem el. Oh nagy Isten, melly könnyen oda vesz az ember

akár vizen akár szárazon, ha te nem oltalmazod. Itt megvallom az eszem oda lett mindaddig, mig az Tengerbül feljöttem, mig az napfényt meglát-hattam, noha addig bizony soksós vizet nyeltem, de magamat reflectálván az mint az sebesen folyó nagy habokkal hánykodó Tenger az süvegemet el-vitte, utánna usztam, kifogtam, az fél papucso-mat is mint az fenékre ment volna, viszszahoz-tam, noha az ing, lábra való is rajtam volt, itt is nekem az én Istenem ujabban ajándékozta egy-szer az én lelkemet, midőn az Tenger' fenekéről viszszahozott, kiért legyen örökké való dicsősség Isteni szent Felségének Ámen. (1) NB. Féltem itt az rettentő nagy Delphin halaktol is, kik szint akkor compareáltak mellém, mikor ott uszkál-tam, hogy mint Jonást elkapnának, de Isten meg-oltalmazott. —

Áfrikában ezeket az Beglerbékségeket birja

1. Csésair Beglerbék, ez alatt 7 Békség va-gyon, ez az Algeriai Királyság.

2. Tunisi Beglerbék, 4 Békség van alatta, Carthago a' Fő lakóhelye, hol Dido lakott, ez az régi Tunetum országa.

3. Trabuluz Beglerbék, 4 Békség van alatta, ezt hitták Tripolis Barbariae, fő lakóhelye Lephtis.

4. Aegyiptom is Afrikában vagyon, kit fel-lyebb irtam, kinek az jövedelme egyedül majd mégyen annyira, mint az Ásiai Beglerbékség-eknek 18 száz ezer arany, hat száz ezeret az Csá-

szár' tárházába hozzák, hat száz ezeret az Aegyiptomi vezér' kezénél hadgyák a' Praesidium' számára, hatszáz ezeret az ő szent földgyöket Mekkát őrző vitézeknek adgyák, kiből könnyen kijő tiz száz ezer fegyveres ember.

Az tengeren és mellette lévő birodalmak:

Elő nem számlálván sok szigetit az Fejér Tentengernek, és bal kéz felől Bitiniát, kiben Brusza vagyon Sedes olim Regum Bitiniae az Olympus hegye alatt, melly székes helyek volt az Török fejedelmeknek is, mig Constantinápolyban az Görög császári székben nem ültek, holott az bársonyt, 's egyébb drága materiákat csinálnak, mind az 4 Dardanellákig holott az Fejér, és Marmora Tenger kifoly, és Archipelágusnak neveztetik, holott az Dardanellákon innen is kivül is, nagy földre Asia felől az Tengerparton volt régen épitve amaz régi hires Trója Városa, kinek ruderái exstálnak; alig haladhattya el széllel is harmadnapig a' hajó, olly nagy volt, most is meglátczik az Priamus Király' várának a' darabja, 's fenáll most is egy nagy kapu, kinek talám a' világon sincsen mássa, több ruderák is, Galliopolis ezt vették meg elsőben a' Tengeren innen a' Törökök.

Az Dardanellákban 4 erős Várak, holott az ágyuk az Tenger felett öszveszolgálnak. —

Tenedos, itt finom bor terem 18 Tengeri óra Trója ellenében a' Tenger között, a' Törökök Boxadának hijják.

Buba,

Metelin,

Schio vagy Szakiz, ez merő földi Paradicsom, itt csinállyák az sokféle materiákat, ezt vesztettették el a' Velenczések örökös becstelenségekkel, és nagy veszedelmekkel. —

Pathmos, itt látta Sz. János az apocalypsist, ez volt első helyek a' Máltai Vitézeknek.

Itt marad balkézre Smyna, Laodicea, Ephesus, 's több nevezetes helyek Asia felől az szárazon. Jobb kéz felől asztán meszsze Morea Országa, kiben van az Achája Tartománnya is, kinek nagyobb részét igaz dolog az Velenczések birják, de az Metropolissát, kit Nigro-Pont-nak hinak, ugyan csak a' Török birja.

Lemnos sziget, ez volt hazája Vulkánusnak.

Naxia, hol régenten Bachus lakott, most is látczanak az palotái' ruderái, és megvagyon az szőleje is, kit maga plántált, és kinek az borát itta, nem is mondanak jobb bort teremni mint itt sohul ez szigetekben. Itt Collegiuma vagyon az Jesuitáknak, és Capucinusoknak.

Icaria Insula, ubi Icarus Icarias nomine fecit aquas, itt terem az Spongyia, mind inkább halászok lakják. —

Parisos, a' hol a' Pamut terem. Tengeri tolvajos hely.

Ante Paris. Tolvajok' fészke. —

Thimo, ez a' Velenczéseké, Virgonnak hijják, hogy soha meg nem vették. Munkács formájára csinált nagy erősség, ez fészke a' Tengeri Tolvajok' fejének.

Milov, itt két erős vára van a' Töröknek. Disznó hus is elég van.

Sztancsó, itt voltak szép Palotáj Néró Császárnak, látczanak most is az ruderái, itt szokott lenni az Tengeri kapitányoknak is szép Palotájok. —

Rhodus, itt volt régen Colossé városa, most is megvan, ez volt második helye Pathmos után a' Máltaiaknak, ide szokták vinni nyugovásra a' letett Tatár chámokat.

Santurin, vagy Insula Diabolica, itt csudálatos játékit beszélik az ördögnek.

Lefanto,

Candia, vagy Creta, ez volt régen az Saturnus' Királysága, itt van amaz hires Salmon' hegye, ezt az Törökök 30 esztendeig vitták, 's vették meg az Olaszoktul.

Európában ezeket a' Beglerbékségeket birja a' Tengeren innen. —

Rumeli Beglerbék alatta 22 Békség:

Szofia,

Nicapoly,

Oroszcsik,

Szilistria,

Kirkmisz Rácz Országban,

Kerven Macedoniában,
Kosztendil Bulgaria' szélében,
Bender az Neszter Vize mellett,
Kamenyicz,
Kilia, a'mint az Duna az Fekete Tengerbe foly.
Neszter Fejérvár, az mint az Neszter a' Fekete Tengerbe foly.
Babadák, itt Szerdav szokott lakni a' Lengyel ellen.
Molaeva, itt oláh Vajda van. —
Havasalfölde, itt is Oláh Vajda van.
Üszküp,
Prisre, Tessaliában,
Sparta Morea felé,
Paleopatra,
Jagnis Aetoliában,
Delmira Achajában,
Elbasa,
Alona,
Duksagni, Szkodra } Albaniában, Árnolt Országban.
Bosznaj Beglerbék, alatta 8 Békség:
Pozsega, Kilisz, Herczegovia, Lika, Laczifra, Jobernik, Brejte, Alaeja.
Kefe Beglerbék Theodosia Crymban Chafában lakik.
Cersonezó az Tanaisig, és Meotis Tengerig.
Rövid szóval Europában Landor Fejérvárral birja az egész Szervia, Mysia, Rácz, Bulgaria Or-

országokat, az Bosznaj királyságot. Az Nagy Sándor' nagy Királyságát, Chrymet, az két Novajt, Budsákot az Tatár Chámság alatt, az Tanais vize Fekete Fejér Tengertül fogva, az Adriaticum és Közép Tengerig.—

Birta az előtt Erdélyt is.

Birta Budát is Magyar Országban és azzal 10 Békséget egy Békség alatt. Egri Beglerbékség alatt 4 Békséget. Canisai Beglerbékség alatt is 4 Békséget. Nagy Várad Várával is nagy darab országot, ugy hogy Magyar Országban már csak Tömösvárt birja már most, kivel is eleinten 10 Békséget birt. —

De Potentia Turcica.

In Europa, Asia, Africa.

Turcarum nomine Scythica seu Sarmata, vel Tartara gens dicitur, quae egressa Caspiis Portis Heraclio Imperatore circa annum nostrae Salutis 625 Persidem depopulata est, et Romanis contra Chosroen ejusdem Persiae Regem Auxilio venit. Postea recurrente anno 900 eorum pars in Anatoliam se se infundens plures situs, illosque natura et opere validos occupavit, in Tribus vulgo Orde nuncupatas juxta veterem ejus morem distributa se gubernans, et annum circiter 1042 Imperatore Constantino Monomacho pars altera quae sub Mahomede Persarum Principe stipendia merebat, ab illo deficiens Persidem invasit subegitque, et Mahommeticam ibi superstitionem hausit. Inde iterum progressa in Syriam, Cappadociam, caeterasque Asiae minoris Ditiones pervasit, in plures divisa Principatus, e quibus in expeditione hostis chri-

stianae sub Buillonio anno 1096 Solimannus ille Dux Turcarum fuit, quem Tassus Torquatus in suo Poëmate descripsit, et denique circa annum 1300 cum discordiis domesticis Turcae praepedirentur inter se (verum christianorum excidio) arma convertunt; hinc Othomannus sive Osmanus, vel Ertucub Osman Gasi vir inter ipsos summae auctoritatis, generositatisque, oppressis exstinctisque reliquis Imperium assumpsit, et in ejus posteris, qui continua successione rerum potiti sunt Familiae Othomanae ab suo authore sic appellatae, et in natione Turcarum nomina residere Gentis, quae ducentorum plusve annorum spatio proemiis, poenisque usa immodicis, christianis (proh dolor!) tunc inter se dissidentibus, Occidenti pariter et Orienti formidabilis evaserat.

Mortuo 1326 Osmano Imperium filio Orcani Urucan Gasi reliquit, qui et fortiter sustinuit, et feliciter in Anatolia ampliavit, moritur 1358. Sub Amurathe, Szultan Murat Gasi, quem successorem habuit, et qui primus regni Sedem Bursiam fecit, tumultuantibus, labantibusque Graecorum rebus in Europam Turcae transeuntes Galliopoli, Adrianopoli et Philippopoli ereptis Thraciam Dominio cumularunt, sub Bajazete plurimum crevissent, in Tambectanes, vel Temires Tartarorum Dux exstinxisset anno 1404. Cum Musa et Mahomete acerrime in Europa, sed infeliciter dimicatum a Sigismundo Imperatore, sicut et cum illius

filio Amurathe II. a Ladislao Rege ad Varnam in Bulgaria, et a Venetis, quibus Thessalonica erepta est, sed prospere dum vixit a Schanderbego Epirota Albaniae Principe, et demum Ditionem Turcicam auxerunt, tum Bulgaria, Albania, tum Moreae pars maxima, moritur 1450. A Mahomete II. Insulae Euboea, Lemnus, Lesbus, Leucas, item Bossena urbesque Constantinopolis, et Caffa adjectae sunt, obivit 1481. A Bajazete II. Multavia demissa, et Dyrrachium, Neupactum, Methon et Coron expugnatae, obiit 1512. Sultan Selim rebus in Asia promotis et Aegypto, Mamelucis sive Circassis exstinctis potitus, moritur 1520. Solimannus supra praedecessores maximus Belgrado expugnato Hungariae et Sclavoniae partem et Rhodum accepit, obiit octogenarius 1566. — Selimus II. Cyprum accepit, moritur 1575, — sub Amurate III, — Mahomete III, — Achmete, Mustafa, Amurate IIII, et Ibrahim, qui a Janisenis occisus est 1648, ita et Achmete II. ancipiti marte pugnatum est. —

Imperium suum Ottomannus unico regit consilio (Divan turcice dicitur) quod per duodecem viros maximae authoritatis administratur. Septem Consiliarios, vulgo Vezirios, quatuor Thesaurarios, vulgo Teffrerdarios, horum unus Europae, alter Asiae negotia absolvit, et unum a Secretis supremum Nisandsi bassi adhibitis item duobus Europae, Asiaeque supremis Judicibus Kaziasz-

chenis, vel Chadischenis, qui in magnis et arduis rebus cum Mahometicae legis interprete Muftio, vel Seislamo etiam atque etiam deliberant, Veziriorum quatuor, praeter Consiliarii munus primas obtinent. Primo qui Consilii Praeses, totiusque Imperii Generalis Gubernator, magnus Turcarum Rex attributo reali signo eandem, qua idem ipse utitur, terra marique dat auctoritatem potestatemque. — Secundus, qui dicitur Chajmecham, Locumtenentis titulo donatur, et primo absente aequis viribus gubernat. Tertio uti Passa, et maris admiralis duo Locumtenentes assistunt, alter dicitur Aga, et navalium gubernio praeficitur atque alimonia, caeteraque ad hunc usum necessaria parat alter Kihaja, qui triremium Capitaneus Vice admiralis munus exercet. Quartus demum Epmegitli urbis Praefectus, provisorque, hos sequuntur, plures Justitiae administratores, seu capitanei vulgo Subassi, et horum unicuique Judex inferior adjungitur a Turcis nuncupatus Cadi.

Provinciae a quamplurimis Passa ⁘ exercituum ducibus, Dominorum Beglerbeghi ⁘ Domini Dominorum titulo insignitis reguntur, quorum singulis plures Samsakbeghi, capitanei scilicet, qui vexillis utuntur, regionum Gubernatores seu vice Sultani subordinantur.

Provinciae dividuntur in Jurisdictiones, quae vulgo dicuntur Timarri, omnesque suo tempore

ad arbitrium Principis sunt Feudatarii, et horum quisque juxta repartitionis qualitatem, certum equitatus numerum alere tenetur; majori fere ex parte sunt abnegantes, utpote Regi obstrictissimi, cui solum et munia, et magnitudinem debent: caeteris in locis urbibusque, in quibus nec Bassaeus, nec Beglerbegus, nec Saniacus est a subassaeo, Cadiaque jus dicitur. —

Celeberrimi in Turcarum historiis duo praecipui Beglerbeghi sunt: Graeciae unus qui Sofiae (Serviae civitas est) residet; Anatoliae alter, qui Cutajo degit, post supremum Vezirium ab his duobus ducibus, et a Janisenorum aga tota gens praecipue regitur, quae militiae ordinatae adscribitur. Praeter hos Assapiorum. Assapi etiam Duces sunt gentis scilicet ad terram effodiendam, tumulos excitandos, fossasque propriis Cadaveribus implendas quam ad proelia obeunda aptioris, et Duces Alcantionum, hoc est Valachorum, Tartarorum aliorumque id genus hominum colluvies cuncta, dum exercitus frontem vel praecedunt, vel a lateribus plurium dierum itinere incursant, diripientium et devastantium. —

Insigniora Turcarum vexilla militaria, sicut et omnium Mahummetanorum sunt globus aeneus deauratus in summo hastae defixus, e cujus foramine cauda pendet equina, et super globum Lunae cornua persaepe imponuntur. Mahometo hoc acceptum referunt, qui in acie dimicans re-

ali sui exercitus signo ab hostibus occupato, ne milites dissiparentur equo suo caudam abscidit, qua in vexillum evecta victoriam adeptus est.

Neque ad rei claritatem minus aptum erit cognovisse unde fiant Magni Duces, Spahii, aliique Officiales. Ex antiqua Majorum consvetudine religiosum habent Turcarum Imperatores instituta pueris alendis Seminaria conservare, Tzorlani hos pueros appellant, hoc est animae filios, suntque omnes abnegantes Christianorum filii, sive captivi, sive ex Graecis Christianis, vel Albanis decimati. Constantinopoli quinque sunt illorum Domus. Prima dicitur Assuda, hoc est magna Domus 1200 plus minusve nutrit. Altera 800 numerat, Kucsukoda vocant, seu parvam Domum. Tertia Quiter ⁘ Cellariam promptuariam, in eaque 400 esui potuique Palatii alternis hebdomadis serviunt. Quarta demum, quae Bujukoda ⁘ id est suprema domus appellatur Regium est cubiculum, in quo soli 400 omnium nobilissimi, et egregia corporis constitutione praediti Regiae personae famulantur, horum quatuor praecipui muneris, a primo Sziliktar agha acinace Rex praecingitur, a secundo Csuhadar aga vestibus induitur. Tertius Zivjadar aga stipidem tenet. Quartus Turbantolani vittatum pileum curat. Ternagi ungves resecat, Sacrigisi Passi volatilia gubernat, caeteri, qui tonstrinam exercent, qui alia factitant.

Domus altera intra Galatae vineas constituta 600 Juvenibus erat olim frequentata, nunc deserta, et altera Calcedonio Scutari 200 circiter numeravit, suis parent Praefectis, qui Eunuchi sunt albi (nigris mulierum serraliis tantum utuntur) ab his vel armis, vel artibus, vel aulae Imperatoriae muneribus ex animi propensione, vel immani verberum vi instruuntur. Post sex annos minoribus suffectis, majores seliguntur, lectissimi Principem sequuntur, et intimo Regis cubiculo assistunt, quibus solum, ac Pumilionibus mutis ac ridiculariis gestu, maxime illud frequens est, hinc fiunt: Magni Duces, Vezirii, Passae, Beglerbeghi, aga et Viridariorum Praefecti, Bosztandsi Passi, vir maximae authoritatis Vir a Camerae Secretis, utpote cui Rex plurimum fidit, et secretiora, quaeque communicat, hinc ab universis Imperii ministris timetur, colitur, et a Principum extraneorum Legatis opipare muneratur.

Selectorum alii Aga in aulae assectatores, alii in Regios satellites, Csauz, alii in cubicularios exteriores Kapuepi, alii in Pedites Janiseni destinantur, ad bellum, et ad Praesidium abducuntur, cunctisque ex Regio aerario, et quidem satis parce providentur. —

Hinc omnes Turcici Imperii Gubernatores vel abnegantes, vel abnegantium liberi, etsi libertate donati, semper tamen habentur uti mancipia Principis, vita enim defunctorum bona omnia

in suum aerarium transfert si prole destituantur, sin minus, et masculos post se reliquerint medietatem, si foeminas, tertiam solum partem eis relinquit.

Regii reditus enormes licet nunc, verum retro elapsis temporibus longe inferiores. Omnes christiani viatoribus exceptis, simulatque annum 15-um excesserint, quatuor Venetos aureos pensitatant in capita, Cairum plus quam sex milliones pendere solet, alioquin Ministri multa furantur, officii durabilitate incerti.

Neque minus religiosum est, imo et religiosissimum Principibus Turcarum, una cum suscepta a suis majoribus Superstitione Mahometica, Regni Limites ampliare, adeo, ut novus regnator Principis nomine indignus, suaeque Legis haud studiosus a Turcis haberetur, qui Dominatum iniens novo principatu a Christianis ad se rapto non augeret, quod illi ita sancte, et inviolabiliter observant, ut ratione inita nulli sint Sultani, et Reges qui maiorum consvetudinem dum potuerunt, in hac parte non impleverint, quamvis ab obsidione Viennae 1683: 12a 7bri soluta etiam plurima antea acquisita praeter Tömösvárinum in Regno Hungariae amiserint. — Ludit in humanis divina potentia rebus. —

Originis descriptio olim Aethusa.

Bizantium seu Constantinopolis Bizantium urbs Thraciae maritima a Graecis sic nominata. Lace-

domonii eam condidere primo, quibus Apollinem consulentibus ubinam sedes quaererent mandasse oraculum momoriae proditum est, ut contra coecos habitationem locarent, coecos autem Megarenses apellavit Calcedonis conditores, quicum prius in Thraciam navigassent, sinumque ubi postea Bizantium aedificatum est conspexissent, omissa tam locupleta ripa, tenuiorem regionem in Asia elegissent, ut Strabo refert.

Ut autem Justinus, et Eusebius ponunt, haec Civitas anno ante adventum Cxti 663 in Graecia ex opposito Calcedonensis agri loco quidem optimo, et munitissimo a Pausania Spartanorum Rege prius conditionis suae initium habuit, et cum parva admodum esset (sicut superius hungarice uberius declaratum est) postea Constantino Magno Imperatore, qui eam adauxit et exornavit Constantinopolis dicta.

Hic Constantinus Magnus Orientis, et Occidentis Dominus tres reliquit filios, Constantinum natu maximum, Constantium, et Constantem. Testamentaliter Constantino legavit omnes regiones, quae sunt trans Alpes Hemi, — Constantio Thraciam, universam Asiam, atque orientem cum Aegypto Constanti natu minimo, Romam cum Italia, Africa, Sicilia, et reliquis insulis, Illyrico, Macedonia, et tota Graecia, aliasque circum Provincias usque ad Thraciam.

Emlékezetre való dolgot akartam irásba letenni: Mulatság kedvéért menvén ki Constantinápolybul négy órányi földre Kucsuk Csekmedse nevű helynél, az mint az Fejér Tengernek szakadékja messzére bényúl, annak az véginél van egy Azathi nevű falu, kiben az Muftinak szép kies hives nyári lakó helye van, ebben mulattunk harmadnapig, az Faluban egy más mellett három gyönyörüséges kútfejek vadnak gazdag forrásokkal, régen vára volt itt az Görögöknek, de az mi nevezetesebb az Faluhoz közel egy kősziklán volt régen Klastromjok az Veres Barátoknak, ben az kősziklában irtóztató barlangokban laktak, nagy öreg templomjok oltárok benne, mind természet csinálta, ennek edgyik oldalában setétség lévén, az mint lámpással oda mentem negyed magammal, láttam egy lyukat, kibe pro curiositate bémenvén belől mentést nagy tágasság vagyon, ebbe egy fertály óráig mentem bé, mig az gyertyának fele elégett, hogy az felével visszajöhessek, megvallom ha ugy tudtam volna az micsodásnak találtam, belé menni nem mertem volna, egyebet benne Denevéreknél nem láttam, kik ha az gyertyát elcsapták volna, az mint hozzánk csapdostak nem tudom mikor mászkáltunk volna viszsza az rettenetes setét kősziklák meredékei közül. Isten visszahozván belőle, az öreg emberektűl tudakoztam, micsoda hely lehet az, azt mondották, hogy éppen az Görög Császárok Residentiájokban mehetnek az föld alatt

azon az kőlyukon, ugy hogy azon in extremo casu segitség is mehetne bé Constantinápolyba, 's az városbeliek is azon sálvalhatnák magokat, az mint, hogy mikor megvette az Török ott sokan mentek ki, de az Török észrevevén, mind le vágatta őket, most már azt az Török nem curállya, puszta; ebben az kőlyukban felettébb sok kincset is mondanak, de hozzá nem férhetnek, az ördögnek sok formájú apparentiáji, játékjai miatt. Ezen Klastrom hely alatt fakad ki az kőszíklábul, egy szép öreg hives kútfő, ugy mondgyák az Dunábul jő, bő vize van, ott mentést malmot hajthatna, és ezen az kőlyukon által foly. Ebben az kőlyukban sok helyt csepeg az kőszikla, 's egy helyt kiváltképpen ollyan csepegő kő nyult le, mint egy embernek az dereka egy darabot belőle kitörvén elhoztam belőle, azt tartyák az olasz Jubilerek, hogy annak az vastag csepegő kőnek az fundamentomában, nagy öreg gyémántot találnának, ha mind kitörnék az kőszíklábul, de ezt nem minden két ökrű paraszt ember vihetné végben, azonban Balázs is meglátná az dombrul.

1698-ban Octoberben jött ide Constantinápolyhoz két fegyveres hajója e tertio Gallionum ordine az Franczia Királynak, kik az ő Vasmacskájokat éppen ott hányták le az középen, a' hol az Császár vára alatt, az Fekete Tenger befoly az Fejérbeu, az partra ki nem kötöttek, propter cavendos militiae excessus, et aliam certam Cautio-

nem. Az első három lapátos hajónak volt Fő Commendánsa Marchio de Villars, ki egyszersmind követségben is jött az Császárhoz, igen csendes discretus emberséges ember, hogy Urunk Ő Nagysága látogatására küldött, nagy becsülettel látott, derék tisztviselők voltak vélle együtt a' hajóban, midőn elbocsátott, és az ő Gállyájából az én kis hajómra leszállottam, 's az Tengeren vissza indultam öt öreg ágyúval lövete, ugy hogy az rettenetes füst befogá az Tengert sok ideig az nagy füstben senki nem is láthatott, csudálták ezt az becsület tételt mind az Törökök, mind az Keresztyének, hogy az király ágyuiból magyarnak ötöt sütöttek ki, holott az mikor más nemzetbeli akármelly keresztyént leginkább becsültetett, háromnál többet nem lövetett. Az másik Gállyában volt az Fő Commendans Dnus de Duchen, ez is vendégségbe hivott magához, kinek mind az jóltartásban, mind az becsülettel való látásban semmi hijja nem volt. Az Király' kissebb hajócskáját (mellynek mint az Hintónak árnyéktartója is szokott lenni), küldötte érettem, mint hogy igen nagy szélvész volt, de én minthogy szót adtam volt neki, 's tudván, hogy igérete szerint azt az Király' hajócskáját küldi érettem, hogy inkább obligállyam, béren fogadott hajón mentem el egynehány becsületes emberekkel, az nagy szélvészben egymást meg nem láttuk, elmentünk egymás mellől, egy becsületes Dnus de la Schurze nevű Száza-

dost küldött volt érettem, melly hajócskának hátullyán ki volt téve az Király' zászlója is, és igy az Gállyához érkezvén, még távulról meglátván hirt adott felőle az Strázsa, mentést az Vice Commendans az Gállyának az felső grádicsához jött, 's az kalapjával intvén Reverentiát tött, én kiszálván az hajócskámbul, az mikor az Vice Commendáns excipiált, 's lábamat feltettem az Gállya tetejére az Gvardia (az minthogy mindenkor készen áll), akkor is készen várván, és az mikor vélle kezet fogtam, az dobot megperditvén, az sipocskát is megfúván, az fegyvereket is feltartván, maga az fő Commendans az külső Palotára jött ki előmben, és nagy becsülettel excipiálván, az maga szállására vivén, az maga székibe ültetett, és mig az ebédnek ideje eljött, megkérdvén tőllem kivánom e ex curiositate az Király' Gállyáját belől megjárni, én nagy becsülettel fogadván az Vice Commendanst küldötte el velem, az ki kezemnél fogva az egész gállyában belől meghordozott (ezt cselekedvén velem mindenképen az másik gályában is) minden belső provisiójit Thesurusát (melly az munitio) megmutogatta, becsületet tétetvén mindenütt, mind az Tisztekkel, mind az Vitézekkel. Mit mondhatok többet hozzá, vagyon-é az mi Nemzetünk közt, az országban lévő várak közül is valamellyik illyen Provisióval? mindenféle Tiszt duplásan vagyon benne, és noha csak az actualis parancsol, de az adjutánsnak

is mindeniknek ámbár semmit se parancsollyon de szintén úgy ki jár az fizetése, mint ha parancsolna, azonkivül mindenik gállyán Voluntier tizenkettő, hogy ha hol mellyik Fő Tisztek, vagy az emlitett mellékek rendeltettek közül valamellyik elesnék, mentést készen találljanak az Volunterek közzül. Az tiszteknek, tisztességes asztalok cum argentaria. Az Vitézlő Rendre mind fizetésből, mind élésbül nagy Provisio, szép piros Toloni Massiliai bort iszik mindenik, és gyönyörű fejér kenyeret esznek, rettentő kondérokkal főzvén mindennap hust nekik, lábon barmokat juhokat tartván jászlokon az Gállyában. Az Király' Commissariussa visel ez világon mindenről gondot. Szüntelen minden élés Provisio hat hónapra való vagyon benne. Itt magát mutogatván az Commisarius az vendégség után bezzeg olly, 's annyi féle Roz Solisokat hozatott, hogy az régi Pogányok nectárnak nevezhették volna, és noha az Király muzsikái zengettek, de azon kivül is elcsuszott volna. Minden ágyúhoz való egy egy lövésre való puskapor kártyában van kötve, 's mint az könyvek az Thekákban juxta numerum külön külön renddel téve, hogy az mikor az szükség kivánnya, minden Confusio nélkül adhassanak elő minden ágyuhoz készen, 's hamar az mint az Pattantyusok kivánnyák. Egyébb minden állapotok is elhihetetlenül vadnak elrendelve, mind az két Gállyában az Király' Praesidiumit megmus-

trálták előttem, az egyikben dobbal, az másikban csak szóval adván jelt, az mint vagy fordulni vagy az fegyvert kellett forditani az vitézlő rendnek. Ezen Gállyábul is mikor leszállottam, hogy visszamennyek öt öreg ágyuját süték ki az királynak, mint az másikban, és az egész Praesidium, melly több volt hatszáznál Vivátot, valamint az Torkokon kifért háromszor kiáltottak, kit csudált mind Galata mind Constantinápoly, 's az Király' hajóján kűltek viszsza, akkor bizon félre állott előttem mind Török mind Keresztyén az utbul, látván ezt az nagy becsület tételt, másnap az Commendans igen Finum Francia bort, és Roz Solisokat küldött ajándékban az Szállásomra. (1) Ennek az Dominus Duchennek csak fél keze volt, mert az egyiket ágyúval lötték volt el másként igen barátságos emberséges ember.

Sit nomen Dni benedictum Amen.

Ezek az fegyveres hajók az Király' méltóságát magok előtt viselték, mert az Dobokat, valamint az Massiliai Portusban az szokás szerint mindenkoron mintegy Ármádában sokáig megverték, mind setét estve, mind hajnalkor egy egy öreg ágyút kisütöttek, harangoztak, minden szabadsággal éltek, non abstante eo, hogy az Császár' vára előtt voltak, nem is volt itt efféle öreg hajó hat esztendőtűl fogva, mikor pedig viszsza mentek, egy falka

---

1) Komáromy' oldal-jegyzése.

hozzájok szökött keresztyén rabokat magokkal elemeltek nagy lövésekkel.

Ezek után láttam Constantinápolyban eleven négy esztendős Strucz madarat is, ki az hátán 14 esztendős gyermeket elvitt. Elég nagy Corydon.

Láttam eleven Chamaeleont is, kit az Fr. Orátor az Király' számára készitett, sem eszik sem iszik, csak széllel él, négy lába farka mint az kigyónak, Smyrnában termett, az szemeivel előre is, mint hátra nézhet, ollyan szinűvé változik mint az minéműt mutatnak neki, akármelly öreg Gyiknál nagyobb, az lába fejei két felé hasadtak egyik hasadáson két az másikon három három körmei vadnak. Mirabilis Deus in suis operibus.

Az Török Császárok ezeket az Országokat birják:

Asiában, Afrikában 's Európában.

Asiában birnak 21 Beglerbékséget Domini Dominorum, Uraknak uraiknak hijják.

1. Anadoli Beglerbék, ez alatt az Passaság alatt 12 Száncsabék vagyon. Ezt hitták régen Phrigiának. Az Passa lakó helye Cuthay.

2. Karaman Beglerbék. Ez Passaságban 7 Száncsabék vagyon. Ezt hitták régen Ciliciának. Az Passa Fő Lakóhelye Caesarea.

3. Suasi Beglerbék, ez alatt 8 Száncsákbék vagyon. Ez volt régen felső Syria. Az Passa lakó helye Sebastia.

4. Tokati Beglerbék. Ez alatt is 8 Beglerbék vagyon, fő lakó helye Amasia.

5. Dulgador Beglerbék, van alatta 4 Szánczsákbék, fő lakó helye Dulcadnia.

6. Halepi Beglerbék, van alatta 8 Szánczsákbék. Ez volt régen alsó Syria. Fő lakó helye Halep.

7. Beglerbék Sam, Fő lakó helye az Passának Damascus, van alatta tiz nagy bék, ez volt régen az Samariai nagy királyság, most itt csinállyák az finom Demiczki kardokat.

8. Sam Trabuluz Beglerbék, ez alatt 8 Békség vagyon, fő lakó helye Tripolis alsó Syriában.

9. Maras Beglerbék, ez alatt 5 Bék vagyon. Ez az Euphrates vize mellett való Mesopotamiának egyik része Cappadocia vége felé. A' Passa fő lakó helye Marasso.

10. Beglerbék Diarbekir, 12 nagy Békség van. Ez volt nagyobb része Mesopotamiának. Fő lakó helyei az Passának Amida és Garaméth.

11. Bagdád Beglerbék, ez alatt 26 nagy Békség vagyon, ez az nagy Babillonia az Euphrates vize partyán.

12. Baszra Beglerbék, ez alatt 10 Békség vagyon, és az Passaság in Arabia Chaldeae vagyon, régen Balsareának hitták, prope finem Persicum ad ostia Euphratis versus Babylloniam, a' Passa Fölakó helye Baltera.

13. Laksza Beglerbék, 8 Békség van alatta. Ez Arabia Karamaniában vagyon, fő lakó helye Laksa, a' Persák Orzunzi nevü vég helyek felé egész Indiáig nyúl bé.

14. Jemén Beglerbék. Ez alatt 24 nagy békség vagyon. In Arabia felici Indiae az Veres Tenger mellett. Az Passa fő lakó helye Aden.

15. Beglerbék Habes vagy Zibit. Szerecsen országban, az harmadnapi járó föld az Veres tengertül, 's tart éppen az Abyssinusokig, az János Pap országáig, van alatta 14 Békség, fő lakó helye Huszti. —

16. Miszor Beglerbék, ez alatt 22 Békség vagyon. Ez az Aegyiptom az régi Faraok Királysága, ezt öntözi meg a' Nilus vize, Fő lakó helyei Memplis és Cair.

17. Cyprus szigete Kobrusz Beglerbék, 10 Békség van benne, fő lakó helye az Passának Famagusta. Ez Cypriai királyság.

18. Scherezül Beglerbék, ez alatt 6 Békség vagyon, az egyik része az Assyriának az Persák' határa felé.

19. Van Beglerbék, ez alatt tiz Békség vagyon, az nagyobb Armeniában az Persák felé. Fő lakó helye Van.

20. Ezrum Beglerbék, 10 Békség van alatta, ez is Armeniában vagyon az Euphrates folyó víz mellett, Trapesintium Városhoz harmadnapi járó

föld, ez közelebb lakik a' Persákhoz Azrum Városban. —

21. Tifliz vagy Tasz Beglerbék lakó helyét is annak hijják, ez a' Passaság a' Gurczi Király' országa határában vagyon, kiket mi Georgianusoknak hivunk, ad fines Maris Nigri, in Mingrel et Colchis. —

Ezeket az Persiai Birodalombul vette el Babillonia után 's előtte, mellyet törökül Kazul Basnak hinak. —

1. Sirván Beglerbék Mediában.

2. Dimirkapi ⁘ Porta ferrea cis Mare Caspium.

3. Carszi ⁘ Persamoenia Beglerbék pars Armoeniae.

4. Tizlideri Beglerbék.

5. Sochum Beglerbék in finibus Georgianorum.

6. Pharzi Beglerbék.

7. Batinii Beglerbék in finibus etiam Georgianorum.

8. Réván Beglerbék in Persia sedem habet Principis Tomán Szultán.

9. Nahszuun Beglerbék in Persia.

10. Zomachie Beglerbék.

11. Tebris Taurisium Sedes Persarum Beglerbék.

12. Lori Beglerbék in finibus Georgianorum et Armeniae.

13. Gendezie Beglerbék in finibus Armeniae Majoris.

De egészlen birja ezeken innen az egész Canahán földét, mind tul, mind innen az Jordánon, az Sinai hegyet, és annak pusztáit, egész Arabiát, egészlen birja az Sz. Dávid és Salamon királyságit, egész Judaeat, Gallilaeat, Siriát, az Tyrusi, Sidoni királyságokat, a' hires Antiochiát, 's Alexandriát, — Gázát, Hebront holott Abrahám, Izsák, Jákob feküsznek. Az egész holt Tengert a' hol Sodoma tartománya volt, Nazaretet, Bethlehemet, Jeru'sálemet, az egész Sz. Földet kinek Portussa Jappe, hol Sz. Péter lakott a' Simon Szigyártó' házánál.

Anno 1698. Menti Landor Fejérvárra nagy Táborral Császári Pompával az Fő Vezér Szarhos Huszain Passa, Békességet akarván csinálni az Némettel, mediatoroknak vitte magával az Angliai Orátort Wilhelmus Pagetet, és Hollandiai Orátor Jacobus Coliert, az minthogy 25 esztendeig meg is csinálta, confirmálván mind két részről 26 Jan. excludálván az békességbül az Török Országban bujdosó Magyarságot hitek ellen, a' Mediatorok is vallások 's lelkek ismèreti ellen az Német' kedvéért, 's ajándékjaiért, kurva az annyok az ollyan Calvinistáknak! Igaz dolog, az megirt Marchio Villars az Francia Királytul még 30-ik 7ben érkezvén az Török Császárhoz eléggé impe-

diálta volna, de nem lehetett, megunván az Törökök az hosszú hadakozást, az Persák is ellenek támadván, 's pénzbül is megfogyatkozván. Ezen alkalmatossággal csináltak az Törökök békességet az Lengyelekkel, Muszquákkal, 's Velenczésekkel is.

1699. Mentem ujjolag az nagy rettentő Fekete Tengernek, jobban való experiálására, csak három lapátos, de kormányos hajón (NB. Audax Japeti, qui commisit Pelago ratem primus) azon az Canalison mentem ki, mellyet Bosphorus Thracicusnak hinak, az mint az szorosbul az nagy Tengerre ki mentem az Pompejus Magnusnak oszlopja felé, ritka dolog, és Dücsősség az nagy Istennek ollyan csendes volt az Tenger, mintha csak mind jégen kellett volna menni! Estvére az messze füvelő Lovak' helyére jutván, másnap tovább is ott mulatván csudálva szemléltem, egy kősziklán lévő régi romlott Torony mellől az Tengerben jádzodozó, 's halászó Delphin sok halakat, melly nagy mesterséggel, mint a' hálóval keritik öszve maguknak az sok külömb külömbféle halakat, mindaddig mig kapdosni kell hassal lefordulva uszván, de az kapdosásra hassal fordulnak fel, hogy az szájuk is fellyűl essék, az nyil sem sebesebb mint ők akkor az uszásban, az hasuk fejérsége az Tengertül világos majd ég szinűen látczik. Néztem azt is az partyárul, mint fogták az Halászok az Platajczokat, kalkán Balu-

kokat, Tengeri nyelveket. Én ebben az irtóztató nagy Tengerben itt 's másutt is egynehányszor feredtem meg, feledtébb kivánván az szép tisztaságáért, noha ritkán tiszta az széli, az habok' kicsapása miatt. Mikor pedig ugyan azon hajón viszszaindultam, viratkor csendesnek láttatott az Tenger, de nagy setétség volt rajta, úgy annyira, hogy egy vagy két ágyú lövésnyire menvén, hogy némellyek az velem lévők közül (1) Honoris ergo nem nevezem őket — előre figyelmezvén mihelt az haboknak tornyok' módgyára, az parton lévő kősziklákra nagy zuggással való felszökéseket az Tengernek is dagadozását meglátták, megrémültek, 's a' visszatérést kiáltották, én megvallom bizony viszsza nem tértem volna, de az kormányosnak is esze veszvén, és az utat is elteévesztvén, hogy már előre megyünk, 's azon vettük észre, hogy azon helyre megyünk, a' honnét megindultunk. Ott azért én azon félelmeseket (minthogy azt akárki tanullya meg, hogy soha ha lehet Tengeren, kivált kis hajón, félelmes emberrel együtt ne járjon) kiszállittam, 's őket az szárazon hagyván azon setét, és felháborodni kezdett Tengerre vissza indultam. Irtózom elő is hozni, most inkább, mint akkor. Szél nem volt mégis micsoda nagy hegyekké váltak az habok, és ollyan völgyekké, kikre felmenni, 's leereresz-

(1) Komáromy' oldal-jegyzése.

kedni kellett az kis hajóval, hogy az vőlgyekbe ezerenként állhattak volna bé az Lovasok, az szélen nem mehettünk, mert sok ezerszer az kősziklához vertek volna az habok, mellyek mint az Tornyok annyira szökdécseltek fel, bellyebb tartván attul féltünk, ha az utat elvesztyük, az minthogy réműlve hallottuk a' setétben némelly bellyebb eltévetteknek, 's elveszendőknek kiáltásokat, jajgatásokat. — Volt itt velem egy tüzes száju Magyar, másként vitéz, de akkor úgy megfélemlett, hogy hanyatt dűlt a' hajóban, 's mint az holt az fejét sem emelte fel valamig az háboru tartott. Megvallom bizony én is borzattam, de nem tettettem, hogy mások is meg ne réműllyenek, tudatlanok lévén mind az kormányos, mind az lapátosok, nem szüntem biztatni, felszóval biztatni őket, belől lelkesen fohászkodván, 's nézvén arra, ki mind az szélnek mind az Tengernek parancsolt. — NB. Qui nescit orare, veniat ad mare. Alig haladtuk el az Toronybeli Lámpást, hogy az én édes, és engem minden vizen szárazon való veszedelmeimbül kimentő Jó Istenem megszánt, 's egy szép gyenge szellővel tiz óra tájban eloszlatta az Tengernek setétségét, habjait lecsendesitette az Tengert ő magát is, hogy mind az jégen vagy sik mezőn jöhettünk bé az Canalisba, és délre egy gyönyörűséges árnyékos forrásos helyre békével szállottunk ki (kiket már mások elveszetteknek tartottak) az bőr Váron fellyűl az

Tenger partra, kiért örökké való Dücsősség légyen az nagy Istennek Amen! —

5-dik 7-ben. Jött bé Constantinápolyba az Lengyel követ Matthaus Rzevuszky Regis Poloniae primus hastatae Legionis Colonellus, igen discretus emberséges ifju Ur ember, egynehány Lengyel urfiakkal, ehez én egynehányszor menvén igen becsületesen látott, előmbe jött, 's kikésért majd az garádicsáig, ez vitte meg az Királynak, és Respublicának az békesség confirmatióját, mellyet láttam mikor kihozott az Török Császártul.

10-dik 7-ben Jött bé Constantinápolyba Drinápolybul az Török Császár Szultán Musztafa kimondhatatlan pompával. Magis pánczélban, az udvara népe is, soha ollyan, 's annyi czifra hadj, 's ló öltözeteket nem láttam, sok arany szerszámos, gyémántos, rubintos, smaragdos, klarisos, orientalis gyöngyös szkofiumos vezetékjei, némellyeken szép Tigris bőrök voltak, némellyeken nagy fejér, 's fekete foltos valami ritka vadnak az bőrei, igen becseseknek, 's drágáknak mondották, az udvar népe mind boncsokos, 's Jancsikos lovakon voltak, több volt háromszáz Jancsikos lónál alattok, az megszámlálhatatlan néprül, kikkel vagy jött, vagy udvart állottak neki szólni sem kell, mert az elhihetetlen.

12-a X-bri. Fellyebb az melly Francia követ Marchio de Ferriolrul emlékeztem, viszsza ment

volt az Királylyához az előtte való Petrus Castayner nevű Portai Fr. Orátor helyiben jöve két fegyveres gályákkal, kiknek Commendánsa volt Dnus de Bidó, becsületes Ur ember, eques Ordinis S. Ludovici, jöttenek vele pro experientia 70 vagy 80 derék urfiak, 's Cavallérok, Máltai vitézek, és incognito Generalisságot viselt emberek, ennek az Marchiónak én mint régi jó Urnak halván jövetelit éppen Trojához kültem eleibe aggratuláló levelet, mellyre ő is nekem előre becsületes választ adott, kit megkivánok tartani örök emlékezetre, elérkezvén nagy ágyu lövésekkel, és Galata mellett az Királlya Palatiumjában szállván, ott az előbbi Orátortul sok lövésekkel excipiáltatván, én is mentést mentem köszöntésére, az Palatiumban igen kedvesen, 's örömest látott, 's bátorságossá tőtt ezután való nagyobb szeretetiről, azután gyakran járván hozzá szabadságot adván, mindennapi Uri asztalához való járásra, melly mindenkor mintegy királyi (kinek képit viseli) apparatussal volt megteritve, az külömb külömbféle országok', szigetek' finom boraival, Rossolissaival, 's confectumokkal befejeztetve, megismerkettem az megirt sok Urfiakkal, Tisztviselőkkel, kik mindnyájan engem úgy szerettek becsültek, mint az édes attyokat, a' többi között egy Máltai Vitéz igen czifra deli Urfi volt, a' Király' lovas hadai között egyik Fő Kapitány Dnus de Palm, ezzel egykor együtt mulatván, egy szép

aranyláncz gyürücskét (minéműt az Máltai vitézek szoktak viselni, a' minéműt maga is visel most az orator Marchio Ferriol ur) ajándékoza, kővé vált kigyónak az szemei vadnak belé foglalva, minthogy Máltában (az a' Melita sziget) midőn Sz. Pál kezére az vipera ragadott volt, azon szigetbeli minden kigyókat megátkozván kővé változtak, 's maig is úgy vadnak, minthogy most is több ollyan kigyók kőszemei, 's nyelvei vadnak nállam hogy Isten édes hazámban vivén emlékezetre másoknak is megmutassam azon gyűrüvel együtt. —

Volt ezek közt egy Bombell nevü ifju szép Cavallirocska is, kit incognito az Angliai Jakab király fiának mondottak lenni, az volt-é, nem-é én bizonyosan nem tudom, elég az, hogy bizony király fiát illető virtusok voltak benne, ez is engemet annyira szeretett, 's becsült, hogy apjának fogadott, az szállásomra jött, ott velem evett 's ivott, alig láttam valaha 18 esztendős korában, illyen discretus compositus megért elméjü, activus urfit, mint ez vala. —

Az megirt Gállyák Commendansa Dnus de Bidó engemet vendégségben hiván; érettem az Király' kis hajóját küldvén, nagy becsülettel excipiált, az Gvárdia talpon állván, mihelt felléptem az Gállyára, az Vice Commendans excipiálván, az Király' dobjait megperditették, sipjait megfutták, a' fegyvert feltartották. Uri módon szép mu-

zsika szónál, 's ágyu lövések közt, éppen az Török Császár' vára alatt megvendégelvén, mikor tőlle elbucsuztam, és béléptem alatt az kis hajóba, öt öreg ágyut lövetett ki az én becsületemért a' fejem felett, úgy hogy az füst az Tengert is befogta, csudálkoztak mind az Törökök mind az Keresztyének rajta.

El nem titkolom egy becsületes Court nevű Uri Cavallérnak is az nevét, hozzám való jóvoltát, magyar szerető discretus ember vala, a' király' hajójának substitutus commendánsa, most már (mivel vellem azután is correspondeált) a' mint utóbbi levelében irja: Navis Regiae Triton supr. Capitaneus, ennek vellem egynehányszor emberséges conversatiója volt, ez irta meg nekem szegény Zrinyi János Ur' halálát, hogy szegény kegyelmes Aszszonyunkal (az mint általam tőlle kivánta) értésére adgyam.

1700 8-ik Febr. Jött be Constantinápolyba az Német Császár követtye Comes ab Ottingen, sok német Grófokkal, Urfiakkal felesed magával, fejér cornetával trombitáltatott maga előtt, 's ezüst Dobokat veretett. Szállitották meg Perában Galata felett, mindennapra öt öt száz Tallért, azonkivül mindenféle elégséges élést rendeltek a' Törökök neki, az minthogy az békességnek örültek csaknem bele buttak. 80 esztendős Öreg ember volt maga, és mellette Gróf Czinczendorf,

vélle volt az ifju Holstein Herczeg is, de csak pro experientia, Prajner, Nosticz 's több Grófok.

Az Császárnak az nem igen szolgálhatott méltóságára, hogy Victorok lévén nem német köntösben voltak öltözve, hanem Magyar- horvát- 's Törökös köntösökben, az udvara népe 's Gvardiája veresben, az Grófok bársonyosok, maga galléros hoszszú nyusztos mentében, veres bársony magyar nyusztos süveg a' fejében, medalyosan, kolcsak tollasan. —

Ez bejövén mentem az Fr. Orátorhoz, ki engem szokása szerint nagy becsülettel látván, midőn tőlle elbucsuztam mondék neki: Már én ezután Nagyságodhoz járni sem merek, mert az Német követ bejött, Nagyságtoknak pedig az Némettel most békessége vagyon, tudom jönnek mennek Nagyságodhoz, minket pedig ellenségeknek tartanak, bánnám ha itt találnának Nagyságodnál, vagy oda ki az uczán. Kire ő az szemeit reám meresztvén, 's megmosolyodván azt felelé: sőt inkább annál gyakrabban járjon hozzám kegyelmed, hogy ők ide jőttek, semmit ne gondollyon véllek, ha kegyelmedet itt láttyák, ha nekik nem tetczik, mennyenek el ők innét, de Kegyelmed maradgyon itt, — az én Királyom Palatiumja szabad, az én asztalom is szabad, magam is szabad orátor vagyok, ha pedig az utczán találllyák Kegyelmedet, 's valamit szólnak, jőjjön be az Palatiumban, és én patrocinálok.

Azonban nem sokára esék ollyan dolog, hogy hozzája menvén midőn csak ketten magánosan, az virágos kertben sétáltunk volna, ihol jő az Palotája folyosójára, az megirt Holstein Herczeg, kit meglátván az Orátor, kiált néki, hogy jöjjön le hozzája. —

Én mondék az Orátornak, jobb talán nekem elmennem, mint sem kedvetlenségére legyek Nagyságod előtt, felele majd mintegy kedvetlenséggel: sohova se mennyek, si ipsi displicebit, recedat ipse, a' Herczeg oda érkezvén, 's egymást köszöntvén, mentést sugva tudakozódni kezdett a' Herczeg felőlem tőlle, 's megmondván micsoda ember vagyok (hihető recommendált), a' a' Herczeg mentést reám fordulván, nagyon kalapvetéssel köszönte, én is meghajtám magamat neki, 's fél óra mulva asztalhoz ülvén ő jobb, én bal keze felől ültünk az Oratornak, de az Orátor az fő helyet magának tartotta, azzal becsülvén meg, hogy mint magának, annak is egészlen aranyos asztali készületet tétetett, — asztalnál osztán a' pohár köszöngetéssel öszvegyalulodtunk, mert bizonnyal irom, hogy az Orátor szintugy gazdálkodott nekem mint ő neki, sőt némelly ételekbül előbb énnékem, mutogatván előtte az Magyarhoz való szeretetit, a' herczeg is bort köszönt reám, én is ő reá, hogy pedig asztaltul fölkeltünk, 's az orátor házábamentünk, beszédbe eredvén, hogy megmondottam neki, hogy Magyar Or-

ságban Zemlin Várgén (1) által én voltam Commissariussa az attyának, midőn Spork General idejében Cassa alá ment Starembergel, azon igen örülvén, alig válhatott el tőllem, kit igen mosolygott az Orátor. —

Ez az Fr. Orátor, igaz dolog, az Német követtel lévő nagy rendeket igen becsülte, de magát az Német követet igen persequálta, minthogy ollyan szokás vagyon az Török Portán lévő Orátorok között, ha uj Orátor érkezik valamelly Királytul, vagy Respublicátul, annak az több Orátorok látogatással becsületet tesznek, hogy az Német követ előbb admittálta, az Angliai orátort magához, azután várta volna az Fr. Orátort is, de az megizente neki, minthogy az Portán ő tartatik elsőbbnek az Orátorok között, 's mást admittált előtte, már ő az látogató becsületet neki meg nem teheti. — Noha bizony nem is akarta, mert nekem még előre titkon megmondotta, hogy megtréfállya, 's azt az okot fogja keresni, hogy vele szemben ne lehessen. Egykor az derék uczán találkozván elő vélle, az melly padimentomos ösvényen, az Német követ jött, az mentést azon ösvényen kezdett menni, a' Német hogy meglátta, idején lelépett előtte az közép utra, öszvetalálkozván kalapot vetett, 's köszönt az Német követ

---

1) A' szó össze van húzva a' kéziratban, hihető Zemplin vármegye.

előtt jövő Német Grófoknak, de magának az követnek nem. —

Valamelly Franciák szöktek el szint akkor Péter Várából az Császár szolgálattyából, 's jöttek Galatába egy vendégfogadóba az Fr. Orátor protectiója alá, kikre az Német követ reájok küldvén megfogatván őket, vitette az maga szállására, mellyet az Fr. Orátor megtudván, kérette őket kezéhez tőlle, amaz nem atta. Egykor az Fr. Orátor meglesette, mikor az udvar népében sokan mentek az uczán, reájok küldvén szolgáit, mintegy huszig valót behajtatott, mint az Disznókat az Udvarára, az elsőkben annyit mint az elfogott Franciák voltak arestálván az többit elbocsátván, mindaddig el nem bocsátotta, mig az Hollandiai Orator Mediatorságára, azon Franciákat neki az Német viszsza nem küldötte.

Egykor szintén ollykor mentem ezen Francia Oratorhoz midőn az Velenczei követet várta ebédre magához, mellyet én nem tudtam, mikor vélle az belső házában beszélgetek sietve fut be egy Inassa azzal, hogy jő Velenczei Orátor, mentést eleibe indulván az külső nagy Palotának tornáczában én is kísérvén, mihelt excipiálá mentést kérdé tőlle, én micsoda ember vagyok, mihelyt neki megmondotta, mentést kalapot vetett az Velenczei Orátor, bemenvén én mondék az Fr. Orátornak, talán nekem nem illik itt lennem, minthogy ezek is Németesek; talán nehézségére lészen az én

személyem, kire Ő, Nullo modo: debebit manere, prandebimus simul, és igy csak hamar asztalhoz ülvén, éppen jobb keze felől, azon Velenczei Orátor mellé ültetett, mert ennek is az Orátor az maga helyét nem engedte, noha ez a' Velenczei Orátor Nemzettsége szerint is nagy ember. Velenczében első Senator, eques, et Procurator divi Marci, a' Neve Laurentius Surazzo, ha megtalál halni az Velenczei Herczeg, ő fog succedálni, ezzel is asztalnál öszve igazitatá vellem az hurt az Orátor, pohárt köszöntvén reám kérdé: tudok é Olaszul? mondék: hogy nem, osztán a' mint corrupte tudott Deákul beszélgetett vellem mellette ülvén, annakutánna pedig többet az Orátor belső házában, igen emberséges ur enber vala, szintén illyen torzomborz szakálla vala mint nekem, bizony nekem nagy becsületet tett akkor is, azután is, Törökös köntösben volt, noha az Pompákon galléros veres bársony, Virágos Veres Kamuka, 's vont arany materiákban 's veres kalapban járt, az udvar népe veres gazdagon prémes Olasz köntösben az gvardiája is, — ennek volt egy szép urfi testvér öcscse ezzel is ugyan az Fr. Orátornál nagy ismerettségbe estem, annyira, hogy hivott magával mennyek vélle Velenczébe, ez igen czifra vala, jóval is előttök járt az Német grófoknak, az ujjában olly nagy gyémántos gyürü vala, hogy tiz ezer Tallérra becsülték. —

Voltam az Ragusai követtel is edgyütt az Fr. Orátornál, ez is igen becsületes Ur ember vala, de ezt már az előtt is ismertem szállásán is egynehányszor lévén, nagy emberségesen, 's becsületesen látott, ezek az Ragusaiak annuatim az Török Császárnak öt öt ezer arany honorariumot adnak, az Német Császárnak, Velenczei Respublicának is kedvét keresik.

13. Febr. Volt Audientiája az német követnek az Török Császárnál, Császár lován hozták fel, de az Császár belső udvarának az kapuja előtt gyalog szállitották, az kapuban megkeresték nálla, ha vagyon-é fegyver a' mente alatt nálla, 's az mellette lévőknél is, de nem találtak, állott talpon csak az belső udvarban tőbb hat ezerig való Jancsárnál, kik az követ szeme láttára az Csorbára futottak, és véghetetlen erszényekkel vették fel fizetéseket, én is ben lévén az belső udvarban mindeneknek látója voltam, minekelőtte maga az követ feljött volna, praemittálta az Római Császár' ajándékit, mellyek inkább mind ezüstből voltak, ezüst asztalok, cserepulyák, poharak, székek, gyertyatartók, mozsdó korsók, medenczék, Ibrikek, külömb külömbféle öreg órák, tükrök, szép (1) — — mellyeket az udvaron ollyan helyre raktak rakásra, hogy az Császár az ablakrul megnézte, ekkor egy subscus esett a'

1) Olvashatatlan.

Németeken, mert midőn onnét behányták a' sok ezüst eszközt az tárházban meglátták, hogy az cserepulyák, (kikben t. i. télben kovács szenet szoktak a' ház melegitésére bevinni) igaz dolog, szépek nagyok lábasok, rostélyosok voltak, de ezüstök, minekelőtte az követet eleibe bocsátotta volna az Császár, arany cserepulyákban parancsolt tüzet vitetni a' házába, mellyet a' Németek nagy Confusióval néztek. Azután az Fő Vezér az Császár' Palotájában megvendégelvén, minden ételekből az ő szép mo'sdott ujjaival gazdálkodván neki, szállására ment az nyusztos kaftánnyal, akkor is megállitották az Császár' kapuján kivűl, 's mind addig lova' hátán, mig az egész Jancsárság előtte az Császár' udvarából kitakaradott, a' FőVezér is, minden Vezérek, Passák, Tisztek, 's az Imperiumnak fejei, és az megszámlálhatatlan sok nép, azután ugy kullogott le az szállására cum longo nasu. —

Ezen Audientiának látására furta volt be magát az belső udvarba incognite az Hollandiai Orátor' öcscse is Comes Alexander, minthogy akkor többire, más idegen Nemzetet az belső udvarban nem patiáltak (melly is nem kevés becstelenségére lett az német követnek) őtet is onnét kihajtották, 's hogy nem akart menni, kitaszigálták, 's vagy kétszer jól meg is kuhintották, nekem bizony semmit nem szóltak. —

Bezzeg Generosussabb volt ez előtt egynehány héttel (mellyet fellyebb elfelejtettem megirni) ez az Francia Orator. Midőn érkezése után Audientiájának kellett volna lenni, midőn Galatábul általjött az Tengeren, az udvar' népén kivül, mellyek ötvennél többen voltak, mind egy forma széles prémes veres Angliai köntösben voltak hetvenig való Francia Cavallérok, 's Urfiak vélle, az Tenger partra, mind maga, mind ezek alá Császár' szerszámos lovait vitte maga az Csauż Passa, kit jobb keze felül járni nem engedvén, midőn az Császár' Palotájára mentek, Francia köntösben lévén, és az oldalán koszperd lévén, intimáltatta az Fő Vezér neki, hogy az fegyvert tegye le, mivel nem szokás, hogy valaki az Császár eleibe fegyverrel mennyen, tovább tartott egy óránál azon dologért való Disputatio, végtére resolute csak kimondotta, hogy ő az fegyvert (minthogy gyermekségétől fogva viseli, annál inkább, hogy az Királlya' méltósága forog benne) különben le nem teszi, akárki kedvéért, hanemha az életével. Egykor hijják, hogy mennyen bé, várja az Császár, ő azt kérdi bemehet-é az fegyverével? azt mondgyák neki, hogy: Bemehet, megindulván az mint az Császár' audientiás Palotájába érkezik egynehány Cavallérral, ott megállittyák, mintha valamirül akarnának vélle szólani, ő élvén az gyanu perrel, alattomban az balkezét, az koszperd' markolattyán tartotta, már az jobb kezében

volt Királlya' levele is, mivel már az Császár' ajtaját is megnyitották volt, és az Császár az Majestásban ült, 's előtte az Vezérek rendet álltak, egykor egy Fő Török hirtelen az koszperdgyéhez kap, hogy megfogván leoldgya az oldalárul, az Orátor kiáltván, hogy mit akar? igy kell é szabad Orátorral bánni? az koszperdgyéhez kapván, és azt félig kihuzván, úgy megdöfi az térdgyével azon Törököt, és az jobb kezével, kiben az Király' levele volt, mellyben úgy taszittya, hogy az Király' levele is öszveromlott, az Török pedig csaknem az falbament fejével. Megeskütt előttem az Orátor, hogy ha többször hozzá nyult volna, mentést ott spékelte volna által, de azonban az Keresztyénektül nagy kiáltás esett, mellyet az Császár megértvén kiizent, hogy mi dolog volna? megmondották néki, a' mint lett, az Császár kiizent, hogy fegyver nélkül ha akar, bemehet, de ő nagy felszóval megrázván fejét, 's kimeresztvén nagy szemeit azt mondotta: Nec volo nec debeo, azzal viszsza térvén, minthogy már az Császár' kaftánnya rajta volt, úgy az Cavallérokon is többön hatvannál, mihelt az külső Palotára érkezett, mentést az kaftányt magárul levetette, 's egy rakásban ott hagyta, az ajándékjait is, kik közt egy nagy tükör ollyan volt, minémüt eddig még talám emberi szem nem látott, és egy csudálatos óra, melly az időnek változásit is előre megmutatta, sok szép drága materiák, mind vissza

vitette, és azon Császár' lovain, mellyeken feljött, viszsza ment az hajókhoz, kikben mihelyst beült az vélle lévőkkel, két Francia Királyi Fegyveres hajók lévén ott, azokrul magának ötven ágyut kilőtetett, az Zászlókat is kirakatta, úgy ment viszsza az Tengeren, megparancsolván azon Hajók' Commendánsainak, hogy az Császárnak se ne lőjjenek, se az Zászlók' kirakásával tisztességet ne tegyenek, az minthogy mentést utánna az Császár is az Tengerre lejövén, 's magát hajón mulatni menvén, se nem lőttek neki, sem az Zászlókkal meg nem becsülték. Nézték ezt az dolgot minden Nemzetbeli keresztyének, az Császár udvarában, akkor senkit ki nem hajtottak onnét, mint az Német követ' audientiájakor, és félelemmel csudálkoztak rajta. Mellyért néki az Török Császártul semmi baja nem lett, az Királlya pedig hogy megtutta, igen igen megdicsérte érette. Ugyan bizony valóban kimutatá mind magnanimitását, mind animositásságát, azt mondván az több Orátoroknak: Ecce exemplum dedi vobis. —

Noha bizony az több Orátorok effélét fel nem mernek tenni, sem Német, sem Anglus, sem Hollandus, sem Muszqua (ez ugyan meg akarta próbálni, hogy fegyverrel mennyen fel az Audientiára Német köntösbe öltözvén, de levettették az fegyvert vélle) se Velenczés, sőt nem hogy fegyvert kötnének fel, de az köntösök is rajtok mindenkor Törökös in favorem ipsorum. —

Az Francia Király' kertiben az Palatium alatt vagyon egy Veres Filegoria, mellynek az tetejére aranyos Liliomot (melly czimere az Fr. Királynak) tettek fel, még az előbbi Orátor Castayner csináltatta, már ennek az mostani Orátornak idejében; egykor az megholt Musztafa Császár perspectivával curiosuskodván megláttya azon aranyos liliomnak fényességét, 's mentést reá izen, hogy afféle arannyal fénlő állapotot nem szabad tartani ő rajta kivűl, azért vettesse le onnét, azt gondolván tiszt aranyos ezüst, vagy arany: ezt sem cselekedte az Orátor, sőt hogy megneheztelt érette az Császár, 's megparancsolta, hogy küldgyenek reá, 's erővel is vegyék le, mentést az mennyi Francia találtatott fegyverrel öszvegyüjtette, voltak három négy, vagy öt százan készen várták, hogy vérrel is megoltalmazzák. Azt mondotta nekem: tudom semmi leszek annyi nép ellen, de bizony addig az Királyom' czimerét le nem veszik, mig egynehány száz meg nem hal bennek, azután ha meghalok magam is az Királyom' méltósága mellett nem bánom; hogy az Törökök' illyen Resolutióját megértették, Békét hagytak neki, 's ma is ott vagyon a' Filegorián az aranyos Liliom. —

18. Apr. Jött be Constantinápolyba az Lengyel követ Raphael Lysinszky Palatinus Locumtenens, et Magnae Poloniae Generalis, szép és nagy pompával, ezüst lovas dobokat vertek előt-

te, ezüst Trombitákat futtak, Zászlóit leeresztette, volt hét század magával, volt csak regularis sereg négy vélle, egyik pánczélos, másik kopiás, harmadik német kornétástul rajtárok (1) a' Tisztek kivont mezitelen fegyverrel, negyedik az udvar népe kornetával, maga gyémántos medályos kolcsaktollasan Lengyel uri köntösben, hat igen csinos kengyelfutói mellette az mint Mercuriust leszokták irni szárnyosan kigyós aranyos botokkal, sok szép lovai vezetéki, aranyos hintai, sok társzekerei, sok Lengyel Urak 's Urfiak vélle.

Az Császár az kertek közé jött ki az Városbul, hogy előre láthassa, a' minthogy meg is nézte, ezüst ferdő kádat hozott ajándékban a' Császárnak, több szép speciálitásokkal ezt nagy becsülettel látták, 's accommodálták az Törökök, közel a' Szofia Templomához a' derék Piaczon nagy vezéri palotákban szállitották, holott mind ebéden Vacsorán Fejedelmi módon doboltatta, sipoltatta, trombitáltatta, muzsikáltatta magát, engemet, hogy Urunk ő Nagysága látogatására küldött nagy becsülettel látott, 's ebédre marasztván finum Tokai borokkal itatott, kit osztán urunk ő Nagysága is ebédre hiván Fejedelmi módon megvendéglette, vigan volt, tánczolt, csak engemet is sokat csókolt, magát ajánlotta, hajón ment viszsza részegen, az Lengyel urak, Urfiak is ki hajón,

1) Reiter.

ki lovon, az Német követ kémjei ketten is nézték az vendégségben való maga szíves jó alkalmaztatását az Lengyel követnek, 's felette igen orrólta mind azt, mind pedig hogy hozzánk jött volt: ment vissza 2-ik Augusti sok rabokat szabaditván, hasonló Pompával az mint bejött volt. Igen discretus, humanus, magyar szerető magnanimus, noha kisded termetű, generosus kevélység nélkül való Ur ember vala.

21-a Augusti Mentünk a' Tengeren Tekerdák nevű Török Városba, melly Constantinápolyhoz sebes széllel is kétszáz Tengeri mélyföld, az Marmora Tengernek az partyán vagyon Trójának átalellenében az Tenger' közepin vagyon az Marmora nagy Sziget, kirűl az Tenger is annak neveztetik, holott vágták amaz rettentő Márványköveket, kikből az Constantinápolyi nagy Paloták's Templomok épittettek, noha azokat segitették Trojábul is, mellynek hosszusága tul az Tenger parton, most is egynehány méllyfődekig ismerszik, exstálván még ma is iszonyú romladozott régi épületei, 's ruderai, de benne most emberek nem laknak, hanem valamelly Faluk vadnak, kivált Tenedos szigetek ellenében, hol most a' finum muskotály bornak bősége terem (kiből én is sokat ittam a' Fr. Oratornál) az Tenger parton, ezt az régi Tróját Nagy Sándor reperáltatta volt, kirűl Alexandri Trójának nevezték, ezek annak ruderai. —

Egy hajóban ültem én is Ő Nagyságokkal menő utunkban. Az Sz. György Templomát (azt mondgyák ott fekszik) meghaladván, nagy szelünk kezdett támadni az Tenger közepi felől, láttam szegény Asszonyunknak, hogy változni kezdett az ábrázattya, előtte ülvén még sem tettette, mint minden dolgaiban erős szívű Fejedelem Asszony, végre Tekerdákhoz érkezvén, az mint az kis hajóban kiszállott és az szárazra akart jönni, én előbb ugorván ki, az mint az kis hajót az hab hányta, félvén ki nem jöhet, begázoltam kevéssé, és az ölembe ereszkedvén a' hajócska' orrábul, úgy tettem le az Tenger partra, mert az szárazra ki nem állhatott az kis hajó az habok miatt.

Nem messze vagyon Tekerdáktul egy völgyben egy igen hasznos sárbul álló feredő, mellybe Augustusban sok nyomorult betegek mennek, 's meggyógyulnak, Urunk ő Nagysága is e' végre ment volt belé, hogy fájdalmas lábainak gyógyulást, vagy könnyebbséget vehessen.

Ez az Tekerdák derék Portus, nem messze szakad tőlle az Mericza vize, melly Drynapolytul foly az Tengerbe, alatta az Városnak szép tiszta fövenyes fenekű az Tenger, mellyben az Platajczoknak sokságát fogják. Egykor éczaka a' hód világon feredvén, igen megijjesztett vala egy nagy Platajcz, hogy reá hágtam, (mert a' fövenybe bujik) hogy megmozdult az Talpam alatt, hirtelen nem tuttam micsoda? —

Ennek az Tekerdáknak véghetetlen sok szőlei vadnak, kedves finum izű rubint szinű bora terem, az mondoláknak felette nagy bősége, és egyébb sokféle sok gyümölcse, csak Vereshagymát sem láttam ollyat, minémű itt terem. Itt láttam hódakkal teremni az gyapottat, vagy Pamutot is, mellyet is vetnek, kapálnak, 's ollyan faja vagyon mint az Hárisknának.

Méltó hogy el ne halgassam, a' Városban egy Vendégfogadóban szint akkor szállottanak meg valamelly Törökök, 's keresztyének, kik az Török Császárnak Moechábul az Mahumet koporsóját őrző Muftitul öt Indiai nagy ökröket hoztanak, két Indiai Szekérrel együtt, hat volt az ökör de egyik az utban megholt, gyönyörűséges szép tiszta fejér állatok voltak mint a' hó, nagyok szarvokon kivűl, fejek 's fülök majd mint az Elephántoknak, a' hátok mint az Tevének, Farkok mint az Bialnak, testek állása mint az Belinnek (1) az szekerek nagy mathematicus mesterséggel voltak készitve, egy szekérben két ökröt fognak, kik akármelly lónál sebesebben lépnek, illyen szekérben jár ő maga is az Indiai Király is, 's ezeket ugyan ő küldötte annak az Muftinak Moechába, hogy külgye az Török Császárnak, az mint mondgyák ollyan izenettel, hogy ha az Némettel ollyan gyalázatos békességet csinált, 's hadakozni nem akar, szántson vessen otthon azokon az ökrökön.

1) ?

Ide érkezett hozzám az Német követ' Hofmesterének az levele, kiben kér, hogy munkálódgyon Urunk ő Nagysága előtt Groff Czinczendorf' nevével, valamelly titkon hozzájok szökött keresztyén raboknak eliktatások iránt.

Tekerdákrul én hajón mentem vissza, Urunk, 's Asszonyunk szárazon, az nagy hőségben igen megbetegedék az utban aszszonyunk, alig mehetett bé Constantinápolyba, hova én is harmad napra verődtem bé szelem nem lévén, és egy nagy Fortunától félvén meg is szállottam volt (kiről fellyebb emlékeztem) az Sz. György Clastroma alatt melly körül az Tenger igen veszedelmes, ezen Clastrom hegyének az tövében vagyon egy jó Portus, itt kötöttem ki a' hajót szintollyan helyre, az hol az kőszikla tövében bolt hajtás alatt az Görögök szent vizet mondanak lenni (Stulti) nagy antiquitás Sz. György tisztességére való; ezen bolt hajtásban oda be lakik, mint az arany ollyan sárga felette nagy kigyó, mint az lábom ollyan vastag, gyakran kijő a' melegre de senkit nem bánt, őtet sem bántya senki.

Vittem Tekerdákrul magammal a' hajón abbul az szép rubint szinű jó borbul tiz átalaggal, és noha az Török Császár szintén átellenben volt magát mulatva egy szép mulató Palotájában az mi szállásunkal, én még is, szép csendesen mesterségesen az borokat az szállásra be lopattam, szint

az Tenger parton lévén, úgy hogy senki észre nem vette.

Másnap mentem ez Német követ' szállására, az megirt Hofmester maga jó távulra jövén elömbe magával vitt az sok Németek közt az maga szállására, hova mentést nyomunkban jövén az Császár' istius Legationis Secretariussa Makari nevű egy német Gróffal, emberségesen láttanak, mind az Rabok dolgárul,, mind egyébb dolgokrul sokat beszélgettünk, cávéztunk elhiszem könnyen is obtineáltam volna, ha mit az Német követtül általok kivántam volna, ajánlván igen magokat.

11 Sbri Indult viszsza Constantinápolybul az német követ az ő fejér cornetájával, confirmálván jobban is az Békességet. — Most már kevesebb Német Grófok voltak vélle, mert megunván Sordidus maga viselését, mint Holstein Herczeg is oda hagyták. Urunk ő Nagysága nagy boszszút tett rajta, mert az Városon kivűl az Országuttya mellett, mellyen neki el kellett jőni, egy hidnál egy szép sűrű nagy fa alatt az csorgó mellett Széjván, vagy árnyék Sátort vonatván fegyveres feles számú szolgákkal kimenvén onnét nézte jövetelét, amaz elérkezvén az több Németek megmondották néki, hogy imhol ül — ugy mond — Tököly az Sátor alatt, az csaknem ette mérgében kezét lábát. A' hintóval a' hidnál megállott, 's az oculárt az orrára tévén ugy nézte jó ideig. Az alatt némelly Grófok 's németek, hogy már az csorgóra innya

jött Németeket űzik el onnét, ott kerülték a' Sátort kivált Groff Prajner az veres szakállal, (becsületet tettenek neki némelly Anglusok, Hollandusok, Velenczések az kisérésben), de senki közülök csak egy szót sem mert szólani, hanem az első Statióján hogy megszállott az Német követ megrázván az vén fejét, mondotta az velle lévő Groffoknak: Hidgyétek el Magyar Uraim nem sokára más notát hallotok; czélozván arra az mint azokkal az Portai németes Ministerekkel titkon elvégezte volt, hogy bennünket a' Tengeren által Ásiába küldgyenek: meg is lett, mert 1701ben Septemberben Urunk ő Nagysága a' Fő Vezér annuentiája nélkül Drynápolyba ment, holmi dolgai melioráltatásáért (én Constantinápolyban maradtam volt akkor Kegyelmes Asszonyunkal ő Nagyságával) addig nem találhattak az Tengeren való általküldésben, hanem gyanakodtanak ő Nagyságához hogy az békesség bontogatásáért ment oda, de akar miért ment Fő vezér hire nélkül nem kellett volna oda menni (kovácsolván leginkább ezen dolgot, amaz Isten 's lelkiesméret nélkül való gonosz Skerbez Németnél németebb, igaz ügyünknek az Német kedveért hamis lelkű Hámánnya) egynehány Csauzokat rendelvén ő Nagysága mellé, akarattyára hagyván az utazásnak módgyát Fermánnyal visszaküldötték Constantinápolyba, hogy onnét hajókon mennyen Ásiában Nicomediában Bithinia országban, az Tengeren által két száz mélyföld-

nyire Constantinápolyhoz, melly dolgot Ő Nagysága szegény kegyelmes Asszonyunknak előre megirván 's mentést engemet hivatván, változó ábrázattyábul észrevettem, hogy valami kedve ellen való dolog érte volna, kirül ő Nagyságától kérdést tévén az szemei könnyezni kezdének, 's előadá az levelet, mellyet én leginkább azért olvasván változás nélkül, hogy szivét megerősitsem, minekutánna elég boldogtalansághoz szokott elméjét, annak még jobbra fordulásának elhivésére hamar elkészitettem volna megbátoritottam, 's vigasztaltam, kivált megjövén az Franczia Oratortul Galatábul, kinek ezen dolgot mentést értésére adtam.

Annak okáért harmad napra Ő Nagysága megérkezvén, egyenesen az maga házához jött, 's az Chajmecha Passának (ki Constantinápolyban az Császár képét viseli) az Császár levelét megadván, az is ő Nagyságoknak elég vigasztalást izenvén, harmad nap alatt elkészültünk 's 23-ik 7ben öreg hajókra költözvén, 's azon éczaka az Tenger közepin ott hálván.

24ik 7ben Isten hirével megindultunk (én is ő Nagyságuk hajójában ülvén) 's az Isten ollyan szelet adott, hogy dél előtt megindulván, kilencz óra alatt mint az nyil olly sebesen jövén érkeztünk éczaka Nicomédiába a' Császár Szkelejéhez (1) és ott megháltunk.

1) Scala Les Echelles.

Utunkban jobb kéz felől hagytunk el egynehány szép Tengeri Szigeteket Bujuk adát, Hebelét, 's többeket. Balkéz felől pedig az Fejér Tenger lámpássát meghaladván, egynehány falukat Városokat Asia felől az Tenger parton, 's mint egy fele uttyán egy Dardesa nevű Görög Várost, melly hegyen van épitve a' Tenger parton, régi nagy kőkeritési tornyai most is fenállanak, ennek felette sok szép szőlei, jó borai csudálatos apró, de sok szép gyümölcsfáji vadnak, 's itt terem nagy bősége az Articsókáknak is, mint a' Szőlő hegy, ehez nem messze értünk egy puszta várat, mellyet most Gebzének hinak, magános hegyen az Tenger parton Nicomediához kilencz órányi földre, ez felette régi épület, igen vastag boltos széles erős kőfalai voltak, az régi Pogányok itt Proserpinát az pokolbeli Isten Aszszonyt tisztelvén fekete tehénnel szoktak volt benne áldozni neki, ezt szállotta volt meg Mithridates háromszáz ezer emberrel tengeren és szárazon még sem vehette meg, csudáltam midőn egyszer megjártam, az széllyel szakadozott, puskaporral széllyel hányatott rettentő darab kőfalakat, az mint a' Török megvette volt, egy rókát találtam az Várban, 's sok Geliczéket. Ebben az Várban lakott utollyára, 's ugyan ebben is holt meg bujdosásában amaz nagy hirű Hannibal, ki felől azt irják, hogy ha az lábával az földet megtoppantotta az egész világ fegyverbe ugrott, ki az Romaiakat

annyiszor verte meg Cárthágóbul, ki csak egy harczon is 30 véka arany gyürűt nyert tőllök. Ki minekutánna az Romaiak megbékéllettek az Cárthágóbeliekkel, azon békességbül excludáltatott (mint szintén mi most az Török, 's Német közt való békességbül) és igy az Romaiaktul való félelembül elbujdosván ragaszkodott az Bithiniai akkori Király Protectiójához, az a' király atta lakó helyül ezt az Gebze nevű várat neki, hogy benne laknék, de az Romaiak keze ide is elérkezvén utánna, hogy kezekben ne essék, 's meg ne csufolnák, megétette magát. Egy nagy Templomnak ruderai vadnak ezen nagy várnak az közepiben, úgy hiszem ott fog temetése lenni, de az boltozatok reá szakadtak 's semmi jelét nem láthatni.

Ezzel átalellenben látczik az Tenger parton egy régi Torony, mellyhez járnak által Asiábul Bithiniában amaz hires Nicaea város felé (kit Nagy Sándor épittetett, 's holott amaz nagy Concilium volt) az hajók kik nem akarnak szárazon kerülni, 's járni Nicomedia felé, mert meszsze föld, azért járnak egyenesen az Tengeren hajókon által az utonjárók. Gebzét meghaladván találtunk, más egy kissebb régi különös hegyecskén az Tenger parton épitett várat, kit régenten Heracliának hittak, puszta az nagy ruderai exstálnak, alatta egynehány kövű jó malom vagyon 's jó Vendégfogadó. Ez hat 'óra Nicomediához.

Mint azért fellyebb irtam 24ik 7ben étczaka Nicomediában az Császár Szkelejéhez vagy Portussához érkeztünk, azon hajókbul ki nem bontakoztunk, hanem másnap az Császár parancsolattyábul rendeltetett szállásokra, mellyek egy széltében az Tenger parton vadnak kiszállottunk, melly napnak estvéjén, jó Magyar Vendégségünk lévén, csudálkoztak az Magyar muzsikáknak zengésén, bő borivásokon, 's Tánczolásokon, mind az Városbeli, mind az ablakink alatt kikötött sok hajókon lévő Törökök 's Keresztyének. Ezen Vendégségnek végén asztaltul felkelvén, mint az Hattyú halála előtt rendkivűl való kedvet mutata szegény Aszszonyunk a' Msgos Zrinyi Ilona Fejedelem Aszszony! mellyet miért cselekedett? által láttam, de hogy benne inkább confirmáltassam, másnap kérdést tettem ő Nagyságától. Megvallá, hogy bizony nem cselekedte volna, de hogy mind Méltóságos Férje, 's mind Szolgái, Szolgálói ne gondolhassák az Tengeren által való hozatásunkon való valamelly buslakodását, hogy másoknak is elméjekbül kiverje maga példájával, azért cselekette. Megvallom még ma is fájlalom, melly sokat, melly szívesen híva szegény ő maga engemet is, hogy vélle tánczoljak, sőt ugyan kénszeritett, de minthogy rosszúl voltam el nem mentem (noha ugyan az Táncz nékem már nem kenyerem, mert egész Bujdosásomban sem tánczoltam többször egyszernél, akkor is ő Nagyságával reá kénsze-

ritve mind ketten ő Nagyságoktul, Lándor Fejérvárott) addig ő Nagysága akkor is különben meg nem engede, hanem bévevé kezemet, hogy jobban lévén duplásan kipotólom, sőt Isten engedvén az Pataki Palotában viszem végben; de már én ezzel adós nem vagyok, mert ő szegény mint alább meg lesz irva ide hagyá mind a' Nicomediát 's mind Patak várát, és most másféle jó kedvel örvendez az szent Angyalok' és megboldogult lelkek' társaságában.

Ezt az Nicomediát régenten Nicomedis nevű Bithiniai Király épitette volt, 's az maga nevére nevezte, ez volt edgyik székes helye, 's Bruszsza, melly az Olympus hegy alatt vagyon, holott most az bársonyt, 's egyébb selyem materiákat szőnyegeket csinálnak. Meleg viz Ferdőkkel hires. Ez volt Asia széliben az Török Fejedelmek Székes helye, mig Constantinápolyt megvehették, 's ott az Görög Császári székben ülvén, Császárokká lettenek, majd annyi tengeri mélyföld, mint Nicomedia Constantinápolyhoz.

Nicomediának az belső vára nagy hegyen volt épitve, mint most is meglátczik téglábul rakott erős vastag keritése, 's kerekded nagy Tornyai. A' Városa melly felette igen nagy volt, hat vagy hét lenyúló halmokon völgyeken feküt, körülötte nagy tágosan az Várnak, erős vastag tégla keritéssel, éppen az Tengerhez le volt keritve, mint most is az romladozott falak megmutattyák. A' közepi tá-

ján most is Palatiumja vagyon benne az Tenger felett egy jókora magános Dombon az Török Császárnak, mellyet Murat Császár mikor Babillonia alá ment egy éczakai megszállásra épittetett volt magának azon helyre, holott az Bithiniai Királyok, 's utánnok Diocletianus, 's több Pogány Császárok laktanak, kőhidat csináltatván magának egész Ásián által éppen Babylloniáig, ollyan forrás foly az udvaron által, mentést az Palatium alatt malmot hajt, de egyébbiránt is az egész Városban széllyel sok csorgók, 's források, 's azoknak folyásin egynehány malmok vadnak. Noha ez vizek azoknak, kik hozzájok nem szoktak egésségtelenek. Az Palatium előtt vagyon az Tengeren az Császárnak azon Szkeléje, hova mi is kiszállottunk volt az hajókrul errűl rakják lapátos Gállyákra, 's nagy hajókra az ollyan nagy fákat 's Deszkákat, mellyekbül Constantinápolyban az nagy Gállyákat csinállyák, de máskén is mind tűzi fának, mind gyümölcsöknek, 's gabonának ki nem irható sokságát hordgyák ezen Portusbul Constantinápolyba, olly bősége lévén az mindennap járó hajóknak, hogy egy embert három páráért, vagy polturáért visznek Constantinápolyba, 's meg annyiért vissza is hoznak nagy hajón, de az ki Piadét, vagy kisebb magános hajót fogad, hogy pro commoditate a' hol akarja az partra kiköttethesse, két, harmadfél, 's három Tallérában kerül csak menő uttyában is. Ennek a' helynek olly szép 's

annyi szőlő hegyei, 's gyümölcsös nagy messzére terjedett kertyei vadnak, kikben az Fáczánok is seregenként laknak, fogoly madaraknak sokságával edgyütt, hogy majd merő Paradicsomnak mondattathatik, az minthogy Districtussával edgyütt (mellyben az gabonának szőlőnek 's gyümölcsnek nagy bősége vagyon, úgy a' sokféle vadaknak, Szarvasoknak, Dámvadaknak, vad Disznóknak, foglyoknak, Fáczánoknak bősége) az Törököktül Kucsuk Miszirnek kis Aegyptomnak hivattatik, mindenféle életnek nagy ócsosága benne. Török Passa lakik benne. Törökök, Görögök, Örmények, Zsidók lakják, a' régi keresztyén templomokat Mecsetekké csinálták. Sok jó Vendégfogadók benne, erre járnak valakik vagy jőnek vagy mennek szárazon Aegyiptomba, a' Canahán földére, Jerusálembe, Syriába, Babylloniába, Mesopotamiába, mellyeket még mind az Török Császár bir, a' kis Asiával, 's Afrikával edgyütt.

Ebben az helyben öntetett ki Diocletianus, 's más Pogány Császárok' idejekben, amaz sok ezer Martyromoknak vérek, 's ehhez nem meszsze egy völgyben, hogy orditások, jajgatások az Városban ne is hallatnék. Ugy teczczik könnyebbségemre lett, hogy az mi Martyromságunk is ide volt rendelve. Dücsősség az nagy Istennek érette. Nem meszsze az Császár' Palatiumja alatt az Tenger part felé vagyon, az Sz. Borbála Mártyr' temetése, kit az ő Pogány édes attya maga ölt meg,

hogy az Jézus' hitire állott, két nagy mindenkor setét zöldfa között fekszik. Melly fák fekete gömbölyeg apró gyümölcsöt teremnek mellyfájás ellen hasznosokat, melly fák az fejénél és lábánál lévő fejér márvány kő oszlopokat immár annyira magukban foglalták az régi növéssel, hogy alig látczanak ki belőlök. Én ide szomoru napjaim' töltésére gyakorta jártam, és az Temetésnél az sürü zöld, mintegy azt az Mártyrt gyászoló fák alatt leülvén, sokat gondolkoztam 's fohászkodtam. Killyebb az Városon kivűl Constantinápoly felé, az szőlők, 's kertek között vagyon egy Görög Klastrom, mellynek Templomában vagyon az Pantaleon Mártyr kőbül vágott 's rakott koporsója, mert a' a' Testét Velenczébe vitték; ezt is itt Martyrisálták vas czövököt vertek az fejében. Ezek az Ásiai Görögök ezt singulariter tisztelik, kivált az egész Ásiai Görög orvos Doctorok Pátronussoknak tarttyák, az sirjában megszünés nélkűl mécset égetnek, meg nem engedik, hogy valaki süvegben mennyen alá az Koporsóban, de én bizony le nem vettem nem gondolván semmit Caluger Ur' intimatiójával pro curiositate menvén oda. —

Itt holt meg amaz hires Constantinus Magnus Császár is, ki Constantinápolyt épitette, napkeletet 's napnyugotot birta Orbis Monarcha, ki Constantinápolyban in Capella Duodecim Apostolorum tiszta arany koporsóban temettetett el. — Valamelly meleg ferdőt épitetett volt Nicomediával ál-

talellenben Jenikő nevű falu mellett, arena 's lépdagadás ellen hasznos kénköves viz, nagy kő boltozat alá foly ki, én is egynehányszor feredtem benne, betegen hozatta volt ki magát Constantinápolybul, hogy ezen vizben feredhessék, 's úgy holt meg itt. —

Halván hirét egy régi nagy Puszta Várnak, mellyet Heraclia Porticának hinak, Ásiának ezen részének az tulsó szélin vagyon az Fekete Tenger mellett nagy hegyen belső vára is volt, 's külső is pro Curiositate látni mentünk Urunkal ő Nagyságával rettentő kigyóknak, 's talán sárkányoknak is, mert igen kietlen hely lakó helyek, Ásiának, 's az Fekete Tengernek nagy része meglátczik az tetejérül; Novemberben voltunk ott, én mindenütt a' hol lehetett megjártam, de semmi irást nem láttam, hanem két kövön egy egy keresztet kifaragva, azt mondgyák annak az Cardinálnak volt lakó helye, ki ez országban az Romai Pápa' vicariussa volt, arra nézve hijják az Törökök most is az Várat Rim Papaznak. Felette sok kincset mondanak lenni benne, de ki nem vehetik belőle. —

Utunkban négy órányi földön találtunk egy nagy magos fekete hegyet, kinek tetején egy oriásnak kőkoporsója vagyon, honnét tiszta időben mind az Fejér mind az Fekete Tengernek valamelly része kilátczik, és azontul egynehány órával az megirt Puszta Váron jóval is innét jutottunk

egy régi rettenetes nagy Város' helyére, melly egy hegyen annak oldalán, 's meszsze az sikon is volt épitve, az nevét sem tudják sem Törökök sem Görögök, de itt az ruderák közt száma nincsen az kőbül vágott fedeles nagy koporsóknak, mellyek mind az föld szinén vadnak, ollyan koporsók kikben némellyikében tiz tizenhat húsz ember is elfért, némellyek oriások' koporsóji; egyet megméretvén hosszusága 22, szélessége 12 arasz volt, némellyik mint egy kis kápolna, sokakon nagy Görög Irások is vadnak, de az régiség felettébb megemésztette, úgy hogy az mit le tuttam is irni benne, senki meg nem magyarázhatta, kivált az mellyet akkori Császárné' koporsójának mondottak, mellyen az Törökök egy szép forrást vettek által, isznak is belőle.

Viszszajövet az fellyebb megirt nagy fekete hegynek(kin az Oriás'koporsója van) az oldala mellett jövén el találtunk az oldalában egy szép csorgót, mellynek nem csak igen kedves izű hideg vize vagyon, de felettébb hasznos is, kivált az arena, dagadások, 's egyébb belső nyavalyák ellen, szép nagy sürü fák alatt vagyon hármas Filegoria mellette az Császárnak, egy Oszmán Passa nevű sógora csináltatta volt, hogy ide Nicomediában relegáltatta volt a' Szultanéval, gyakran mulatták itt magokat az Viz' kedvéért. — Ebben az Vizben három nagy ejtelt igyék is meg az ember (mint én magam is megprobáltam) nem puffad fel tőlle, mint-

ha nem is ivott volna, még is az az ételre is appetitust ád, arra nézve az megholt Tengeri Kapitány Mezo Morto valamikor az Tengeri expeditióra tavaszkor kiszállott, innét vitetett át alagokban vizet maga itallyára az egész Campaniára. —

1702. Az melly Fő Vezér az Német' kedvéért ide relegált bennünket, hogy másképen urunknak Ő Nagyságának complaceáljon, úgy adván fel az ide küldéskor az Császárnak a' dolgot, hogy ő Nagyságának volt kedve ahoz, hogy Constantinápolyba ne lakjék, hogy közel Nicomediához mulatságra való alkalmatossága is legyen, Császár' nevével öt erszény pénzt parancsolt adatni mellyel megvétethesse, mind magának azonban Ő Nagyságának, mind nekünk Boéroknak (úgy nevezvén bennünket egynehányan az Törökök) usque ad finem vitae az Császár' udvarából járni szokott praebendánk felől Confirmatiót küldvén, és igy Nicomediánál bellyebb Asiában Bithiniában az Tenger' végén tul két órányi földön az Illyés Próféta' hegye alatt a' Virágok' mezején azon pénznek egy részével vette meg ő Nagysága Bosztandsi Musztafa agától ezt az Virág Csifliket, vagy Major házat, mellyben most lakunk, az ő szép virággal beborult mezejével a' közellévő havasokrul lejövő gyönyörűséges hives pisztrángos patakjaival szép bő hideg forrásival, sok szép gyümölcsös árnyékos sürű fájival, 's minden életre való alkalmatossággival, 's azzal az puszta várral melly

egy hegyen az Csiflik felett van, valamelly ruderáival, ezt vette meg előbb az Török, 's ágyukat itt öntetvén, ebből vette meg Nicomediát is.

Ez az virág Csiflik az Msgos Zriny Ilona Fejedelem Aszszonynak ezen bujdosásában, kivált az jó vizért igen kedves lakó helye volt, az minthogy 1703-ban halálra betegedvén, az Phtysis, és Pleuritis rajta erőt vévén 23 napokig való kinlódása után 18-a Februarii délben 12 órakor szép csendesen e' világbul kimulék.

Megmenekedél Istenfélő kegyes tiszta életű, jó erkölcsű, sok boldogtalanságidat férfi szivvel meggyőző, 's annyi gyötrelmidet békességes türő lélekkel szenyvedő jeles Fejedelem Aszszony, nekem édes jó Kegyelmes Aazszonyom e' rosz világtul; és bizony a' mennyit ez világon szenyvedtél, soha több Purgatoriumba nem mentél. Leszakasztá az Halál az virágok' mezejéről ezt az nemesebbik virágot, ki mellett Papja helyett én voltam ezen halálos betegségében, és bizony semmit el nem mulattam, valamit az én Istenem' Szent Lelkének vezérlésével Lelke' javára, 's vigasztalására elkövethettem, éjjel nappal sokat imádkoztatván, Lelkét az mi Idvezitő Jezus Christusunkban annyira megbátoritottam, hogy nyilván 's nagyon megmondotta, hogy semmit immár nem fél sem ördögtül, sem kárhozattul, már semmit nem gondol az világgal is. Kért is igen engemet, hogy már se magam ne imádkozzam, se magát ne imádkoz-

tassam azért, hogy meggyógyullyon, mert már az ő Hitinek kezével megfogta az ő Idvezitőjét az Jézus Christust had ne bocsássa el, hogy mennél hamarébb mehessen hozzája, arra nézve Deákul, egynehányszor reszkető kezeit felemelvén, mondotta előttem: Domine in manus tuas commendo Spiritum meum, 's végső szava is ez volt: Veni Sancte Spiritus!

Halála előtt rövid ötöd vagy hatod nappal könnyebbségét látván, mondottam, miért nem tészen valami dispositiót, hiszen azzal hamarébb meg nem hal, ha életében megmutatta nagy nemes bátorságát, mutassa meg ha meg kell is halni halálában is, ne hadgya el magát, hanem erősitse meg etc. Akkor édes Fiát Msgos Rákóczy Ferencz Fejedelmet eszében juttatván (kinek rabságbul való megszabadulásával nem kevéssé vigasztalódott volt meg az előtt fél esztendővel) kérdést tévén arrul is, ha meghal hová kell temetni, és micsoda köntösben? megköszönvén nékem ezen dolgot, nevezetesen legálá némelly alkalmatosságait édes Fiának Msgos Rákóczy Fejedelemnek ő Nagyságának róllam, 's némelly becsületes szolgáirul, úgy temetésének helyérül, 's öltözetirül is emlitést tőn. Mellyeket Isten engedvén különös irásban teszek le, és a' mint meghagyta, szóval is referálok M. Rákoczy Fejedelemnek ő Nagyságának. — Azután elnehezedvén csak hamar az mint Urunk ő Nagysága is azon házban feküt egy ágyban, én

szegénynek ágya előtt ülvén szemeit reám vetvén, kezét a' nyakamra tévén, az fülemet éppen az szájához huzta (nem szólhatván nagyon, mert az flegmát az torkábul ki nem köphette, annyira, hogy bé kellett az ujjaimat gyakran dugnom az Szájába, 's úgy segitettem az ujjommal felhuzni az torkábul) az mint igen lassan szólhatott monda: Követem az édes Uramat, ha mit én vétettem ő Kegyelmének, én ő Kegyelméhöz igaz voltam, másokat is követek kicsintül fogva nagyokig nékem megbocsássanak, én is mindeneknek megbocsátottam. Azután harmad nappal tőllem is nevezetesen elbucsúzék, fejemet magához ölelé megcsókolván mind két orczámat mondá: Az én Istenem áldgya meg Kegyelmedet én hozzám való jóvoltáért igaz hűségéért, szolgálattyáért, én Kegyelmedet ez életben meg nem jutalmazhattam, hanem jutalmazza meg az Isten! et reliqua. —

Ő azért szegény 18 Febr: Vasárnap délben meghalván, 's 20-n koporsóban tevén, 's Nicomediába vitetvén, és ott 8-ik Martii hajóra tévén, és vélle 10-ik Martii Galatába érkezvén — ugyan azon napnak estvéjén az Galatai Jesuiták' kisebbik Templomában Pompás Solemnitással eltemettettem: még életében lelkemre kötötte eltemettetését Ő Nagysága, de Urunk ő Nagysága is reám bizván, minthogy maga Nicomediában maradott volt. Fejér Márványkőbül szép Monumentumot erigáltattam, egyiket az Sirja felibe, mellyen az

Czimere vagyon, 's alatta illyen irás: Donec resurgat: másikat az sirja felett az kőfalban téve, mellyen öreg Arany betűkkel illyen Irás vagyon:

Hic requiescit ab heroicis laboribus
Virilis animi Mulier Sexus sui ac Saeculi Gloria
Celsissima Domina Helena Zerinia
Zeriniae atque Frangepaniae gentis Decus ultimum
Thököly Principis uxor olim Rakoczii
utroque digna conjuge
Magnis apud Croatas, Transylvanos Hungaros
Siculos inclyta Titulis
Factis ingentibus toto in Orbe clarior
Varios aequa mente fortunae Casus experta
par prosperis major adversis
Cumulatis Christiana pietate bellicis laudibus
Fortem Domino reddidit animam
Mortem eluctata in suo Florum Campo
Ad Nicomediensem Bithiniae sinum
Anno Salutis 1703. Aetatis 60 die 18-a Februarii

Requiescat in Pace Amen.

26-ik Junii Mentünk az Jalovai salétromos meleg fördőbe, noha Bruszában sok nevezetes meleg feredők vadnak, de egy is nincsen salétromos, mind kénkövesek, itt pedig ugy faraghattya ember az kövekrül az salétromot, ez az viz ollyan meleg, mentést az hust is megfőzhetnék benne az forrásánál, az feredő házban bővebb hideg vizzel elegyitik meg, másként lehetetlen

volna benne feredni, hasznos voltáért Jézus ferdőjének nevezik az Görögök. Nicomediához 12 óra Jalavát, mind inkább Törökök lakják, a' Tenger parton vagyon, a' ferdő bellyebb két órányi földre Nicea felé az hegyek közt, Constantinus Magnus épittette az leánya' kedvéért, holott az Leánya meg is holt, 's az mint az emberek beszéllik, ott fekszik az hegy' oldalában az Leánya, holott valamelly nagy fák alatt, egy oltár kő rakás látczik. Meg is kell engedni, hogy Császár épitette, mer elhihetetlen boltozatok vadnak, mellyek alatt az meleg vizet az ferdőben vétette, a' ferdő házak is noha most puszták, de igen nagyok, 's szépek voltak, az feredő kádak pedig mind Márvány fejér kőbül valók. —

Én hogy az forrásit látni mentem, nem tudván, hogy olly forró melegek legyenek az lábamat belé tettem, azt tuttam mind lemarad a' hus az csonttyaimrul. A' kinek nyavalyája nincs ez a' viz felkeresi benne, ha kinek van, sokaknak meggyógyittya. Nekem megvallom nem igen használt, minthogy ollyas nyavalyám sem volt, sőt szintén megbetegszem vala, ha még is tovább kellett volna ott mulatni, mert éczaka az völgyben az meleg aër megszorul, büdös a' ferdő gőzitűl, mintha Pokolban volna ember. Egy kedves izű hideg csorgó volt ott közel azzal hivesitettem magamat. Meg kell engedni, hogy ez a' viz használna az varas, fakadékos, rühös franczus Embereknek, az mint hogy azt

tartyák felőle, úgy ismerték meg ennek ebbeli hasznát, midőn reá akadtak, hogy egy fertelmes rühös Disznó járt heverni az sárjában, 's megtisztult tőlle. Az Császár Leányának is effele Nemes nyavalyája lévén akkor tájban, ugy recommendálták néki, 's arra nézve épittetett oda Feredő házat. Mind menet, jövet az Tengeren békével utaztunk. Dicsősség légyen az Ur Istennek érette Amen!

Már ezek az Napok az egész Török birodalomban igen zürzavarosok voltak, mert igen Titokban tartotta az Fő Vezér Szarhos Huszain Passa az békesség' Conditióit, nem is jelentette meg az Imperialis Státusoknak, minthogy az Török részéről igen gyalázatosak voltak; az Hollandiai Orátor Papja, minthogy azon Orátor volt egyik Mediator az békesség csinálásban azon conditiókat kiadta az Fejedelemnek, az Fejedelem ugyan én általam küldötte az Depositus Muftinak in Confidentia, hogy lássa, csaknem elájult belé, hogy neki megmagyaráztam, igen szégyenlette, 's azt mondotta; ne csudállyam, hogy az dolognak igy kellett végbe menni, mert az Persák háborúságot kezdettenek ellenek inditani, és az mi nagyobb, 's csak nékem mondgya, pénzbül is igen megkezdettek fogyatkozni, de ne busullyunk rajta, mert ő az életét köti belé, hogy az az Békesség négy vagy öt esztendeig sem tart. Az minthogy mind az Császár, mind az Fő Vezér Drynápolyban commorálván az Békességnek örülvén, Con-

stantinápolyban az békességet nem szerető Elmék titkosan egymás között éjjel nappal susogván ollyan dolgot forralának, hogy magoknak fejet választván, mintegy ötven, vagy hatvan ezeren Drynápoly felé egész tábori készülettel, Sátorokkal, Lövő szerszámokkal megindulának, — az Császár koránt sem gondolkozván igy az dologrul hirtelen kezdett két felé kapni, 's csak tizenhat ezer embert is alig gyüjthetett öszve, hogy amazok közeliteni kezdettenek, eleikben küldvén nagy sokára, sok maga ajánlásival csendesitette meg őket, igérvén, hogy Constantinápolyban bé mégyen, és az dolgot megorvosollya, ő ugyan mint fellyebb is irám nagy Pompával Constantinápolyban bejött, de nem sokára az nyughatatlan, 's békességnek nem örülő elmék ujjolag megzavarodván, az Békességet csináló Musztafa Császár ellen támadván, Császári Székibűl degradálták, 's tették helyében Császárnak az öcscsét Szultán Achmetet, olly reménséggel, hogy az Békességet (az mint kezdetiben magát ugy is mutatta) felbontya, de csak hamar jobbnak választotta az buja puhaságot, 's apródonként eloszlatni kezdette azokat, kik az Báttya ellen támadtak volt, nyakasztatta, Tengerbe hányatta, 's messze Országokra Exiliumba relegálta mind azokat, kik azon dolgoknak fejei voltak, azonban nyavalyás Musztafa az Aristumban méreg által az Sirák hidgyán elballagott, 's már ez az öcscse Szultán

Achmet Császár pro ratione Status az Török Nemzet' gyalázattyával nem gondolván, nyuzza az puha életben az kövér bakot, nem gondolván az Jancsárság' zugolodásával, már nem tudom meddig viheti, az bizonyos, hogy három erős táborral készen vadnak, 's nem tudatik merre felé csapnak.

Mi ezek alatt Asiában, mint egy káposztás kertben az nyulak úgy füleltünk, de az Jó Isten bennünket, az Imperiumnak illyen nagy felháborodásában is megoltalmazott, ugy hogy nekünk senki is semmit nem ártott, még csak nem is szóllott. Dücsősség légyen az nagy Istennek érette.

Én azonban az rettenetes forró melegek miatt igen elbetegeskedvén, 's többire majd két esztendeig sinlődvén, midőn az többi között Urunk ő Nagysága látogatásomra hozatta volna Székiben magát, és vigasztalt, 's bátoritott volna, mondottam, Isten megáldgya érette, én már az halálra elkészültem, Istenemmel, 's lelkemisméretivel megbékéltem magamat egészlen, 's az édes árva fiamat Istennek ajánlottam, várom óránként az csendes órát, 's ez világtul való megválásomat, de kérem alázatosan én is ő Nagyságát, készitse magát az halálhoz, mert az mint ő Nagyságán megismertem ő Nagysága is nem sokára meghal, tegyen Testamentumot, mert ha indisposite hal meg, ezek az reménlenségben lévő szolgák egy-

mást öszve vágják javain kapdosása alkalmatosságánál, mellyet az Török észrevevén, mind gállyákra küldi őket, 's hazájokban nem verdődhetnek, az mi becsesebb javai vadnak pecsét alatt küldgye titkon előre az Francia Orátorhoz, ott secure megállhat minden, és ha Isten rendeléséből megtalál is halni, Testamentumának fidelis executora lészen, ha pedig élete továbbra terjed, könnyű lesz tőlle viszszahozatni, azzal hamarébb meg nem hal, mert egyébbiránt is az az lélek boldog, az melly elkészíti minden órára magát az megoszláshoz; ő szegény nagy szemeit reám meresztvén, és az dolgot tréfának nem vélvén, elvitette tőllem magát viszsza szállására, 's mentést bezárkozván, az Testamentumához fogott, másnap elvégezte, 's bepecsételvén mind azt, mind féltőbb javait, az Fr. Orátorhoz küldötte, azonban szemlátomást az száraz betegségben, vagy Hectica Febrisben mind inkáb inkáb fogyván 's elszáradván, midőn tized nap mulva igen elnehezedni kezdett volna 13-ik Septembris anni 1705 éjfélkor futva jő egyik Inassa fel az szállásomra 's zörget az ajtón erőssen, 's kérdem: ki vagy? nevét megmondván monda: Urunk ő Nagysága hivattya Kegyelmedet, — mondám: miért nem hagytok békét, láttyátok melly nyomorultul vagyok, hadd nyugodgyam, monda: Bizony igen nehezen van ő Nagysága, Kegyelmedet sietve hivattya, azonban más is superveniál hasonló siet-

tetéssel, én hamar csak nadrágot vonván fel, 's az Ingre mentét vévén fel, lemenék ő Nagyságához, 's köszönék 's becsülettel fogadá, látám, hogy az ábrázattya igen megváltozott, 's az szemei is nem egyenesen járnak, 's mentést, megismervén, hogy közelit az órája, az mint előtte állok, ő az ágyban fenülvén, mond az Inasoknak tegyétek közelébb az ágyamhoz az széket, az Inasok az veres virágos bársony széket az ágya eleibe tevék, 's monda üllyön le kegyelmed intvén kezével is, üllyön le kegyelmed, közel ültetvén maga előtt, úgy hogy az térdeim az ágyát érték, egy ideig csak nézett reám, 's halgatott. — Egykor eleibe kérvén az asztalán állani szokott ezüst Kalamáris ládácskát felnyitá, 's egy az előtt harmad nappal irt 's bepecsételt, de titulus nélkül való levelet kiveve belőlle, 's monda: az Gyertyát tartsátok közeléb, nagy öreg viasz gyertya volt 's jól égett, még is mondá, micsoda rosz Gyertya ez, hogy jól nem ég, nem látok jól nálla, mondék én, hiszen elég viasz gyertya vagyon gyujtsanak mást is, meggyujtván vevé az megmondott levelet, 's pennáját az tentába mártván azt akarja vala Titulus helyett az levél hátára irni hogy Holtom után szakaszsza fel Komáromi Ur etc. 's az kezei már reszketvén (az pennájára is vetvén, hogy micsoda rossz penna az, 's mást adatván kezében azt irta): Holtom után szakaszsza fel Komáromi Ur etc. az Dátumot, helyet, di-

est, annust is kiirta, 's az nevét is subscribálta, 's nézvén egy kevéssé az Irását, maga kivevé az ezüst porozóját, megporozá, 's azután maga meghajtásával reverentiát tévén, az levelet kezembe adá: de semmit felőle nem szóllott, csak nézett reám, én látván, hogy holta utánra való dolog, az levelet csak eltevém. — Azonban mondék: Látom Kegyelmes Ur Nagyságod roszszul vagyon, noha én is roszszul vagyok, de nem szánom fáratságomat, ha Nagyságod kegyelmessége könyörögjünk, monda: Kegyelmed' Jóakarattya: az mint Isten tudnom atta, imádkoztatám, 's véllem az Imádságot botlás nélkül elmondotta, azután sok szép Sz. Irásbeli vigasztalásokat mondván előtte, kevéssé nyugodván még egyszer mondék: Ha Nagyságod' kegyelmessége ismét imádkozzunk,'s akkor is monda: Kegyelmed' Jóakarattya. Azomban hogy az Devotióra inkább provocállyam, az ágya mellett tédre esvén, halálra vált embert illető szép imádságot mondván előtte, 's ő is szegény velem botlás nélkül elmondván, mondám: nyugodjék Nagyságod egy kevéssé, az mint az ágyban ülő formán volt, az fejét az falfelé kevéssé forditván, én az ágya elől az asztalához menék, 's az Fr. Orátornak egy levelet kezdék irni, hogy az Fejedelem igen roszszúl vagyon, nem hiszem sokáig vigye. Istenért kérem, ha valaha, in hoc casu patrocinállyon nékünk, mert bizony tartok az Törökök rólla sokat

maradni vélvén, belénk garázdálkodnak, eddig irám az levelet, szememet reá vetvén kérdém az Inasoktul, mit csinál? azok mondának, csak csendesen vagyon, én felkelék az Irás mellől, 's oda menék, 's halgatván az lehelletére, 's nem érezvén, mondék: Vegyétek le az Tűkört az falrul, mellyet az szájához tartván, hát hire sincs már az Lehelletnek; mondék: jó Barátim! ez szegény megholt, teritsetek egy szőnyeget az Földre, az ágyrul vegyétek le, 's mosogassátok meg, azután fekete köntösét félre tévén, adattam reá tisztességes Fejedelmi fejér ruhát, teczczin Nadrágot, 's habos narancsszin pánczél Inget, szép széles öreg arany csipke az kerületin, 's teczin öreg pár nusztos süveget az fejéhez, 's harmadnapra koporsóba tettük, halálát ötöd napig az Törököktül eltitkoltuk, mig Postán az Fr. Orátort tudósitottuk, kiis mentést az Cancellariussát külte oda, egy kápás Jancsárral, hogy valami alkalmatlanság ne essék. —

Azután az Török Császárt supplicáltuk, hogy az mint Testamentumában meghagyta, engedné meg Erdélybe, vagy Magyar Országba vinni az Testét Temetésre, de csak az lett az válasz, a' hol megholt, ott temessétek el. Én osztán az Nicomediában lévő Vezérnek (ki az előtt Fő Vezér volt, az Császárral egy testvér az Felesége, de degradáltatván exiliumba oda küldetett, 's az Fejedelemnek azért igen Jóakarója volt) reménked-

tem, engedgye meg, hogy temetni Nicomediába vihessük: mert ott az Illyés hegye alatt, igen vak helyen lesz, az Tolvajok kiássák az Testét, vagy az kuvaszok és farkasok is széllyel hordgyák, 's megengedte, csakhogy, ugymond, az uczán ne hozzátok által az városon az Testét, ne lássák az Törökök, minthogy ez Szent hely. Ott Nicomediában az Császár' udvarán tul, közel az tengerhez vagyon az Örményeknek egy kővel bekeritett nagy uj Temetőjök, kiben szegény gyakran járt magát mulatni, egy nagy sürü fa alá egy hideg forrás mellé, hol közel senki nincsen temetve, én azon helyet az Örményektül hatvan Talléron megvettem 's az sürü nagy fa alatt, a' hol életében sokat fekütt, néki sirt ásatván, 's kővel az koporsó körül megrakatván, 's vastag cserfa deszkákkal beboritván, eltemettettem, azon fellyül ismét övédig rakattam kő rakást, mellyen fellyül nagy öreg márványkő monumentumot tettem, mellyre aranyosan az Czimerét felmeczettettem, illyen irással azt is mind meg aranyozva tisztességessen:

Hic ruquiescit ab heroicis laboribus
Celsissimus Emericus Thökölyi de Késmárk
Hungariae et Transylvaniae Princeps, Vir
A rebus pro asserenda Patriae Libertate
fortiter gestis
Tota Europa celebris
Post varios Fortunae casus

Tandem extorrit
Sub ipsa renascentis Hugaricae
Libertatis spe
Exilii simul et vitae finem fecit
In Asia ad Nicomediensem Bithiniae sinum
In suo Florum Campo
Anno Salutis 1705. Aetatis 47 13-a Septembris.

Az monumentum' felibe szép cserepes épületet csináltattam, már ezt minden uton járók, valakik jőnek mennek egész Ásiába, az Sz. Földre, vagy Canahán földére, Aegyiptomba, Syriába, Mesopotámiába, Babylloniába, Arabiába, az Sinai hegyre, egy szóval akárhova Persiában, 's egyébb helyekre, minthogy más uton nem is mehetnek, mind láthattyák és mondhattyák, az mint méltó is hoszszú bujdosásáért, 's édes hazájáért 's Nemzetéért való Martyromságáért szegénynek. Requiescat in Pace Amen.

BOLDOGSÁG.

Boldog az, ki e' világon
Senkit nem szeret,
Élvez mit az élet nyujta,
Élvez, és megvet.

Im az élet szép 's mosolygó
Völgyen 's bérczeken,
Száz gyönyört találsz, csak egy kell
Egy, légy szívtelen.

Fogd körül erős karokkal
Lángtelt hölgyedet,
Éldeld ajki édes csókját,
Bird szerelmedet.

'S ha e' nyájas hang, mint mások
Téged megcsala,
Mért kesergnél? az, mit birtál
Szép 's való vala.

Nemde édes, bárha fonnyad
Rózsád' illata?
Hő napod ha bár lenyugszik,
Nemde szép vala?

És ha hölgyed az imádott,
Hitszegő talán?
Egykor birtad láng-szerelmét,
Szived mit kiván?

Birtad — — birtuk 's boldogita,
Mért kesergenénk?
A' jövőt más kar vezérli,
De a' mult miénk.

És miénk mit nyájas kézzel
Nyujt a' pillanat,
Szép az élet, mért teremtsünk
Bús ábrándokat.

Éldelj hát! és zárd magába
Gyenge szivedet;
Boldog az, ki e' világon
Senkit nem szeret.

B. Eötvös József.

SZEMREHÁNYÁS.

Emlékezel, midőn a' fájdalomnak
Ónterhét nyögve hordozám,
'S mi egykor édes tárgya volt dalomnak,
A' szerelmet megátkozám;

Emlékezel, midőn vad őrjöngéssel
Eget földet megrázhaték,
Hogy összedüljön, és villámütéssel
Lesujtson a' nagy omladék;

Emlékezel, midőn az emberekben
Csak vérszopókra ismerék,
Szörnyekre, kiknek átkozott körében
Pokolkín lesz az üdvösség;

Emlékezel, akkor mint nyugtatának
Szelid vigasztalásaid,
'S szavadra bennem föl mint támadának
A' holt remény, a' gyilkolt hit;

Emlékezel, mint békité ki szívben
Az embert embertársaival,
'S mint láttatád az életet szebb színben
Gyülölt hiú szokásival;

Beszéltél annyi szépet 's jót felőle,
Festettél annyi nagyszerűt,
Hogy részt ohajték újonan belőle:
'S remélni tudtam szív-derűt;

Neveltél bennem ifjudó bizalmat
Barátság és szerelm iránt,
Kezdettem ismét hinni földi angyalt,
Ki búm' homályibul kiránt;

Ki a' világ' dermesztő zord fagyában
Melengető karral fogad,
'S szivének istenítő lángzatában
Uj életet uj üdvöt ad.

És im föltámadott hitem' bizalma
Csak torz-alak, csak álomkép,
A' mellyet földi csábok' bűnhatalma
Gúnyos kaczajjal szertetép.

Minden, mit ajkad olly fönen dicsére,
Örök hűség, hit és erény, —
Tekintve életpályád' tűkörére, —
Szivárványszin, csalóka fény.

Lehullt szememrül leple csábjaidnak,
Mellyel körül varázsolál;
Rád ismerék; mondj búcsut vágyaidnak;
Rád ismerék; te is csak nő valál.

Kunoss.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A' TÁVOLBUL.

Fölöttem némacsendesen
Vonulnak át a' föllegek,
'S mint sorsüzött zarándokot
Könyharmattal köszöntenek.

O e' könyükben áldás van,
Mert égbül hullanak reám;
Bár hulljanak hantodra
Szegény áldástalan hazám!

'S a' fölleg, melly rád tornyosult
Átoknehéz villámival,
Termékenyítse földedet
A' boldogság' kalászival,

Hogy a' midőn vándor fiad
Viszont belép határidon;
Szent hír gyanánt zengjen felé:
Áldás között virul a' hon!

Kunoss.

EGY HAJFÜRTRE.

E' fürt hajadból hű szerelmi jel
Nem hagyja meg színét hitetlenül;
És ifjuságod' szép tanuja lesz,
Ha majd az évek' száma sokra gyül:
Mert elmulók a' termet bájai,
A' többi kecs, mind változó lehet,
De nálam e' fürt barnán megmarad
Szépségiből az év el nem vehet.
E' fürt hajadból drága kincs nekem,
Drágák egyenként minden szálai,
Egykor belőlök üdvömet szövik
Emlékezetnek tündér ujjai.
Szerelmed adta e' fürtöt nekem,
Égő szívem' hűsége jegyzi el;
Kezed kötötte gondosan körül,
A' szent k ö t é s t hived nem oldja fel.
'S ha mit jövőmről hinni nem tudok,
Ellenzené a' sors, hogy birjalak,

És bájaidból, fényes angyalom,
Számomra egy sötét fürt jutna csak;
Ha kebled egykor más' keblén pihen
Mást boldogít a' rózsaajk, a' szem:
Ifju szerelmem' gazdag álmiból
E' kis valóság kedves lesz nekem.

Vachott Sándor.

A' LÁNYKA MIND HAMIS.

Lánykám legszebb leány,
Mit ér, ha hűtelen:
Másokra is mosolyg,
'S kacsingat szüntelen.

Bár tudja jól, hogy őt,
Csak őt szerethetem,
Mégis elégtelen
Mindúntalan velem.

De ollyan a' leány:
Száz hódolót kiván, —
'S ha ösmerik cselét,
Könnyen segít baján.

Szemébül könyt facsar,
'S az ifju újra rab,
Azt véli nem lehet
Kivűle boldogabb.

Oh! mert nem tudja még,
Hogy egytül egyig is;
Bár arcza mást igér:
„A' lányka mind hamis.“

Autunovics József.

HAJÓS DALOK.

I.

Dühöng az ár a' föld felett,
Hatalma féktelen,
A' merre nézesz mindenütt
Zajg a' zudult elem.

Mióta egy lányszívben olly
Nagyon csalatkozám,
Minden reményemet csekély
Sajkámra halmozám:

De elragadta azt ár,
'S uratlanul evez; —
Ah elhagyott kebel! a' te
Valódi képed ez.

II.

Nem maradhatok tovább e'
Zord sziklák között,
Mellyeknek fejökre a' tél
Hófüzért kötött;

Átevezek a' Dunának
Szőke habjain,
Megnyugodni kedvesemnek
Hattyu karjain.

Ott az ég kiesb sugára
Hőbb leget terjeszt,
Ott a' bércznek minden orma
Örömöt termeszt.

Ott e' szívnek bánatára
Édes ír terem,
Arra vonz és arra lángol
Égve érzetem.

Bár e' hont is szebb vidékre
Vinné át egy hab,
Hol zamankós éjelére
Szebb hajnal hasad.

III.

A' sajka csendesen
A' vizen elröpül;
Megette nyilutja
Terjed végetlenül,

Mellyet futásiban
A' sajka szeldezett,
Felszántva a' csendes
Hullámzatu vizet.

Szivemet is ketté
Metszé a' szerelem',
Két rész közt honol
Végetlen gyötrelem. —

A' viznek útait
Simitják uj habok,
'S a' síma tükörön
Metszés már nem ragyog.

Bár szivem' sérvein
Egy hab könnyítene,
'S e' vérező kebel
Most nem kesergene.

Szeberényi Lajos.

HALÁLFRIGY.

„O boldogok ti, a' sír' mély ölében,
Dobogni megszünt fáradt szivetek;
A' harcz kiküzdve: biztos frigyetek,
Mert törhetetlen a' halál kezében!"

— Igy szól a' vándor; hő könyük szemében;
De nem könyüz ő, nem, fölöttetek:
Viharzni szünnek benn' az érzetek,
'S a' megszakadt szív' vére foly könyében.

Egy sírra roskad, hó és jég borítja
A' sírt 's a' küpreszt, melly fölötte áll,
'S hozzá könyörrel fordul a' halál.

A' vándor eszmél: frigyre megszorítja
A' sírkirálynak égnyitó kezét,
'S ez glóriába hívja frigyesét.

Császár.

KÖLCSÖNÖS JÓTÉT.

Legközelebb elhalt egy gyógyászt víve ladikján
Cháron, az édeni táj' aetheri partja felé:
Révdíjul fillért keresett ki zsebébül az árnyék,
— Nem tuda kincseiből hozni magával aranyt.
„Kiméld—mond az öreg—zsebedet, két kéz mosogatja
Egymást;—menj ingyen társfeleiddel oda."

Kiss Antal.

GRÄFENBERG' BETEGEI.

REGÉNY-VÁZLAT.

A' víz kétes elem, a' földet elönti, de táplál,
Gát, de merészeknek pálya világokon át.
Árja megöl, de szelid gyógyszerré lesz, ha beteg vagy,
'S szüz forrásaiból vissza jön életerőd.

Vörösmarty.

Bizony mondom nektek e' nép, mint a' bélpoklosok megváltóra vár.

Szemere Bertalan.

I.

Történetünk' legfőbb hőse — * * * falvi Himér, egy nem mindennapi fiatal férfiu, ki sajátos lelkületén 's viszonyain kivül, már csak azért is gerjeszthet maga iránt némi érdeket, mert általa a' nagy hírü, de csak kevéssé ismert Prieszniz' uj világába, különös vezérfonalakon juthatunk. Himérben sok olly szép-jó tulajdon egyesült, melly a' férfiakat kedvelés- vagy tiszteletre, a' nőket pedig — kivált az eladókat — szerelemre 's birvágyra buzdítja. Ő az ugynevezett müvelt világ' majd minden életkérdésire egy megtestesült felelet vala.— Gazdag-e hát? — Oh igen! mert nemes ember 's nőtelen létére is, Pesten a' dunaparti házsor' egyik legszebb épületében, négy pompásan bútorozott szobát tarta, díszkocsin járt, saját paripáit nyergelteté, mindig legdivatosabb ruhát visele, estvénkint páholyba vonult, minden nemes czélra, 's intézetre bőven adakozott, 's mi legfőbb, egy fillérnyi adósság sem terhelé. És

van-e nevelése, kedves társalgása, szóval, müvelt, finom ember-e? Oh igen! Himér fővárosunkban növekedvén, annyi tudományt, 's mindenre képes életügyességet szerze magának, hogy a' kitett kérdésre, még a' legmagasabb társas körök' itélőszéke előtt is, tökéletesen megfelelt. Továbbá — mit már csak a' hölgyek iránti tiszteletből is rég kellett vala kérdenünk — szép-e, vagy legalább csinos-e ő? Oh igen! — a' finom kelméjü, 's jó állású ruhában sugár, karcsu testalkat, érdekes halvány arcz, minden jót és szépet jelentő vonásokkal, szende bájt, epedést, 's mély szerelmi lángszenvedélyt tolmácsoló, nagy barna szem, szépen fodoritott fekete haj, egészen megnövesztett, de azért nem bozontos szakál, barna bajuszszal összeforrva, 's e' sötét bokorban bágyadt szinü rózsája a' kedves-komolyan mosolygó ajaknak! — De igazán jó, 's tiszta erkölcsü-e ez a' Himér? ezt már müvelt világunk külön nem igen kérdezi; mert hiszen előtte a' bő erszény, a' finom illedelmes társalgás, mint a' jó nevelés' alapföltéte, és az érdekes jó kép, minden erényt kiegészit. Himér lényegesebb értelmi és erkölcsi tulajdonai után úgyszólván ki sem tudakolódék; de azért ha valaki azt kérdendé: vajjon alapos müveltségü, 's tetőtül talpig becsületes ember-e? — még 27 éves koráig, majd minden ismerője igennel fogott válaszolni. 'S elvégre, testi egészségének mibenléte, az orvosokon kivül, érdekle-e vala-

kit? valóban nem! mert e' fontos életponttal legkevesebbet gondolunk; bizony pedig kivált az eladó hölgyek, a' leendő anyák, ha t. i. magok is nem sinlődnének örökös testi bajokban, legalább választottjaik' épségét joggal 's első helyen vonhatnák kérdőre. Elég az hozzá, Himért egy két orvoson kivül, még 27 éves koráig, minden ismerője testileg, lelkileg egészségesnek tartá.

Azonban a' világ' itélete egyszerre megváltozék, mert 28 éves korában Himér is egészen más ember lett; mit külsőleg az által lehete megismerni, mivel az 183*-dik év' télén át, egyetlen egy társas-körben sem jelenek meg, a' szives meghivásokat visszautasitá, nyilvános helyeken soha nem mutatta magát, 's még úgynevezett barátit is kizárá az előtt casinoként zajgott szálásáról. Mi és Himér e' változat' belső okát is igen jól tudjuk; de a' világ csak igy beszélt: — Himér fukarkodni kezd, — vagy azért huzza össze sátorát, mert tele van adóssággal; — valóban nagy neveletlenség, sőt példátlan gorombaság igy megvetni az embereket; — Himér pedáns szobatudóssá, rongyos poetává változék, szóval, megbolondult; — mondják, hogy valami rosz életü szegény leánynyal tart, — milly aljasodás, milly szivtelenség!; — aztán nem is ollyan szép ő, mint hivők; az a' kiaszott rút termet, az a' sárga kép! — minden baja csak az, hogy komorkór-

ság, hypochondria üldözi, — pedig egészséges mint a' makk; — bizony ez a' fiatal ember egészen megromlott, — kár értte! — És még menynyit 's milly különböző roszakat beszéltek felőle. — 'S mindez miért? mert Osvát, egy szegény, de igen derék fiatal orvos' társasága, ez által ajánlott jó könyvek' olvasása, és tisztulásnak indult önitélete- 's keblének sugallata, elhatárzólag ébreszté őt fel hosszu élet-csalódásából. Az e' miatt visszavonult Himér' eltünt ámulata nagy vala, de még sem ollyan mint fölötte a' világé, melly mind előbbi nyilt, mind mostani magános zárkózott pályáját a' leghamisabban itélé meg. Mig Himér embereivel tarta, velök együtt bolondoskodék, bőkezü gazdagságát, finom nevelését, rendkivüli müvelt lelkét, jó szivét, szépnek tartott külsejét, túlozva nagyiták, egekig emelték; 's a' mint keresztény felebarátit elhagyá, magasra csigázott állásából le a' poklokra szálíták. Illy igaztalan szokott lenni még a' magános pálya' embereit kisérő közvélemény is!

Himér lassanként fejledezett, de annál tökélyesebbé vált lelki tisztulása' derüs korszakában, előbbi borus életére borzadva tekinte vissza. Milly undok az, gondolá magában, midőn a' lelkes állatot nem érdeme, hanem egyedül rangja és pénze sodorja be a' nagy világ, a' legromlottabb magas körök' örvényébe, hol kivetkőztetnek emberi természetedből, 's bábként czifráznak fel a' nem birt

tulajdonok', 's mindenféle bünök' álruháival. Oh az a' pénz nem egyéb, mint az általa ingerlett önzés' boszuló daemona, melly millió alakban üldözi a' vétkekben fáradozó halandót. Valóban a' pénz nem való egyébre, hanem hogy testi lelki betegséget vásároljunk rajta, 's a' fölösleges fényüzési czikkek' csábító ragyogásával elvakítsuk egymást, 's elfödjük belső éltünk' szegénységét, és sötét fájdalmait. Milly czéltalan, milly örömtelen ez a' mi, pénzen vásárlott, pénzért eladható, pénzként bepiszkolt 's elrongyolt kalmár-életünk! Hát nincs e a' természetben minden, gondolá Himér, mi szükségeinket pénz nélkül is födözné, nem ad-e a' természet nagyobb örömeket, a' pénzen megvetteknél, midőn a' mi elmüvelt világunkban nincs egy vallás, nincs egy tudomány, nincs egy politicai érdek, nincs müvészet, sőt nincs egy családi vagy társas viszony, mellynek gyökerén a' természetlenség és kórság, kisebb nagyobb dulással ne rágódnék. Igen, ha a' müveltséget meg tudnátok egyeztetni a' természet' egyszerü törvényeivel; de még e' szent frigyet is megrontaná világunk' legnagyobb mételye, a' zsarnok képü pénz! Ki köztünk pénzzel nem bir, — vélé Himér, — boldogtalan és nyomorú, a' birtokos pedig még boldogtalanabb, mert több alkalma van romlását megszerzeni, 's halálát siettetni; egyedül az boldog, ki pénz' birására nem sovárog, 's úgy tekinti azt, mint nélkülözhetlen roszat, 's általa kitelhetőleg jót

eszközöl. ‚Nemde barátom, — szóla Himér Osváthoz, kit, mint egyedüli társalkodóját, visszavonulása óta magánál tartott, — nemde fillér nélkül is, gazdagabb, boldogabb valál nálamnál; mert tiszta elméddel átlátván az ember' bolondságait és büneit, nem törekedél közénk kapaszkodni, noha ezt ügyességednél fogva könnyen megtehetéd, hanem hátat fordítva nekünk, legjobb barátod a' természettel társalkodál. Képzelem mennyi örömet szerze neked physicai és bothanicai tanulmányaid' gyakorlata, 's milly megelégedést a' tiszta nyugodt kebel, és jó szíved, mellynek kisebb fele vérezett a' közromlottság fölött, mig nagyobb részét magasztos gyönyörrel tölté el ama boldogító önérzet, miszerint az igaz utat feltalálád, 's azon háboritatlanul haladsz előre. Igen, e' tömérdek tévedés közt, ha nem is éldelhetni, ha nem is gyakorolhatni, de legalább ismerni a' valót, üdvösebb, mint öntudatlanul, vagy előítéletek közt legboldogabban szenderegni, mert amúgy némileg még is él az ember, de igy csak álmodik. Ugy van barátom, te a' természet' igazság-hirdető templomában testileg ép valál: mig én a' hazug társasélet' kórházában mindenfélekép' nyavalyogtam. Te jó szívedben és szép lelked' tárházában hordád a' boldogság' crösusi kincsét, mig én magamon kivül keresém azt, hogy Irusnál is szegényebb legyek. — Oh Osvát, végy használatlanul heverő pénzemből a' mennyit akarsz, fordítsd azt

jobbra mint én az előtt, 's igy tán némileg le lesz róva 26 évig bünösül halogatott adósságom' kamata, mellyel a' kijátszott természetnek tartozám'! — A' szegény Osvát, kit minden dicséret megzavart, el-elpirulva mosolygá megtért baráta' okoskodásit; de a' pénz-ajánlatot kissé nehezteléssel fogadá. Ő e' tekintetben a' legkülönösebb ember vala, más' kegyéből és terhére élni nem tudott; soha legkisebb dolgot sem kére ő senkitől, de ha valami jó szándéku, becsületes ember, az élet' legelső szükségeiben segité, szivességét hálás kebellel, de szóbeli köszönet nélkül használá, — képzelhetni hány becstelennek tartott jóakarót utasitott vissza! — Sok kérelem után, Himértől is csak azért fogadá el a' szálást és eledelt, mert emberét jól ismeré, 's részéről némi érdemnek tartá, veszendő barátja' jó utra történt vezetését; de pénz, — pénz nem kellett neki; hisz legnagyobb kincs vala rá nézve, hogy Himér' természettani könyveit, tavaszkor még a' budai hegyek közé is magával viheté, hol azok' tartalmát a' növény-állat- és ásványország' különböző fajaira, gyakorlatilag nagy örömmel alkalmazgatá. És miért tartózkodik e' különcz fi, természet-buvár létére is, Budapesten, mért nem inkább a' Tátra vagy Mátra' tárgydús bérczei alatt, hol valami faluvárosban tán olcsóbban is élhetne?! Vannak emberek, kik csak azért szeretnek nagy városban lakni, mert itt felebarátaik' törpeségét nagyszerűbb 's egyetemibb

alakban látják feltünni, 's érezve saját magasságukat, a' kicsinyekre annál büszkébb megvetéssel tekinthetnek le; de Osvát leginkább azért bútt sok ember közé, hogy a' tengerben csöppként vesszen el, különben is tudományt szomjazó lelke elég enyhitő forrást találván a' mindenben gazdag budai hegyek közt. Ő Budapestet a' világért sem hagyá el, mert abban az egész zagyva világ' mintáját föllelé; láta ő itt mindenféle nyelvü és szokásu nemzetet, mindenféle osztályt, rangot és vallást, legtarkább közállományi életet, legkülönbözőbb érdekeivel a' politicai és törvényhatósági hatalomnak; láta ő itt idegen müvészetet és tudományt némi magyar elemü vegyülettel, a' gazdasági termesztés' ellenében kereskedést, müipart, nagy számú változatos nemzeti és emberi charactert, a' németség közt néhány pusztai magyart, nagy világi finom lényeket, legaljasabb népsalakot, 's egy pár üdvpont között millio nyomorképet; Budában hátramaradó régiséget, az ifju Pestben előre törekvő óriási haladásu ujságot, szóval, volt oka egy illy valódi kis chaoszban gyönyörködnie, mellynek főelemét, előtte a' magyar nemzeti élet és müveltség' fejletének kirivó vörös fonala képezé. Természetbúvárunk' éles figyelmét, az sem kerülé el, hogy valamint az egész világból, úgy két városunk' falai közül is, egészen háttérbe szorula ki a' természet; mert Buda' púpos háta mögött a' gyönyörü szőlő-, virág- 's gyümölcskertek, a'

szebbnél szebb hegyi erdőségek 's virányok igen elrejtvék, 's még éltünk' legszükségesebb két tápeleme: a' jó viz és lég is, csak itt találtatik, — bizony pedig a' csupa tűzzel nem sokra megyünk.

Pár nap mulva a' pénz fölötti philosophálás után, Himér ismét illy szavakkal lepé meg Osvátot: —, Nevetnem és bánkódnom kell, ha visszaemlékezem, mi volt az én értelmi és erkölcsi müveltségem, mig téged nem ismertelek, mi vala az én tudatom? — az mi a' czéltévesztett sokaságé, rosz vagy jó, de nem értett könyvek' olvasásának emésztetlen halmaza, az iskolai portudományok' száraz töviseivel rendszeresen körülsövényezve, felületes, homályos, alaptalan ismeretek' szójátékos tömkelege, biztos fonal, valódi ösvény, 's minden kimenetel hijával, — egy haszontalan kaland a' tudatlanság' zavaros, sivatag tengerén, józan itélet' kormánya 's iranytűje nélkül! Azért kelle annyi hajótörést szenvednem az élet' kopár sziklái között! A' hazugságot valónak, az igazi nemes követ hamis üvegnek tartám, vallás- és tudományban a' homályos mélység' titkait tisztelém, politicában a' zajos lármát, müvészetben és minden életviszonyban, a' feszes, erőtetett czikornyát, a' mesterkélt modort; oh csak a' természeti egyszerüség' tiszta szüzét nem ismerém, mert erre korunk' vészei közt olly nehéz ráakadni, 's ha megleljük is, a' romlott közvélemény' hatalomszava miatt, szégyellenők irán-

tai rokonszenvünket nyiltan kivallani. A' legtöbb jót rosznak, a' legtöbb bűnt erénynek hivém; mindent fonákul láttam, 's csoda-e, ha magam is mindent ellenkezőleg tevék a' valóval! Elhirhedett finom neveltségem a' legborzasztóbb kinövés, undok elneveltség vala, dicsőitett okosságom, józan életbölcseség helyett, furfangos, ravasz alkalmazkodás a' baliranyu élet' feszes szabályaihoz. Milly álmüveltség, milly álerény! Lehet-e rutabb a' kölcsönösen gyakorlott, nyilt és titkos, 's főleg az ön-csalásnál! Ki e' részben öntudatlanul vétkezik, nem épen javithatlan hiba a' természet' könyvében, de ki jól tudja mi az igaz, 's mégis képmutatva csal másokat, nem méltó az emberi név' viselésére. Oh milly boldog vagyok én, hogy rosz álmaimból fölébredék, 's milly boldogtalan hogy ennek illy későn kellett történnie!" — Osvát elégülést jelentő arczjárással hallgatván ki tanitványa' eszméit, maga is közlé észrevételeit; de mi azokat elmellőzük, mert igen jól tudjuk, hogy közszokássá vált dolog, a' legegyszerübb elmélkedést is, a' tudományos könyvek' és a' tanitószékek' temetőjébe utasitani.

Himér, még ébredése előtt, ajánlatosnak vélt tulajdonainál, 's előkelő őscsaládból származott atyja, 's polgárszületésü anyja általi összekötéseinél fogva, megismerkedvén Budapestnek igen sok mágnási, nemesi és polgári házaival; 's minthogy vidéken is gyakorlá a' törvényt, 's később gyám-

atyja' kivánatára, a' helytartó-tanácsnál másfél évig szolgált; az 183⅔-ki országgyülésen jó ideig mulata, sőt innét a' külföldre is kirándult: elég alkalma nyilt a' világ- és emberismeret' megszerzésére; különben ne higyük, hogy egyedül a' tárgyakkal és személyekkeli nagy surlódás 's érintkezés szüli az annyira nehéz emberismeretet; ehhez leglényegesebb segédforrásul szolgál: maga az elme és szív' magasabb lángolása. Ha Himér falusi emberek közt lakék, talán jobb színben ismerendé meg a' világot; de fővárosunkban, hol az egykor tisztább magyar erkölcsiség' romjain, az europai álmüveltség' idegen korcs képviselői, százféle nyelven árulják a' bünök' édeni gyömölcsét, itt minden lépten nyomon meg kellett ütköznie a' nyilvános élet' szarvas hibáin, 's beteges, természetlen, rosz társas éltünk' botránykövein. Mennyi temérdek családot ismere ő, de alig egyet, mellynek házi boldogsága, a' kölcsönös szeretet és bizalom, 's a' nyugodt, egyszerű élet' alapjára lett volna épitve; rang, vagyon, hit, ész- és szívkülönbség, 's más többnyire aljas érdekek 's apróságok miatt, mindenütt a' nő vagy férj' hűtlenségét, elhidegülését, elégületlen, boszús életét, tömvét magasztos remények' széttépett rongydarabaival, 's a' gyermekek és szülők, ezek és a' rokonok közti ellenkedés' örökös viszályát, borzadva tapasztalá; és szívfájdalommal tanulta meg, hogy a' hibáit könnyebben elpalástolható

idegent, sokkal jobban tiszteljük és szeretjük saját családunk' tagjainál, és hogy maga családi életünk, mellynek itt létünk' legboldogitóbb enyhelyéül kellene szolgálnia, nem egyéb, mint vágyaink' nyugalmunk' és üdvünk' temetője. Hány vegyületes, hétköznapi 's ünnepi társas-körben jelent ő meg, hol haszontalan, többnyire hamis utczahirek, rágalmak, méltatlan birálgatások, vagy megszólásokon, 's kérkedésre számitott, felületes tudatlan szócserén kivül semmi mást nem hallott, 's osztály-gőgön, 's affectált czikornyán kivül egyebet nem láta, sőt maga is, a' képmutató, bizalmatlan 's öntagadó magaviselet, 's minden szokásos bolondság' kinpadán, kénytelen vala a' többiekkel együtt látszatos örömmel szenvedni, különben a' sok eszeveszett őt nevezendé bolondnak. — Mennyi barát, mennyi szives rokon, uj meg uj ismerő, és férjülni kivánó hölgy tolakodék a' gazdag Himér körül, 's kivéve az általa fölkeresett hű Osvátot, 's egy derék hölgyet, mind egyiránt csalá, ámitá, jótéteit a' hálátlanság' különféle büneivel, 's bizalmát többnyire árulással fizeté. Röviden, ő napról napra több piszkot, becstelen, gyalázatos gazságot vett észre maga körül, 's az elvetemült, gonosz, tudatlan, kigyó- okos, vagy tudákos emberek' példányait, temérdek alakban födözé föl. 'S midőn tisztább eszmélete' kezdetszakán, a' keresztény szeretet, a' férfias igazság-osztás és becsületesség, a' női szenteskedés 's gyöngéd

szép érzet', szóval, a' mi erkölcsi és értelmi életünk' álpalástját föllebbenté, alatta a' legiszonyúbb romlottság' manóit pillantá meg; 's a' nyilvános és magánéletben, kor- rang- és nemkülönbség nélkül egyiránt vétkezni hitt embereket, utálni, megvetni kezdé; sőt az egyesek-, 's a' többségről ítélve, az egész emberiséget, egy, bűneiben megkövesült, emberalak nélküli, rut szörnyetegnek tekinté, melly halálosan sértett édes anyja a' természettől eltaszitva, külön áll e' világon, 's rémes magányában, őrültsége- 's bűneinek czéltalan viharozása közt, egymást emészti és bünteti, mig a' többi életmüves testek, a' lelketlen állat, és növény, egymás rokonkebelén boldogul élnek, 's viruló épségök' üdvös érzetében, hálát látszanak adni a' teremtő-erőnek, hogy önromlások' eszközlésére, nem olta beléjök emberi észt!

Himérnek részint sötét, de részint igazságos meggyőződését tetőpontra emelé, az Osvát által ajánlott byroni, voltairei, rousseaui, heinei és börnei müvek' olvasása, de leginkább a' benne már nyolcz év óta lappangó és duló testi betegségek' szörnyü munkálata. Szegény, ő nagy városban növekedék, szülőinek kora halála' következtében csakhamar szabad szárnyra kélt, okos vezetők helyett romlott fiakkal társalkodék; vidám vérmérseklete 's heves phantaziája mellett, mindenre rá hagyá magát venni, miben embertársainak semmi ártalmat, 's részére gyönyört vélt sze-

rezni. — Elég ennyit mondanunk, 's képzelhetni a' szomorú következmények' hosszu sorát, mellyben első helyet foglal, létünk' alapjának, a' legdivatosabb nyavalyákkal elhalmozott test' idő előtti megromlása. Más talán többet el bir vala, 's a' nagyvárosi kórélet' fájdalmas eredményeit könnyebben kiheveri; de Himér, beteges szülőktől származván, minden nyavalyára fogékony, gyönge testalkatával, kétszeresen érezé öldöklő bajainak kinzó marczonglásait. Százszor is felváltott allo- és homöpatha orvosai mindent elkövetének, bimbajában rongált egészsége' helyreállitására; de gondolá-e Himér, 's akarák-e tudni ők magok, hogy a' sok orvosság, a' sok ellenméreg a' beteget még betegebbé, sőt örökös nyavalyássá teszi. Néha ugyan, kis időre, látszatosan kigyógyult, 's egészségesnak hivé magát; azonban ha egyszer kétszer bármilly érzéki gyönyör' élvezetében részesült, testében lappangó bajai, mint mérges kigyók, többféle alakban búttak elő rejthelyeikből, 's nagy fájdalmakat okozván, megannyiszor elmarák kinzott tárgyok' aggódó lelkének vidorságát. Azelőtt még Himér ben a' világ zajában élt, az emberekkeli közlekedés, 's a' társas mulatságok' szórakozásiban, feledé némileg, leginkább csak haza tértekor eszébe jött bajait; azonban fölébredése után, komolyabb oldalról ismervén meg az ember' valóját és czélját, örökös testi bajokkali küzdése, bátortalan, élvezet nélküli életének meg-

fontolása, egészen leveré, ollykor-ollykor majdnem őrültté változtatá, 's bizonyos gyilkolási vágyat olta félig már is megölt belsejébe, melly ellenállhatlan vágy' vérgyakorlatát, legelőször is haldokló önmagán akará megkezdeni; 's ha Osvát minden öldöklő szerszámot jókor nem távolit el szobáiból, 's ugyancsak lelkére nem beszél: bizonyosan a' már általa gyakran megkisértett öngyilkolás' áldozatává leendett, vagy másokat fogott kivégezni, mint ezt egy izben, hasztalan orvosával akará tenni. Leginkább betegité őt azon körülmény, miszerint világtól elszigetelt állásában többnyire önmagával bibelődött, 's mindig csak bajai' óriásságának fölebb fokozásával foglalkodék; ilylyenkor aztán lelkéből a' legfájdalmasabb gondolatok tódulának elő, 's ismét visszaestek, rettentő kinok közt meghalni eredetök' küzdhelyére. Igy lön az ifju Himér sirásója, 's temetője önmagának, 's a' sok halálos gondolat' terhes föllege, 's a' testében duló mérgek' ónsúlya, gyakran egészen megmerevité, 's eleven halottá tette őt. Néha azonban ép eszmék a' legbetegebb test- és lélekből is sarjadzanak. Himér, ki a' természeti egyszerüség' hajlamit nagy mértékben birá, lelki orvosa, Osvát' jelenlétében könyező szemei alól nem egyszer rebege illyforma szavakat: — ‚Oh Osvát, Osvát, beh boldog vagy te ellenemben! — Te nem is tudod mit tesz az—betegnek, gyógyulhatlan betegnek lenni az élet' hajnalán, midőn minden

örömet akadék nélkül kellene élveznünk, 's a' testi lelki erő' magasztos érzetét, gyönyörködve csodálni minmagunkban! — Jaj nekem, belőlem soha nem lesz férfi, mért létem' tavasza zordon téllé változott, 's időnek előtte készen állok a' halál' elfogadására. Engem a' balgatag világ hypochondricusnak csúfol, de esküszöm az egész szenvedő emberiségre, képzelt betegség nem létezik, sőt mindnyájan kisebbitjük bajainkat! Oh én magányomban is mindig csak azt érzem, hogy nem egyedül vagyok; lakik bennem egy szörnyü ellenség, halálom' kínozó előküldöttje, a' betegség' százfejü sárkánya, melly büntetésül mérges körmeivel már olly régen fojtogat. Átkozott sors, csak már megtudnék halni! — Nem hallanád panaszom' ha megérdemleném e' szörnyü büntetést; de látd Osvát, te jól tudod, én minek sem vagyok oka, hanem balsorsom, melly e' dögvészes világra születni engedett, a' helyzet, körülmény, a' közromlottság' bünös iskolája, 's a' rosz élet' kénytelen utánzása! — De az nem lehet, hogy rajtam többé semmi e' világon ne segitene, hisz érzem mint küzd ki belőlem a' rosz anyag, 's a' test mint ügyekszik megszabadulni gyötrelmes terhétől. Oh Osvát mondd, adj tanácsot: mi segitne rajtam, különben főbe lövöm magamat!' —

—Légy nyugodt,—szóla Osvát szokott vigasztaló hangján — ajánlok én neked egy csalhatlan gyógyszert, de csak úgy, ha valamennyi mérges

poraidat, labdacsidat, a' sok decoctumot, és büzös tapaszt, tüstént kidobod az ablakon; 's megigéred, hogy gyógyitásod végett, orvosdoctort soha mig élsz nem eresztesz házadba. — Himér mindent megtön. — Már most megmondom mi gyógyit ki gyökeresen, egy szóból áll az egész, 's ez: a' természet!... Nos csudálkozol? Hidd meg már rég nyilvánitám e' világos titkot, de azt véltem, hogy előbb utóbb magad is rá jösz, 's az egyszerü felfödözés örömet szerzend neked. De látom, hogy miután már lelki betegséged' elüzésében némi részt vettem, tested' kigyógyitásának eszközlését is rám bizá a' sors; 's ez nálad most már könnyebben sikerül, noha általában az elmüvelt emberiség' reformját, a' test' javitásán kell kezdeni. Gondolkozzál csak mint segithetne rajtad a' természet.? —

— Én meg nem foghatom, ha már nyolcz év alatt nem vala képes segélyt nyujtani.

— Látod barátom, vannak emberek, kik legnagyobb gyógyászunk, a' természet' rendszabályaitól eltávozva, nyilt kiváltsággal gyakorolják felebarátaik' rontását és öldöklését, 's mégis mint jótévő, mély belátásu tudósok, a' legnagyobb tiszteletben tartatnak. Ezen bölcs faj vitt téged is oda, hogy kétségbeesésed' végpontján öngyilkolással fenyegesd magadat. Nézd mit jegyzék ki minapában egy orvosi könyvből, szórul szóra leirám, — figyelj, — „körülbelől hét tized része az emberiség-

nek nem betegségben, hanem a' roszul alkalmazott és sok orvosság következtében halt meg." — Másütt ismét: „a' megrögzött, az elidült hosszas nyavalyák — mint a' tied — csak az orvosok' hibái által hozatnak elő, 's ezért a' gyakorlati gyógytudomány' jelen szomoru állásában, minden embernek, mint méregtől kellene ovakodnia az orvostól." — 'S mindezt gyakorlott orvostanár mondja. Érted mármost miért dobatám ki gyógyszereidet. Vannak azonban emberek, vagy inkább van egy, ki a' természet gyógyelemeit a' legbölcsebben, 's legsükeresebben tudja használni, de kit a' nevezett tudós faj önzésből, vagy tudatlanságból, bolondnak nevez, ki Europa' ajakán a' legkülönbözőbb, de többnyire balértelemben forog, 's kellőleg nem méltányoltatik. E' nagy ember' közönséges neve: Priesznitz Vincze, a' siléziai paraszt. Hallottál már valamit az általa teremtett hideg vizgyógymódról? —

— Igen, ha jól emlékezem, egykori orvosom nagy hosszasan beszélé, milly haszontalan kuruzslás az egész. —

— Ne higy neki, ha a' természet' legfőbb iskolájában, Gräfenbergen, öt év helyett, legalább öt rövid hónapig nem tanult. Oh csak egy szóval magyarázhatnám meg neked Priesznitzet és dicső felfödözését.... Himér, légy csak egy pillanatra elfogulatlan kis gyermek; mondd meg nekem: milly elemek tisztitják magát az egész természetet?

— Furcsa kérdés, — hát a' viz és lég! —

— Eltaláltad. Látd Priesznitz is e' két elemmel tisztitja ki a' nyavalyák' mérgével bemocskolt embert, nem pedig az ásvány- állat- és növényország' többnyire ártalmas vegyitékeivel, nem tűzzel vassal, mind az eddigi orvosok. — De mit érnek az én gyönge szavaim, a' vizgyógymódot, mint ujjászületésed' egyedüli föltételét, jó könyvekből kell megismerned. — Most csak egy hatalmas példát, egy élő bizonyitványt. Van nekem egy barátom, bizonyos Heresznyei —

— Mellyik Heresznyei, — Samu, az ügyvéd? —

— Igen, igen! —

— Hát nem halt meg? Hisz' midőn egy évvel ez előtt látám, szegény nyomorék, roszabbúl 's borzasztóbban néze ki, mintha meghalt volna. —

— Bizony a' mi Samu barátunk már egészen oda volt. Legalább is tizféle nagy betegségben sinlődék, már mozdulni sem tudott halálos ágyában; borzasztó vala hallani fajdalmas üvöltését, és látni összehuzódott, 's kiaszott váztagjait. Ő az úgynevezett nagy cúrát háromszor állta ki, 's leghíresebb orvosaink egészen lemondtak életéről. Illy helyzetben viteté őt bátyja Gräfenbergre, — 's gondold meg mi lett belőle?

— Nos, nos? —

— Priesznitz nyolcz hónap alatt visszaadá őt az életnek, 's a' halálra kárhoztatott fiatal

férfiu, mintegy hat héttel ezelőtt, a' legjobb egészséggel tért vissza Gräfenbergről. —

— Áh ez lehetetlen! Nincs mód benne, én nem hiszem! —

— De csak elfogod hinni, ha a' feltámasztott halott' személyét bár mikor bemutatom. Különben — folytatá Osvát — én magam is a' gräfenbergi vizgyógy' teremtménye vagyok. Én az előtt, születésem óta beteges hitvány ficzkó valék, 's hidd meg egyedül azért léptem az orvosi pályára, hogy magamat kigyógyithassam, 's hosszú életü legyek; mert élni kimondhatatlanúl szeretek. Öt évig tanultam, 's egyszersmind kuruzslám magamat, de mind hasztalan! Letévén a' rigorosumot, elővettem minden szert, melly gyökeres gyógyulásomat eszközölhetné, azonban még betegebb levék. — Ördög és pokol! — gondolám — ha legismertebb saját testemet sem tudom kigyógyitani, hogy tudnám másokét; 's noha már néhány házhoz hivogatni kezdtek, tehetlenségem' érzetében, 's embertársaim iránti szeretetből, lemondék az orvosi pályáról, 's visszavonultam a' budai hegyek közé. Itt ébredt föl bennem az annyi év óta elnyomott természeti ösztön, mellynek sugallatára a' fris forrásvizet 's a' szabad légeni mozgást szüntelen használván, mindinkább magamhoz jövék. Később kezembe került Munde Károly' gräfenbergi vizgyógyról irt könyve, mellyből az egyszerü Priesznitzet csodálni 's magam számára bi-

zonyos természeti életrendet tanultam alkotni. Következése az: hogy még most is mindennap hideg vizben fürdöm: szeszes italt nem iszom, nagy mozgásokat csinálok, testemet mindenfélekép' gyakorlom, az ételeket csak egészen kihűtve eszem, 's minden takaró nélkül egy puszta medvebőrön aluszom öt-hat órát. Te engem gyakran kikaczagtál, 's cynicusnak nevezél, de én örültem magamnak, 's csak sajnálni tudálak tégedet; mert nézd, az én izmos testemet erő feszíti, arczomon és lelkemen az élet és ifjuság' vidám tüze ég, úgy érzem magamat, hogy jobban nem lehet, 's birkózni szeretnék a' betegség' rosz ördögével, melly téged is rabjává, 's nyomorékká tön! —

Osvát lelkesülten adá elő ép belsejéből származó szavait, 's úgy állt a' pamlagon fekvő beteg Himér fölött, mint tiszta, folt nélküli nap, melly az elszáradt avar rétre is kiterjeszti jótékony sugarait. — Himér mély gondolatokba merült, 's ebéd alatt illy szavakkal lepé meg társalkodóját: ‚Osvát, két hét mulva mindketten Gräfenbergen leszünk'! — A' hű társ kimondhatlanul örült e' határozatnak; mert szenvedő barátját igazán szereté, 's igy őt lelkileg testileg jó egészségben látni, fölötte kivánà; Priesznitz és Gräfenberg' közelebbi megismerését, bár ez, élte' legfőbb vágyai közé tartozék, csak mellékes dolognak vette. — ‚Addig azonban — szóla Osvát egy tapot se megyünk, mig Rausse' vizgyógytani könyveit át nem

olvasod. Ezen genialis német iró, legméltóbb dicsőitője a' nagy Priesznitznek; ő éles itéletével nem csak a' vizgyógy' szellemét taglalja, hanem mindenre vonatkozik, mi a' nagy természetben Priesznitz' elveivel rokonúl, 's a' romlott emberiség' gyökeres reformját eszközölheti. Olvasd hát Rausse' arany szabályait, 's előitélet nélkül, és szent meggyőződéssel fogsz lépni Priesznitz' uj világába! Addig is mig elutaznánk, és Rausse' könyveit Heresznyeitől megszerzem, vigasztaljon azon gondolat, hogy a' betegségnek is van poezise, — szép oldala.'

— Hogy hogy? — kérdé Himér.

— Kivált rád nézve, ki azt hivéd, hogy pár év mulva aszkórságban fogsz meghalni. Olvasd csak Bulwer' Rajnai vándorait, 's meglásd a' betegségnek is van költészete. — Igy szólt az enyelgő Osvát, 's Bulwer' könyvét barátja' kezébe nyomván, mindjárt ebéd után, ment mendegélt a' budai hegyek közé, mert már aprilis' végén nagy gyönyörrel lesheté el a' zöldülő természet' fejletét.

II.

Bulwer' regénye igen nagy hatással volt Himér' lelkére, különösen a' száraz betegségben liliomként hervadó Gertrud' jelleme 's tiszta napsugár gyanánt ellebbent pályája, olly viszhangra talált keblében, hogy a' legmagasabb ideált egyedül e' szép kórhölgyben képzelé. Úgy látszék neki, mintha már valaha az élet' puszta sivatagán találkozott volna illy kedves lényalakkal, 's mintha az ollykor-ollykor, túlvilági tündérként jellennék meg szerelmi álmain. 'S im egyszerre eszébe jut, hogy midőn fél évvel ezelőtt anyja' testvérénél utósó látogatását tevé, itt a' társas körben egy kitünő szépségü, 's igen kellemes halvány hölgy is jelen vala. — Ő az, ő az, — gondolá Himér — hisz' jól emlékezem, mintha a' vén néni most sugná fülembe: ‚fiú ez a' kis lány régóta szerelmes beléd, miattad kosarat oszt kérőinek, de szerelme' titkát csak mostoha anyjának vallá meg!—Kár értte hogy száraz betegségben kell meghalnia, különben ha nem is te, de legalább más valaki szerencsét tehetne ő vele; valóban derék lány, még a' legmaróbb nyelv sem tudna rá roszat mondani!‘— Igy szólt a' vén néni, 's én némileg megütközém jegyzetein, — de jól tudom, igy sohajték föl magam-

ban: oh mi kár, hogy épen most kell elhagynom a' társas életet! — Különben ő is csak nő, ő is csak ollyan mint a' többi! — Most azonban a' beteg hölgyideál' birására vágyó Himér, másként gondolkodék; — ő az, ő az! — kiálta föl szivéből egy titkos szózat; 's a' költői, regényes Gertrud által ennek hasonmásába, a' valódilag létező hölgybe szeretett. Miatta tehát világkerülési fogadását megszegé, mindjárt másnap fölkeresvén vágyainak magasztos tárgyát. Himér egyedül találá Ilmát, ki e' váratlan megjelenésre, mintha titkon szeretett ifjában valami halottaiból feltámadt szép szellemet pillantana meg, — a' kezében tartott Abafi-féle Jósikaregényt le a' padlat' szőnyegére ejté; — illő fogadás végett föl akart kelni, — de majdnem eszméletlenül hanyatlék vissza a' pamlag' ruganyos ölébe. Himér jól tudá e' zavar' okát, de ő mint ügyes világfi, kalapját nyugalmasan tevé le, és a' szerelem istene által lelánczolt kis tündér' oldalához, olly finom gyöngédséggel simult, hogy e' fölhivás nélküli pamlagra-ülést, még a' legszigorubb divat-biráló sem mondaná illedelemsértésnek, és az a' forró csók, melly Ilma' hófehér, bársonypuha kacsóján villámként csattana el, nem égetné-e hamuvá, a' nagy világ' valamennyi száraz, fás rendszabályait! — Ilma lesütött szeme a' gyöngéden piruló arcz fölött, ünnepi bájú esthajnal vala a' leáldozott napnak rózsaszinben égő látkörén. Ez alkony hozandja meg

Himér' élethajnalát, mihelyt Ilma' szemének lehunyt napja, a' zavarodás' éjhomályából fölmerül és rásütend... Himér már több hónap óta nem társalkodván nővel, az élet' ezen ingerlő fűszerének isméti éldeletvágyától hatalmasan izgattaték, 's Ilma' kitünő megrezzenése csak bátoritólag hatott reá, ki különben is fölébredése óta, mindig élethalálra kész levente vala. — —, Gertrud — szóla a' még most is Bulwer' regényével képzelősködő Himér, forrón szoritván keblehez Ilma' gyönyörü kacsóját, — Gertrud, vagy bár ki légy, jól ismert hölgye egy névtelen üdvnek, szíveskedjél elfogadni keblem' legmélyebb hódolatát! Előtted igen különösnek tetszhetik, hogy egy fiatal, de komoly férfiu, azt, kit ez életben csak egyszer láta még, a' bizalom' illy pongyola hangján bátorkodik megszólitani. De látd én a' világtól régóta elvonulva élek, 's csendes magányomban megtanultam nyiltszivü- 's természetesnek lenni, 's azért vagyok irántad olly őszinte; tárd föl te is szép, tiszta kebledet! — Kell-e mondanom, hogy szeretlek, a' legmagasabb lelkesedés' egész hevével imádlak, igénytelenül, és tiszta indulattal, mint gyönge napsugár a' virágok' legszebbikét. Én nem kérdem, 's nem is tudom: ki, mi vagy? — csak azt érzem, hogy mi már rég egymáséi vagyunk. Szivem ismer, elmém nem. A' valódi szívviszony nyiltan és sebbel-lobbal jár; a hosszas szerelmi ismerkedés csak az önzés 's a' hideg

számoló ész' szüleménye. Te és én testi bajokkal küzdünk, 's a' szenvedők olly hő rokonszenvvel vonszódnak egymáshoz; mi mindketten betegek vagyunk, de szerelmünk' élete egy egészséges lénynyé alakithat bennünket. Nekem csak te adsz életet, — adhatok-e én neked? — Oh hölgy te keblemen?!- kell e hát kérdenem, hogy szeretsz?'-

Igy beszélt Himér, de Ilma' válasza mély titok, mellynek virágos néma sirján, dús csókjainak illatos lehellete, enyhitő zephyrként őrködik. Ők egyszerre meghonosultak egymás' sziveiben, 's réginek látszó, de még is uj ismerkezésök első üdvperczeiben, mindent tőnek, mit különben a' legmeghittebb szeretők is csak hosszas megfontolás után, 's idő jártával szoktak cselekedni. Milly boldog vala Himér rögtönzött szívviszonyában! más egy hölgynél mindent keres és mit sem talál: ő betegségi rokonszenvven, 's egy Gertrud-féle kóralakon kivül, mi egyebet sem kerese, 's talált Ilmában olly lelki egészséget, minőt nőben rejtezni soha nem is képzelt. Ilma valódi müveltséggel birt, mi férfiben is nagy, de nőben még nagyobb ritkaság. Ő sok gyümölcsöt és virágot szede föl a' tudományos és szép irodalom' mezejéről, 's tiszta itélete mellett, okosan tudá azokat használni 's életrehatólag alkalmazni; ő minden érthetőt szivesen tanult, de tudatával soha nem kérkedék, sőt férfiak, kivált Himér előtt, a' legnagyobb óvakodással beszélt mindarról, mit a'

nők' körén kivül esni vélt; különösen a' politicát, mind olvasásban mind beszédben mellőzé, 's jobbnak tartá a' honszerelmet inkább szivében mint száján és fejében hordani, 's neméhez illő tettek által gyakorlani. A' szerény Ilma tudákos, hiu hölgyeinkkel ellenkezőleg, kis női fejecskéje felől, igen csekély véleményben volt; 's épen ez által vítta ki magas állását Himér előtt, ő, mint minden igazi nő, inkább szereté magát az érzelemvilág' lángelemével táplálni, itt már jóval felülemelkedvén a' férfiak' ismert szivtelenségén, 's felületes nőtársainak beteg érzelgésein, avagy erőtetett, szinlelt érzetein. Ilma, a' legvalódibb bensőség' lángjával ölelé szeretett ifját, 's ez a' legfőbb női erény! mellyhez legközelebb áll a' természetes, kellemes magaviselet, 's a' szende kedélyesség. — Ilma' e' belső életét, hiven tükrözé bájos külseje. Himér még Bulwer' Gertrudját sem képzelé olly szépnek, mint hölgye közelről 's valódilag tünt föl előtte; soha nem látott még nő' arczvonásain, szinén, 's egész testalkatán, illy könnyüded sylphi bájt és finomságot, melly feledtetni látszék a' test' prózáját, 's egyedül az anyagtalan szellem' költőibb oldalára emlékeztetett. Ezért nevezé őt Himér, kis tündér Ilonkának, Ámor' lehelletének, 's földön túli ideáljának; azonban Ilma nem képzelt Himérben ideált; hanem hivé őt valódi embernek, derék hű férfiunak. — 'S ez történetünk' folyamában fontos do-

log, valamint az is, hogy Ilma Himért testileg egészségesnek tartá, 's ez amazt igen betegnek; mert már régi hirként beszélék Budapesten, hogy mivel Ilmának apja, anyja 's valamennyi rokonai aszkórságban haltak el, tehát ő is, hasonlóan fog kimulni ez árnyékvilágból. E' halálos hir úgy megzavará a' család' utósó ivadékát, hogy valóban maga is aggódni kezde egészsége 's élete felől, 's kivált midőn Himér után több ideig szenvedőleg 's titkon epede, igen megfogyott; azonban szerelmi üdve által ismét magához jöve, 's bár mennyire finom és gyöngéd testü vala, még is sokkal jobb egészséggel birt, mint az őt halálra kárhoztató világ hivé. És ha valaki a' derék müvelt Ilmát magas származású hölgynek hinné, igen csalatkoznék; mert ő csak vagyonos polgárleány vala, de gazdasága nem pénzében, szegénysége nem rangjában rejtezett.

Osvát neveté barátja' szerelmét, mert e' rideg, udvariatlan férfiu, a' jobb oldalairól nem ismert asszonyokat, csak gyarló, szeszélyes félembereknek, 's czéltalan alárendelt eszközöknek tartá, nem egyszer mondván Himérnek: — no barátom én örülök szerelmeden, mert most még betegebb vagy mint az előtt: ideje hát a' gyógyitásra tökéletesen megért testet és szivet a' gräfenbergi javitó-házba vinni! — De Himér csak huzá halasztá a' dolgot, 's az elutazás' határidejét a' késő nyár' legmelegebb szakára tette át. Osvát

minduntalan kinálgatá őt Rausse' térítő vizgyógytani könyveivel; azonban Himér mindaddig nem meré az olvasást megkezdeni, mig a' Gräfenbergre utazás' határidejéhöz igen közel nem állt, mert attól tarta, hogy Rausse' hatása megtalálná gyöngíteni Bulwerét, melly őt annyi örömben részesiti, 's Osvát szerint, — a' betegség' költészetével ámitgatja. Azonban szerelmi lázának negyedik havában, egy, Ilmának adott éji zene' alkalmával, a' szokatlanul fris légen meghűtvén magát, lappangó bajai olly dühvel támadtak föl ellene, hogy kénytelen vala ágyát, több ideig, nagy fájdalmak közt, őrzeni. Osvát, használván e' kedvező alkalmat, fekvő barátjának Rausse' lélekreható czikkeit kezdé fenolvasgatni, 's Himér az uj tudomány' czáfolhatlan elvei által elbűvölve, Prieszsnitz' lég-vizgyógymódját, tisztelete 's csodálata' tárgyai közt, legelső helyre emelé; sőt mindjárt másnap indulni, rohanni akart Gräfenbergre; de a' csendesebb vérű Osvát, csak a' jövő héten utazandó gőzhajóra váltott jegyeket.

Nyárhó 28-án még estveli 11 órakor is gyertya világitá Ilma' szobáját, mert Himér elválóúl, most az egyszer hosszasan szerete bucsúzni. Lehet-e különösebb pont szerelmi éltünkben az ideigleni elválásnál, midőn ennek fájdalma, a' viszonlátás' reményével, az agályos féltés' keserü érzete, a' bizalom és megnyugvás' tarka alapszineiből, egy szivárványhidat épit a' kölcsönös

boru és derü' hullámai fölött! Szegény Ilma! ő már annyit sirt szemei' felhős mennyéből, hogy könyeinek zápora az emlékezet' virányán, nefelejtseken kivül, semmi más növényt nem fogna fölidézni, vagy megtermékenyíteni. — ‚Ne sírj Ilma, ne sírj! — szóla Himér biztató hangon, — nem örökre válunk el. Hidd meg, egyedül miattad vándorlok a' siléziai bérczek közé: miattad tökéllém el Priesznitztől kérni életet, egészséget. És ha van istene a' szerelemnek, előre röpül, 's fölhivja Gräfenberg' hősét, hogy engem, a' legdicsőbb hölgy' vőlegényét, gyökeresen kigyógyitson, 's elkészitsen a' házasság szent frigyéhez, melly egészség nélkül fagyos halál, égő pokol, 's családok és nemzedékek' nyomorának méregforrása. Átok arra, ki kórtestből eredő mirígyes férgekkel szaporitja, az a' nélkül is végromláshoz közelgő világot. — Ezt cselekedve vétkezném az emberiség', 's a' családi élet' czélja és szentsége ellen, 's büntetném minmagunkat. A' férj és nő egy test egy lélek; maradj te ez utóbbi, de én lehányom magamról e' szellemi rémalakot, 's megtestesülve fogok visszatérni: hogy lehessünk egy test egy lélek. Azért hát méltányold jószándéku irányomat 's nyugodjál meg netalán hosszas távollétemben!-'

Illy vigasztalások közt hagyá el Himér, isten' kegyelmébe ajánlott szép kis mátkáját.

III.

Himér és Osvát nyárutó' elején Gräfenbergre érkeztek. Nem lehet szóval kimondani, tollal leirni meglepetésök' hosszas ámulatát, melly ezen sajátos új világ' eleven megismerése által támadt lelkökben. Mi is az a' London, Páris, Nápoly, Budapest, ez az elmüvelt, czikornyás, beteges, álmos, haldokló Europa, az ifjuságában vénülő Éjszakamerika, sőt az egész vad-szelid világ, a' kis Gräfenberg ellenében, hol mindazok helyett, a' müveltséggel rokonuló természeti egyszerüség, a' testi lelki egészség, az élet, szóval, az üdvek' üdvének' alapforrásai fakadoznak! — Higyétek meg, a' mostani világ' legnevezetesebb fénypontja: Gräfenberg, 's az ujabb kor' zajló tengerén legnagyobb tünemény: Priesznitz; mert az ő elvei- és tetteiben, a' már évezredek óta czéltalanul kalandozó kóremberiség' leggyökeresebb javitásának főelemei rejteznek. Ne vegyétek rosz néven, hölgyek és urak! hogy már valahára a' szegény, elnyomorodott test' mellett is emelkednek emberbaráti tettek és szózatok! Hisz létünk' alapja és mindene: a' test, ennek millységétől függ a' lélek és szív' jó vagy rosz volta; 's igy, ki e' végromláshoz közelgő

korban Gräfenberg' javitóháza' felé irányozza figyelmeteket, nemcsak az anyagi, de egyszersmind a' szellemi jobblét' legfőbb életkérdését feszegeti. A' beteg emberiségnek, költészetén kivül, alig van egyéb vigasztaló angyala, 's igazság-hirdető szónoka; és mi kilépve szép müvészeti körünk' külalakjának feszesebb korlátai közül, minden tartózkodás nélkül valljuk meg, hogy Priesznitz és Gräfenberg' előleges, rövid megismertetését, mulattató költemény által véljük legczélirányosabban elérhetni; mert a' homály-födte tudományosság' száraz porát, valamint az orvosi titokzatok' kinszereit, méltán kezdi utálni a' világ. Különben is választott tárgyunk, sokkal nemesebb és magasztosabb, mint némellyek gondolnák, 's valóban érdemes arra, hogy költészetünk' virág-koszorujában is figyelemre méltó helyet vijjon-ki, mert mindennél inkább magában foglalja a' szép, jó, igaz, hasznos, nagy és dicső' gyakorlati életelveit. Sőt maga Gräfenberg egy valódi költői, idylli világ, 's ha a' forrásaiban rejtező örökigazság, egészen kifejlődnék, 's általánosan elterjedne: prózai, boldogtalan világunk a' legboldogabb költői menyországgá alakulna át. Oh bár birnék olly testi 's lelki erővel, minő e' nagyszerü tárgy' illő kiemeléséhez kivántatik! de mi annyira megszoktuk egymás' beteg életét, hogy az én szózatom is csak agyrém, vagy ábránd' szüleményeül vétetnék. Azért hát

jobb kis ideig félrevonulnunk, 's beszélni engednünk egy olly férfiut, ki mellett tekintély, érdek nélküli állás, 's a' hideg valódiság hathatósabban szól. Osvát ez, az elfogulatlan, tiszta nézetü fiatal orvos, ki régibb szaktudománya' halálát, 's a' gräfenbergi gyógymód' életét egyiránt ismervén, Silézia' bérczeiről a' következő levéllel látogatá meg, egy Budapesten tartózkodó orvos barátját.

Gräfenberg, september' 20. 183*

Kedves Károlyom! Midőn orvos tanuló valék, a' tudatlan siléziai paraszt' erőködésein mindnyájan gúnyosan kaczagtunk; de tudja isten, már akkor is igen visszásnak tetszett az nekem, hogy mi tudós orvosok, kiknek lelki testi egészség' tekintetében, a' romlott emberiség előtt, példányul kellene szolgálnunk, majd mindnyájan betegek, nyomoru csontvázak vagyunk! Hisz már az orvosi tanuló ifjuság jókor magába szivja a' nagy városi kórélet' legiszonyubb mérgeit, 's még is azon töri fejét, mint fog majd idővel másokat gyógyitani! csak ollyan ez, mint minden okkereset széles e' világon: másban kutatjuk a' hibát és bünt, midőn egyedül minmagunkban találhatnók azt fel. — Igaz, szépek a' mi orvosi mély tudományaink' holt betüi, de mit ér, ha föl nem ele-

veníthetők, 's általok nem tudunk életet adni a' szenvedő emberiségnek. Mi büszkén állitjuk, hogy kivülünk ki sem ismeri a' beteg életet — szép élet a' betegség! — de mit használ a' tudákos ismeret, ha a' nyavalyákon nem tudunk segiteni, mig a' tudatlannak kiáltott Priesznitz, minden gyógyitható betegséget, a' megszabott idő' kitartásának föltétele mellett, gyökeresen gyógyitja, 's az ő józan, mértékletes életrendének használata megóvja a' testet minden belsőből fejlődhető betegségtől. Priesznitz' eredeti lángeszét leginkább tanusitja az, hogy az ő gyógytudománya és gyakorlata egészen ellenkezik a' régivel. Mi talán nem is veszszük észre, hogy általános elpuhulásunkat, gyöngeségünket, 's romlott állapotunkat a' tűzelemhözi tulságos szitás okozza, hogy életerőnk 's épségünk' virágait, a' forró tüzesitők, 's minden meleg iránti nagy előszeretet pörzsöli el; 's ezen köztespedést és lankadást még inkább növeli az orvosok által ajánlott meleg viz, lég, ruha, 's mindenféle szer. Priesznitz csak két gyógyerőt ismer a' természetben: a' tisztitó fris l é g e t, és hideg v i z e t, 's ezen legjózanabb életrenddel párositott két elemnek csodálatos jótékony hatása által, arra inti az emberiséget: hogy térjenek vissza a' természet' lég- és viztiszta angyalához, leginkább azon uton, melly az allopathia és homöpathia végletei közt a' közép, 's igy az igazi. Továbbá, Priesznitz' eredeti lángeszét

az is tanusitja, hogy egészen új gyógytudományát tömérdek alakban tudja használni, alkalmazni, módositani és irányozni, 's minden betegét kora, testalkata, 's bajai szerint különféleképp, biztosan, 's valami csodálatosan találó tapintattal gyógyitja, melly csak egyedül neki adatott, de hosszas és buzgó tanulmány által sok tekintetben utánozható volna.

Priesznitz' elvei és tettei annyira gyakorlatiak, 's olly világosan átláthatók, hogy ha azokat mély, homályos bölcselkedésünk' halálos szemfödelébe akarnók burkolni, vétkeznénk a' természet ellen. Én nem mint doctor, hanem mint minden, gondolkozó ember, igen jól értem, a' vizgyógy' szellemét, de félnék azt elméleti tudományosságunk' merevült testébe szoritani, mert elvégre is egy hozzánk hasonló beteg lény, egy titkosan hervadó rejtély lenne belőle. Minden Priesznitz-féle tudomány, mellyben csupa igazság és élet foglaltatik, nem tűri a' szóhomály' éjelét, 's a' nyügözés' bilincseit, hanem arra való, hogy nő és férfi, öreg és ifjú, tudós és tanulatlan, német és magyar egyiránt értse, 's kedvvel és gyönyörrel tanulja meg. Priesznitz' élettudománya, 's egész gyógymódja, — kivéve az izzadást, zuhanyt, 's némelly helybeli kisebb fürdőt, — nem egyéb, mint a' legczélirányosabb életrend, melly nélkül egészséges és boldog, sem egyes, sem az emberiség nem lehet. Mielőtt ezen, nála-

tok egészen ismeretlen, életrendet megismertetném veled, kérdem tőled: mi okozá, 's még most is napról napra szörnyüebb alakokban mi szüli elmüvelt embereink közt a' testnek, 's ez által a' lélek- és szivnek tömérdek betegségeit, mi szüli ezt a' rémitő köznyomort? — Nemde először is és mindenek fölött a' kificzamodott, czéltévesztett, 's eredeti bünként öröklött emberi ész, melly nyilvános és magán-társaséltünk' szerkezetét, roszúl alapitá meg, 's ördögi mesterségeivel köréből a' természetet egészen kiszoritá. De ez igen általános és nagy dolog, térjünk apróbbakra, mellyek mindazáltal sokkal fontosabbak, mint talán egyelőre gondolnánk. Illyen ugyanis, az emberek' kül- és belső tisztátalansága, a' már emlitett meleghözi tulságos ragaszkodás, ez az életölő pogány tűzimádás, 's a' föld' rosz, ártalmas terményeinek éldelete. Ti a' valódi két gyógyelem- a' fris lég- és viztől mindnyájan iszonyodtok — 's lehet-e nagyobb betegség a' viziszonynál, 's mi tanusitja sötét, fájdalmas lelkeitek' rabszolgai állapotját, ha nem a' szabad levegő' kerülése. Istenemre! az egész elmüvelt világ egy büzhödt, gőzös életölő börtön! — Ti, kik földmivelő és pásztornép nem vagytok, mindnyájan csigavérű, békés polgárokhoz illőleg, egy helyben hevertek, mint a' leülepedett tósár, mozdulatlanul ültök, gubbaszkodtok, 's e' nem-mozgás megakasztja, elrontja véreteket, 's megmozditja bennetek a'

betegségek' tenger-forrását. Testünket legkevesbbé sem képezzük, gyakoroljuk, 's mégis azt akarnók, hogy a' szinte tespedő lélek' bölcselkedései, életbe menjenek át. Hijába erőködtök, ha nincs cselekvőség, nincs tetterő! — Szellemi kórságunkat szinte kézzelfoghatólag árulja el, testnyomoritó, nevetséges, szük, meleg, szóval, kin- és torz-ruházatunk, és az a' forró, puha ágy, mellyben kialszik minden élettüzünk, 's létünk' nagyobb részét elalusszuk, hogy még ébren is örökké álmosak legyünk. De van a' testnek egy gonosz része, mellyet a' magyar igen jól nevez: kis pokolnak. Ez a' mi rút önzésünk, legtöbb bűneink, boldogtalanságunk, 's majdnem valamennyi testi betegségeink' fő-laktanyája, ez a' halál' országos vasutja, 's legbiztosabb ölőeszköze. Ezen kis pokol' létemésztő tüzére olajként öntjük a' szeszes hevitő italok' özönét, különösen a' természetünkkel ellenkező égett-bor és az orvosságok' méreg-tömérdekét, 's mintha mindnyájan elittuk volna eszünket, minden tartózkodás nélkül tömjük bele az idegen égövek' füszereivel megrontott, sokféléből összepancsolt, czifra, természetlen, forró ételeket, mellyektől az ép ösztönü vad ember undorodva fordulna el, 's a' legerősebb oroszlán is meggyöngülne. Mi nem is álmodjuk, hogy mi az a' füstölgő kémény házainkon! mindenike halotti sirkő egy egy elevenen haldokló család' romlott egészsége fölött. Ugy van

barátom, e' gyomor-beteg világban, az emlitett fonák életrend által, már kora gyermekéveinkben elnyomjuk természeti ösztönünket, 's úgy megrontjuk magunkat, hogy annak rendi szerint ki sem fejlődhetünk, 's hervadt testünk- és lelkünkkel időnek előtte halunk el, természetlen kínok közepett. Mindnyájan született betegek vagyunk, 's ha néha a' testünkben lappangó gonoszságok ki akarnak törni, ijedve fekszünk le, 's megváltóként fogadjuk az oraculum-arczu doctor urat; 's im a' bölcs aesculapfi kiutasitja szobánkból a' szabad levegőt, égő fájdalmainkat friss vizzel a' világért sem hagyná enyhiteni, hanem bead és tesz mindent, a' mi csak a' természettel, 's emberi természetünkkel ellenkezik; mi pedig többnyire meghalunk, vagy isten', de nem az orvos' kegyelméből életben maradunk; — de inkább haltunk volna meg, mert e' feltámasztás által még betegebbé leszünk, 's mit ér az, egészség nélkül élni? — Oh barátom, beh is különbözik ez a' kis Gräfenberg a' ti nagy világtoktól! — Jövel csak Gräfenbergre, 's meg fogod látni, hogy itt a' legbetegebb is egészségesebb, mint nálunk a' legépebbnek tartatott. Ez nagyon természetes. Taglaljuk csak némileg 's részletezzük röviden a' priesznitzi gyógymódot, 's a' gräfenbergi életrendet; a' tietek ellenében ezt csak átnézni 's leirni is, — kéjfürdése a' léleknek! — — — — — — A' gräfenbergi izzasztó pokrócznak

minden szála egy-egy rosz nedveket kihuzó siléziai nadály, melly nem vérünket 's életerőnket, hanem betegségünk' mocsarát, szivja magába; 's mi jó dolog az nyitott ablak mellett friss légen izzadni, 's ha melegedni kezdünk, inni sok fris, enyhitő vizet, 's elvégre a' forró testet, nyugalmas állapotu belsőnk miatt, minden veszély nélkül meghűteni a' jéghideg kádban. Már magában a' mindennapi hideg fürdő, vagy legalább megmosása az egész testnek, csak úgy mint fűnek a' harmat, elkerülhetlen szükséges a' tartós, jó egészség' fentartására, mert tisztít, erősit, elevenít, — 's figyelem hölgyeim! — szépít, és megóv minden meghülés- és betegségtől. A' zuhanyfürdő szinte bir ezen tulajdonokkal, és izgató ereje megbecsülhetlen, azaz, a' felzavart belső részekből, a' betegség' okát testünk' fölületére hajtja ki; és igy ollyan a' zuhany, mint egy jó rendőrség, melly a' legtitkosabb, rejtett bűnöket is világra hozza, vagy inkább ollyan az, mint a' természetes beszédü, derék O'Connel, ki izgatva javit, 's gyógyitja a' beteg irlandi népet. Alig ismerek nagyobb gyönyört a' hideg fürdés' meleg utánhatásánál, midőn a' tavaszi megifjult élet, 's a' legjobb erő' boldogitó érzete tetőpontra emelkedik bennünk! És hányfélekép tudja Prieszniz egész, és részletes fürdőinek sok faját alkalmazni, használni; különösen hütő és melegitő nedves vászony-boritványai milly dicsőn pótolják

a' fájdalmas orvosi tapaszokat és kenőcsöket! — Priesznitz' eledelei igen egyszerűek, ugyanazon éghajlat' terményei, mellynek légét minmagunk is szívjuk, 's mindig jól meghütve adatnak föl; Gräfenbergen nem szabad semmit magunkba vennünk, mi eredeti, romlatlan izlési érzékünk' kivánatával, 's természeti ösztönünk' czéljával ellenkezik. Itt vérrontó és hevitő szeszes italokat ki sem iszik, noha Priesznitz sokkal elfogulatlanabb, hogysem egészséges embernek a' jó tiszta bor' koronkénti — de nem rendes és mértéktelen — éldeletét tiltaná; de az ő képzeletében mások az egészséges emberek mint a' mienkben. Csupán a' tisztitó, elevenitő fris hegyi forrásviz, és nyers tej egészíti ki a' gräfenbergiek' italát; de azért romlatlan izlésü ember a' tejben is lel arómát, 's gyönyörrel érzi a' viznek életadó, de nem kábitó szeszét. Ki a' gräfenbergi fenyves erdők' bérczei közt, az úgynevezett Priesznitz-forrás' remek vizéből oltá el szomját, meg fog győződni, hogy a' viznek is van jó fajtája és ideálja, 's elhiendi, hogy a' muzsák' lelkesitő pympla-forrása hasonló italból állt, melly elevenitő erejével, 's kellemes izével kéjt ád a' testnek, 's magasabbra emeli a' lelket, mint bármelly szeszes nectár. Az, ki az emlitett vizet megizlelé, csak az nem fog többé csodálkozni, miért szeretik ott a' szeszes italokat, hol az életnek hasonló forrása nem nyilik; — már például a' ti pesti rosz vizetek is valódi temetője az egész-

ségnek, és így minden erénynek; sőt a' gräfenbergi gyógymód' előmenetelét mi sem akadályozza annyira, mint a' nagy világ' éldelhetlen rosz vizei. A' fris hegyi lég' folytonos éldelete, szinte hatalmasan eszközli a' gyógyulást, 's egészségünk' fentartását. Gräfenbergen, ez éltető és erősitő elem' gyakori változata nem hogy ártana, de még használ, 's az idő' viszontagságai és egyéb sanyarok ellen türővé, kitartóvá tesz; sőt ehez járulván a' hideg fürdés, könnyü, kényelmes ruha, 's kemény ágy: Gräfenbergen a' fázékonyság 's a' meghülés annyira kiment a' divatból, hogy még a' tél' jege és hava közt is, öt-hat perczig zuhanyolnak.— Nincs derekabb, mint itt, a' magát bebörtönöző világ' ellenében, a' fris légen egész napon át járni, mozogni; illyenkor a' különben aludttejként összetorlódott vér vigan kereng ereinkben, 's örömében felpirulva szál ki az izzadó bőr' terére, mint midőn a' korány' rózsasugárai harmatos virányon ömlenek el. Gräfenberg' betegei egy valódi örökmozgonyt képeznek, kivált gyakori fürdéseik után gyorsan járkálnak, zergevadászi ügyességgel másszák meg a' hegysziklákat, 's télen nyáron egyiránt, napjában mérföldnyi gyaloglásokat tesznek az intézet' környékén; 's a' szabad légeni mozgásnak, a' fürdésnek és vizivásnak jutalma, napi bére: nagy elevenség, a' legjobb étvágy, 's a' legjobb álom. Priesznitz' bölcseségét nem kis mértékben tanu-

sítja az, hogy ő a' minden vasárnapon tartatni szokott tánczmulatságot csak két óra hosszáig engedi folyni, mig a' hátramaradt régi világban, bizonyos időszak tüzetik ki, mellyben minden ember megbolondul, 's a' gőzös légen 's hosszu éjeleken át, őrjöngve tánczolja el különben is vékony dongáju egészségét. Ki a' gräfenbergi mozgalmak' hasznát figyelemmel vizsgálja, erősen látja azokban megalapitva azon elvet: miszerint testünket a' lehető tökélyig gyakorlani elkerülhetlen szükséges; csak Gräfenbergen jut eszünkbe a' szép testü és lelkü ó görögök' gymnasticajának hasznos mozgalmi élete. Priesznitz' gyógymódja- 's életrendének legfőbb elvei közé tartozik: a' belső nyugalom; ezért tiltja ő a' féktelen szerelmet, a' rosz indulatra ingerlő hazard kártyajátékot, a' haragot, boszúságot, 's minden aljas bünszenvedélyt, mellynek lángjai közt már annyi ember esék áldozatul. Maga Priesznitz, mint minden erény' legmagasabb példánya, csak jótékonyan hat betegeinek erkölcsi életére, sőt magok a' betegek egymás' fájdalmain és sebein tanulják utálni az elmüvelt világ' büneit. Bejárhatod Europa' intézeteit, de olly tiszta, jó erkölcsü, rendes életet, mint Gräfenbergen uralkodik, sehol nem fogsz találni. — Tudjuk milly jótékony befolyásu a' lélekre — 's igy testünkre is, a' természet' szebb 's nagyszerübb szüleményeinek, például, egy öszhangzatos tájegésznek látása, 's ezt

eléggé lehet éldelni, a' magas szép gräfenbergi hegyen, melly minden tekintetben felülemelkedve látszik lenni a' többi alvilágon. Priesznitz nem engedi meg, hogy betegei a' szűk szobabörtön' magányában üljenek, hanem küldi őket ki az erdőre és virányokra, hogy lelkök' felvidítására, 's testök' erősitésére, a' természettel társalkodjanak. E' gyönyör, mondhatnám természeti élvösztön' kivánatának, már csak azon dicső kilátás is eléggé megfelel, melly a' gräfenbergi vizgyógyintézet' különféle pontjairól, le és szét, a' bájos környék' egész, 's egyes legtávolabb részeire esik. Irányozd bár merre szemeidet, 's mindenfelől a' majdnem végetlen hegylánczok' nyulánk ágozataitól látod magadat övezve. Illy hegyi tömkeleget, vagy jobban mondva, hegysikságot egy tagban szemlélni, valódi élv és ritkaság. Itt a' hegyek, mint valami denevérfészek, egymás hátán tolakodnak, 's kivált nyáron életmüves testekként nyüzsögnek, és kigőzölgéseikben óriási szellemeket izzadnak ki kebleikből. E' roppant hegykoszorú felül sötét fenyvesekkel, alól tarka irtásos, szántóföldek- és zöld mezőkkel van boritva, melly utóbbiak' szelid tekintete, szép ellenzetben áll a' vadregényes erdők' szikláival. Minden lépten nyomon a' mezei idyllicus élet' bája tünik elődbe; és ha a' sűrü fenyvesek' mélyébe vándorolsz, 's a' vadon' sötét arczán istenszemeit ragyogó vizforrásokban látod felvilágitani, a' természet iránt

szent hódolat emelkedik sziveden. Mindez már magában is nagy gyönyört ád, 's képes feledtetni a' gräfenbergi gyógymód' terhesebb oldalát. Azonban a' gyógyulásnak egyik legfőbb emeltyűje itt, a' vidám, fesztelen, egyszerü társasélet. Gräfenbergen a' források körüli népes séták, a' zuhanyhozi vándorlat, a' nagy kádakbani találkozások, a' reggeli- ebéd- 's estelinél több száz ember' együttléte, bő alkalmat nyujt az ismerkedésre, melly a' rokon-sorsuak közt, lassanként igazi felebaráti szeretetté fejlődik; mert mindenki jól tudja, hogy társa, bár milly épnek nézzen ki, igen beteg, következőleg a' szánat' kölcsönös érzete is, közelebb hozza egymáshoz a' kebleket. Gräfenbergen már csak az olly különböző helyekről összesereglett, 's annyiféle osztályu, és jellemü vendégek' társas beszélgetése is érdekes szokott lenni; de bár ez' intézet épen nem vigalomhely, mindazáltal mulatságra nézve is vetélkedik valamenynyi europai meleg fürdő' testrontó érzéki gyönyöreivel. Nincs nálatok casino, lakoma, salon, tánczmulatság, és semmi, hol elevenebb, szebb, és jobb társalgás uralkodnék mint Gräfenbergen, mellynek köztársasági szellemü élete népszerű, szabad, vidor, őszinte és természetes; és itt több comicai jelenet, helyzet és történet adja elő magát, mint akármelly nagy városban. Azért hát ha utazni akarsz, hagyd el Londont és Párist, látogasd meg Gräfenberget, itt legalább valódi életre

akadsz. — Az derék Gräfenbergen, hogy itt mindenki úgyszólván nyilvános pályán él; ezer szem függ rajtunk, ki vagyunk téve a' közvélemény' birálatának; azért ügyekszik itt minden ember jó, becsületes, és értelmes lenni. Gräfenberg valódi kis Europa, mellynek majd minden kórnemzete küld ide néhány beteg képviselőt; 's e' vegyületes idegen elemek' öszpontosulása, nemhogy világpolgárokká tenne bennünket, de még azokban is fölébreszti a' honszerelem' és nemzetiség' érzetét, kiket e' szent érdek talán soha sem hevitett. Itt minden nemzet' polgára azon van, hogy honn hagyott nagy családja' becsületét, szokásait, és jó hirét nevét önszemélye által fentartsa és kitüntesse, 's mivel külföldön igen jól esik honosainkkal találkozni, itt mindenki leginkább tart saját nemzete' képviselőivel, de azért az idegennel is szivesen rokonul. Lám lám, ki hinné, hogy a' paraszt Priesznitz' gyógymódja, még a' honszeretet' 's nemzetiség' emelése, 's erkölcsi és társas éltünk' javitása' ügyében is hasznosan működik.

Látd barátom, ebből áll a' gräfenbergi gyógymód' és életrend' összesége. Illy tökéletes egész szülhet csak az ember' teste- 's lelkében hiánytalan szép és jó öszhangzatot, — melly egészség-nek neveztetik. Az ehhez vezető üdvezülési utat Priesznitz töré meg a' természet' őserdejében... Utána hát — vagy vesszetek! Valld meg

nyiltan, lehet-e az ő élettudományánál tisztább, jobb és igazabb valami! Olly egyszerü 's mégis milly ismeretlen! De az emberiség ébredni kezd évezredes álmából, és szörnyü fájdalmai boszúsan üzik őt vissza a' természet' ölébe. Legyünk hát kivált mi orvosok igazságosak, ne gátoljuk a' világ' haladását, ujjászületését, különben is gyanús és rosz szemmel tekint már reátok a' halottak' és haldokolva élők' nagy serege. Jobb most becsülettel, mint később gyalázattal hátrálni; mert rettentő leend az emberiség' fölébredése, 's csakhamar bekövetkező világos öntudatának korszaka! — — Barátom, én téged tán el is untattalak hosszas levelemmel; soh' se bándd, hisz a' nagy Europa is, elunta már régi betegségeit, 's üdvezülés' reményében seregestől vándorol Éjszakamerikába, 's a' körül belöl százra menő hideg vizgyógy-intézetekbe! — Jer te is Gräfenbergre; előbb magadat gyógyitsd ki, 's úgy javits másokat. Élj boldogul — a' mennyire a' ti alvilágtokban boldogúl lehet élni. — — — Barátod: Osvát m. k.

IV.

Priesznitz- és Gräfenbergről tömérdeket irtak már; különösen a' német irodalom' mezeje egészen el van boritva a' vizi könyvek' árjától, sőt a' legtöbb hideg viz-gyógyintézet német földön találtatik. Adja isten, hogy e' nagyratermett, de életnélküli népet, a' csak Priesznitz' elvei szerint történhető gyökeres javitás' buzgó, tettleges elfogadása, halottaiból föltámassza, 's nagy és dicső nemzetté alakítsa! Osvát' lelkében is Gräfenberg támaszta nagy gondolatokat, az értelmileg emelkedő, de testileg és erkölcsileg mindinkább sülyedő szegény magyar nemzet' gyökeres gyógyitása iránt. Ő mintegy ihletett lelkesedéssel fogván fel ez ügyet, eltökélé Priesznitz' gyógymódját alaposan megtanulni, 's hazánkban Himér' segélye és pártfogása mellett, a' budai hegyek közt, vagy bár hol Budapest' közelében, egy jól rendezett vizgyógy-intézetet állitani. Tapasztalás végett legelőször is önmagán kezdé meg a' vizgyógymód' tanulását, kis mértékben mindent elkövetvén, mit a' gräfenbergi betegek különféleképen szoktak tenni; 's im ötödik hétre a' hathatós viz, már rég felejtett, egykori májgyuladását visszaidézi, 's igen kis idő alatt gyökeresen ki-

irtja. Osvát egész herculesi alakot vön magára, 's példánya lett a' legjobb, hibátlan őseredeti egészségnek. October' elején felhagyván a' vizgyógy' terjelmes használatával, szorgos figyelemmel kezdé kisérni a' derék Priesznitzet, kinek bizodalmát — mi nagy ritkaság! — egészen megnyervén, nagy tapasztalást és gyakorlatot vélt szerezhetni, 's a' lángeszü mesternek bizonyosan hű tanitványa, 's ügyes utódja leendett. Azonban Himér levelet kap, mellyben egy gazdag rokonának most történt halála miatt, igen fontos családi ügyek' és viszonyok' elintézésére sürgetve hivatik. De hogy menne ő! hisz' csak most kezdé meg sükeresen folyó gyógyittatását; — igaz, a' dolog igen fontos — de olly meghitt barát, mint Osvát, mindent elvégez. Himér' felszólitására Priesznitz' kezdő tanitványa, eleinte megütközék, de később egész megnyugvással utazott Budapestre: mert barátja szentül igéré neki, hogy jövő tavaszra ismét felküldi Gräfenbergre, hol, ha tetszik, egy évig is folytathatja, ennyi időt csakugyan megkivánó, új gyógytanulmányait.

És vajjon a' magára hagyott Himér mikor fog majd haza térni, és ki várja őt leghőbb kebellel drága szülőföldén, honn, a' kedves magyar hazában?! — Ti talán már el is feledétek a' szellemalaku Ilmát? Hagyján! ez nektek megengedhető, csak más ne feledje el. — — Himér igen szeretvén Ilmát, mátkája' jólétét és boldogságát,

csak úgy mint a' magáét, teljes szivéből kiváná. Ez okbul irt hozzá nem egy levelet, mellyben mindenekre kéri őt, hogy, ha szerelme hű és valódi, jöjjön, siessen Gräfenbergre, hervasztó mellbetegségét gyökeresen kiirtani, 's jövő házaséltök' kölcsönös boldogságát megalapitani. Ilma tagadólag válaszolt, mert orvosai, ha Gräfenbergre menne, halállal fenyegeték, 's maga Priesznitz is csak annyit monda az aggódva tudakoló Himérnek, hogy a' beteget látnia kellene, 's úgy itélné meg, vajjon meggyógyitható-e vagy nem, mert a' nagyobb mellkórokat nem szivesen veszi föl intézetébe. Himér pedig Ilma' gyógyitható baját nagyobbnak gondolá a' valódinál, azért hát egészen felhagyott a' hivogatással. De ez' általó körülmény igen leveré a' házasulandó férfiut, kinek gräfenbergi uj világában, egészségen kivül semmi más boldogság nem virult, 's éltének e' nagy változata miatt, bár mennyire kivánna már most — ellenkezőleg egykori képzelt kórideáljával, — maga mellé nőül egy egészen ép testü némbert; mindazáltal nagy küzdelmek közt legyőzve legfőbb vágya' viharát, eljegyzett hölgyét a' világért sem hagyni el, szilárdul határozá. —

Ősz' közepén egy gyönyörü halvány hölgy érkezék Gräfenbergre, — mintha ifju éltének elvesztett tavaszát jőne e' szent hely' gyógyforrásainál fölkeresni, 's ritka szépsége által mindenek' figyelmét magára voná, sőt Himért rendki-

vüleg meglepte; mert Ilmájához fölötte hasonlit, noha kénytelen elismerni, hogy bájaival még őt is felülmulja. Himér eleinte csak a' távollevő Ilmát szerette általa, — de milly különös tünemény az ember, testileg vagy inkább lelkileg-e, azt kivált most, igen nehez lesz meghatározni! — Dsiekonszky Vanda, a' ritka szépségü hölgy, a' forradalom' növendékének mondott lelkes lengyel nő, Gräfenberg' csodája, Venuszként bontakozék ki az ujvilág' életadó tengerének hullámiból; gyógyulása előmenetelében a' nélkül is kielégitő bájai napról napra szebbülének, és Himér' egészsége is egyenlő arányban fejlődék az övével! — Van-e ember, ki az ujjáteremtett élet' illy rokonszenvü haladásában, illy szép női pályatárstól el- és hátramaradhatna szivével! Gräfenberg' ifjusága, 's egész férfikara vetélkedve törekedék a' legszebb, legingerlőbb vízi istennő' kegyét megnyerni; de Vanda csak Himért, a' gazdag és érdekes barna magyart, tüzé ki hóditása' czélpontjául. Egyedül erre veté ellenállhatlan élü és ragyogásu, nagy szögszemeinek égető sugárait, csak rajta villogtatá el mosolyainak gyujtogató lángjait, hogy talán a' budapesti menyasszony' emlényekkel körzött képét; jégvirággá merevitse a' meghóditandó vőlegény' szivében. Vanda a' gyakori sétákat legszivesebben lejté el Himér' karán, 's a' kristály-források' állomásainál egyedül Ganymedje' poharából ivá az

életadó vizet, — mintha azzal egy harmadik' igénylő lángszerelmét akarnák eloltani. Reggeli-délebéd- 's estelinél mindig csak Himért lehete látni Vanda' oldalánál, és midőn vasárnapokként tánczvigalom' kerekedék, a' szép lengyelnő honszerelmi lelkesedéssel, 's feltünő bájjal csak akkor lejté a' magasztos jellemü mazur-tánczot, ha párja Himér vala. Oh milly borzasztó szép 1831 után a' lengyel nőket tánczolni látni! Éjeli rémtündér, egy valódi villi ő, ki nemzete' sírja fölött lélekrázóan hajlogatja szellemi tagjait. Vanda is villi volt Himér előtt, ki minden tánczvigalomkor a' pártájában eltemetett budapesti menyasszony' szellemét képviselé. . . . El tőled szörnyü szép kísértet! — Soha ne lássalak többé! — Jaj volna nekem, ha jegyesemet, Ilmát, el tudnám hagyni, miattad megcsalni, elölni! — — El tőled, el!! — — 'S a' lekötelezett vőlegény, egy ideig kerülé a' veszélyes lengyel hölgy' társaságát. —

Himér a' derék Priesznitzet csak akkor tudá valódilag megérteni és méltánylani, miután gyógyideje' nyolczadik hetében, előbbi sárga szine pirosra kezde átváltozni, szikár szögletes teste gömbölyödni, izmosodni készült, miután hecticára szánt rosz mellét egészen megerősödve érezé, sérése oszlófélben volt, megromlott szemeinek világát lassanként visszanyeré, 's egykor roszúl, 's csak látszatosan begyógyitott tüdőgyuladása, később pedig forróláza, a' viz' izgató ereje által

ujra visszajött, 's Priesznitz mind két fölelevenitett nagy baját gyorsan, természetesen, egyszerüen, 's tökéletesen kigyógyitá. 'S im november' vége felé, a' gyakori belső küzdés, vagy a' betegségnek nem is nevezhető hideglelés, a' legnagyobb tag- vagy csonthártya-szaggatások' kínos előjelei után, a' kórtársak' örvendezései, szerencsekivánatai közepett megkapja Himér az úgynevezett gräfenbergi nagy krisist (kórfordulatot), mint leendő tökéletes kigyógyulhatása' legbiztosabb jelét, azaz a' testében nyolcz év óta dühöngő és romboló kigyók' mérges fulánkjai, rejtekhelyeikből a' bőr' felületére üzetnek ki Priesznitz' gyógymódjának hajtóvadászata által; régi rosz nyavalyáinak még roszabbul gyógyitott, 's ez által szaporított méregtömege, mindenütt kitör testén, úgy hogy az egész Himér egy irtózatos seb vala. — Finnyás hölgy, vétkesen nevelő anya 's apa, és te mindennél förtelmesebb szellemi ábrándozó, ki szinte rosz vérből származál, 's Gräfenbergen szinte hasonló sorsra jutnál, ne undorodjál e' valódi nyomorképtől, hanem inkább mutasd meg társaid- rokonidnak, és ha van, gyermekeidnek, tedd eleibök tükör gyanánt, hogy borzadjanak vissza a' nagy világ' tudatlanságától, és szörnyü büneitől, mellyek nem annyira vétkes szerzemény — mint inkább öröklött, 's elkerülhetlen osztályrészként nehezkednek rajtunk, közromlottság' roskadozó fiain. Himér megijedt ki-

forditott önmagától, meg az az egész elmüvelt kórvilágtól, mellynek millio nyavalyavészeit, mint alattomosan dúló, láthatlan szellemi titkot, fátyolozva rejtegeti, a' mindent eltakaró bőr' hazug szine. Himér nagy fájdalmainak közepette, sírt, üvöltött, 's jajgatva átkozá a' pillanatot, mellyben született, majd ismét örömmel legelteté szemeit a' nagy Priesznitzen, ki Aesculapjaink' china- opium- belladonna- arsenicum- és higanymérgeit illy csuffá teszi, 's tudatlanságuk' bünét olly kiáltólag czáfolja meg! néha azonban a' legmélyebb bánattal érezé, milly bűn az, a' szenvedő emberiség' legnagyobb jótévőjét, mindennél hasznosabb intézkedéseivel, puszta uj világában, veszendő hangként, elenyészni hagyni! — Viharzó fájdalmai közt, nem egyszer gondolá: milly szíves örömmel adnám oda éltemet, ha az által az uj tudomány' magvait világszerte elhinthetném! Oh természet, zúzd darabokra testem- és lelkemet, bocsásd a' szelek' szárnyaira minden tátongó, 's beszélni akaró sebemet, hadd hirdetnék mindeneknek boldogtalanságunk' alapokát — a' betegséget; hadd dicsőitenék kelettől nyugatig a' nagy férfiú' nevét, ki a' világ' e' legveszélyesebb szörnyetegét, félistenként képes legyőzni!

Fölebb látók már, mint ír Priesznitz- és Gräfenbergről egy hidegvérü, elfogulatlan orvos; engedjük most költőibb lelkü barátját szólani, hasz-

nálandók azon kedvező időpontot, midőn Himér egy éjjel fájdalmai miatt nem tudván aludni, enyhitésül következő gondolattöredékeit, minden dicsvágy, igény és erőködés nélkül, a' mint lelke' igazából jöttek, papirra tevé.

Priesznitz Vincze,

az ő uj világában.

Világunk nem világ, mert majd minden tárgyát, főleg emberi valónkat, titkos homály 's éji sötétség födi; egy elmezavaró vonás az, a' bizonytalan kezdet' és vég' bohókás álorczáján, a' földhöz tapadt anyag', 's a' légkörök' magasában szárnyaló szellem' egymással tulságos küzdelmeinek vérengző harcztére, egy, tömérdek viz közepett is tantalusi szomjas kérdőjel, mellyre az örök változat, újulás és romlás, 's az élet' és halál' kölcsönös enyészete, gúnykaczajjal válaszol. Világunk az álmok' puszta valója, 's a' való' legbizarrabb álma, rabja a' rendező időnek, a' játszi sors' legédesebb martaléka, tápja a' végtelenség' ürének: egy békózott szabadság, ifjuságában öreg, aggságában fiatal, 's bölcseje és sirja ön-

magának. Vagy ha úgy akarjuk: erő, élet, 's ezek' hatása, szüleménye, ismerhető alapokkal, de ismerhetlen kezd- és végponttal; egy rohanó folyamár, eredeti ősforrás nélkül; biztos irányt kereső lelki-tehetségeink' tébolyító tömkelege, röpülni vágyó gondolatim' felfogó határköve, 's kifejezésben, szegény szavaimnak irgalmatlan temetője! — De azért csodállak és imádlak téged, oh természet! mert sejtem mozgalmaid' végczélját, 's értem némileg mindenek közt legdicsőbb emberi pályám' rendeltetését. — Igen, én te benned csak anyát, barátot, egy hozzám hasonló emberi lényt ölelek. Te tavaszkor, mint az ifju, mosolyogva ébredsz föl üdvöd' hajnalán, nyáron a' férfias tűzerő' tetőpontjára hágsz, őszkor érezve élted' aggulását halvány szint öltesz magadra, de sorvadásodban nincs fájdalom, 's nyugodtan és mosolyogva szenderülsz át a' csendes téli álom' tündérhonába, hogy feltámadandó élted' tavaszi reggelén ismét uj erővel üdülj. Nap- és csillagszemeidből, lelki testi tökélyeid' magasztos fénye tündököl és világszerelmed' forró érzetében sugárkaraiddal mindent egyenlően átölelsz. Te is anyám, mint minden egyes ember, tömérdek változaton, 's háboron mégy keresztül; te sem vagy hiba nélküli, mert tagjaidban elég kóranyag dúl. Legnagyobb betegséged mi vagyunk, a' rosz emberiség, melly a' legtökéletesebb lény' nevét olly méltatlanul bitorolja. De a' te örökké viruló egészséged' nagyobb

része, milliomszor múlja felül betegségeid' parányát. Te vizözönök, tűzhegyek, és földindulások által egyes részeidben fájdalom nélkül meg is halsz, 's mint az egész emberiség' nagy törzsfája, ha bár egyszerre millió levele hull is el, — halálodban tovább élsz. Oh természet, te mindenben megegyeznél az emberrel, csak egyben nem, hogy valamint a' legtöbb, ellened vétkező ember — embertelen, úgy te is mintegy megtagadva magadat, természetlen lennél. Te mint mi; önzést nem táplálsz tiszta kebleden, mert hiszen kész vagy megosztani velünk mindened! — De mi hálátlan, bünös magzatok, megvetjük anyai szerelmed' egyedül boldogitható adományait, vagy borzasztóan visszaélünk azokkal; törvényeidet kijátszuk, kijelelt utaidról messze eltérünk, 's egészen harczba keveredénk veled. Oh szörnyü! Anya létedre is felrugtunk, megfertőztetők véredet, megsebesitők tagjaidat és szivedet, 's lelkedet a' fájdalom' özvegyi gyászfátyolával borítók el. És te letépéd ezt magadról, 's haragod' méltó boszújában, megtompitád érzékeinket, megfosztál az egykor bennünk rejtezett állati ösztön- és melegtől, hogy czél nélkül tébolyogjunk létünk' örömtelen pusztáján, hogy a' megbomlott zsarnoki ész' öldöklőszereivel kegyetlenül gyilkoljuk egymást, 's elmüvelt vadságunk' tüzes viharában Shakespeare' Learjeként őrjöngjünk, 's haldoklásunk' jégvermében, 's al-

jas romlottságunk' mocsarában, a' szegény Tamásként fázzuk agyon magunkat. Büntetésül küldél reánk rettentő inséget, nyomort, bút, unalmat, gyötrelmes keservet, 's tömérdek névtelen fájdalmat, és mindenféle roszat, melly nagy mértékben haladja túl, üdvünk', örömeink' és jólétünk' piczinke pontját. Büntetésül küldél reánk általános testi lelki betegséget, kora kínos halált, 's meglátogatál a' még ennél is roszabb végtelen számu nyavalyákkal, mellyeknek még csak legkisebb magva sem rejtezék bennünk a' legrégibb ősember' létrejövésekor. De nem! Természet' istene, te mi roszat sem küldél reánk; te nem akarád, nem akarhatád, hogy az ember egész életén át, vagy csak legkisebbé is beteg legyen, hamar elvénüljön, és századon túl terjedhető életének első felében, borzasztó üvöltés és kínlódás közepett haljon meg; te nem akarád, hogy a' mindig egészséges és boldog vad állatnál, és növénynél silányabbak legyünk, 's roszabb élettel birjunk. Azonban igy lön. A' megszelidült ember tökéletlenebb a' féregnél, nyomorubb a' dudvánál, mert ez természet által rendelt pályakörét úgy tölti be mint kell és szükséges, de mi ellenkezőt cselekedve, polgárodásunk', finom müveltségünk' meleg üvegházában csak fájdalmas hervadásra virulunk fel. Mi hozók minmagunkra a' betegség' és romlás' vészeinek ördögét, és a' természet most már harmadszor nyujt nekünk se-

gédkezet e' szörnyeteg' meggyilkolására. A' pokolbeli tűz ellen ada legelőször büntetve javító vizözönt, később megindítá a' Jordán' keresztelő vizének jótékony tengerét, — de mind hiába! süker és haszon nélkül! És most megnyilnak a' gräfenbergi uj világ' életadó, bűn- és betegségirtó vizforrásai! 'S ha e' harmadik javító-szer sem használ, úgy oh természet, töröld el az egész emberiséget, hogy kitisztult, dögvésztelen örömvilágodban, bú és czél nélkül gyönyörködhessél!

Oh beh fáj mindenem! — pedig csak pár nappal ezelőtt a' fürdés által fölelevenitve, olly egészségesnek hivém magamat, mint minden ember, kinek teste' mélyében a' kórság' velőszivó vampyrja, mintegy észrevétlenül szendereg. — Mennyi seb rajtam! — Európai müveltségünk' gyönyörü üvegházi virágai; szörnyü álomüző fájdalmak ezek; de tűrök; mert életet reméllek általok, 's jól tudom, hogy e' kínokat halálos ágyamon kétszeresen kellett volna szenvednem. Oh ez a' Priesznitz csak úgy játszik a' halállal, mint más orvosok az élettel; valóban ő második alkotó-atyja a' megromlott embernek. Mit tehetünk mi arról, hogy apánk és anyánk' beteg véréből, gyöngén, nyomoruan jövünk e' világra, 's átkozott nevelési rendszerünk' spanyol-csizmájában, egészen elbénulunk! Mit tehetünk mi arról, hogy nevelőink, korunk és nemzetünk' vezetőinek, a' népoktatók' és leghiresebb reformatoraink'

egyedüli világ- és országboldogitó jelszava: a' szellemi és anyagi jólét, azaz: ész és pénz de semmi más! Miért nem hallunk már lángeszü bölcseinktől és törvényhozóinktól valahára illy forma eldöntő szózatot: ‚ember, nemzet és világ! — Nem lehet tagadni, te nyomoru, elégületlen, 's boldogtalan vagy! — Miért? mert a' természettől messze eltérvén, botor, fonákul használt elméddel, megrontád, beteggé tevéd léted' alapját, a' hús- és vérből álló testet, 's igy egyszersmind lelkedet és szivedet is. Ha tehát igazán akarsz boldogulni, örülni, 's a' sok halál és haldoklás után valódilag élni: a' legtermészetesebb gräfenbergi gyógymód, és életrend által irtsd ki magadból nyavalyáidat; 's készits, adj testednek olly erőt és egészséget, hogy elbirja a' belőle származó sziv és lélek' minden üdvös munkálatát; mert a' hibátlan, ép, egyiránt kimüvelt test és lélek' tökéletes öszhangzatából áll az egészség, melly nélkül boldogság soha nem volt és nem is leszen!' — Igy, igy uraim, és mi levesszük süvegeinket, és igaz szivből eredő éljen-eket fogunk kiáltani, mert az éljen-szó legnagyobb ellensége a' halálnak. Igaz, ti megtanittok bennünket, mint készitsük el lovainkat versenyfutásra, 's mint tegyük e' civilizált — 's azért beteg — barmokat jó előre erőssé, egészségessé, hogy velök nagy jutalmakat nyerjünk; de van-e köztetek csak egy is,

ki megtanitana bennünket lelkes állatokat, az erő és egészség' mikénti megszerzésére, hogy igy életpályánk' megfutására jól el lennénk készülve, 's legfőbb jutalmul nem pénzt, nem aranyat, hanem örömet és boldogságot nyernénk! — Igaz, ti azt mondjátok, hogy mi fiatal uj nemzedék, mi vagyunk a' haza' reményei és támoszlopai! Az istenért ne csufolódjatok! Nézzetek csak kiforditott beteg belsőmre, illyen most minden fiatal ember, — tele méreggel! Gyönyörü reménygallyak, mellyek ideje korán elszáradvák, 's a' romlás és halál' magvait viselik magokban, hogy a' jövő nemzedék' férges csiráit még nyomorúbbá tegyék. Azonban mi derék fiak vagyunk! rajta hát, házasodjunk, hogy a' rosz, semmire kellő világ annál hamarább érje el végromlását! — — Szörnyü az, mivé lettünk mi mindnyájan — megszelidült, elmüvelt lények! még csak gondolni és képzelni sem tudjuk már, minőnek kellene lenni a' valódi, egész embernek. — Én némileg sejtem, 's képzeletem' világában virulva él a' szent ideál; mert jól tudom, hogy kit a' természet erkölcsi erővel álda meg, annak kell minden élő lény közt legszebb-, legépebb-, legerősebbnek, 's legjobbnak lennie testileg is; — 's a' természet- és embernek nem volna egyéb czélja, mint e' testi lelki tökélyben gyönyörködnie, és boldogul élnie; és az embernek valóban nincs is egyéb czélja, hanem hogy mint a' virág, nemcsak ma-

ga, de az egész nagy kert' kiegészítésére, boldogitására, 's disze' fentartására, emelésére, egyszerü természeti állapotjával megegyező, valódi müveltsége által, teljesen kinyiljék, magasabb tulajdonainál fogva tökéletesen kifejlődjék, örüljön, viruljon, szeressen, mindig mosolyogjon, szóval legyen jó, igaz és szép! — vagy inkább vesszen vadságában, hogysem a' mi úri rendünk' ál- vagy félmüveltségének legveszélyesebb kinpadára jusson, vagy alsóbb osztályaink öntudatlan baromi tengődésében találja föl az emberi lét' koporsóját. Illy beteg alakok nincsenek az én tökéletes egészségünek képzelt világomban, melly talán még Mózes' időszámitása előtt létezett, vagy most hihetőleg valamelly csillagzatban valódilag létezik is. Az én egész embereimet, a' legtisztább soloni, homéri, shakespearei, rousseaui és priesznitzi ész' vegyitéke, a' legtisztább, legbecsületesebb, leglelkesebb, szokratesi, regulusi, washingtoni és priesznitzi sziv' egyesitett birása diszesitik. 'S mit szóljak a' test' durvább erejéről 's alakjáról? Az én képzelt világom' egész emberei, Herkuleszként győzik meg az oroszlánt, theseusi és akhilleszi ügyességgel vivják le az óriási szörnyeket; és a' hajdani patriarchák' két százados életkorát minden legkisebb fájdalom nélkül érik el; nincs görög vagy római szobor, melly izmos, szép termetü testalkatjokat felülmulná, nincs olly rubensi, raphaeli, vagy correggioi alak,

melly virágzó szépségöket, 's bőrük' ép vérszinét utolérné. Oh az én világomat nem pótolja ki a' müvészet' általó ideálja, mert az csupa valódiság, 's nincs szebb és jobb az igazi igaznál! — Boldog világom' legjobb köztársasági életét is leirnám magam elébe, ha nem tartanék attól, hogy talán még feketevérü betüim is megmosolyganák korunkon és emberein túlkalandozó képzeletimet. — Lebocsátkozom hát álom- és kórvilágunk' sötét völgyébe, 's bár mennyiszer tekintsek végig történetünk' roppant mezején, Ádámtól, — vagy inkább Mózestól — egész a' legujabb korig, egyetlen egy népcsoportot, vagy nemzetet sem találok, melly a' kivánatom szerinti tökéletes testi lelki egészséggel, 's valódi anyagi és szellemi jóléttel dicsekhetnék, vagy valaha birt volna. Még a' nálunknál testileg lelkileg épebb, 's boldogabb görögök és rómaiak' egyes korszakai mutatják némileg, hogy igazságos követelésem nem a' képtelenségek' ábrándos honába tartozik. Mi ujabb kor' hitvány szülöttei, már csak csupa hús nélküli szellemek vagyunk ez árnyékvilágban; polgárosodott nemzeteink a' görög és római müveltség' silány, utánzó majmai, 's minden európai ország ama két erős és harczos nép' katonakórházát képezi. Tulságos szellemiségünk, 's tulzott anyagiságunk' két ellenkező hada által emésztők fel minmagunkat. Épen az a' baj, hogy bolond elménk a' szegény elhanyaglott test' min-

den tulajdonát, veleszületett sarkalatos jogait elrabolá, vagy lelánczolá, 's a' hús' igazait bitorló szellem mégis sovány, tehetlen, beteg, mintha rablási vétkeért kellene bünhödnie. Eleinte hát az igy vétkező lélek tette a' testet beteggé, később ennek kórsága fertőzé meg a' szellemet, 's most a' test és lélek' igen elterjedt, szörnyü nyavalyái kölcsönösen hatnak egymásra, 's vég nélkül öldöklik a' haladás helyett, mindinkább hanyatló emberiséget.

Világunk' e' végromláshoz közelgő, leirhatlan roszaságú állapotában, elkerülhetlen szükségünk van egy megváltóra, ki a' bűnök' sátánját széttiporja, 's mit Herkulesz a' világ' fiatalabb idejében, mint gyermek látszatosan véghezvitt, a' betegségek' kigyóját, öregségünk' megifjusitása végett, most már érettebb férfikorában valódilag megölje. E' mindenek közt legnagyobb életkérdés' megfejtését Priesznitzre bizá a' sors; — hisz e benne az emberiség vagy nem? — már ez nem az ő dolga. Elég az hozzá: Priesznitz uj világának földén a' közűlünk rég kiszoritott természeti egyszerüség és az erény' csirái fejledeznek; szabad lég csak itt található, a' kórlélek- és test' bilincsei közt raboskodó emberiség' számára; ez uj világ' tűz-eleme nem hervasztja el létünk' virányát, de inkább mérséklett hevével fölemelni kinálkozik bennünk a' lenyomott élet- és tetterőt, 's magas lelkesedést

gyujtani minden szép, jó és igaz iránt; uj világ az, mellynek vize hatalmasabb az özönvíznél, mert ez halált, Gräfenbergé életet ád. — Jól mondá Osvát barátom, hogy Priesznitz rendkivüli tapasztalásai által, a' lehető legnagyobb tökélyre vivé az orvoslat' gyakorlatát; jól mondá, hogy a' mester' nyomain fognak támadhatni őt híven utánzó nagy talentumok, de nálánál, az eredeti lángeszünél, jobban és biztosabban, soha senki sem fog gyógyitani; követői és utódai' számára a' természeti gyógymód' javitása körül, egyetlen egy dicsőség maradt fen: azt külsőleg (mechanikailag) kényelmesebbé, türhetőbbé tenni, 's a' hozzá tartozó életrendet némileg tökéletesiteni. — Azonban Priesznitz nem egyesek', hanem az egész emberiség' orvosa; ő nem iskola-tudós doctor, hanem csak a' lélek és sziv' legnemesebb tulajdonaival megáldott, egyszerü, természetes ember, kinek nincs párja széles e' világon! Ő soha nem tanult a' mi könyveinkből, — olvasni és irni egy betüt sem tud. — Hogy lehetne hát nagy ember, mi több, nagy gyógyász? — zúg a' régi világ, — nem is vévén észre, hogy ki az élő természet' roppant könyvének tanulását tökéletesen bevégezé, annak a' mi életölő holt betüinkre nincs szüksége. Mit is tanulhatna Priesznitz tőlünk ész- és szivbeteg bölcsektől; ha ő könyveinket bútta volna, az volna most, mi már régóta mink vagyunk — t. i.

sok üres semmi, vagy minden betegség' raktára. A' lángész nem tanul, hanem tanit; nem olvas hanem olvastatik, mint Priesznitz a' tömérdek dicsőitő könyvekben.. A' gräfenbergi bölcs' tudománya csupa élet, csupa való — a' mienk csupa halál, merő álom. Ha ezen állitásim' igazsága felől meg akarnám győzni embertársaimat, nem irnék nekik, — mert a' homályos, hazug könyveknek nem hinni, igen okos divattá vált, — hanem küldeném őket egyenesen Gräfenbergre, a' beteg Europa' lazaretumába, a' legnagyobb szenvedések' kalváriahegyére, bünbánó búcsujáróink' szent kútjához, küldeném, hogy önmagokon tapasztalván Priesznitz' tetteinek valódiságát, 's gyógymódja' fényes eredményeit, könyv nélkül tanuljanak hinni és bizni a' gyógyitóban. A' kényelmes, irigykedő világ csak rágalmazni és ámitani tud! — Priesznitzről előitélet 's elfogultság nélkül csak az beszélhet, ki a' halál' küzdelmeit elmulni érezé az ő életadó kezei közt, 's ki a' világ' romlottságából Gräfenbergre is hozott magával legalább némileg tiszta itéletet és szivet. — — — Bejártam a' nagy világot, 's ismerek mindenféle árnyéklatú jó- nagynak, bölcs- és dicsőnek tartott embert, — de ollyanra mint Priesznitz, soha és sehol nem akadtam. Még csak sejteni, csak álmodni sem merém, hogy köztünk illy tökéletes ember létezhessék. Priesznitz a' legmagasabb értelmi és erkölcsi harmonia' példánya, élő jelké-

pe. Én nem irok e' világnak, de a' kötelesség' teljesitésének jó érzete száll meg, és szinte örülök elismerő igaz-szólásomon, hacsak enmagamnak is meggyónom, hogy Priesznitzben minden szép, jó és nemes tulajdon nagyszerüen egyesül, sőt úgy szólván tökélyesebb, tisztább alakban tünik elő, mint az övével ellenkező világ' embereiben. Ő a' legnagyobb mértékben birja a' valódi bölcseség, 's a' nem affectált, öntudatlan lángész' kellékeit, teremtő-erejét: a' legnagyobb mértékben jószivü, szelid, kedves, de azért komoly, szigorú, férfias, igénytelen, szerény, igaz, őszinte, de soha nem durva, a' 19-ik században egy minden önzés, 's ebből eredő bűnös szenvedély nélküli ember, örökké derült kedélyü, józan, becsületes, nyugodt, egyszerü és természetes, 's a' mi legfőbb, ez' erényeit nyilvános életében csak úgy mint magános házi viszonyai közt, kevés szavaiban, de annál több tettében, mindenütt és mindig híven, következetesen megtartja; és nincs érdek, a'mi őt tökélyeinek nyugalmában megzavarná, az ő egész egységét kétfelé osztaná, 's mindig ünnepies magaviseletére a' hétköznapiság' szennyes ruháját öltené. Ollyan ő mint egy fenekig átlátszó, tiszta, életadó bérczforrás, mellyből egy, akadályt nem ismerő, 's egyiránt előre törekvő lármátlan folyam ered ki, ollyan ő mint a' gräfenbergi egyenes fenyü, melly örökzöldjét télen nyáron megtartja. Mondd Priesznitznek na-

gyitva 's dicsekedve, hogy vizgyógymódja egész világon elterjedt, vagy emlitsd szomorú arczczal, hogy csak itt Gräfenberg' kis zugában fog elenyészni; rágalmazza bár őt az egész világ, vagy dicsőitse ünnepek, könyvek 's magyar-emelte vas-oroszlán-szobor által, fogja őt karon az austriai vagy porosz uralkodó ház' herczege, vagy a' legrongyosabb siléziai koldus, 's jótéteményeiért dijazd őt ezer forinttal vagy jó szóval — az neki mindegy, ő mindig az egyformán nyugodt, igénytelen, hiutlan, egyszerü Priesznitz marad, 's háborithatlan léptekkel halad különös útu pályáján. Az ő legfőbb üdve ama' dicső és magas önérzetben öszpontosúl: hogy mindig csak jót teszen, 's roszat soha; 's gyermeki ártatlanságában talán egyébnek nem is örül, mint ama boldogitó öntudatnak, miszerint 10 épületében ő a' szives, jótévő házigazda, ki Europa' legbetegebb zarándokait is befogadja hajlokába, 's az egészség' és élet' tápjaival vendégli meg; 's milly jól esik neki, fölelevenitett kórvendéginek közörömében 's fájdalmában részvevő kebellel osztozni, 's körötte hemzsegő földieivel, rokonival, 's kedves pórnépével, annyi jót, annyi boldogitót tenni, eszközleni. Ő talán nem is gyanitja saját nagyságát, Europa-szerte harsogó hirnevét nem tudja — úgy mint mi — hogy Gräfenberg' a' természet' legdicsőbb temploma, a' gyönge Europa' legderekabb erőssége, egy bűneinket rejtő uj pandora-

szelencze, mellynek titoktartó hideg vas-zára, 's reménye, hite, és szeretete maga Priesznitz; vajjon tudja-e, hogy Gräfenberg, romlottságunk' zajló tengerén egy fénytorony, mellynek világa ő maga, mellynél a' legdúltabb, töredezett élethajók kötnek ki, 's mellynek nem látása miatt majd mindnyájan hajótörést szenvednek; 's vajjon észreveszi-e, hogy uj világában minden ember, minden tárgy csak miatta mozog és él, hogy Gräfenberg' anyavárosát, Freywaldaut—mint Amphion Thebét — egészen ő építi föl, 's napról napra gazdagítja, emeli; sőt legnagyobb hazafisága abban áll, miszerint a' rég' 's tán örökké éjeli homályban borongott kis Silézia' egére, fényes tettei által hajnali derűt hoza; 's elvégre, ugyan tudja-e ő világosan, hogy természetes gyógymódja és életrendje mindent magában foglal a' közboldogság' és jólét' megalapitására?! Priesznitznek minden hibája az, hogy korunk' 's embereink' irányában igen-igen bölcs és jó; 's ezt is csak azért lehet hibának mondani, mert valami okos és rosz ember az uj gyógymóddal olly lármát tudna ütni, hogy egy pár év alatt hire sem volna a' méreg drága orvosok- és gyógyszertáraknak; mert az ember, azt, a' mie nincs, tehát az egészséget és életet, minden közt legjobban szereti. De ha illy furfangos zajcsináló volna Priesznitz, úgy nem volna az, a' mi. Igazán, korunkban eltéved az ember, 's nem tudja elhatározni, mi czélirányo-

sabb, jónak-e vagy rosznak, bölcsnek-e vagy okos-bolondnak lenni. Priesznitz' személyessége vetélkedik ügye' nagyságával, 's beszéljenek bár mit, örökké igaz lesz az, hogy az ő gyógymódjánál és életrendjénél gyökeresebb javító szer a' beteg emberiség' számára soha nem volt, jelenleg sincs, és soha sem is lészen. Hiába szónoklunk a' politicai pályán e' legéletbevágóbb ügy helyett, jótékony egyesületek, intézetek' alapitásáról, szegényi törvényekről, népnevelésről 'stb.; hiába boszantanak bennünket homályos, mély, hazug zagyvalékaikkal a' Kantok, Hegelek; hasztalan ügyekszenek minket földeriteni, vigasztalni; Hugo Victor, Lamartine, Bulwer, Uhland, Vörösmarty, Jósika,— La Roche, Seydelman, Rachel; — — Liszt, Ole Bull, Donizetti, — Grisi, Moriani, Lablache, — Vernet Horacz és Marko, — Thorwaldsen és Schwanthaler, — Taglioni és Elszler Fanny, — sőt még Philippe is, hasztalanúl törekszenek müvészi és büvészi csinálmányaikkal unalmunkat elűzni, fájdalmainkat enyhiteni 's elaltatni. . Mind hiába! Mig máj- vagy gyomorbeteg nagyaink, reformatoraink nem ott kezdik a' javitást, hol kell, t. i. Priesznitz' nyomain, a' test, 's ez által a' lélek' gyöngesége — 's betegségeinek öszhangzatos kigyógyitásánál, addig nincs üdv, nincs elégedés, 's a' test miatt kór lélek, 's a' lélek miatt beteg test, — nyögni fog a' nyomor és inség' súlya alatt! —

Himér olly hangosan kiáltá ez' utóbbi szavakat, hogy álmából fölvert szolgája ijedve futa ki a' mellékszobából; — és szent isten mit kell látni a' hű Jakabnak! Ura eszméletlenül fekszik a' földön hosszant elterülve, felfordított asztal és székek 's széjjelszórt papirdarabok közepett. — ‚Ejnye, ejnye — mormogá a' Himért ágyra emelő Jakab— az én uram, fájdalmas sebei miatt, ismét nem aludt, és most magán kivül van! hogy vinné az ördög ezt a' békáknak való vizvilágot, hogy vinné az ördög azt a' minket csaló, német doctort, vagy inkább hozná most ide!' 'S a' meghivott Prieszniz csakhamar Himér' ágyánál terme, 's nem is gondolá, hogy nedves lepedők-, 's fürösztgetéssel enyhitett betege' lázrohamát, az ő személye okozta. Másnap reggel a' porosz udvar' egyik főherczege jött a' neissei táborozásból Prieszniz' látogatására, ki még akkor szürke paripáj[illegible]ent, Freywaldau' városában tanyázó szenv[illegible]ői közt sürgölődék. Fent Gräfenbergen a' porosz betegek már aggódva várák az ő főherczegöket olly sokáig vártató paraszt-orvost; de ez, bár jól tudá nagy uri vendége' megérkeztét, szokott kényelemmel 's időben lovagolt-fel udvarába, 's még ugyanitt először Himért is meglátogatá, 's úgy ment a' nyájas főherczeg' egyszerű, férfias fogadására. Mert Prieszniz először kötelességét teljesíti, 's azután lát kisebb dolgai után; azonban a' szűkkeblű poroszok egy hétig szidák a'

genialis gorombaságú Priesznitzet, melly czímmel őt nem régiben, épen nem genialiter tisztelé meg egy magyar iró. Oh hamarkodó itélet, oh európai ismeretlenség!

V.

Még tél boritá Gräfenberg' bérczeit, de már a' tökéletes egészségre virult Dsiekonszky Vanda, magán viselé 's mintegy előre meghozá a' jövő tavasz' minden bájait és örömét; őt látva Gräfenberg' valamennyi betege hamarább gyógyult mint különben; csak rá nézni is kéj 's élemény vala, bírni őt! — bár csak néhány perczig is — több volna, mint egyszerre tiz-husz boldog életben részesülni. Milly szép ő! — gondolá Himér — milly dicső igy a' testi lelki egészség' legmagasabb fokán, valódi Venusz, Hygaea és Minerva egy személyben! oh milly tökéletes ő a' túlvilági szellemként feltünő, 's őszi virágként hervadó Ilmához képest, ki velem egyesülvén, csak nyomorék magzatokat szült volna a' polgári társaságnak, 's engem egész éltemen át gyötrendett betegségivel. — Vanda lesz házam-

és hazámnak legszebb, legjobb, 's legépebb asszonya!

Február' végén Himér mosolygó arczczal jelenté Priesznitznek, hogy sebei tökéletesen begyógyulvák, 's most már egészen jól érezi magát. — Nincs önnek semmi fájdalma? — kérdé Priesznitz olly átható, éles tekintettel, hogy Himérből a' még testében maradt kisebb nyavalyarész, mintegy megrezzenve 's önkénytesen felelé: ‚még ballábomban néha-néha hasogatást érezek, de nem nagyot; aztán ha honn fürdeni fogok, hiszem hogy végképen elmulik. Látja édes Priesznitz, ön' Gräfenbergje engem kétszeresen boldogít; ön' házából viszem haza nőmet — Dsiekonszky Vandát.' — „Ő már egészséges," — szóla Priesznitz szokott nyugalommal. — ‚És milly ép! már most nincs egyéb hátra mint egyenesen haza menni.' — „De ön — még ne menjen." — ‚Miért?' — „A' tavaszt be kellene várni; ön már rég nem zuhanyolt, 's ki tudja mik nem jöhetnek még elő." — ‚Semmi semmi! — kiálta Himér — hisz' úgy érzem magam, mintha ma születtem volna, 's önt, kedves, jó Priesznitz, apámnak tekintem!' — 'S Himér az öröm és hála' legforróbb jeleivel ölelé a' hideg mestert, mint felharapózó láng a' magas, egyenes, fehér márvány oszlopot Diana' ephesusi égő templomában. Himér még sokat beszélt Priesznitznek, de ez többé egy szót sem

intéze hozzá, vagy legfölebb sebesen bizonyító fejbillentései mellett, szokott gyakori ühü-jével válaszolt; azonban némi fájdalommal mondá magának: mérthogy még legkedvesebb betegeim is időnek előtte hagyják el házamat, 's gyökeresen sehogy nem akarnak kigyógyulni? Hisz 10 — 20 évig hordják magokban a' legrettentőbb nyavalyákat, de annyi hónapig kinek sincs kedve magát gyógyítani. Valóban ezek az emberek javíthatlanok.

Himér jól értvén Priesznitz' egy két szavát, és sokat jelentő arczmozdulatait, kérve kérte Vandát, venné rá néniképét, hogy Priesznitz és saját megnyugtatása végett, maradjanak még egy pár hétig az intézetben. — ‚Ah, az nem lehet — megjegyzé Vanda — néném igen siet, ő előkelő dáma, 's lengyelhoni magas köreink már is epedve várnak reá. 'S milly bohó az a' Priesznitz, hisz' lelkem, életem, úgy nézesz ki, mintha magad lennél az egészség' istene!' — És a' szépség' istenasszonya aggódó ifját hullámzó kebléhez szorítá, 's csókjainak ingerlő lángjával 's fűszerével boritá el, mit Himér önkénytelenül de egész odaolvadással viszonzott a' tavasz' legbájosabb hölgyének hajnalarczán. ‚Nos Himér — szóla Vanda gyönyör közt elnémult ifjához, — hát azt akarod, hogy nénémmel menjek vissza a' nekem puszta lengyel hazába? — Jó —' 's itt szavai' folyását sűrü könyzápora akasztá-el.

Nem, kell mondanunk, mit válaszolt a' szenvedélyes Himér; elég az hozzá, kezébe tollat vőn, 's bizonyos előkészületek' eszközlése végett, sietve irt Budapestre, az ő kedves Osvátjához. 'S marczius 8-kán, Priesznitz legnagyobb uj épülete előtt, ebéd után, egy csoport régi tapasztalt beteg, a' külföldről átcsempészett dohány' illatos füstje mellett, illyformán beszéle egymás között: —, Tehát a' boldog pár ma reggel csakugyan elutazott; — jó szerencsét nekik; — furcsa egy nőszemély volt az a' lengyel Cleopatra; — — — bizony nem rosz volna vele eljárni a' fris polonaist; — nekem ugyan feleségül nem kellene, kaczér, tetszelősködő, felrerugó asszony lesz belőle, 's már itt is sok furcsát beszéltek felőle; — rágalom, hazugság! mindent is kikoholnak ezen a' Gräfenbergen, a' mi lengyel hölgyeink erényesek szoktak lenni; — jó jó, de van-e esze annak a' fiatal embernek, hogy egészen ismeretlen és vagyontalan nőt vesz-el; — mind semmi csak már tökéletes egészséggel ment volna haza; de nekem még négy nappal ezelőtt panaszkodék; — kutya baja, akkor se volt baja, mikor ide jött, micsoda betegség az, az enyémhez képest; — — bizony csak lassan megy ez a' vizcura; — hja, ja, — igy megy az egész világ!! —

VI.

Himér ékes menyasszonyát a' budai várkápolna' oltárához épen tavasz első napján vezeté, mintha eddigi élte' hosszu, rideg telét, egy szebb, boldogabb időszakkal akarná felváltani. Az uj pár' üdvöröme, hévben, virágzásban, kéj- és mindenben felülmulni látszék a' még fejletlen tavaszét. Vanda csak egy csupa mulatság közt lefolyt köznapját sem cserélné föl az emberi boldogság' valamennyi ünnepeivel; Himér csak egy ébren töltött szerelmi éjfelét sem adná az ifju halottak 's az alvók' millióinak legüdvösebb álmaiért. — De a' sors is rejt keblében némi emberi szenvedélyt; irigyleni kezdé a' két boldog' földön túl csapongó örömét, 's roppant gépezetének ama kis kerekét, mellyen Himér és Vanda' élete fölfelé emelkedék, lassanként fokozatos visszahanyatlásra alkalmazá.

Még alig léptek házas éltök' negyedik hetébe, 's im a' szende, szelid, igénytelen, szép és müvelt lelkű Vanda, férjével 's az egész házzal néppel széltiben pöröl, veszekszik, halkufárként szitkolódik, szeszélye' szilaj játékát mindennel féktelenül űzi, a' hona' földéről tövestől kisza-

kasztott szép virágszál, roszasága, durva müveletlensége göröngyeit szemlátomást, 's minduntalan hullatja magáról, a' legfőbb rangu nők' szükségeit, 's fényüzési czikkeit — mind a' mellett is hogy a' házhoz egy fillért sem hoza, — fenhangon követeli, dúl, fúl, mérgelődik, 's derék férjét, minden ok nélkül boszantja, keseríti. — Ej ej, — gondolá Himér, még is csak különös rejtély az asszony, ha ezt elébb tudom, — de nem! nem! mind ez csak nyugalommal kiirtható szeszély; — én szépen bánom vele, kielégitem minden kivánatát, 's lehetetlen magába nem térnie!

Aprilis' vége felé, szinház után estelizés közben Vanda a' méltatlan guny' szivmetsző ördögi hangján ekként szólitá meg a' kissé komoly arczu Himért. ‚Mi baj megint drága, kedves férjem uram? Hm, hm, már néhány nap óta úgy felduzzasztjuk orrunkat, mintha az egykor istenlett szép lengyel nő többé nem tetszenék; bizony pedig a' híres pesti szépségek igen eltünnek mellettünk, 's bár mellyik magyar mágnás szerencsének tartaná személyünk' birását.... Mi ugyan hamar meguntuk egymást!' — — „Nem, nem! – szóla Himér illő nyugalommal — de isten a' megmondhatója, magam se' tudom mi baj háborít, — sok mindenféle; — úgy érzem mintha valami hiányzanék nekem ezen a' Pesten, oh itt nincs Gräfenberg, nincs mellettem az uj világ' vezére, Priesznitz, az annyira megszokott kedves élettárgyak. Szegény

fővárosunk nem bir a' legszükségesebb két éltető elemmel; nincs fris lége, nincs jó vize, nincs egy zöld pontja, nincs egy parányi füves vagy fás helye, hol a' természetet csak némileg is föllelhetném. Mondom nincs semmie, de semmie!" — „Hát én nem vagyok-e mindened?" — ‚Ah Vanda, mindenem lehetsz, vagy semmitőm, 's reméllem hajlani fogsz legfontosabb kérelmemre. Kedves egyetlenem, hagyjuk itt a' halál' tanyáját, menjünk lakni falusi jószágomra!' — „Pokolba! elment-e eszed? én és falura! én, ki gyermekkorom óta Párist és Varsót lakám! Talán azt akarnád hogy zsivány parasztjaitok közt egészen elvaduljak. Menj ha tetszik, én soha nem megyek!" — ‚Csillapulj angyalom, hisz csak nyáron át maradnánk kün, télre mindig bejönnénk; sőt ha akarod őszre is tavaszra is.' — „Nem nem! én egy tapot se' megyek, itt maradok! — sőt készebb lennék ——" — ‚Elválni, úgy-e szörnyeteg?!' — Vanda mérgében sirásra fakadt, Himér fölindult kebellel, 's pirult arczczal siete szobájába, hol házi barátja, Osvát, nyugalommal olvasgatá a' bajor udvar által Gräfenbergre küldött Schnitzlein doctor' illy czimű derék könyvét: ‚Észrevételek, tapasztalatok, és ezek' eredményei a' vizgyógytan' tudományos megalapításához'; — mert ő a' következő hónap' elején szinte a' gräfenbergi orvosi egyetemre készült. ‚Gondold-meg, — szóla Himér beléptekor — ez az

asszony engem megöl! egész ördöggé vált! — csak képzeld, még falura sem akar velem jőni!" — „Úgy kell, minek házasodál!" — „De tudom én mi az ő baja, tudom én miért szereti ő annyira ezt a' poros Pestet; láttam a' szinházban, láttam, mint kaczérkodik ifjainkkal, — bizonyosan másba szeretett; — de majd megtanitom én a' vyperát!" — Erre az ajtónál hallgatózott Vanda fúriaként rohant be, 's egyenesen férjének tartott, mintha szemeit akarná kivájni; azonban Osvát megfogá karját, kivezeté a' szobából, 's az ebédlő' pamlagára ezen szavakkal ülteté: „Hát az asszony örökké csak boszantani fogja derék, jó férjét?! — Ne merjen mocczanni! — pfui! szégyelje magát hálátlan teremtés!" — Vanda kővé merevült, egy perczig villámkint érzé átfutni lelkén a' hatalmas házi barát' szavainak pirító valódiságát; de dühében még is el kellett ájulnia.

Május' első napján estvefelé Himér és neje látogatóból térének haza. Vanda épen olly gyönyörüen néze ki diszruhájában, 's derűs arczával, mint összekelésök' örömünnepén. Himér elragadva kulcsolá őt ölébe, 's a' pillanatnyi kéjmámor' élvezete által szerelmében ismét istenülve érezé magát. „Oh nő — kiálta föl Himér a' legszebb budapesti asszony' keblének pihenésül használt fehér bársony-párnáin, mint lágyan zugó szélvész a' tenger' zajongni kezdő hullámai közt, — oh nő, ha te olly jó volnál, mint szép vagy, — mennyire

boldogitanál!“ — Vanda' szemébe köny lopá magát, köny, üdvözitőbb, hóditóbb 's csalfább a' világ' minden vizénél, 's a' női szendeség' leggyöngédebb bájával borult férje' nyakába. Nincs győzelmesebb fegyver a' szép asszony' bünbánó 's egyszersmind engesztelő pillanatánál, kivált ha azt ravaszul, 's kedvező alkalomkor használja. Ha az édeni első némber, miután a' tiltott gyümölcsöt leszakasztá, csábitó ördögére olly igéző bájjal nézett volna, mint most Himérre Vanda: az elbüvölt sátán bizonyosan visszavevé tőle kárhozatunk' almáját. ‚Ne sírj angyalom — szóla Himér a' szánat és megindulás' mély érzetével — én feledek mindent, csak ne lássam égető könnyedet.‘ — „Oh Himér, te gyakorta igaztalan szempontból itéled meg a' gyönge nőt. De most már ideje, — tovább lehetlen — tovább nem hallgathatom el látszatos roszaságom' okát. Halld Himér és szánj engemet! — Házi barátod Osvát az üldöző, ingerlő tigris, ki engem még irántad is kigyóvá változtatott. Gondold meg férjem, ez az ember egész a' dühödésig szerelmes belém, ha honn nem vagy, előmbe térdel, lábamat csókolja, sír és rimánkodik . . . sőt volt idő, midőn ágyadat erővel meg akará fertőzni! . . . Légy csak csendesen! . . . Én őt megannyiszor határozottan visszautasitám; de elárulni mindeddig nem merém, mert tudod minő az asszony, — szántam benne a' tőled függő szegény koldust, — és téged sem akarálak

megháboritani boldognak vélt baráti érzelmedben; — én a' legnagyobb áldozattal tűrtem, szenvedtem, 's csoda-e, ha ollykor az elfojtott búbánat harag- 's boszúra gyúlt ki keblemen. Oh Himérem, engedj meg, hogy annyiszor keseritélek, 's ha mindig angyalnak kivánsz látni: távolitsd őt el körünkből, 's én ismét, mint Gräfenbergben, csak az örömhozó Vanda leszek.' — E' remekül elszavalt női beszéd talán kelletén túl is megtevé hatását; mert Himér mindjárt fölindulása' első perczeiben a' szegény Osvátot kutyaként rugdosá ki házából, a' helyett, hogy igérete szerint egy hét mulva Gräfenbergre küldené.

Himér, neje' makacssága miatt nem mehetvén falura, május' elején honn kezdé folytatni a' gräfenbergi vizgyógyot; 's a' mindennapi fürdésnek olly nagy sükere lön, hogy kis idő alatt csontjaiban fájdalmakat kapott, 's a' még testében maradt betegség' tartalék-serege, több kelevényben mutatkozék, 's Priesznitz' aggodalma teljesülve lön. Jaj nekem — végem van! — gondolá Himér, tehát még most sem vagyok egészséges? Oh de hogy' is lehetnék Pest' és nőm' méreglehellete közt! — ‚Asszony — szóla fenhangon — készülj! holnap után Gräfenbergre megyünk, 's ott maradunk, mig egészen ki nem gyógyulok.' — „Oh csak tessék, tessék — de a' comédia nálam nélkül fog végbe menni. Értjük? Én Pestet el nem hagyom!" — ‚De én úgy akarom 's úgy

lesz! — Vanda, az istenért légy igazságos. Hát nem egyedül miattad hagyám-e abba a' gräfenbergi vizgyógyot, midőn már a' végczélhoz igen közel valék. Oh asszony, te kigyógyultál, de csak azért, hogy engem örökös, javulhathatlan beteggé tégy!" — „De látd férjem, én meg nem foghatom, miért ne gyógyithatnád magadat vizzel itt Pesten is?!" — „Mert Pest nem Gräfenberg. De mit fogok itt rimánkodni egy kegyemből élő aszszonynak! Én megyek Priesznitzhez, maradj itt, ha tetszik!" — Azonban Himér nem ment, mivel Vandát félté magára hagyni, 's komoly, levert lélekkel burkoltatá magát az izzasztó pokróczba.

Már junius' vége felé, a' szorgalommal vitt izzadás és élendrend' következtében, tünedezni kezdtek Himér' sebei; azonban hihetőleg neje' gyakori, haragra ingerlő boszantásai miatt, ideg-lázba esett. Himér első lázrohama' elmultával, egy, neje által rendelt allopatha orvost pillantván meg ágyánál, nagyot kiálta, felugrék helyéből, 's a' megszeppent doctor urat kirántott bottőrével űzte ki házából. Jaj neki, mi tévő legyen! — Priesznitz nélkül a' méregkeverők' kezében el kell vesznie! — de készebb meghalni, semhogy testét ujra orvossággal mérgezze el! Szörnyü helyzet! — Másnap a' láz ismét rájöve, 's föleszméltekor mit kell tapasztalnia! Mindenfelől körülövezve orvosságos üvegekkel, mellyeket gondatlan neje az orvos' rendelete szerint feledé eldugni, 's Himér

meg lön győződve, hogy öntudatlan lázrohamának ideje alatt egészen bemérgezék. Azért hát mindaddig becsukott szobában tartózkodék, 's nyakra főre fürészté magát, mig a' természet nem segite rajta. 'S a' mint föllábbadása után neje észrevevé, hogy Gräfenbergre utazása szándokát, sehogy nem lehet megsemmiteni, elvégre ajánlkozék neki utitársúl 's ápolóul, de csak olly föltétel alatt, ha még legalább is egy hónapot vár; hisz addig — gondolá — rendes élet mellett honn is ki fog gyógyulni, 's különben is csak néhány seb van még testén. — Himér engedett; azonban testi lelki kórságának üldöző réme, Priesznitz' fölhivó szelleme minden gondolatát 's érzetét Silézia' bérczei felé irányozá, szóval, ő egészen Gräfenberg' betege lön, noha szerelmi ismeretsége miatt e' helyt már egy izben meghalálozott. 'S mégis milly mennyországot igérő öröm lelkesité, hogy pár nap mulva ismét szeretett uj világa' tengerére száll.

Julius' közepe' táján egy szőke ifju lépett Himér' szobájába, illy tartalmu levelet adván kezébe: — — — ‚Uram! — Én irok, ki önt egy évvel ezelőtt, hosszan tartott, nagy csalódásaiból fölébresztém; most másodszor jövök felrázni önt jó és rosz, szép és rút álmaiból. A' napokban ezen, itt tanuló gallicziai ifjuval ismerkedém meg, ki levelemet önnek személyesen adja át, 's tőle történetesen a' következőket tanulám. — Vanda

nem magas születésü varsói lengyel nő, hanem csak egy gallicziai korcsmáros — ezen ifju' közel rokonának — szökevény leánya. Már három év óta titkos szeretője bizonyos nagy tekintetü pesti urnak, ki — mellékesen mondva — már ön' lakában is számtalanszor kéjelgett a' szép Vandával, 's ki gazdag, de fösvény létére, igen örül, hogy kedvesét más tartja. — Ön rosz neje' csalfa hazugságainak hitelt adva, engem a' legméltatlanabb 's gyalázóbb módon vert ki házából; én Vandát soh'sem szeretém, sőt gyülöltem, mivel ön' egészségét 's üdvét elrabolá, 's minthogy gyakran szigorú dorgálással feddém meg, ellenséges üldözőm lett, 's boszúja szörnyen sikerült. Vanda mindent fog tagadni; de ezen gallicziai ifju élő bizonyság . . . Ön gyógyithatlan beteg . . . lőjje magát főbe . . . vagy hogy tűz helyett még is csak viz által gyógyuljon ki, ugorjék a' Dunába. — De nem! — ha lehet, tegyen jobbat; kisértse meg Gräfenberget még egyszer és utójára . . . . . E' szavakkal akarám zárni levelemet, de hijában, nem tehetem . . . Oh én képzelhetlen nagy nyomorban sinlődöm; lelkem' szenvedései testemre is át kezdenek hatni, hisz' az istenért! sem az elsőbbinek sem az utóbbinak nem tudok honnét eledelt, tápot szerzeni. Jaj annak, ki becsületes szivvel születik a' világra, 's tudja, hogy tud valamit! — Napról napra fogyok, vénülök; meg kell égnem pusztaságom' forró homokán....

Gräfenberg' vizét szomjazom! — Himér, Himér, ne haragudjék, hogy nevén szólitom, — könyező szemekkel irom e' sorokat, — mintha még e' forró viz is a' hideg után sovárogna, — Himér, ha maradt még egy emberi vonás lelke' mélyében, segitsen ki végső inségemből. Nyujtson alamizsnát. Nem magam, — de a' velünk együtt szenvedő emberiség' számára koldulok. Egyedül miattam ne haragudjék ön az egész világra. — Tartsa meg ön szent fogadását; adjon csak annyi pénzt, hogy Gräfenbergig legyen mivel utaznom, itt aztán a' vizgyógy' ügye mellett annyira buzgó hazánkfia, báró W..... 's a' többi magyarok talán segiteni fognak, sőt a' mennyire Priesznitz' irántami bizalmát ismerem, ő sem hagy elvesznem, csakhogy az uj világban czélbavett tanulási pályámat tökéletesen bevégezhessem. Ember, még egyszer kiáltom neked: segits! — — különben mindennek vége.....Osvát m. k.'

Az eleinte eszméletében megzavart Himér csak másodszori olvasásra hitt e' levél' betüinek, és szörnyü ébredése közt nem tudá kit szánjon inkább; magát-e, vagy — a' nálánál mégis gazdagabb, szegény Osvátot. — 'S miután a' gallicziai ifjuval, arcza' verejtékét törölgetve, valami fontos dolgok felől sok ideig 's titkosan suttogott, igy végzé bágyadt hangu beszédét: ‚Mondja meg ön Osvátnak, hogy mahoz egy hétre jókor reggel a' gőzhajó' kikötőjénél legyen; — ő velem

jön Gräfenbergre. Addig is itt adok 10 aranyat... sziveskedjék nekie átadni; ön pedig fontos felfödözéseért fogadja el köszönetemet, 's im ezen pénzes tárczát.“

A' levél' vétele után rémitő gondolatok villantak át Himér' borús lelkén; de neje iránt, mint egy kirablott omladozó ház, egészen néma vala; mert attól tartott, hogy ha csak egy szót is tudat vele, a' szép Vanda ellenállhatlan bájaival ismét kiengesztelné őt, — és ezt soha többé! —

VII.

Julius' 18-kán a' nagy piacz' tágas terén, egy mély gondolatokba merült fiatal férfiu, olly lassan lépdegelt, mint ha lelki testi betegségének súlya alatt sebesebben nem is tudna járni. Elérvén a' középen álló ormótlan lámpát, földre szegzett szemeit egy, lábainál összeroskadt nő' sikoltása emelé föl. E' feltünő jelenetre három bérkocsi robogott melléjök, de a' nő csak egyen viteték haza, ugyanazon piacz' valamellyik épületébe. — Alig lehetne meghatározni, vajjon Himért lepé-e meg

inkább e' véletlen találkozás, vagy Ilmát, ki hosszas fekvő betegsége után ma sétált ki legelőször a' szabadba. Mindketten föltámadt síri szellemül tekinték egymást, 's az illy ünnepélyes túlvilági jelenet, — kivált Himér' mostani lélek-állapotjában, — nagy hatással szokott működni. — Az ájult Ilmát ágyba fekteték, 's Himér maradni akart vigasztalóul; de a' hölgy' mostoha anyja által haraggal utasittaték vissza a' csalfa, hűtelen vőlegény, ki miatt lánya már fél év óta haldokol. ‚Anyám, kedves anyám — szóla Himér istenemre, nem vagyok bűnös! Esküszöm, ő az én valódi nőm! Éljen vagy haljon, mindegy! de én egyesülni fogok vele! 'S akarjátok vagy nem, — de holnap itt leszek!' —

A' következő napon három-négy orvos tanácskozék Ilmáék' házában, 's Himér az ebédlőteremben várta bebocsáttatását. Időtöltés végett Ilma' kis könyvtárában kezdvén kutatni, történetesen a' beteg nő' idei naplója akadt kezébe; 's legelőször is meglepve csodálá a' gyönyörü magyarságot, mellyet a' német születésü és nyelvü Ilma, még elválásukkori igérete szerint, sajátjává tön. Himér össze vissza hányá a' napló' lapjait, épen úgy mint mikor a' háborgó orkán, felriasztott tengerének titokrejtő hullámait rengeti. 'S im' ráakad a' helyre, mellyben a' Himér és Vanda' viszonya felől értesült Ilma, fájdalmas csalódása' első kínperczeit, 's erre következett

hosszas szenvedését, lassu sírba-hervadását, a' mélyen érező, tiszta női kebel' szenvedélyes lángszavait, majd ismét a' szelid, angyali türelem' nyugodt lemondását, jegyzé föl önmaga elébe. Himér bünbánó lelke' marczonglásai közt, majd egy óráig olvasá a' legnagyobb szenvedések', a' legszebb női erények', 's a' felülmulhatlan hűség' példányának valódi, gyászos történetét, hol nincs egy szó, melly őt rágalmazná, sőt abban még hitszegése után is, az igénytelen szerelem' fájdalmas, de dicsőitő emlékezetével ünnepeltetik. Csak a' beteg' részéről elfogadás' jelentése veré őt fel bánatos könyvbe-merüléséből. Himér halk léptekkel, 's összefont karral közelite a' magára hagyatott, 's ünnepélyes halotti csenddel környezett Ilma' ágyához; — itt egy szép emlékezet' szobraként álla meg, 's egy ideig néma illetődéssel tekintgete végig, a' gyönyörü, dicsőült betegen, a' szerelmében elvérzett szent mártyrnőn, kinek szellemi finom arczulatát és szinét, ágybelie és ruházata' hófehérségétől alig lehetett megkülönböztetni, mintha már csak gyönge, vékony hártyáját képezné szenvedések közt elszáradt éltének, 's mintha mélyen besülyedt, tűz nélküli kristályszemével, 's öröm és bú nélkül mosolygó szende ajakával, egy üdvösebb túlvilági honban lebegne, hol emberi lázszenvedély, szenny és bűn nem foglal helyet, 's csak a' fenpályákat koszoruzó nyugalom' csendes álomjátéka jelenti némán, a'

lét és nemlét közt tünedező félélet' kitisztult, 's boldogtalan boldog állapotát. Ilma könnyen érezé magát, mert élte' egész sulyát Himér' viharral terhelt lelke viselé; szerelme volt mindene, 's e' mindenségből csak egy fájdalom-érzet maradt fen szive' legmélyebb gyökén, hogy legyen magával sirjába mit vinnie néhány emlény-virány' tenyésztésére; de azért ifját még most is szereté, mert a' magas, valódi kebel, mint a' derült ég' villáma, czél és jutalom nélkül is küzd, 's csalódásában is megtartja első és utósó szerelme' érzetét. Himér' látása Ilmát többé meg nem lepé, noha komor' vendége' Gräfenbergről hozott arczpirját és sötét búvonásait úgy tekinté, mint hajnal és éj', élet és halál' küzdelmes együtt-lételét. Himér azonban megindult, meg, miként még soha nem az előtt; így látnia egykori üdvének szellemét, szivemésztő 's agyháboritó vala; önkénytelenül térdelt ő a' szép beteg' ágyához, hideg kis kacsóját megragadá, lázasan tördelé, 's forró könyűivel kezdé életre olvasztani a' parányi jégdarabot, melly a' gräfenbergi vizből és miatt látszék előtte összefagyni. Himér' keblében a' férfias tartózkodás' száraz húrja elpattant, és zokogni kezdett, mint nem gondolkozó, de érező kis gyermek, ki szülői' méltatlan bánásmódját fájlalja, mert vele is méltatlanul bánt a' sors' sujtoló hatalma! Ilma már rég elveszté ama boldogitó hitet, miszerint Himér' fájdalma az övével még rokonu-

land, vagy rokonult volna valaha; azonban a' szerelmi vallás' e' térdencsúszó, siralmas, bünbánó jelenete, keblének hamvai közül lángra gyulasztá még egyszer, fenmaradt búszenvedélye' utósó szikráit; de már többé zokogni nem tudott, egy-két könnycsep vala mindaz, mi keble' kiszáradt tengerének mélyéből, rejtetlen gyöngyként csillogott elő; 's ezt is leginkább csak szánata szülé; mert nőben talán még halála után is élve marad a' szánakozás' nemes érzete. Himér letörölvén könnyeit, Ilma' ágyának szélére helyezé magát, 's igazolásaúl egész életrajzát ünnepélyes komolysággal beszélé el annak, kit minden élők közt leginkább szeretett, 's mégis halálosan sérte meg. Híven adá elő, milly bonyolitott körülményekbe vezeté őt sorsa, a' létre ébresztő derék Osvát, Bulwer' kór Gertrudjának ábrándos szellemi képe, Rausse' 's az imádott Priesznitz' uj világa, 's a' bűnös szépségü Vanda' befolyása által. Romlása és boldogtalansága' kutfejéül leginkább Vandát nevezé, de azért esküvel állitá, hogy valamint a' világ' kezdetét és végét nem tudja megfogni: úgy élte' gyásztörténetének alapokát 's kimenetelét sem ismeri, 's lelkesedéssel elmondott beszédét igy végezé: „Nemde Ilmám megbocsátsz nekem? — Látd én hasztalan küzdő, eddigelé mindig csak javulni, gyógyulni akarék, 's még betegebb lettem; de istenemre! most már tökéletesen ki fogok gyógyulni, és igy

kell neked is! — Még nincs veszve mindenünk.— Hitem' pajzsa alatt, a' bűnös, csalfa nőtül könynyen válhatok, 's veled, eredeti hű arámmal, veled lépendek oltár elébe, nem uj frigyet kötendő, hanem csak megerősitve a' régi legszentebb viszony' időre széttépett lánczait. — Nemde Ilmám, te még akarsz élni, 's akarsz éltetni egy általad megtért férfiut, ki nélküled, vallásom' szent tüze! — úgy mint lég és viz nélkül, földi alakjában nem létezhetik!" — Ilma ágya melletti szekrényéről, nyugodt mosollyal vön elő egy pergament-darabot, és irt, mivel beszélnie, tüdőkimélet végett, nem vala szabad. Himér egy-két percz mulva e' szavakat olvasá: „Én mindent megbocsátok. Nem azért, mintha lelkedhez hasonló szép szónoklatod minden hibától fölmentene, de mivel most is csak úgy szeretlek, mint midőn először láttalak, 's mert benned ismerém meg az ember' gyarlóságait. Azonban egyesülni veled soha nem fogok. Miért? — ne kérdezd; — vagy találd ki a' következő betükből. Te engem olly költőileg, olly szellemileg szeretél, hogy menyasszonyi koszorúm' virágai közt magamat is el hagyál hervadni; 's igy fölötte szeretnék, sőt jogom van, halálom után a' villi-szellemek közt tánczolni, — majd a' te sírhantodra is gyakran elmegyünk. — Himér, lelkem Himér, engedd nekem e' kis örömet,—látd e' fájdalomteli élet közt olly kevés örömben részesültem. Utósó

kivánatom' teljesitése által még egészen boldoggá tehetsz!' — Himér elkomolyodék; de mégis bizva és reméllve egy földerülendő szebb jövőben, kalapjához nyult, 's lehajlék kedves, hervadó fehér rózsájától egy illatos csókot szerzeni. A' csók forró-hidegen csattant el, mint a' jégfelhők közti villám. — Mikor jőjek el? — kérdé: — ‚négy nap mulva' — irá; 's Himér már indulóban volt, midőn Ilma kinyujtott karokkal, 's a' legfájdalmasabb hangon kiáltá: ‚Himér, Himér!' — mire olly erősen 's fuldokolva kezde köhögni, mintha a' Himér-név csak betegséget, fájdalmat, és halált vonna maga után. A' nős vőlegény még egyszer csókolá meg régi-uj menyasszonyát, 's könnyebbülve ment ki a' beteg' szobájából; de magával hozott, 's most itt hagyott fájdalmainak tömérdekét, az egyedül maradt Ilma viharos felhőként szivá szomjas lelkébe, hogy megtört tetemeit még inkább apassza.

Himér mindezekután nyugodtan, sőt nyájasan viselé magát neje' ellenében, kis idő mulva, szinte egész nyugalommal akarván vele tudatni elválási szándékát és okait . . De az Ilma által kitüzött látogatási határidőt igen sokallá; 's már a' harmadik nap' estvéjén, hat óra tájban, ellenállhatlanul üzé őt szenvedélye a' nagy piacz felé. A' mint a' bécsi-utczán befordult, a' nagy tér' tulsó oldalán pompás halotti gyászmenet' mozgalmait vevé észre. ‚Kit temetnek?—szólitá meg előtte

bámészkodó felebarátját, — „Valami, — — I — — nevü polgárleányt!“ — Himér tántorogva kapaszkodék a' szegletház' falába — mintha a' föld indult volna meg alatta, 's a' menny akarna rároskadni. — A' gyász-zene és ének is megriadt; — Himér' rendkivül meghatott szive közel volt a' szétrepedéshez, mert Ilma' végkivánatára ‚Romeo és Julia' halotti indulója kiséré az ünnepélyt, azon gyászinduló, mellyről egykor Himér enyelegve mondá Ilmának, hogy ha ez, mint jegyese meg találna halni, temetésén csak azt játszatná, mert igy, mint Julia ismét feltámadna, 's ő Romeo' példájának ellenére is, nem gyilkolná meg magát. — A' gyászmenet mindinkább távozék, de Himér szörnyü helyzetében azt képzelé, hogy feléje közelit; összeszedé hát testének minden erejét, 's mintha a' fáklyák' oldalra nyomult füstfellege őt is sírba akarná üldözni, czél nélküli gyors léptekkel hurczolá el szakadásig megterhelt kebelét, és sok barangolása után, elvégre is, a' fájdalmához hasonlitó határtalan és szent emlékezetü Rákos-mezőn rogyott össze, mintha elő képben akarná feltüntetni halhatatlan Kölcseynk' Rákos Nymphájának e' nagyszerü szózatát:

.... ah .... omladékidon
Reszketve fognék szétomolni
Hazám, hazám! —

Mert a' magasabb kebelnek legszentebb két tárgya: a' hon és szerelem; 's ki az utóbbi boldogitó világát örökre elveszté, az előtt a' legüdvösebb haza is — legalább egy időre — sötét romokban tünik föl. Hát még a' mienk! —

VIII.

A' budai csillagvizsgáló torony' vezérórája után, éjféli tizenkettedfél hangozék a' fővárosi templomok körül, midőn Himér, szállása' dunaparti házának kapuján csengetett. A' házmester jött, ő bement, 's mellette egy, termetes, hosszu alak surrana ki. — Ez Vanda szeretője volt — vélé a' férj igazán, — 's a' lehető legnagyobb csenddel lépett szobájába, 's egy kendőbe burkolt kötél-hágcsót, 's három éles tőrt tévén le asztalára, megnyitá hosszu ablakát; de mit sem látott a' végetlen éj' korom-sötétjén, 's gyakran feltünedező villámain kivül, mit sem hallott csak a' viharjelentő szél' egyhangu zúgását. — Oh természetanyám — gondolá Himér — ha soha nem valál is irántam kedvezéssel, most az egyszer bőven fizeted le tartozásodat! — ..... Éjfél után

egy óra tájban alig hallhatólag nyitá fel háló szobája' ajtaját, 's a' kulcsot ismét ráforditá. Székre tett tolvajlámpája, 's a' koronként besütő villám' fényinél, tündérvilági kisértetes színben terült el fekhelyén a' mélyen aluvó nő, Budapest' legszebb asszonya, ki csak nem régiben fertőzé be a' szent házas-élet' oltárát, mellynek üdvös áldozó lángjait, idegen vegyiték nélkül lobogtatni, 's örökre tisztán megőrzeni, még isten' oltára előtt fogadá. „Nem költöm fel — gondolá Himér, — oh mert magamról tudom, milly borzasztó az álom- 's csalódásbóli fölébredés! milly iszonyú a' halál' előkínjait érzeni, 's milly szörnyűbb mindennél az üdv és öröm, mennyéből egyszerre a' nyomor és fájdalom' poklára szálni le; nem költöm fel, mert bűnös szépsége ujra elámitana, 's ismét azt hinnők egymás felől, hogy egymagunkon kivül mit sem szeretünk; nem költöm fel, hadd aludjék — így -- örökre!" — — 'S a' szép asszony' elvérző szivében visszahuzhatlan tőr villogott. De azért nem férje gyilkolá meg őt, hisz' az álom' istene már két órával sőt évekkel ezelőtt rabolta el életét, 's hörgő sohajával csak messzebb vidékre űzé álmait, mint nyári szellő a' lefosztott tő' virágleveleit. Mondjátok meg van-e szebb halál az öntudatlan kimulásnál, midőn a' legbizarrabb, teljes virágú álmak' puha karjaiból egyszerre a' való' hideg sirjának egyszerű növényei, 's kemény ásványai közé vegyülünk — éldelni föld alatt, mo-

solygó vizerecskék' csörgéseinél, 's kis bohó állatok' bölcsődalánál, a' legnyugalmasabb boldog élet' álmait és valóját. A' természet, belőle kijött hűtelen fiait, leginkább az által boszúlja meg, hogy az éltét botorúl rövidítő embert minél hamarább visszatéríti eredete' őshelyére, a' tetemeiből felszületendő uj virág, ásvány, és állat képében tovább élni, de nem úgy mint emberkorában, hanem egyszerűn, természetesen. Azonban Himér nem a' föld' növényei közé szánta neje' holt testét, — hisz' ez éltében úgy is eléggé virágzék, — hanem a' vízi világ' habtemetőjébe tökéllé szállitani. Dunára nyíló első emeleti ablakából, Vanda tetemét, kötélhágcsón bocsátá le, 's ugyanazon ment le maga is, pisztollyal és tőrrel fölfegyverkezve, hogy minden akadályt eltávolíthasson túlvilági utjából, — noha a' rettentő éji vihar miatt még a' kutyát sem hajtanák ki a' házból, nemhogy ember járkálna most a' Dunaparton. Himér, Vanda' lepedőbe burkolt holt testét, vállára vetve hurczolá a' hánykódó nagy folyam' partszélihez. Oh mi nehéz súly a' lelketlen testé, főleg annak, ki belőle a' szellemet elgyilkolá! — Himér válla és lelke, iszonyú óriási terhe alatt egészen meggörnyedt, mint egy évszázadot túlhaladó aggastyán, ki szokott éltünk' kettős korszakának viselésétől roskadoz; de még erős vala egy ideig megvíni minden kül- és belakadállyal. Hah bűnös asszony — gondolá a' czél-

ponthoz ért Himér — neked éltet adott Gräfenberg' vize, 's most a' magyarok' Dunája lesz szemfödeled, melly egyszersmind meg is sirat — de én nem! — 'S a' külföldi holttest főfolyamunk' haragos habjai alá merült. Vannak pillanatok, midőn a' nyugtalan rosz lelkiismeret, vagy a' természet' nagyobb harczjátéka, az embert vallása' korlátai közé ostorozza vissza. Azért látá Himér minden villámban isten' felfedező, boszús szemét egyedül rápillantani, azért hallá a' folytonos menydörgésben haraga' kemény, fenyitő szózatát, 's a' szél' zugásában Vanda és Ilma' bolygó szellemét sírni. Az ő lelkében is rettentő vihar dult, felülmuló a' természet' tűzharczait. — Ha! — mintha sirást és sikoltást hallana, mintha egy túlvilági szózat, hasonló Ilma' végsohajához, ugyan igy kiáltana rá: ‚Himér, Himér!' — Ő szinről szinre látja hű Ilmája' szellemét, melly csak most is ollyan, mint midőn gyöngéd testében élt; Himér hall minden szót, 's kedvese' felhivó parancsára, mint a' nevén szólított holdkóros, rohan magát tökéletesen kigyógyitani, — de nem a' gräfenbergi najadok közé, hanem az ősz Duna' fiatal Hableányának hideg karjaiba! — Egymást érte a' sok menykőcsapás, de a' hánykódó folyam örökre elrejté Himért az ég' büntető tüze elől, mintha a' víz habzó könnyeivel hálaját akarná bizonyitani az iránt, ki

őt hévvel 's halálban szerette. — A' Himér által hallott sirás és feljajduló sikoltás valódilag egy koldus-gyermektől jöve, ki a' budapesti árviz, vagy inkább a' magyar büntető vizözön' dulásai közt árvaságra jutván, az utczák' zugai közt lakott, 's most is Himér' szállása' kapufájánál huzá össze magát, 's nyomorában és félelmében együtt nyöszörge a' vihar' szelével. E' kis koldus-gyermek a' gyakori villámok' fénye mellett jól látá, mint lép le Himér az ablakra feszített kötélhágcsón, 's mint visz vállain valami fehér nyalábot; de csak akkor sikolta föl, midőn a' földön vérfoltokat pillanta meg, 's csak akkor kezde futni városházi rendőrségért, midőn már Himér a' hullámok alá merült.

Pár nap alatt a' főváros' tömérdek nyelve sokfélekép' beszélé, mint ölte meg Himér gyönyörű nejét, mint hurczolá ezt a' Dunába, 's utána maga is mint és miért ugrott a' vizbe; de e' kettős gyilkolás' valódi okát Osváton kivül ki sem tudá, 's barátja és pártfogójának halála, rá nézve a' legnagyobb veszteség vala. Mit tegyek most? — kérdé magától a' majdnem kétségbeesett Osvát; és sietve ment Himér' szállására, megtudakolandó vajjon tett-e barátja végrendeletet. Az elhunyt Himér' öreg bátyja, ki amannak hátra-

hagyott vagyonát kezelé, nem-mel válaszolt. Osvát szerényen 's fájdalmasan adá elő az öreg urnak, hogy nem maga, de egy szent ügy érdekében teszi e' kérdést; mert barátja Himér megigérte neki, miként őt a' vizgyógy' megtanulása végett, saját költségén Gräfenbergre küldendi, sőt ennek bizonyitására boldogult barátjától egy levelet is mutata elő. Mindez nem használván, hathatós szavakkal mondá el, milly bizalommal viseltetik iránta a' nagy Priesznitz, 's milly erős reménye van az uj tudomány' gyakorlatát igen jól megtanulnia, 's kérte a' tekintetes táblabiró urat, hogy elhunyt barátja' gazdag örökségéből legalább két—három száz forintot adjon neki, ha másként nem, kölcsön fejében; de táblabiró úr pártfogás helyett, rémitően kiszidá a' szemtelen koldus-világcsalónak nevezett Osvátot, igy végezvén hurogató szavait: ‚Himér öcsém is Gräfenbergen veszté el eszét, talán az úr is az ő példájára akar megbolondulni. — Én egy fillérrel sem segithetem az urat. Isten hirével.' — Az igy elutasitott Osvát semmitve érezé magát, szétzúzva ügyét, legszebb vágyait, 's magas életczélját. — Jaj nekem — gondolá Himér, halála még engem is kivégez! — Oh mennyi halál Gräfenberg miatt! — Im' Heresznyei, ki engem Gräfenberggel legelőször ismertetett meg, 's innét maga is tökéletes egészséggel tért vissza, ifjukori gondatlan könnyelműségből fővárosunk' bűnházaiban ismét befertő-

zi magát, betegeskedik, 's búvában agyondőzsöli életét; Himér' megcsalatott Ilmája, szerelmi kórságban hervad el; Vandát szép viruló egészsége, 's rosz beteg szive öli meg; Himér a' lelki testi bajok' egyesült súlya alatt roskad össze! — Mindegy! ők valamennyien betegek voltak, 's meg kelle halniok. — Jaj nekem! — éltem' támoszlopa, saját teremtményem kidőlt! mit csináljak, Himér nélkül hova legyek? Gräfenbergre nem mehetek, életem, világom veszve van! — Semmi kilátás-, nyomor- és kórságban kell elvérzenem! Oh meg kell őrülnöm!

'S igy lőn. A' minden tekintetben ép férfiu fél év alatt lelki testi bajaiban, inségében és nyomorában eszét veszité el. —

* * *

Mind ezeket minap a' budai hegyek közt beszélé el nekem egy jó ismerőm, ugyanazon orvos, kihez barátja Osvát, a' közlött gräfenbergi levelet irá, 's ki ettől Himérnek szinte közrebocsátott Priesznitz Vincze czimű iratkáját számomra megszerzeni szíves vala. Ismerőm' beszéde szerint az őrült Osvát még most is él, 's nem ártva senkinek, az erdők' mélyében barangol. ‚Figyelemre méltó elmebetegség! — szóla eleven lelkű ismerőm, — 's önt, mint nagy priesznitzianust, igen érdekelheti, sőt ha költő akarna

lenni, csak azt vegye forrásúl, 's a' hideg vizgyógyot lángoló versekkel dicsőítheti.' — Én azonban mindjárt lemondék a' rímelés' rablánczairól, 's ő a' leprózaibb előadással beszélé, hogy az őrült Osvát azért lakja Vértes' vadonát, mert azt hiszi, miként itt sok keresés után elvégre föltalálá Vörösmarty' szép Ilonkáját, (e' ballada volt egészséges korában legkedvesebb költeménye), 's mint Priesznitz után legnagyobb vizorvos, ősz Peterdy' bájos unokáját, az őt vadász képében elámított Mátyás király utáni sorvadó betegségéből, gyökeresen kigyógyitja, hogy a' derék fejdelem olly sorsra ne jusson, mint barátja Himér, elhervadt virága, a' szép Ilma miatt. — Himért vadrózsabokornak nevezi, mellyen Ilma a' fehér, Vanda a' piros virág, a' tövisek pedig élte' viszontagságait képezik; az egész bokrot ő szokta hideg vizzel öntözni, hogy reggel éljenek 's estve meghaljanak. A' vértesi erdőség' őrült vad embere gräfenbergi pokróczát viseli palástúl, fején sáskoszorút, 's kezében egy nagy korsót hord, mellyből szárazság' idején az erdő' cserjének gyökeit gondosan öntözgeti; vállát hosszu haj födi, 's bozontos szakállal benőtt halvány arczának redőin nagy gondok' fellege ül; mindig egy pontra irányzott, 's kimeresztett szemein, 's ünnepélyesen vontatott szavain, bizonyos látnoki lelkesedés, 's egy megrögzött eszméveli küzdelem vehető észre. Midőn a' holdvilág süt, ősszokásként vizfor-

rás mellett áldozik kedves vízi isteneinek; a' bércz' folyamában gyakran megfürdik, 's ezt ő tisztulási ünnepnek nevezi. Gyökereken éldegél, 's csupán vizet iszik, 's ha tüzet lát, sirásra fakad. Szegény őrült! ő magát az egész elmüvelt, elromlott kóremberiségnek képzeli, 's a' körötte lévő természetet, egy tőle elszakadt, különállású tiszta lénynek, mellynek anyai kegyét visszanyerni mindenkép' ügyekszik. Megzavart, de magas képzeletével alkota ő, viz-lég, 's tüz földelemű, jó rosz isteneinek számára, egy különös hitregét, vegyítve a' görög, izraelita, és keresztény vallás' mythosaival, melly agyának nem annyira felfordult, fonák, mint inkább álom-világában illy formán van összeszerkesztve.

A' viz és lég' jobb elemű fő- és fél, ős és uj istenei örök idők óta élnek, 's eleinte a' chaosz' hig folyamában, később a' mennyei levegőégben, majd a' vizözön' kutforrásában, úgy a' tengerek' fenekén, 's olymp' aetherében, 's végre igen sokáig a' Jordán' szent folyamában laktak; legujabban pedig a' gräfenbergi hegyek' belsejének vizforrásaiban és ereiben tartózkodnak, mellyeknek egyik vizsugár-utja, átmenetelül szolgál az Amerikát környező tengerek' mélyébe, hol gyakran megfordulnak e' jobb istenek. A' viz-léghon' szent lakában, már csak végetlen tére és időkora miatt is, első helyet foglal Oceanus, a' legrégibb őslény, eredeti forrása

és alapja minden világnak, 's atyja minden — még az ellenséges elemü isteneknek is, kik eleinte megegyező barátságban éltek vele; de a' mint a' megteremtett emberiség leginkább látszék hajolni a' vizhullámból felszületett tüzelő Venuszhoz, a' harczi lángra gerjesztő Marshoz, a' borral hevitő Bachushoz, 's a' mérges terményekkel gyógyitó Apollóhoz 's mindenféle roszabb istenhez, ezek önálló országot alapitottak apjok', Oceanus' 's jobb fiainak ellenében, 's egymás közt már régóta szörnyü háboruskodásban élnek. — A' jobbak közt Neptun még most is büszkén nyargalózik vízi lovain, 's az ezüst lábu Thetisz, a' sáskoszorús najádok, a' delphinek és tritók habverve és zuhogva kisérik őt. Az ezeralakú jósló, Proteusz, már évezredek előtt megjövendölé a' tüz és föld' roszaságát legyőzendő, 's viz által munkálandó világjavitók 's üdvezitők' megjövetelét. A' levegő-égben uralkodó Uranos, még most is rakásra öli a' föld' apróbb gyermekeit, hogy a' romlott világ' fájdalmaiban soha ne részesülhessenek, 's a' korcsok' száma ne szaporodjék. Aeol és Boreas is a' vízi istenekkel tart, 's a' szabad, tiszta levegő' szélveszével folytonosan pusztitják a' dögvészes, börtöni rosz léget, 's az emberből és müveiből származó mindenféle létölő gőzöket. — A' viz- és légistenek' akaratára, Deukalion és Noah, tenger' fenekén rejtező börtönre kárhoztatvák, mivel a'

föld' legroszabb terményeit, az embereket megszabaditák a' vizözön' alkalmával. Jordán' hősei, 's a' keresztelő viz' istenei is köztük dicsőülnek, 's noha az általok czélbavett vizzeli javitás nem sikerült, de mivel ők ennek eredetileg nem oka, nagy tiszteletben tartatnak. — Colombo' lelke, mint Amerika — az emberiség' gyógyföldjének viz általi fölfedezője, szinte köztük uralkodik. Azonban a' viz- és légtengeren legnagyobb lármát üt jelenleg Priesznitz Vincze, — a' győző' — szelleme, a' vizgyógy', a' valódi javitás' feltalálója; ki nagyszerü hőstettei által csodálattal tölti el pályatársait, sőt még az ellenséges elemü isteneket, 's az ezekkel tartó embert is. Az ő vizóriásai erősebbek és nagyobbak az égostromló titánoknál, 's vízi tündéreiben, kimondhatlan bájos öszhangzata foglaltatik a' szép- jó- és valónak, melly a' mindent legyőző Venusz' övével diadalmasan vetélkedik. A' vízi tündérek' gyönyörü, idomos, izmos, de karcsu és hajlékony termete, felülmulja minden szellemét; ruganyos, gömbölyü, 's legszebb gyöngéd rózsaszinü, 's holdvilág- és vizfényü, teljes tagjaikon, a' páratlan kellem és báj, a' tökéletes egészség és élet' legingerlőbb viz- és vérvegyitékü hullámai duzzadnak; örök-vidámságu arczukon, dühös, vakmerő cupidói' lángszenvedély helyett, a' szende ártatlanság, szüzi szemérem, 's a' derült nyugalom' tiszta hajnala ömlik el. De az ő kedves

mosolyu ábrázuk és szemök nem is korány, melly felhozza az égető napot, hanem enyhitő szelid esthajnal, melly elevenitő fuvalommal jelenti a' tespesztésben elfáradt tűzgolyónak jó ideig tartandó leáldoztát. Szemeik' életadó forrásából nem a' bün' villáma, nem bú, nem szenvedés, de a' változatlan, tiszta öröm' könycseppjei ragyognak. Minden hajfürtjök egy-egy parányi vizomlás, mellynek végfodrai tajtékzó gyürűkben végződnek. Fejeiket fehér habkoszorú övedzi, 's piczin lábaikon kis tajt-szárnyak rezgenek. Vállaikon a' legvéknyabb vizsugarokból szőtt fátyol lebeg, hímezve ezerszinü vizcsöppek- buborékok- és szikrák' parányi gyöngyeivel. De azért ők nem vakitó fényüek, keblök' minden érzelme, agyok' minden gondolata tisztán átlátható; éber korukban lelkök és szivök' élete leplezetlenül száll ki testök' bájhalmaira, 's csak akkor tér vissza a' belső' homályos vérüregeibe, midőn a' test nyugvásra ért, 's a' szellem, álmakban üzi tovább, magába vonult titkos lételét. — Vízi liliomból font kocsikáikon, a' legszabadabb, 's legtisztább lég' vonásai ragadják őket, 's a' merre mennek és utaznak, még ha nap süt is, mindenütt lanyha permeteső hull utánok. Minden vízi tündér a' nyirkos holdvilágnak egy-egy sugarát birja szeretőül; ezért ha holdfogyat vagyon, bánkódni kezdenek; de az ő bánatuk olylyan, mint a' mi legnagyobb örömünk. A' vizvi-

lág' bájhölgyei kimondhatlan hévvel 's hűséggel tudnak szeretni — mert Priesznitz megtanitá őket hideg viz által a' legnagyobb meleget eszközleni, — de ez nem a' mi világunk' szilaj, vad szerelmi tüze, — sokkal tisztább, sokkal kéjesebb, és mennyeibb. Ha kedveseik sokáig nem jelennek meg, oda szállnak, hol legforróbban süt a' nap, 's néhány percz alatt a' halál' karjaiba vesznek át, de mihelyt eső hull rájok, riadva támadnak föl, 's a' felhők' fris fürdején át habuczkolva térnek haza. Egy holdvilágos éjelen, százszor is ölelkeznek sugár-szeretőikkel, 's e' kéjérzetök a' mienknél sokkal hosszabb és nagyobb; 's télen át mint buja virány jó esőre, fájdalom nélkül szülik a' kis tündéreket. Minden holdfogyat fagyos tél nekik, 's ekkor vállaikon jéghártyás reczefátyolt, 's fejeiken legszebb jégvirágokat viselnek, 's csak a' holdvilág-sugarak' szerelmi sohajai olvasztják fel vizzé azokat. E' vízi tündérekben nincs legkisebb szenny, nincs bűn és betegség; ártatlan hiba és gyarlóság — egyedüli árnyoldaluk; ők mindig egyiránt örülnek, 's az emberek' — kivált a' nem dühöngő, sötét, de nyugalmas, vidor költők' számára, szivesen osztják ki életadó forrásaik' bájvizét. Az emberi szenvedés, fájdalom és búbánat' égő könyűit, ezüst edénykéikbe mind és mindennap fölszedik, 's elregélvén egymás közt azok' történetét, minden ember' gyászkönyűit, egy-egy hullám' sirhalma

alá temetik. A' jobbelemü istenek 's főurok, Prieszniz' szellemét csókjaik' kéjnedvében fürösztgetik, 's ez a' legnagyobb üdv mindenek között! mert csókjaik' harmata az egészség' virágait élteti. Kérdjétek meg a' szellő és folyam' suhogását, a' sziklák közt lefutó vízerek és zuhatagok' csörejét, — 's tündéri dallással sugandják meg tinektek, milly örömest üdvezitenék ők az egész föld' emberiségét, de még most félnek ragadós nyavalyáju testeiket megérinteni; azonban hóditás' tekintetéből, az emberek' egészségesebb lelkeit, de csak lelkeit! boldogitó csókjaikkal megihletik, 's ez által hivják fel őket beteg testök' természetes gyógyitására. — — A' vízi és légi istenekhez tartoznak még a' nagy számu mezei, erdei és hegyi félistenek, 's a' szelid muzsák, kivéve Euterpe a' zene', 's Terpsychore a' táncz' istenasszonyát, kik annyi testi-lelki betegséget okoztak az ujabbkori világban. Velök tart Luna, 's az ifjuság' képviselője, Hebe is; fehér zászlóik alá szegődék minden jobb geniusz, és félisten, 's minden erényes és nagy szellem. De mindenek között legszorosabban ragaszkodik hozzájok a' földről kiszoritott Themisz és Hygaea, az igazság és egészség' istenasszonya. — Mindezen egyesült jobb istenerő úgy tekinti a' romlott emberiséget, mint hádesz és pokol' tüzében égő rosz lelkeket, mint egy tömérdek testből álló Tantalust, ki a' legnagyobb bőség közepett is

szomjaz és éhezik, mint a' Danaidokat, kik egy kifúrt kádba szüntelen töltik a' vizet, 's az még sem telik meg soha. Ők tehát e' rettentő helyzetből, e' szörnyü kínszenvedések' rabbilincsei közül folyvást ügyekeznek az elkárhozott[illegible] emberiséget megszabaditani, 's nem ezt magát, nem a' czélt támadják meg, hanem ama rosz eszközisteneket, kik betegségeik- és vétkeiket teremték, előmozditják és szaporitják. A' viz-lég-istenek' 's az ember' legnagyobb ellensége: az elsőséget bitorló, villámsujtó, zsarnoki Jupiter, a' dölfös kevély Juno, a' legnagyobb betegséggé vált tüzes Venusz és Bachus, a' hasztalanúl vérengző és világpusztító Mars, a' csalárd, tolvaj Mercurius; és Minerva, ki poros holt tudományával elölé az életet. Ellenségök: a' sötét Pluto' pokolországának valamennyi rosz istene, dämona és ördöge; különösen a' dühös kigyóhaju Erynniszek, Nyx az éji sötétség, Lite és Ate a' kár és viszály' képviselői, Hypnos a' való- és létölő álom, Thanatos az ideje korán, 's kiméletlenül pusztító halál' istene. De legnanagyobb ellenségök: a' kétalaku Phöbosz, mint a' rosz régi orvosi tudomány' felfödözője, és mint napisten, ki égető, lankasztó tüzével, a' fris lég és viz' éldeletétől elcsábitá az emberiséget; de azért az ettől elszakadt Aurora', fris hajnali világa velök tart. A' viz- és légistenek olly halálos ellenségei a' tüzelem' roszabb részének,

mint Cyknus, ki szeretője Phaeton naptűz által történt halála miatt hattyuvá, az ártatlanság' és tisztaság' jelképévé változék, 's azóta mindig vizben lakik. Jobb isteneink a' nevezett roszak ellen kiirtó háborút viselnek. Ők a' paradicsomi sátánt, Apollon és Aesculap' orvosi kigyóját, az édeni bűnfát, Pandora' szelenczéjét, Venusz' bájövét, Minerva' baglyát, Jupiter' villámait, az emberek' Phöbosz iránti forró szeretetét, 's a' pokol' tüzét tönkre akarják tenni. Mióta Priesznitz' szelleme Venuszon diadalmaskodó vízi tündéreivel hozzájok csatlakozék, nagy reményök van a' teljes győzelemhez. Hiszik, hogy a' tisztulás, ujulás, enyhités, fölvilágositás, az erő és erőny, a' szabadság, egészség, a' kéj és öröm' javitó, életadó fegyvere kezökben van, 's ez által ellenségeiket megsemmíthetik; hiszik, hogy az anyag, és szellem, a' test és lélek, a' természet és müveltség' örök viszálkodását, az emberiség' javára kiegyenlítik, 's az évezredek óta folyó leghaszontalanabb háboruskodást befejezendik. Még 10 századot tűztek ki az emberiség' javulására, mert tudják, hogy a' gyökeres gyógyitás lassan halad. 'S ha azon határidő alatt, a' legujabb vizözön sem törli el kórságaikat és vétkeiket, a' természet' jobb elemü istenei előnkbe fogják tartani a' megvetett viz' boszúálló tükörét, hadd lássuk meg abban eltorzitott nyomorú külsőnk és belsőnk' valamennyi betegsége- és bűneinek tömér-

dek kigyóját 's ördögét; hogy mint az undoritó, rút basilisk, önlátásunk miatt haljunk meg mindnyájan örökre; 's viz alá temetett csontjaink fölött, egy, jobb, szebb, igazabb, nemesebb, 's természetesebben müvelt emberfaj keletkezzék, a' föld- és tűzzel kibékült viz- és légtenger' isteneinek magasztos örömére!" — —

Vachot Imre.

A' FÁKLYÁS RABNŐ.

(Ballada).

Belgrád alatt magyar-had ül,
'S dühös csatára vár;
Belgrád alatt egy kénypokol,
Egy átkos börtön áll.

„Szabad leszek, vagy börtönöm
Lezúzva rám szakad;
De már tovább nem szenvedek
E' rabbilincs alatt!

Én ismerem a' haczrobajt,
Az hős magyar-had ott,
Melly rablók ellen a' honért
Jogos fegyvert fogott!"

Szólt megcsörtetve lánczait
Egy lelkes honleány,
'S rémitő viszhang reszkedez
A' börtön' agg falán.

Künn zúg a' kürt, a' vár remeg,
És mintha száz vihar
Egymás ellen dühöngene,
Úgy ví a' hős magyar.

De megtörik a' förgeteg
Egy szikla' vén fokán,
A' vad bolgárok' karja ez
Belgrád' erős falán.

Csatáznak, ámde hasztalan.
'S mit a' boszús magyar
Nem viva ki, kivíjja majd
Egy lelkes női kar.

Kivíjja egy magyar leány
A' harczi hős babért,
Mert kész áldozni életet,
Kész halni a' honért.

Kinyilt a' börtön; rabkötél
Nincs már a' hölgy' kezén,
Kilép 's nemes boszú ragyog
Derült tekintetén.

„Szabad vagyok 's mért lettem az,
Ha kétes a' csata?
Ha a' babért nem vijja ki
Honosaim' hada?

De győzni fog a' hős magyar,
Magyarnak győzni kell;
Ha nem, rablánczok' átkain
Börtönömbe vesszek el!"

Szólt, 's elrohant, nézd mit mivel?
Kezébe fáklya ég...
Dühöng a' szél...egy óra! és
A' vár tüzmartalék.

A' megvert bolgár elfutott,
Győzött a' hős magyar;
Harsogva zúg Belgrád felett
A' győzedelmi dal.

A' lány még egyszer szertenéz
Belgrád' ledúlt falán,
A' honszerelem lángja ég
Nemes pillantatán.

Néz...'s eltűnik, hogy mély 's örök
Titok legyen neve,
Elég dij volt az öntudat
Mit keblétől nyere.

'S habár örök titok neve,
De hősi tette él,
Mig csak magyar lesz, és a' szív
Honérzelemre kél:

Hogy lássa a' magyar leány,
Minő csudát terem
Az öntudat, szerény kebel,
'S nemes honérzelem.

Tárkányi Béla.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A' VAK.

Kit már az élet' hajnalán
Öröklő éj födött,
A' fénynap' egy sugáraért
Esd a' vakonszülött.

Hogy lássa élte' bölcsejét,
Az ápoló anyát,
'S miért szivében láng dobog,
A' édes, ős hazát.

Hogy lássa messze térein
Az áldás' tengerét,
'S fölé mit isten boltozott,
A' béke' szent ivét;

'S a' néptörekvést, melly örök,
Szabad hazát kiván,
'S előbb, hogy azt elvesztené,
Halálba dől román.

„Mi zaj kereng, hah! mint dörög,
Talán borús az ég?
Feljajduló zajgásain
Megrendül a' vidék.' —

„Ah! nem — csalatkozol nagyon,
Vas ágyuk dörgenek,
'S a' zsarnok' sáska-zsoldosi
Vérárban fürdenek.

'S a' vér, melly fogyva elhagyá
A' honfi' szívérét,
Vesztett szabadság' romjain
Fecskendve ömle szét.

És kél a' zaj bilincsre vert
Népednek ajkirul,
Melly honszerelmeért örök
Bujdoklást nyert dijul." —

'S a' vak, ki népe' legjavát
Nem látta vérzeni,
Szemének nem kér napsugárt
Már többé fényleni.

Ha még süketté is leszen
Az istent áldaná,
Mert igy a' rabnép' feltörő
Jaját sem hallaná.

Sujánszky.

OSZK

ELVÁLÁSKOR.

Hagyd szorítni ajkaimhoz
O lány e' hókezet!
Dult szivemnek ez leend tán
Utolsó élvezet.

Hagyd szorítni ajkaimhoz,
Csókkal behintenem,
'S rálehelni tört fohászban
Elárvult életem;

Hagyd fürösztni lángkönyűim'
Vérharmatcseppivel,
Hogy beégjenek havába
Mint hűtlenségi jel;

'S hogy a' mennyiszer egekbe
Fölnyujtod e' kezet,
Szent imád közé vegyüljön
Egy bús emlékezet.

Kunoss.

ÁLDOZAT.

Az oltár' zsámolyán
Egy árva térdepel,
A' szívből kelt fohász
Könyűkben oszlik el. —

Még egyszer feltekint
Nagy 's dúló bánata —
Nyugodtan megy. Adott
Mindent mit adhata. —

Lauka Gusztáv.

AZ IFJAKHOZ.

Mint a' szende vírányt megfutva csalárdul a' szellő.
Pajkos enyelgte után légi honába vegyűl,
A' szívek' mezején úgy bolygtok, o ifjak, — után'tok
Méla keservekben könnyez a' csalt szerelem.

Pajor István.

Váló per.

I.

Felperesi ügyelet.

Felperes nem tagadhatja hogy szomorú sorsa különböző szempontokból nézethetvén: az első felületes tekintetből birálók róla nem kedvezőleg is itélhetnek. Mint más részről ismét meg van győződve, hogy amaz egyetlen helyes szempontból — mellyből lehet 's kell a' házassági szövetséget megitélni, ugymint a' társaknak ha nem is egészen egyenlő, legalább egybehangzó rokonérzelmei' szempontjából — intézett bővebb vizsgálat után, minden érezni tudók' szánakozására méltónak itéltetik. Hogy tehát annál igazságosabb itéletet nyerhessen, ügyét egész őszinteséggel következőkben terjeszti az itélő-bíróság' elébe; — a' hozott törvények' bilincsei által le nem lánczolt természeti jog' némíthatlan szent szavával, törvény- 's igazság' kiszolgáltatásért esedezvén.

Egy, folyvást tartott erőtlenségi betegségek által elgyengült testalkatu 18 esztendős tanulóifju, kiben az idegrendszer lévén főképen kifejlődve, már mérsékleténél fogva szerfölött érzékenynyé, becsületszeretővé, tehát becsültetésre is vágyóvá lőn alkotva; ki mint gyermek szüntelen könyvekkel sánczolta körül szikár testét, 's ezek közt elmélázgatván, kora de kétségtelen jeleit adá, a' majd bekövetkezendő búskomorságnak már akkor is, midőn vele egykoru — de még semmivel nem törődő — gyermektársai, a' hajlékony nádszálon is vidám egészséggel lovagoltak; — ki mint ifju a' más világot e' prózai élet' poëzisének képzelvén: az itteni durva göröngyök' prózáját, a' menynyei poëzis' finom héjagával bevonva, tette simábbá, 's igy — kevesbbé karczoló — türhetővé; kit ha lesújtott a' ‚mint van-'nak jogtalansága: mindannyiszor a' ‚mint kellene lenni' heves elképzelésében — vigasztalólag — kereste lelki fölemelkedését; — ki — mint philosoph — a' világ' legjobbságáról meggyőződvén, tántoríthatlanúl hitte, hogy ha minden nem úgy van is, a' mint egyedenként ohajtnók, — de az egyetemi világ úgy van, úgy fog mindinkább lenni, a' mint lennie kell; — ki szíve' jóságában arról még nem is álmadozott, hogy az élet leggyönyörűbb elmélete, a' gyakorlati valóságtól melly igen különbözzék? kinek ingerlékeny szívhúrjai legkisebb érintésre is izgalomba jövén, érzelgése —

mint egy örök mozgony — a' ‚tenni és nem tenni' vagyis „lenni és nem lenni" külön gönczölei közt, folyvásti élénk lengésben ingadozott; igen is egy ‚becsületes lenni' főképen törekvő, másokban is hát ezt — 's csupán csak ezt — kereső, sőt követelő; — szüntelen' tapasztalni vágyó, de még tapasztalatlan, — érzékeny, de egyszersmind érzelgő-ifju; becsületessége' ereje által biztositott önállásu ugyan, de kevesbbé vagyonos, mint tisztességes mindkét szülőji' kora elhunytával árvaságra jutott; és igy ezek' vezető karjai által nem gyámolitva — sőt magára hagyatva — meszsze távolabb rokonitól is, távol szivét még legközelebb érdeklő szülő földétől, súlyos betegségbe esett, ezelőtt tizenkét évekkel.

Minek azon kínokat elbeszélni, mellyeket — csupán egy, hazájabeli szegényebb tanulótárs' inkább baráti, mint szolgai segedelmével gyámolított, középszerű értékü — törvénytanulónak, idegen földön, 's illy ajaku lakosok közt, mindennapira is szüken elég pénzecske mellett, ismeretlen helyen, télvész' idején, nagy városban, mindjárt az oskolai pálya' kezdetén kapott inlázban, szenvedni kell? — De ha e' kínos helyzetet rajzolni kellene is, az, ki csak annyit tud, hogy ágynak esett, kínlódott, 's orvos után küldött, azonban ennek érkeztére már nem emlékezik, mivel a' természet' ura — tán mert pillanatként növekedett betegségét türhetőbbé kivánta tenni—

elvevén eszméletét, magán kivül volt: — semmit mást nem mondhatna, mint hogy ezen ábrándozási, vagy ájultsági? ébren képzelgési vagy álmadozási? állapotnak — a' nyavalya' fordultávali — megszüntekor fölvetett lankadt, de azért a' szépet 's jót félholtan is hévvel imádó szemek, a' beteg ágy mellett álló egy ápoló kegyes,' egy védangyal', egy istennő' látására nyittattak fel.

'S ezen elhagyott beteg ifju a' felperes! 'S e' mentő a' háztulajdonos özvegy — az alperes — valának!!

Mihelyt az épen akkor betoppant házi orvos a' betegségnek minden veszedelmen túlra változását tudatta, a' gyámnő azonnal eltávozott, és soha többé vissza nem jött; hanem az üdülő betegnek orvosa-rendelte étkeit inasa hozta be pontosan, általa minden szükségessel ellátott szobájába. —

A' magát fentartani törekvő természetnek — orvosi szerekkel gyámolított — gyógyereje, a' gyengébb — de többszöri betegeskedéssel mintegy megedzett — 's még ifjui test' állapotját naponként javitván; és azt ebben a'—kegyes gyámnak minélelőbb leendő forró hálamondás' tekintetéből is — meggyógyulni vágyás' varázs ereje is elősegitvén: e' két hatalmas erőktől legyőzött inláz elmult; a' sír' széléről viszszarántott beteg lábaira állott, 's tökéletesen meggyógyult.

Hogy meggyógyulni, 's az ápoló kéz' csókolására sietni — futni-rohanni — egy volt: szükségtelen lévén érdekelni; felperes csak azt említi, hogy ezen eset alkalomul szolgált arra, hogy a' házi-aszszonyságnak ismeretségébe juthasson. — 'S miután származását és körülményeit előadta, az adott engedelemnél fogva látogatásait, hetenként, utóbb naponként ismételte. Illy alkalommal mind zongoráni játszásával, mind — 's kivált szívemelő-lelkes munkák' felolvasása által, a' gazdag házi-aszszonyság' kedvét, 's vele annak szívességét, és felette jól-eső alamizsnaképen tekintett segélyeit, megnyerhetni szerencséje esvén: hogy ezt forró hévvel, sőt hálásan használta, könnyü elgondolni. 'S mi természetesb ismét? mint hogy illy gyakori látogatót, utóbb mindenki majdnem azon egy család' egyik kiegészitő részének tartott; 's annál inkább, mivelhogy felperesnek agg leány rokona — kevés idő mulva — ugyanazon városba vevén lakását: a' felperest a' házi-aszszonynak, mint lelki testi barátnéjának, kétségkivül a' rokonság' nagyító üvegén áttekintett tulajdonairól érdem fölött kedvező tudósitást tévén, forró részvéttel ajánlotta, 's a' mindinkább erősödő ismeretség' hálóját ügyes kezekkel szőtte összébb.

Ki volna olly hálátlan hogy illy kegyes jól tevőjéről rosszul emlékeznék? hol azon 18 esztendős ifju, ki előtt élete' közepén delien álló,

gazdag, szép, mívelt lelkü, jó szivü 's — a' mi legtöbb — feddhetetlen erkölcsü nőnek, ennyi lekötelezései érdektelenül maradnának?

Mit lehete hát felperesnek is, imádott jóltevőjéről — mert csak ezt tisztelte örökké benne vallásos buzgósággal — jónál, 's lekötelezettsége' említésénél egyebet mondani? Sőt elhúnyt édes anyját gondolván felperes benne az isteni gondviselés által számára viszszaadva lenni, annak intéseit megfogadni, rendeléseit véghezvinni, és még akaratját is — mielőtt a' lélek' titkos tanácsszobájából kijött volna — meglesve, már mintegy előre teljesítni mulaszthatlan kötelességének tartotta. 'S hogy illy szokatlan tisztelet, különben erkölcsileg is feddhetetlen magaviselet mellett, a' tisztelet' tárgya előtt kellemetlen nem lehete, felperes csak abból gondolhatta, mivelhogy annak pénz- 's egyéb számtalan szivességbeli segélyeit, naponként növekedni, hálás örömmel tapasztalta. —

Igy telt el a' törvénytanulás' utósó esztendeje, midőn a' tisztelt ház' köréből kilépés' ideje is elérkezett.

Azonban a' már alkalmasan ismert, de nem egészen birt, idegen nyelvnek még inkább leendő megtanulása' tekintetéből felperes törvénygyakorlatát is ugyanazon városban választotta. Eddigi jóltevője pedig, azért-e? mert némi neveltségét ismervén felperesnek, neveltet kivált a' leg-

kényesebb növény — egy kis leányka — mellé, nevelőnek inkább ohajta, mint bár tudósabb neveletlent; — azért-e? mert további jótéteményeinek törvényszerü czímet adhatni előre gondos vala; — azért-e mert a' határozó sors igy rendelte: — mostoha leányának tanítására felperest bájos szavakkal szólítá fel; mellyeknek engedelmeskedni senki nem lehetett kötelesebb felperesnél.

Imilly boldogitó helyzettel való megelégedését ha felperes nem csak barátinak, de sorsát tudakozó legkevesbbé ismerősének is, nem csak a' magány' szorosabb körében, de uton ut-félen — mintegy dicsekedésre kötelezettnek érezvén magát — mindenkinek elbeszélte, sőt hirdette: csodálni lehet-e? ha azt nagy részben eszközlő rokonának — imádása' tárgya' barátnéjának is — tartózkodás nélküli hálával, tán kevesbbé a' kifejezések' megválogatása mellett, mint a' kitörő indulat' egész hevével adá tudtára?

Ki hogy ezen — égre meri mondani most is felperes — csupán tiszta hálából buzgó kifejezéseket, miképen értette? sőt azokat mi móddal adta tovább? felperes nem tudhatja. Annyi igaz, hogy épen az ügyvédi vizsgálatról szerencsésen kijöttével egyenesen a' tisztelt házba sietö felperesnek — ezen, ama háznál egyedül talált rokona — a' résztvevő atyafiságos szeretet' örömével 's a' bizodalmasság' titkolódzásával azt mondotta, hogy jóltevője az ő jóságáról annyira meg van

győződve, olly jó indulattal viseltetik iránta, annyira szereti, hogy neki (a' rokon nénének) egy izben megvallotta, hogy illy férjnek kezei által boldogítva lehetne bármelly nő, tehát ő is.

Jól tudja felperes, hogy szerelmi érzeményeket leirni nem perbe való. — Tudja hogy az itélőszék' komolysága illyest kizár. — De tudván azt is, hogy az isten' itélete is azért legtökéletesebb, mivel annak mindentudása előtt szíveink, és veséink tárvák, 's igy midőn mi rövidlátók a' fa' éphéjáról annak — tán férges — belseje' egészséges voltára következményt vonni kénytelenek vagyunk, ő együtt és egyszerre látja a' külsővel a' belsőt is; tudván még azt is, hogy az emberi itélet annál tökéletesebb, amaz istenit minél inkább megközeliti; hogy tisztelt baráti mintegy az ügy' psychologiájával is megismerkedvén, a' belsőről is itélhessenek ama' házassági szövetség' szentségét tárgyazó perben, mellynek szövedéke csak a' szívrostok' összeilléséből készülhet, 's állhat fen legtartósabban, — kötelesnek érzi magát felperes ama' vallomással, hogy voltak ugyan felperesnek a' szépnem iránt előbbi gerjedelmei is, de illyes hajlandóság szívében, lehet — mert büszke vala, lehet mert a' jóságot jósággal viszonozni kötelességnek érezte — soha nem ébredet mint épen csak valamelly hölgynek részéről — mintegy előzőleg — tapasztalt kedvező fogadásra. Hanem illyenkor nem tuda már magának paran-

csolni, 's a' bárki' részéről észrevett legkisebb lekötelezés, őt mintegy buzgó hálaképeni viszonzásra egyszersmind kényszerité.

Ez hát oka, hogy mivel illy leköteleztetést soha senki vele még eddig nem éreztetett; minthogy illy nem reménylett kegyelemnek hálátlanul fogadásától, a' még csak becsületességre néző ifju, viszszaborzadt volna: a' szegény az ajánlkozó gazdagságot, — a' szolga az elébe tett uraságot, — a' világ' tengerén hánykódott a' közel mutatkozó kies révpartot, — a' szabad kezü az ajánlott áldó kezeket, — az elfoglaltlan szív a'felé dobogó szívet örömkarokkal áltölelte. 'S a' 20 esztendős ifju, és 34 esztendős özvegy közt a' házasság megköttetvén: fleperes magát tartá legboldogabbnak; mindazt, ki magáról ugyanezt mondá, nem tartózkodván irigyen meghazudtolni.

Napok multak, hetek teltek kéjözönben folyva le. És zongorázás, édelgés, olvasás és mulatság közt, az első boldog évnek áldást tenyésztő folyama, sebesen lezuhant az enyészet' holttengerébe.

Hogy ezen — mondhatni — állapot, kényelmes volt; 's az állatember minden vágyait fölösleg is kielégitvén, túl rajta már csak a' menynyei paradicsomot képzelhette: tagadhatatlan. De a' csupa állat nem ember még, 's az ember nem csupa állat; hanem szellemi fő-alkotó része benne az ész' és szív' némíthatlan szavaival, elidege-

níthetlen jogait követelvén: hiszi, tudja, érzi, hogy a' csak állati kelléknél magasabb, nemesebb, valamire teremtetett. 'S e' nemesebb czél — a' közremunkálás által — a' közhaszonnak előmozdítása. Mit felperes is, mióta eszmélni kezde, életfeladásaul választott; a' testi jóllétet erre vezető ösvénynek igen, de fő-czélnak soha nem tekintvén. — A' miből ismét természetesen következett, hogy a' henyélni, vagy közremunkálni; — mások' hasznára, vagy hiában élni; — cselekedni vagy örökké tespedni; — aludni vagy ébren lenni; — jót tenni, vagy nem tenni? — közötti választás felperesnek könnyü lévén: léleki híját érezte azon — le nem irható — testi boldogságnak. Ki akart tehát a' házikör' szük' korlátin kivül is hatni a' közéletre; de nem mintha ellentételül választotta volna azt addig éldelt boldogsága helyett, hanem csak a' hatás' központjául használván a' házi kört, hogy abból — mint pók' hálója' közepéből — annál terjedtebben kihathasson, — a' külső zivatarok ellen a' házi béke' biztos révpartjába ismét visszavonulandó. —

Érezvén tehát magában annyi becsületességet, mennyivel ha több jót nem tehetne is, jót tesz már csak az által, hahogy egy becstelen előtt egy üresség et betölt, — annyi erőt, mennyivel embertársai' javára valamit tenni képes lenne, — annyi tudományt mennyivel egy tudatlannak álarczát levonhatja, — annyi lelket mennyivel a'

lelketlenséget kitüntetheti: közhivatalviselésre kezdett vágyni.

De — még csak magábani vágyódás volt ez, 's nem lett szándéka egészen eltökélve, mielőtt nézeteit — mint jó hitestársak szoktak — kedvelt élete' párjával nem közlötte.

Ki, mert — mint mondá — férjének soha meg nem tagadott kedvét ebben is akarta teljesíteni; vagy, mert — mint a' következés mutatá — vagyonos létére is minden czím nélküli magános helyzetét — isten tudja miféle? előre álmadott — czímekkel örömest kivánta fölcserélni: — ama' szándékot javalta és helybenhagyta.

A' minthogy örökké nyitott kapuju vendégszerető háznak elég baráti találkozván: — felperes a' csakhamar következett tisztújitáskor nyert is díszes hivatalt. De úgynevezett baráti — vagy értéke által-e? annál nehezebb meghatározni; mivel akkoriban meghalálozott dús nagybátyja után nevezetes örökség maradván rá: a' nép által annál derekabbnak tekintetett. —

'S ki hinné? és mégis úgy van: felperes' erkölcsi élete, egyszersmind pedig boldogságának halála együtt és itt kezdődtek.

Ugyanis felperes nagyobb átkát az emberiségnek egyben nem képzelvén, mint a' kötelességét hanyagul — tehát nem — teljesítő tisztviselőt, — 's ezen nézeteit a' gyülési tanácskozások' alkalmával is gyakran fejezvén ki több tágító

hivatalbeliek ellen; és igy mind belső érzetének, mind a' méltán következhető szemrehányás' szégyenének előre érzett kettős ösztöne arra, hogy hivatalos tisztét lehető legnagyobb pontossággal teljesítse, szüntelen késztetvén: egész valóját a' hivatal' hív és pontos teljesitésére fordította.

Mi által az eddigi gyermekiesen sűrü zongorázás ritkulni, a' majd természetté vált üres édelgés minél szilárdabb — annál nemesebb — társalkodássá változni — kezdvén; a' mulattató olvasmányok hivatalos iratokkal, vagy a' kötelesség' teljesítésére megkivántató komolyabb tárgyuakkal, 's az idővel való haladásra szükségesekkel váltattak fel. — Mit tenni felperes annál inkább kötelesnek érzé magát, errei jogosittatását annál jobban hitte, mert már nem gyermek nejét, a' szünetlen körülötte turbékolás által inkább úntatni vélvén: az együttlét' tiszta örömeit a' ritkább látás' fűszerével, 's a' társalkodás' nemesitésével akarta hatósítni. Mert felperesnek azt kelle hinni, hogy neje ha a' férjet szereti is, de a' férfiut még inkább tisztelni fogja. Mert hogyha voltak hazájok' mentésére szolgáló köteleknek saját hajaikat oda adó asszonyok; voltak hölgyek, melyek legdrágább ékszereiktől magokat megfosztották, hogy árukon a' hon' ellenségét leöldöklő fegyver — vagy azokat tehetetlenekké tevő békók — szereztessenek; — ha voltak nők, melyek útálták, kigúnyolták a' közvész' idejekor ott-

honmaradt pulyákat; általok harczba küldött kedveseik' hős sebeit pedig, saját kezeikkel kötözvén be, érdemteljes homlokait babérral koszorúzták: lehetetlennek tartá, hogy jószivü, lelkes, nevelt asszony a' hivatal elfoglalta idővel szerelemféltékenységbe jöjön; 's azért, hahogy a' kötelesség' mulaszthatlan teljesitése, mulatságából egy pár órát elfoglalt volt, békétlenül búslakodjék.

'S mégis úgy lett. 'S hogy felperes csalódott, oka csak az: mert számitásából egy nagy sokszorozót (factort) u. m. az asszonyi indulatot kihagyá volt. Ugyanis hősi elszánással küldi ez harczra a' férfit, ha szeszélye épen igy hozza magával; de majomi féltékenységgel szorítja magához a' férjet, ha azt kivánja szivének fellázzadt gerjedelme. Egy nagy templomról beszél ő neked, melly a' haza, 's mellyben mindenki tartozik szolgálni istenének. De e' nagy imádságházban minden hölgynek egy külön oltára van, 's ez az ő szive; és eretnek vagy előtte ha hogy mellette, 's nem épen az ő szív-oltáránál imádkoztál. Ráteheted ez oltárra a' leölt ártatlan egész galambot áldozatul; 's leszórja azt a' rajtpattogó tűz magától, ha mentedben a' sebhedt áldozatból — más helyt — csak egyetlen egy csepvért is vigyáztalanul elcsepegtettél!

Ezen — keseredett szív sugalta — kitérésért, mellyet felperes annál inkább érintendőnek

tartott, mivelhogy — ha nem ebben keresi is hálátlansági bünének bocsánatát — könyörületes birái' figyelmét e' pontra kivánta leginkább ébreszteni, tisztelettel kérvén bocsánatot; elég legyen azt a' szívszaggató fájdalom' kevés — de sokat jelentő — szavaival kijelenteni, hogy felperes' házi boldogságának illy kezdetnél szakadt vége.

Miután t. i. terhes hivatalának bokros foglalatosságai' teljesítésére ideje elég sem volt, 's reggel ébredő fülei csak azért nyiltak fel, hogy már várakozó ügyesei' türelmetlenségét meghallhassa, — délben alig végzett étele után már újabb dolgok várván elintézését: — hitesét csak az egész nap' fárasztó munkája után, levert kedvvel tölthető estéken láthatá meg; — a' hivatalos kellemetlenségek-okozták homlokredőket, ennek báj újjaival kivánván szétoszlattatni, — 'S a' dolgok' e' menete felperes előtt olly természetes, egyszersmind férfias volt, hogy addig, mig hivatalát viseli, annak folyvást és szakadatlanul eleget tenni magát tántoríthatlanul elhatározta; mihelyt azt terhes volta miatt — úgy mint kell — nem viselheti, más újabb erejünek — hasonló pontos ellátás végett — általadni előre eltökélvén. — És valamint addig a' hivatalbeli bajok' dermesztő hidege ellen, az imádott házkör' oltárán kereste fölmelegülését: úgy örült annak, ha elgondolta, hogy — reménylett maradéka — 's tán özvegye

is, a' közhivatal-érdemlette köztisztelet' árnyékában idővel pihenhetnek, még akkor is, ha őt a' halál — később napjaiban ohajtott — nyugalom' elnyerése elől kiszólitná. — 'S ismét megcsalatkozott.

Mert hitese a' hivatalban egy vetélytársat gyülölvén — minél pontosabb volt felperesnek abbani eljárása, neje' kedvetlensége annál jobban növekedett. 'S e' kedvetlenségnek nem lehete még inkább nem öregbedni, miután felperes, mint vadászok-üzte vad, estennen a' családi kör' sekrestyéjébe vonulva, a' helyett, hogy kedvesétőli felvidítást nyerhetett volna, mit nem annyira várt, mint úgy hitte érdem szerint követelhetett: inkább ő váratott mint mulattató ; a' gazdag asszonyság, ki bármiként illett is a' többi — nevelteknek mondott — nők' sorába, de azon pontig, mint kell, csakugyan ennek miveltsége sem hatott fel, benne örökké csak a' szegény zongorázó, danoló, olvasó ifju' emlékezetét birhatván el.

Ezekhez járultak a' hivatal-kivánta gyakori utazások, mellyeket a' — nem tudja felperes — inkább gyáva-e, vagy féltékeny, ? lélek, házi körunásnak, azt kerülésnek, máshol örömestebb mulatásnak, szóval gyalázatos csapodárságnak tulajdonítni: magára nézve féltékeny, felperesre nézve igazságtalan, mindkettőre nézve szerencsétlenitő volt.

És ha illy hivatalbeli bajok, 's házi kellemetlenség által örökké csak levert, és soha fel nem emelkedhető lelki törődöttségben, a' felpereshez közelitő volt tanitványa, nejének mostoha leánya — mint nyiló tavaszi virág, az épen mellette álló támaszra — bájfejét lehajtotta, és azt inkább pajzán mint érzett enyelgéseivel felvidítni, a' búfelleget — mintegy kelő nap — űzni törekedett; 's ezért egy jó szó, egy helyeslő tekintet volt minden bére: oh akkor a' szegletben, a' lámpa' rezgő fényénél halaványodó nőnek féltékeny arczvonásai' változását felperesnek észre nem venni, 's lerajzolni egyképen lön lehetetlen. — Szeretni tud minden ember, de félteni — a' szó' teljes értelmében — csak asszony képes! — —

Nem mondja felperes igy folyt le, mert a' folyás sebesebb menést tevén fel, a' bár kínos, de sebes haladásnak megvan a' maga sajátszerü gyönyörüsége; hanem igy morzsoltatott le a' sors' nehéz kereke által, felperes' életének legszebb szaka, már tiz évek óta. — 'S felperes folyvást tűrt, és szenvedett. De már most érzi, hogy a' szenvedés' búval töltött poharát fenékig kiüríté; és igy sorsának nem adósa. —

Miután tehát mindazon jótéteményekért, melyekkel alperes által tetéztetett, hálás volt mindig, 's az lenni meg nem szünik; miután élte' utósó pillanatáig alperes iránti tiszteletét ezennel is lezálogolja; — miután kénytelen tapasztalni,

hogy legnemesebb tettei alperes által meg nem értetvén, épen a' közjóra czélzó törekvései azok, mellyek — alperes' becsülése helyett — neki becstelenségül tulajdonitvák; miután már most, midőn alperes neje érett gondolkozása' módját meg nem változtathatván, többé a' hon — a' közügy — a' hivatal — az emberiség' — eszméi iránt fogékonyabbá azt nem teheti, hanem csak sajnálhatja, kényszeritve érzi magát felperes ezen lépés' tételére.

'S ha már a' rokonérzelmek' boldogitó malasztjával ezen házassága nem boldogittatott, 's mint érzi soha többé nem boldogittathatik: azon köteléknek, melly rózsafüzér, ha azt a' kölcsönös egyetértés tartja össze, vasbilincs ha csak az illedelem' hideg lánczszemei óvják meg a' szétbomlástól: — ama rokon érzelem — és igy minden nélkül, mi a' boldogitásra kivántatik — szükölködő házassági kötésnek, felbontásaért kénytelen könyörögni. Mi által midőn alperes egy előtte hálátlannak tetsző szörnyetegnek felperesben való gyülölésétől, felperes e' nem érdemlett szemrehányás' örökös hallásától megszabadittatnak; lehet reményleni, hogy mindketten éltök' elrablott nyugodalmát visszakapják, ha egymást elfelejtik.

E' kérés' gyámolitására felhozhatná felperes, — 's tán nem minden nyomadék nélkül hozhatná fel — azt is, hogy rég virágzó nemzetségének utósó ivadéka lévén, nemcsak hogy azon vigasz

talása nem lehet, hogy haldokló ágya mellett utójára megáldandó maradékában élni fog a' síron túl is; de mert leverő gondolat lehetne sokakra nézve az is, hogy majd — leforditott czímerével ékesitendő — koporsójára lezuhanó első göröngy után, a' sír egy tompa „kihalt-"at fog visszahangozni, 's nem lesz utód melly arra — hamvainak könnyü pihenést ohajtván — a' könyörület' egy hantját sajnálva reávessen. —

Azonban hites társának magtalanságából ám vonjon okot az elválásra, kinek kedve van illyesből okokat kivonszolni; felperes ezzel nem törődik. Mert jól tudja, hogy a' világnak azon, hogy valakinek nem marad ivadéka, kivált ollyannak, ki maga iparkodása által — 's nem ősei' érdemoszlopain — lépvén fel kissé magasabbra, csak szerencsefinak szokott gúnyoltatni — jajgatni szintolly kevéssé szokása, sőt — a' mi több — annál kevesbbé van helyes oka; mivel bármelly nagy embernek eltünte — mint az esti nap' lenyugvása — más tán még dicsőbben felkelendőnek szokott helyet csinálni. —

Igen is, a' családok' fölemelkedése és leszállása nem egyéb sorshintánál. Ennek keresztrúdja az idő, mellyen egyik — mondd: bünei' súlya által, mondd: mivel derekabb mintsem a' világ' fölszinén könnyü kéregként uszkálhatna — sülyedve lemegy; másik, mondd: könnyüsége miatt, mint a' fejét fölemelő üres gabonaszál, mondd: vétkek',

mondd: erények' emelő erejénél felszáll a' magasra — mind egy! — 'S végtére ha egy terebélyes fán élődő hernyók közül egyet a' szél elkap, 's megsemmit, mielőtt ivadéktojásait lerakta volna; mi következik ebből? legfelebb is, hogy egy pusztitással élődő lénynyel kevesebb nyomja a' fát, 's egyéb semmi. — Ellenben, ha egy levéllel jut is igy több a' megmaradtaknak, mi gondjok ezeknek a' természet' utján — mint mondják — kimúltakra; ők vigan hemzsegnek tovább is a' fa' lombjai közt, fogyasztnak mig van mit, párosodnak, szaporitnak, 's tán még tarkább lepkék fogván a' kényelmesen emésztő férgek' bábjaiból kibúni, a' kis leánykák értetlen örömmel kivánják a' czifrább pillangókat, ártatlan kezeikre keriteni.

Ezen kivül van — tudja felperes — egy neme a' kínos megnyugvásnak, melly a' nem veszthetés' bizonyossága. — Kinek gyermeke van, édes, kellemes gyermeke: azt a' széltől, 's minden más legkisebb árthatótól is óvni fölöslegesen soha sem tudja. 'S ha ez csakugyan megbetegszik, kintövisei inkább szúrják a' szülői szivet, mint a' szenvedőét. A' szüléknek annyi feje, annyi keze, annyi teste van, mennyi a' családé — 's mindezekért felelős lévén sziveik' jósága, gondosan őrzik azokat minden testi és szellemi ferde iránytól, minden veszélytől. — Ha pedig a' szülő' ápolásával daczolt a' halál, 's a' forrón ölelt gyermektetem, a' melengető karokon is meg-

hidegült: — oh akkor mit veszthet? érezni igen, kimondani nem — lehet. Valóban igaza volt ama bölcsnek, ki azt mondá hogy „legszomorubb azon temetés, mellyet szülő követ.“ De ám nőjön fel fiad, ki neked kis korában lábadra lépett: mint ifju szivedre hághat. — 'S mennyi gond, mennyi aggság kelle, mig őt fölneveléd? és nőttével — mint a' nap' hanyatlásakor az árnyék— folyvást növekedvén gondod is; e' mellett végtére megérhetéd, hogy belőle semmi—vagy igen—egy gonosztévő lett idővel. — Vagy tán leányaitok vannak apák? oh ezeket ti őrizhetitek, nevelhetitek, de ki mondja meg? mellyik bűnházban dorbézol most azon czudar, ki őket mint férj fogja egykor szentségtelen karjaival átölelni? Született-e már, vagy születni fog azon betyár, ki ezeket szelidségeikért majd kigúnyolván, gorombasággal fogja mind a' sírig keserítni, 's tán meg is verni? — Ellenben a' gyermektelen szülötti okozták örömektől, de keservektől is egyformán megmentetvén: — utóbb ha vendéglő sorsunkal számot vetünk — azt látjuk, hogy így is úgy is, a' vigalom' költségét minden esetben mi fizetvén, egyre mentünk. Ám de ezzel felhagyván.

Érdekelhetné felperes ama kínos érzetet is, mellyet — ha szivét birái' elébe kitárhatná, 's minden cseppvére' tisztaságáról őket meggyőzhetné — lehetetlen volna, mint érző embereknek, nekik is figyelemre nem méltatni, hogy t. i. mind

eszének míveltsége — mellyen, bármi kevésre mehetett is, éjjeli 's nappali összetett szorgalommal folyvást iparkodott ; — mind szivének — mellyet hibásnak, hálátlannak nevezhet akárki, de gonosznak senki nem hazudhatik — magosabb hangu ütései — azt mondják felperesnek, hogy nem csupán asszonynak hódolóvá, nem csak egy gazdagnak tiszttartójává, nem egyedül mulattatóvá; de rokonérzelem-érdemlette szeretőtárssá is teremtetett! 'S ha van por, mellyet a' szél felkap, 's mértföldekre elvisz, hogy azzal egy árván álló olajfát termékenyitsen, van , kell lenni egy szívnek e' mindenségben, melly felperes' számára teremtetvén, benne szerető társat, szivbarátot, rokonkeblet találhatna, mellyekre felperes — isten 's világ előtt meri mondani — lelkiösmérete' tanusága szerint nem volna érdemetlen ! !

De a' rokonérzelem' boldogságával ámítsa magát, ki még nem csalódott; felperes csak azt mondja most, hogy könyürületességet, melly midőn szerencséjének alapja lenni látszott, boldogtalanságának sírjává változott át, senkitől e' földön nem kér többé; 's nem fogad el.

Mert ha könyörületesség nincsen, felperes hihetőleg még ifju korában már emlitett betegségében elvész, 's azon tudattal mulván ki, hogy ő jó volt; ha most is tudná lételét? örülne multjának; ha nem? nem volna mit sajnálni! Midőn

így szégyennel vallja meg, de kimondja mert érzi, hogy — lehetetlen magát a' hálátlanság' szennyétől — világ szerint — eléggé kitisztítni. — Mert ha nincs könyörületesség, 's ha ő szegény maradt volna mint született, 's neveltetett, most tán egy hideg szobában fázlódva, szegény de hű — de csak érte élő — neje, 's gyermekei által vétetvén körül, azokat hogy ne fázzanak annál hőbben szoritná forró szivéhez, 's őket a' szegénység' tisztes rongyaiba bepólálná. — Akkor tán hideg légkör, de forró szív; apró-pénzes erszény, de telt kebel; mindennapi költséget kérő de azt a' viszontszeretet' uzsorájával százszorosan visszafizető — takaros nő; szerető gyermekek fogták vala körül; midőn most meleg kastély, de hideg szív, — tele erszény, de az urasági nőnek felperest nem értő már kihamvadt érzés-üres keble környékezik. Akkor — későbben nyert örökségével felperes azokat is boldogitván — mások' jóltevőjének ő tiszteltetnék, midőn most benne csak az alamizsnával tartott diák, a' mulattató — és senki más nem — kerestetik azon nő által, kinek egészsége előbbi házasságábani több gyermekek' szülése által elgyengülvén, a' féltékenység' vagy elégedetlenség' — vagy mindkét gonosz' maró kinjai, 's folyvásti betegség által emésztve, mindinkább fonnyadozik. Igaz hogy e' csere mennyit érne ? az nem tudja megitélni, ki szerencséje' mérlege' egyik serpenyőjét drágakövekkel, másikat

egy érző szívvel terhelve látván, a' választáson — ha perczig is — tudna kételkedni. De láthat illyest érdektelenül a' gyilkos, midőn az érző szív e' miatt már majd megreped.

Nem ragaszkodik hát felperes mindezekhez annyira, mint azon egy — de fő — tekintethez, mellynél fogva meg van győződve, hogy boldog szerelem egyformán érzők, boldog házasság egyforma házastársak — közt állhat csak fenn ; 's nem boldog azon hitestárs, melly élete' párját nem boldogítja. —

'S ha már ime szomorú sors jutott is felperesnek, hogy ezen nálánál sokkal éltesebb, de kihamvadtabb is; gazdagabb, de érzés szegényebb kebel, mellynek jótéteményeit midőn hálásan elfogadta , magának ehhez való férfiui szeretetet hazudott volt, holott akkor is csak háladatosságot — de azt igen is nagy mértékben érzett, sőt érez most is iránta : — azon örökké csak bús szemek, mellyeket az élet' sötétében vezető csillagokul tisztelt, és tisztel folyvást ; — azon már régen kinyújtott, de épen azért lankadó, alamizsna-osztásra angyali — de forró ölelésre erőtelen kezek, neki idvet, boldogságot többé nem nyújthatnak; sőt miután — a' mi legtöbb — ezen hálás imádással tisztelendő jó lélek igen, de szerető nő nem, — örök búban és szomoruságban élvén mindig, felperest egy hiában táplált hálátlan kigyónak tartja 's nem egyébnek, a' melly kigyó

pedig élt, és vígan örvendezett, míg a' kebel, melly ápolá meleg vala, 's ha annak kihültével előbbi hideg álmába visszaesett: a' melengetni megszünt azt csodálja, hogy ezen szívrepesztő látványnak valahára vége legyen; hogy alperes felperest hálátlannak tartván, őt' mint illyet megvethesse; de hogy ezen érdemetlen, vagy nem? — hatására nézve egy forma — megvetésben, megnyugvását, 's ha lehet boldogságát még feltalálhassa; — felperes pedig ama kínzó helyzetből, mellyben bármit mondjon belseje, de külsőleg csakugyan — mint egy csendzavaró ördög — másnak örökké csak poklot készít — mennybe vagy nagyobb pokolba való jutás által — megszabadúlhasson: e' szomorító, de — mint a' halálban úgy az életben is — mindent elhatározó nagy szónak „Elválás" birói kimondásaért esedezik.

Ezek szerint azokat, mik szívén voltak — hosszasan, de hogy igazságos lehessen az itélet — környülállásosan előadván; nincs egyéb hátra, mint hogy felperes bármi hálátlannak ám neveztessék — ez ellen megnyugvását önmagában keresvén 's találván fel, — az elvett jótétemények' bármelly summára határozandó árában megmarasztassék, 's az elválási pernek törvény 's természet szerinti bármelly következéseivel — mellyeknek viselésére való készségét ezennel kijelenti — terheltessék: csakhogy azon felek, mellyeknek együttléte boldogító szentség nem le-

het, gyötrelmeikből megszabaditva, ha nem boldogitó is, de annak képzelt, de ollyannak reménylt elválasztással, ha meg nem örvendeztethetnek is, legalább megnyugtassanak.

Most már tisztelt birák! — az érzelmek' titkos kamarái' feltárása után — a' körülményeket ismervén; minekelőtte a' törvény' 's igazság' e' helyéről kimenvén, egymástól elválnátok: a' külön még nyugodt, de együtt boldog már nem — lehető peres feleknek — a' természeti érzemények' szent szavait tolmácsolván — mondjátok: „Váljatok el.“

(Alperesi felelet következik.)

Zsoldos Ignácz.

REMÉNY.

Sötét homály borítja lelkemet
Kihalt varázsüdvemnek éjjelében
Lesújtva a' sors' vad kietlenében
Ölő rém tépi zúzott szivemet.

Magasb érzet hevíté keblemet,
'S küzdtem hazámért vészek' vad dühében,
Jogát kivívtam ezrek' ellenében,
'S im átka összezúzza létemet.

Szelid remény! ki üdvmosolygva lengsz
A' szenvedőnek néma bánatára,
Ha húnyt dicső koránya' szép sugára
Kidúlt szívemre hasztalan derengsz,
Keblem nehéz bú' 's gyötrelem' hazája,
Nyugtát nem adja más, csak sír' homálya.

Nagy József.

HALÁSZFIÚ.

Kavics fölött peregve fut
A' bérczi csermelyár,
Egy víg fiú bokáig áll
Vizében 's halra vár.

Áll meghajolva, csendesen,
Vigyáz és fel se néz,
Csak néha száll habok közé
Mohón, mint nyil, a' kéz.

Soká vigyáz — de foglya közt
Tán a' legszebbiket
Elejti, mert bokrok közül
Hall édes éneket.

Eperre jött lánykám talán
'S a' lányka csókot ad!
Megdöbben a' halászfiú,
'S a' legszebb hal — szabad.

Liget felé, mellyből a' dal
Igézve ömlik el,
A' kis szerelmes futva fut —
Tövisre nem figyel.

Ligetbe ért lélektelen,
Megáll — és vére hül,
Ott nem a' kedves lány — de a'
Nagyságos asszony ül;

És ennek ajkin hangzik a'
Vonzó, csalóka dal —
Pirúl szegény 's a' földre néz,
Mostan se csók se hal. —

Vidor Emil.

KINBESZÉD.

Vérharczok' éjiből
A' béke' napja kel,
'S rá egy egész haza
Örömben ünnepel.

'S mért, hogy ez árva szív-
Érzet' csatáibúl
Az édes nyugalom'
Szép napja nem pirúl.

A' hon nem halhat el,
Mert sok szerelmese;
De oh kinek csak egy
Imádott jegyese.

Hah annak emberek
Ez élet' útain
Nem ás e' temetőt
A' veszteségi kin.

E' könnyázott kebel'
Éjébe mindenütt,
Halotti lámpaként
Búm' holdvilága sütt.

Rémséges kínkaczaj
Virasztó énekem
Keblei halotja szent
A' leghűbb szerelem.

Ilosvay Rudolf.

DÉLI ÁRNY.

„Nőm! szomorgva kérdezed:
Érted ég-e szívem?“
Szól az ifju édesen,
Biztató-szelíden.

‚Kit követ, mint testet árny,
Hűn szerette férjed,
Hölgy, o szép szerelmesem!
Tőlem azt ne kérdjed.‘

’S hízelegve míg keres
Hűtlensége védet,
A’ csalott nő, árva szív,
Hallat illy beszédet:

„„Ah, midőn leghőbb a’ nap’
Déli tűzsugára,
Elhagyatva áll a’ test,
Nincs szegénynek árnya!““

Lakner Sándor.

HAZÁMHOZ.

O haza! azt mondják a' kevélyek hogy te szegény vagy,
'S hogy nincs egy fiad is, ki magasítsa neved:
Van! 's bár száma kevély gyöngykint ragyog árva szivedben,
Ám a' világ ezt is meghamisítani kész.

AZ ESKÜSZEGŐHÖZ.

Kellem folyja körül báj tagjaid', Ilka, te szép vagy,
'S szépséged már sok férfi kebelre hatott.
Ah de ne véld, hogy csalfa szavad szűm tőrbe keríti,
Rég ismerlek már: a' neved „esküszegő."

Burián Imre.

OHAJ.

Ha vész vont ég fölé
Szivárvány-ív terül,
Az aggó földmives
Jós lesz színeibül,
'S kivánná: lenne bár
A' szín még olly tele,
Mert néki mindenik
Egy áldás' képjele.

Borongó ég alatt
Ha zászlód fellebeg
Hazám! e' keblet egy
Kivánat szállja meg:

Jelentse ég-ivként
Derűd' e' lebegő
'S mindegyik színiből
Mosolygjon szebb jövő!

Pajor István.

FOHÁSZ VILÁGÉRT.

Csillagtalan sötét az éjszaka,
Egy nép botorkál barna leplibe, —
És csüggedezve szenved keblibe, —
Mert ködbe sülyed minden nyomdoka

Végetlen-e az éjnek fátyola,
Szelid sugár nem ömlik méhibe,
Hogy felderüljön a' nép' szivibe
Kit bujdokoltat czélja' távola!

Isten! ki kedvelt néped' útait
Tűz-oszlopokkal gyújtád egykoron, —
O szánakozz a' tévedt vándoron,

Kit nemtudásnak éje elborít: —
Gyújtsd o agyának fel szövétnekét,
Hogy lássa a' czélt, mellyet elérni ég!

Pajor István.

EPIGRAMMÁK.

(Owen után.)

A' fösvény.

Itt nyugszik, ki hogy erszényét kimélje meg, inkább
Halni kivánt; mert igy élete sokba kerül. —
Most tudom élni szeretne, ha megtudná temetése'
Pompáját; mert sok pénz-kiadásba kerűlt!

Hypocrita.

Kérkedel azzal, hogy mit jobbod adott, balod azt nem
Tudja? hiszen, jobbod mit sem adott kinek is.

Democrit. Heraclit.

Az mindig sírt, 's ez mindig nevetett; nevetésre
Méltóbb-e Heraclit, vagy siratásra amaz?

Boldog. Jó.

Boldog lesz ki elég boldognak tartja magát, 's jó
Lesz, ki elég jónak nem hiszi 's tartja magát.

Socratesi bölcseség.

Azt hittem mikor ifjú valék: mindent tudok; és most
Mint ősz átlátom, hogy mi parányi vala!

Hollermayer.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Naplótöredékek.

*

Egy hölgy' szépségének megkivántatóságai: 18 év, — jószivüség, — játszi elme, — szerencsétlenek iránti gyöngéd hevülés, — előitélet ellen bátorság, — idomos termet, a' lelki nemességet szép öltözet által igézőleg nyilvánitó.

*

Olly ember, ki pompa és szinlés nélkül nagy, sokkal több jót teremt maga körött, mint könyvek és rendszerek tenyészthetnének; még a' gyengébb is szégyenülés nélkül közelít hozzá, 's a' jó cselekvények' látása bátorságát növeli. Jó indulat, és mesterkéletlenség magát a' vétkest is szelidebbé varázsolja.

*

Jóság, követelés nélkül, köteléke a' társaságnak. Megegyeztet ez kemény ellenzeteket (contrast); elháritja a' balértelmeket, mivel itt

mindenki sértetlenül tudja jogait, — itt mindenki meg is egyez abban: „Ollyan volt ő !“

*

Apollo volt a' szellem- és tudomány' közatyja; a' szellem, vidám és éber lőn, a' tudomány komoly és előrelátó. Ezen különbözet a' szülöttek' hajlamiban végre olly eltávozását hozá elő az indulatoknak, hogy ritkán egyezhettenek. Szellem a' szép istennőt nyerte barátnéul, — a' tudomány pedig bölcs Minerva által kedveltetett. De azon szenv, mellyel ezen istennők egymás iránt mindig viseltettek, az Apollo' magzatjai közt is növeszté a' buzgalmat. Sokszor magok az istenek által kevertettek vitába, mellyben a' szellem egyelőre különösen tündökölt, mig végre mégis a' tudomány győzött, és tiszteltetett is; a' nagyobb tömegnek azonban szellem állott kedvében, a' tudomány lassú menete esetlennek látszván. Ennek valódi ösvényéről meg vala ugyan a' győződés; de lénye unalmas- és fárasztónak találtatott. A' szellem könnyü és kecses mozgással vonza maga után, mosoly és kellem kitérék őt, valamint szigorú erény a' komoly tudományt követé. De e' felosztás csak öregbité a' köztök uralkodó meghasonlást.

Venusz megengedé a' szellemnek a' gonoszsággali egybekelést, 's mi ez egyletnek köszön-

hetjük a' gúnyt és satyrát. Észrevevén Minerva, hogy ezen leányzó' talentomi a' szellemnek sok előzőket szereznek, — a' tudományt a' critica' geniussával kötötte össze. De az olympi béke czivakodásaik által megbomlott, és Jupiter számüzé őket a' földre. Itt mindkettő buzgó barátokra talált — a' tudatlan és czímeres csoportban, de Plutus' kegyenczei mindkettőt megvetették, 's életök nagyon nehézzé vált. Megegyeztek tehát ismét, 's engedelmet kértek Jupitertől, hogy mennybe visszaérhessenek; — ezt megis nyerék. A' szellem, vitorlait legnagyobb könnyüséggel szétterjesztvén, gyorsan felemelkedék, de rövidlátása gátolván messze láthatni, — ismét visszaesett. Testvére az utat igen jól ösmeré, de hiányával levén a' kellő bátorságnak, — néhány foganatlan kisérlet után mindketten érezték a' kölcsönös segély' szükségét, és kezet fogtak egymással. A' szellemet a' tudomány' éles szeme vezérlé, ez pedig amannak merészsége által támogattaték. Úgy jutottak megint Olympba, hol megkérte a' szellem' testvérét, miszerint a' Grátiákkal megösmerkedvén, a' tréfa és enyelgés társaságában is jelennék meg. Reáállott a' tudomány olly feltét alatt, hogy a' szellem viszont a' rények' barátságát keresse: — igy lőn megbékülésök teljes szeretetté, melly által sok szép mesterséget 's hasznos tudományt látunk fölvirágzani.

*

Béketürés fájdalmakban, — szilárdság szerencsétlenségben, — nemes indulat azok iránt, kik igaztalanúl bánnak velünk, — 's nagylelkü jóság ellenségeinkhez erkölcsi érzelmünk', és elméink' legvalódibb bizonyitványai.

*

„Cselekedjél úgy, hogy akaratodnak indoka mindig mint elve egy közös törvénynek megállhasson" — mondja Kant. Soha, úgylátszik, önszeretetünknek valami hizelgőbb, 's kedvesebb nem mondatott. Minő polcza a' rénynek és dicsnek jeleltetik itt ki nekünk! — Tán Pitt Vilmos érte ezt utol? mert róla mondják, hogy ő életének minden álláspontján példánykép vala. Szeretném magától Kanttól ezt hallani, mert azon férfiu, ki e' gondolatra jutott, és azt kifejezte az erkölcsiségben az, mi Newton örökké a' tudományra, és Napoleon minden következő hősök 's királyokra nézve lesz.

*

Nyelvtudomány! Mi volnánk mi, — mi lenne szellemünk' ügyessége — mi szerencsénk, — 's

valóban hozzá tehetem, mi volna erényünk, a' nyelvek' magas épülése nélkül, — mik az annyira magasztalt tudományok? — Egy nagy öszvesége az emberi szellemnek rejlik a' nyelvekben, — 's mennyire elősegélték a' nyelvet a' lélek' gerjedelmei!

Azon szent buzgalom, az embereket jóra oktatni, szülé az erkölcsi beszédeket.

Honszeretet a' rómaiak' 's görögök' ékesszólását.

Az emberszeretet védelmét az ártatlanságnak és igazságnak.

Vitézség és dicsvágy a' vezérek' beszédeit.

A' tudományok azon dicső elmeműveket 's kellemes tanulmányokat.

Szeretete a' szépnek — természetnek — barátságnak mennyire gazdagiták 's mikép használhaták ezek a' nyelvet! Vajjon nem bámulatra méltó-e, hogy a' legbensőbb gondolatra, és érzésre igék találtattak — a' másokkali közlekedést, 's ugyanannak másokkal is, ugyanegyképen gondoltatása és éreztetése végett? — De a' szellemnek ezen tulajdona is emelkedik vagy alászáll a' nemzetek' sorsával. Szegény azoknál, kik kevéssel birnak, — férfias és tiszta a' köztársaságokban, — udvarias a' bonyoltabb kormányoknál, — hizelgő, és elmésen simuló az önkény' udvarában.

*

A' természet nem alkot barátságot, hanem csak atyafiakat ád és szerelmet; mert a' barátság gondolkozás és érzés' öszhangzatából szülemlik. A' belém, és enyéimbe öntött egyenlő vér tesz engem gyermekké, testvérré. Esztendők multával, midőn a' szülők' vezérlésén és a' testvérekkeli élés szokásán túl növünk, — midőn minsaját hajlandóságink mutatkoznak, és mi egy magunk választotta szempontból nézünk körül, — akkor vesszük észre, hogy az atyafiság nem barátság; a' szülök és magzatok érzik magukban, hogy ezer dolgokra nézve ezer felé távoztak képzeteik; a' testvérek idegenek lesznek egymáshoz, 's csupán a' gondolkozás és érzelem' egyhangú húrjai tartják össze azon kötelékek' kapcsát, mellyeket a' természet által örökre kötötteknek vélnénk.

A' szerelem mindig beburkolt vágya a' bujaságnak, 's megszünik, mihelyest semmi sem ösztönöz többé élvezetre. — Barátság, melly elvek és izlés' öszhangzatára épült, sohasem szün meg — bizonyságul, hogy az a' lélekben alapszik, 's annak halhatlanságában osztályos, — amaz pedig (a' szerelem) a' vérben, 's ha ez az évek által meghűl, vagy ha a' szemek többé fel nem ingerelnek, — oda a' szerelem.

L. *

TARTALOM.

	Lap.
Előszó Pulszky Ferencz	1
Az uj Guttenberg. Garay János	9
Vonások az országgyülési életből. Jablanczy . .	15
A' gyürű. (Ballada) Ney	39
Az idegen. Kunoss	46
Csörgeteghez. Medve Imre	47
Dal. Vidor Emil.	50
Hullonyok. Szemere Pál	51
Guttenberg és Kliegl. Ney	52
Magyarországi és erdélyi bujdosó fejedelem Késmárki Tököly Imre' titoknokának Komáromy Jánosnak törökországi diariuma és experientiája. Kiadja gróf Mailáth János	53
Előszó. Gróf Mailáth János.	56
A' kézirat' leirása	57
Komáromy élete' leirására szolgáló töredék. .	60
Historiai töredék 1695—1705 Komáromy' naplójának historiai felvilágositására	62
Magyarországi 's erdélyi bujdosó fejedelem Késmárki Tököly Imre' secretáriussának Komáromy Jánosnak törökországi diariumja 's experientiája.	87
De Potentia Turcica in Europa, Asia, Africa. .	134
Boldogság. B. Eötvös József	204
Szemrehányás. } Kunoss	206
A' távolbul. }	209

Lap.

Egy hajfürtre. Vachot Sándor 210
A' lányka mind hamis. Autunovics József . . 212
Hajós dalok. I. II. III. Szeberényi Lajos. . . 214
Halálfrigy. Császár 217
Kölcsönös jótét. Kiss Antal 218
Gräfenberg' betegei. (Regény vázlat) Vachot Imre 219
A' fáklyás rabnő. (Ballada) Tárkányi Béla . . . 330
A' vak. Sujánszky 334
Elváláskor. Kunoss 337
Áldozat. Lauka Gusztáv 338
Az ifjakhoz. Pajor István 338
Váló per. I. Felperesi ügyelet. Zsoldos Ignácz . 339
Remény. Nagy József. 364
Halászfiu. Vidor Emil. 365
Kinbeszéd. Ilosvay Rudolf 367
Déli árny. Lakner Sándor 369
Hazámhoz. } Burián Imre 370
Az esküszegőhöz. }
Ohaj. } Pajor István 371
Fohász világért. } 372
Epigrammák. (Owen után) A' fösvény. — Hypocrita. — Democrit. Heraclit. — Boldog. Jó. — Socratesi bölcseség. Hollermayer 373
Naplótöredékek L* 375

KLIEGL KÖNYV.

Irták

Barna Ignácz. Bazur Ignácz. Burián Imre. Császár Ferencz. Ekstein Rudolf. Garay János. Gerő Imre. Gyalokay Antal. Haraszthy Samu. Ilosvay Rudolf. Karacs Teréz. Keresztury József. Kunoss. Lakner Sándor. Lukács Pál. Nagy József. Ney. Pajor István. Pongrácz Lajos. Pulszky Ferencz. Szelestey László. Szentiványfai L. Szenvey. Szilágyi István. Vidor Emil. Zsoldos Ignácz.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Második kötet.

PESTEN.
Nyomtatta Landerer és Heckenast.
1842.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

BISCAY TESTVÉREK.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Nagy tér választja hazánkat azon hontól hol regém történik: százados rengetegek, égbe nyúló bérczek borítják, alantiságukból soha föl nem erőködő folyamok ússzák át e' közföldet. Mind ezt röppenjük át képzetünk' szárnyán, ne időzzünk útunkban található számtalan népszokások' tarkaságán, ne mulassunk egy perczig is — talán lelhető boldogokkal, — ezekkel nem vigadhat a' szenvedőkhöz sietö. Ne sirjunk egy könyet is vándorságunkban találkozó kesergőkkel, semmi ezek' fájdalma a' biscay partokon, pyreni bérczeken túl szenvedő nép' kínjához. Itt álljunk meg kedves kalandortárs, e' nagy harczpiaczon sírjunk 12 millió lélek' fájdalmán, a' pártokra szakadtak' tévelygésén, borzadjunk és fásuljunk ennek irtózatos gyümölcsein.

De félre e' rémképekkel: vérpatakok közt is lelhető csendes völgyi csermely. A' szeszélyes atlanti tenger' hullámin játszva lebegtete át képzetünk, 's mint kedvéje' megunt laptáját löke partra a' sötét medrü híg tömeg, 's mi könnyen átröppent

hosszu útunk után Tolosa és Villafranca közt Navarra felé nyúló hegység' egyik magasan emelkedett halmán pihenünk.

Gondolat-árban méllyedve tekint szét a' Pyrének' e' szakadékára följutott vándor, könyárral telten tér vissza a' biscay partoktól, az afrikaiig kalandozott szem, mindenütt a' spanyol-földet rokon által ontott rokon vérrel festetten látó.

Fordítsuk el szemeinket e' borzasztó látványtól, keressük föl e' hegység legrejtettebb völgyét, melly rejtettebb legyen mint harcz'zaja háborithatná, probáljuk meg: lelhető-e Spanyolhonban egy éjre biztos nyugalom.

Emberi gyöngeség magunktól távol keresni örömeinket nyugalmunkat; kivált a' magosra jutottaknak, rendes szokása a' távol emelkedő kék halmok után terjengetni karjaikat. Mi ne tegyünk igy. Ne keressünk az Orió' torkolatán álló szent Sebesténbe biztositást, nem rejthet ennek büszkén daczolni látszó fala az ellentől érkezhető tűzgömbök elől, ne higyünk (még most csendes szállással kinálkozó) Tolosa' bástyáinak, eljöhet a' rokon, kinek Carlosz jelszava 's lerombolja a' keritést, mellyet most Izabella' nevében 3 osztálylyal véd Jaregui. Hirtelen visszaretten a' Villafranca felé menedéket kereső: hadi zaj üti meg fülét, füstgomlyok zárják el a' kilátást, megrendülnek alattunk a' bérczek, az ágyúk' hangjait visszabömbölik, mellyek Villafranca' fa-

lait omlasztani okádják pusztító gólyóikat. — A hegyeket koszorúzó fák' madarai megszünnek énekeikkel, rémülve hagyva el fészkeiket zavarosan röpködnek a' légbe. Bohó ártatlanok, a' nagy biró' utósó itélete' elérkeztének hiszik rokon rokon fölötti testvéres birószkodását. A' hanyatló nap — sűrü fölleggel leplezi e' látványra magát, vérszínnel szegélyzett fátyla mögül erőködve előtörő sugaraival Asturia havasait utósó fénylövellettel érintve, — búsan merül Portugal' partit mosó Ocean' hullámiba, bennünk e' nagy jelenet teremtője' imádását visszahagyó.

Csendesülve körűlünk minden, néma mint a' kebel, mellyből az egyetlen kedves' utósó búcsucsókja mindent elvitt. Az ágyúk' dörgésének megszünte, Villafranca' ostroma megszüntét jelentik, melly még ma Izabella' pártján van, meglehet holnap az ostromló carlisták' hatalmának hódol.

Hagyjuk e' vérhelyet, keressük föl a' völgyet, melly közel hozzánk bérczekkel övedzve rejtezik a' külvilágtól, önmagában egy világot kinálva a' nyugalmat keresőnek. Ide térjünk, itt élt az Osma család egy századot háboritatlanul.

Ezen völgy — Villafranca és Tolosa közti hegységben, a' két helység közt — rejtett közösülésnek titkos utjaként nyúlik el, de mellyet nem minden avatatlan járhat meg, meredező sziklásokkal, galyakkal benőtt ösvényekkel kell küzdni az itt lappangó vándornak. A' szűk völgy kies

édenként lep meg bele erőt, egy patakocska folya halkan keresztül, lételének egyenetlen zaja az általa hajtott völgyi malom' kerekén töredezett átömlengése, innen a' tolosai völgységig lappangva úszó nagyravágyó mohon omlik az Orioba, mellytől sebesen sodortatik — a' hiút semmivé oszlató Bascy öbölbe. A' malmot négy tized óta bérlő Osma család' utósója megjelentünk előtt néhány héttel költözött sírba. Őt is honát sujtó csapások' egyike éré. E' szerint e' csendes völgy semmentt. De halljuk Osma Jakab' sorsát.

Osma Jakabnak nagyapja apja is molnár volt, 's fiát, Vinczét is arra szánta, de Vinczének még gyermek korában szűk volt apja' völgye, nem elég zajos malmuk' kerekének zörgése, ki vágyott mint völgyük' csendes patakocskája a' világ' folyamára.

Jakab ép gondolkodásu természet-nevelte szabad bascy férfi volt, a' természet szaba tetteinek tiszta irányt, fia' vágyait (az emberi törekvéseket, gátolni nem szokott természet-fia) helyeslé, 's Vincze Bilbaóba küldetett, hol tanulói pályáján példásan halada, 's az alig huszonnégy évet ért ifju már egyik tanitói székben jeleskedék.

Ferdinand' halálával kiütött a' már az előtt is többször föllobbant hadtüz. Vinczét nem ragadá el hamis lelkesülés, nem haszonlesés, vagy dicsvágy. A' biscay szabad szellemből kettős mérté-

ket keblében hordó ifjú irtózott a' csatától, hol rokon rokon ellen víν: egyformán szerette és siratta mind Carlosz' pártján mind Izabelláért elvérzetteket. De számára is kongott az óra, elragadá az élet' csendes folyama, a' had' vértengerére.

Vinczét még tanuló korában kitüntetett szorgalma, 's tiszta müveltsége, mellyet szépen tudott vegyíteni az egész Spanyolhonban kedvelt bascy természetes charakterrel, csakhamar kedvessé tevék Bilbaóban. Több házak örvendve fogadák látogatásait, 's ezek közt több büszke spanyol nemes is leereszkedék az egyszerű molnár' szép müveltségű fiához. Mind ezen leereszkedő nagyok közül legtöbbször látogatá a' vagyonos rangbüszke Calzada nemes házat. Izidora, a' nemes (minden czimje közt legnemesebb) leánya volt a' mágnes, ki Vinczét mennyiszer a' nemesi ház' udvaritörvénye engedé oda vonta, 's hányszor voná még ha szíve' ösztönét követheté, de igen ösmeré ő a' közt, melly őt 's Izidorát különzé. Néma elszántsággal vona leplet a' szenvedélyre, neki üdvösséget igérőre. Szóval igazi bascy volt: ki semmit nem erőtet, valamint semminek gátot vetni nem szok.

De melly indulat tett már hősöket gyermekekké, gyermekeket vitézekké, vadakat szelidekké, bárányokat oroszlányokká? a' szerelem: ez azon szikra keblünkben, melly éveket ronthat le létünkből, éveket emelhet elő semmiségből, ez

azon szikra, mellynek boldogitó lángja magassá növeszthetti a' csirában szendergő nemes tetteket, ez melly reményhagyott kebel' legszebb növésit is porrá marczangolja. Ezen szikrát pattantá elő Vincze' lelkében Izidora' lelki testi bája. A' szikra nemes volt, mint az azt fogantó kebel, mint az azt létesitő tárgy, igy kitörölhetetlen, megsemmisithetetlen.

Vincze szenvedett 's bánata' titkos redői alól tünt egész nagyságában elő szenvedélye, melly Izidorának olly kedves olly egyetlen volt.

Hosszu néma éj fekszik napenyészet 's viszonti viradás közt, hosszu tél zsibbasztja a' természetet uj tavasz' fejlésséig. Hosszu hallgatás érlele a' két ifju kebel közt is viszonos vallást, szépet tisztát: mint hosszu éj után kelt fris rózsájú hajnal, istenit, virágokat igérőt mint zsibasztó tél' karjából kibontakozott ifjult tavasz.

Minden napnak van hajnala, dele, éje, minden tavasznak nyara, ősze, tele; de nem minden szerelemnek hajnalodásnál több napszaka, tavaszodásnál több időkora.

Jósok ne legyünk, e' mondást ne alkalmazzuk Vinczére 's Izidorára, lehet: magunkhoz közelebb is találunk kire ez illhető.

Calzada megunván a' háborgás' lármáit, mellynek ekkor leginkább az éjszaki tartományok voltak piarczai, elhatárzá cataloniai birtokiba vonulni. Szenvedő Vinczénk előtt ezen válás örökös-

nek látszott. Már nem csak rangot; időt helyet látott maga 's Izidora közt, és ah — egy férjet is ábrándozó hagymázában. Ezt tovább nem türhetve a' keblével örök csatában élő ifjú egész tüzével nemességével reményhagyottságával megvallá szenvedélyét.

Izidora azon leányok' egyike volt, kik nem ábrándos kifejezésekkel ürességeket beszélnek, hanem azok közüli, kik ábrándos érzelmeiket is egyszerü hangon tudatják, nem soká hagyá Vinczét kétségbe, e' szavakkal felelve: „Kegyed tudja apám' rangi gyöngeségeit, ez gátolhatja boldogságunkat, de én kész vagyok mindent megküzdeni: álhatatosb szeretetem mint a' legmakacsabb rangi elv, ezt viszontagságok meggyengithetik szerelmemet csak edzhetik."

Vincze felbátorodva Izidora' lelkes szerelmén merész lőn a' rangbüszke apát leánya' keze iránt megkisérteni. Calzada ez ajánlatra magát sértve érző megvetőn válaszolá: hogy egy spanyol nemes nem molnár' fiának, nem tanitónak neveli leányát. A' bascy fiú most nyomá el először ingerlett nemzeti büszkeségének előtörni vágyó lángját, 's lágyan esdekle léte' boldogságáért, mellyet semmisítni, vagy létesítni Izidora' apja' kezében volt. Kérelme makacson meg lőn tagadva, 's Vinczének Izidorától sem búcsuzhatva kelle elhagyni utójára a' házat, mellynek kapuja e' percztől Calzada' tilalma miatt zárva lőn előtte.

A' nemesi család' elutazta előtt, még egyszer látá a' templomban Izidorát, sebétől marczanglott keblű tanítónk, a' hasonlón szenvedő leány' arczát bánat halaványítá. Kijövetkor tűzzel ragadá Izidora' kezét ezen sohajjal nyomva reszkető ajkát rá: ‚Ah kisasszony! mért nem osztaték hatalom számomra e' bús vonalak' elosztására.' Izidora' csüggett arczára élet tért, 's élénken kérdé: „Szerethet még kegyed? nem vetett meg apám' gyengesége miatt?" ‚Reményhagyott szerelmem' kínérzelmén kívül nincs gondolatom, nincs életem,' lőn a' válasz. „Apám' egyezése talán vásárolható," viszonzá félénken Izidora. ‚Miként?' vága bele mohon Vincze. „Az áldozat nagy, mellyet apám' rangkevélysége kiván, talán nagyobb az értte esendő díjnál," válaszoltaték serényen. ‚Nincs áldozat melly Izidora' birtokáért terhes lehetne.' „'S ha élte' koczkáztatását kivánná apám?" kérdezteték. ‚Egy kopárrá dúlt létel' koczkáztatásán édeni üdvvel hímzett jövőt vásárlani jutalmas alku,' viszonoztaték. „Fájdalom apám' rangi viszonyai csak ezen egyetlen sikamló utat mutaták érzelmeink' rokonulhatása' ösvényéül, mint talán sejtheti is kegyed; apám a' katonai pályán magasra haladó férfiuért feledhetné csupán el születési magasságát, legalább sokszori kérelmimre igy nyilatkozék: ha Osma olly pályán állna, honnan magasbra mehetésre nyílik ut, meglehet boldogsá-

godért feledné apai szeretetem alanti születését. Bocsánat (folytatá Izidora kérlelően), apámnak a' születés fölötti fonák kifejezéséért, el kelle ezt mondanom, hogy megmutathassam az utat, melly nekem kétségei' rettentésivel igér üdvet.“ Vincze — a' kedves beszélő' olvadozásit elmélyedve hallgató, — mohon mint ki egy lépéssel czélt akar érni, kérdé: ‚Tudassa kegyed, tudassa ki mellett vivjak? hogy érzelmim' legtisztábbikát az emberi hiúság is igazolhassa.‘ „Apám Izabella' tüzes védője“ válaszoltaték. ‚Ma lemondok hivatalomról, még ma föllépek a' pályára, ezen kezet díjul igérőre.‘ Hévvel szoritá ismét ajkához a' kedves kezet, Izidora akadozva rebegé: „Legyen vigyázó a' hadzajban, tartsa meg mindenemet, életét.“ — Sebesen ragadá el magát a' szerelmes leány Vincze mellől, ki nem tekintve az utczai tolongást, hevesen halmozá szép kezére bucsú csókjait.

Elvált a' két kebel, ha szigorún világitá is kétségeiket a' remény, legalább világitá, 's boldogok voltak, álmodhattak jövendőről!

Calzada és leánya útiasan öltözve álltak már, midőn egy deli zászlótartó lép a' terembe e' szavakkal: ‚A' vakmerő tanitó nem meré többé illetni ez eltiltott küszöböket, mint pályát változtatott, mint hosszu útra menő tilalmat törővé tesz tiszteletem, fogadja el nagyságod búcsu kézszoritáso-

mat, talán utósót a' navarrai vérmezőre menendőtől.'

Calzada leereszkedő nyájasan szoritá Osma' kezét, ezt mondva: „Örülök ezen változásnak, örülök leányom' szerencséjeért. Vívja ki kegyed születése' alantiságát homályából, nem fogom addig erőtetni Izidora' hajlandóságát, lágyabb apa, mint makacs nemes vagyok megmutatandom. Búcsuzzon el leányomtól, 's ha Izabella' koronájaért, a' haza' szabadságaért küzdő, babérral, czimmel térend egykor házamba, — spanyol becsületemre fogadom, mint jegyesét vezetendem karjára, ekkor nem gunyolhatja egyik rang-sorsosom se a' haza mellett vívott, a' hontól jutalmazott vitéz rokonommá avattatását."

Izidora egy sohajt nyomott el az apjához hasonlón tévelygők' felvilágitásáért könyörgött. Vincze' keblében az öreg' szavai mint alkotónk' első, „légyen" hangja világot teremte, 's egész lángérzelmét egyetlen csókba olvasztva tűzzé Izidora' kezére, ki elfogult melléből egy hangot sem csikarhatva, egyetlen könnyel felelt, melly a' kezét hosszan szoritó kézre hullott. Ezen tiszta harmatja — Izidora' ujra hajnalodó szerelmének édes illatú virágként, fejté Vincze' elébe kétes jövője' bimbaját.

Fájdalmasan esék az ifjú Osmának, hogy önelvei, 's apja' kedve ellen kelle tennie, ki Carlosz és Crisztina által ontott vér' minden csep-

jét megsiratott, mint olly ügyben elfolyttat, melly hona' boldogságán visszapótolhatatlan csonkulást, a' nemzeten szennyet hagy. De ő fontoltabb okoskodás után sem tehetett egyebet, mint szerelmének áldozni elveit, életét, mindenét. Ezen lépése által megszomorítandó apát hosszan leirt inditó okainak előadásával igyekezék meggyőzni lépése' elkerülhetetlenségéről, szerelme' hosszas festése után levelét igy végzé:

„Ne csudálkozzál apám, hogy elhagyám pályámat, előttem nem vala több czél, mint szerelmem, ehez nem nyilt több ut, mint ez egyetlen. Ne hidd, hogy harcz-zaj ragad el, hiú dicsvágy nincs bennem. Valót keresek, hova nem mindent vezet csendes ösvény, nem gyermekesen elszeleskedett, jól megfontolt lépést tettem, nem fiatal kebel' első zudulása ragadá örvénybe lelkemet: két évig küzdöttem keblem' tüzével, ez egyre lángolt. Véghatárzatom vagy mindent veszteni vagy mindent nyerni vala, 's én egy nyomorult, virághagyott életet tettem Izabella' koronájáért koczkára, — mit mondok, Izabella' koronájáért? nem: küzdésem' czélja, mint tudod apám, nem ennek már vérárban úszó székének erősítése, ez csak ürügy, csak út czélomhoz, mint ezereknek; kikkel szintúgy mint velem önérdek fogata fegyvert. Fényért, hírért 's az általa birható szerelmi bérért vívok. Ne kárhoztassa embertszerető lelked honnosi ellen kardot kötött fia-

dat, fegyverem által ontandó vér, csepként oszlik föl már nálam nélkül ezerek ontotta, 's ontandó folyamban. Ne kárhoztasd kétes vetésemet, ez mindent ad ha nyerek, semmit sem visz ha bukom, semmit, mint egy érdektelen életet.“

Az istenhez mindenkor vallásos buzgalommal emelkedő becsületes molnár, fia' levele' áthallgatásával — mellyet előtte Joakhima, Vincze' egyetlen huga olvasott — összetett kezet emelt éghez, 's ezt rebegé — szinlett nyugalmának nem egész csendes hangján: — „Legyen meg a' te szent akaratod, te adtad, te elveheted.“

Több izben jöttek Vinczéről a' szűk malomvölgybe hírek, mindig vitézséget, mindig előmenetelét kürtölők. Mennyiben czélja felé haladásának örült az öreg molnár, annyira keserité az ahoz közeledését eszközlő mód: irtóztatá az ehez vezető rokonvér-festette lépcsőzet. Vincze már főhadnagy volt, midőn egyszerre elhallgatott róla a' hír, az apa remegve tudakolt utána, a' rettenetes értesités Vincze' halálát jelenté. Vinczét vakmerővé tette czélhoz törekvése, egy kis csata' alkalmával elfogatott a' carlossiták által, 's őt is a' foglyok' sorsa érte agyon lövetett.

Osma Jakabot mélyen sujtá e' hír, Joakhima' vigasztalásai süker nélkül hangzának el, a' molnárt néhány hét alatt sírba vivé bánata.

Hova nyughelyet keresni leszáltunk azon hely, hol Jakab' malma áll, az előttünk zuhogó

patakocska: az ezt hajtó folyam, a' parton álló sír: Jakab' sírja, keresztje előtt esti imáját végző fekete öltönyű alak: Joakhima, a' malom' jelenlegi bérlője.

1835. év nyárelő' másodika' alkonya volt, midőn a' hegytetőről Villafranca' ostromát, 's annak megszüntét hallók, nyárelő' másodikának estéje, midőn az apja' sirján buzgólkodó Joakhimát egy torzas tekintetű fegyveres férfi ezen szavakkal ébreszti föl: ‚Ne sírj húgom, őt is el kelle temetni hazánkat dúló vésznek.' Joakhima rémülve, gyorsan akart felugrani, de ezen szókkal rogyott össze: „Bátyám mért nem czáfolád meg előbb a' hamis hírt."

Vincze karjába vevé húgát, 's a' malomlakba siete vele, az ujra eszmélő a' síron támasztott kérdést ismétlé. Vincze keseredett vad hangon válaszolá: ‚Ah húgom a' rettentő hír nem hamis volt, már a' halál' rémei szinte elkaroltak, midőn visszaváltám még akkor drága éltemet, hívséget ajánlottam Carlosznak, 's mentve lőn, mert kapós a' bascy vitéz kar.' „Igy Izidorát elvesztéd," vága bele mohon bátyja' szerelmét leányi részvéttel pártoló Joakhima. ‚Örökre, — lőn a' válasz. — Eddig csak homály születésem miatt vetett meg Calzada, mióta éltem' visszaváltása alkuját tudatám vele gyűlöl mint carlistát, utál mint ingadozót. De megmutatandom nem vagyok ingadozó, még akkor sem midőn lelkiösméretem ellen

tettem fogadást, drágán fogom az életet eladni, mellyet mindenemen válték vissza, mellyet ő vak tévelygése, hiú gögje' játékává választott. Itélj húgom: mellyiket lehet vitéznek nevezni? azt e' ki Carlosz, vagy ki Izabella' nevében öli rokonát? Mindenik gyilkosként áll a' világosan látó előtt.' Joakhima aggódva hallgatá a' keserűn csalódott kebel' előtörését, igyekezék nyájas vigasztalással csitítni. ‚Hallgass húgom, szelid hangodat nem érti többé vadult keblem, Izidora' vesztése óta nem lakja ezt más érzelem mint gyülölség, minden crisztinószt, minden ranggögöst porrá zuzni törekvő.' „Ne légy irtóztató," mondá szörnyedve Joakhima. ‚Nem én, sorsom a' kegyetlen, engemet szörnynyé törpítő! Mindent koczkáztattam ingerlésére, 's ő most gúnyolva hágy egy csoport gyilkos közt, mint legutósó napidíjért szolgáló bérszolgát, ez kétségbe ejt. De ne félj Joakhima, — folytatá elégedett vad hangon — kétségbeesésem emel engem azon fénypontra, mellynek vakon bókolnak az emberek. Rang, pénz leend ezután tetteim' rugója, 's minden szent mi ezt megszerzi. Ha szerettetésemre el van vágva az ut, legalább rettegjenek. De félre a' gyáva csevegéssel, drága az idő, hozz gyertyát, oszlasd körülünk a' homályt, látni akarlak még egyszer.'

Joakhima gyertyát gyujtott, de első beléptére rémülve kiáltva ejté ki kezéből. „Bátyám véres vagy."! Vincze hidegen hajlott az elgördült,

de el nem aludt gyertya után, annak fölvevése közben szárazon felelve. ‚Ne irtózz csak ángol vér.‘ „Mit vétett neked az ártatlan, hogy vérével mocskolod kezedet?“ szóla feddőleg a’ halaványult leány. ‚Nem ellenem, hazám, egész hazám ellen vétett, a’ gyáva nép ide jő legszentebb szín alatt űzni gyilkos mesterségét, alacsony kereskedését.‘ — „Tetteik fölött biróskodni egy nagyobb biró’ joga nem tied“— viszonzá Joakhima. ‚Nekünk csak fejet kell fegyverük alá hajtani ugy-e? — felelé keserűn Vincze ’s folytatá: — szóváltás idővesztés, im itélj tettem fölött, olvasd ezt.‘

Vincze komor redölt homlokkal támaszkodik az ablakba, Joakhima olvas, az irás’ tartalma ez:

„Értesittetvén kegyetek’ czéljáról, felszólításukat elfogadhatónak találók, gyors segélyre készülendünk. A’ fortély úgy hiszem nem csak Villafrancát mentendi föl az ostrom alól, hanem az egész tájról elriasztandja a’ carlistákat. Kegyetek’ értesitése szerint jeladásunk a’ fölgyujtott malom’ lángja leend, kegyetek ekkori kirohanása, ’s mi hátuli megtámadásunk hihetőn Izabellának dicsőséget hozó harczczal fog végződni. Maradtunk nyárelő’ másodika alkonyán, tolosai őrség’ parancsnoka Jaregui.“

Joakhima világosan látá a’ rettenetes következést, mellyet ezen iromány carlista’ kezébe ke-

rülte szül, borzadva kérdé: ‚Hogy jutottál ezen szerencsétlen sorokhoz?‘ Válasz lőn: „Villafranca’ ostromlói közt lévén, közel apám’ sírjához — kinek halála’ hirét Trevinó’ bevételekor hallám — pár órai szabadságot kértem árva húgomhoz jöhetésre, kérelmem megadaték azon föltét alatt, hogy reggel előtt a’ táborba teremjek. Mellőzve a’ tágabb de hosszabb utat, lappangos szikláson siettem hozzád, apám’ sírján vadult keblem’ utósó szelid könnyét kisírni. Egyszerre az általam jól ösmert Izabella részi angol kém álla a’ szűk ösvényen előttem, az aláváló még rokoni hazánkba jöttük előtt űzé itt árulkodó mesterségét. Én kapva az alkalmon titkos követsége’ nyilatkozására sürgetém, ő egy alatomos tőrdöféssel akart felelni, ezt észrevevő megragadám mellén öltönyét, ’s épen ott hol ez iromány rejtve volt, érzém markomban a’ pecsét összezuztát, kegyelmet igértem neki ha birtokomba juttatja, ő ismét egy rejtekből elővont pisztollyal akart válaszolni, de minekelőtte elsütheté kezéből kitekert gyilokkal földre teritém, az irományt átfutám, látám a’ téged fenyegető vészt, óvni hozzád jövék egy pillanatra, már soká is késtem minden percz drága.“

Vincze indulni akart, Joakhima — a’ magát, és honosit fenyegető vész miatt reszkető — erőszakosan ragadva karjánál kérdé: ‚Mit vagy teendő ezen szerencsétlen irománynyal.‘ „Használandom ön- ’s Carlosz’ javára, ön-szőte hálójokba

csalom őket,“ válaszoltaték. ‚Hová aljasodtál Vincze — szóla keseredve Joakhima — honnosid' árulója lehetsz.‘ „Bohó vagy húgom, — lőn a' viszonzat — árulója vagyok a' crisztinóknak, mint ők nekünk, 's védője a' carlistáknak.“ ‚Most hatalmadban van mind két részről vért kimélni, használd bátyám a' szép alkalmat egész életedet boldogitón csillogandja át e' tetted: tépd szét az irományt‘ — esdekle Joakhima. „Balga leány, ez még nem gátolná Jaregui' csapatja' ide érkeztét, ez még nem semmitné meg az egyetlen hajlék' lángba boritását, mellyet ők nem irtóznak csendes aluvókra gyujtani.“ ‚Bizd reám, 'mindkettőt meggátlom, tépd szét az irást, 's én még az éjen fölfedendem Tolosában kémjük' meggyilkoltát 's tervük' carloszi kézbe kerültét.‘ „Őrült vagy hogy ez egyetlen — ujra fényczélt igérő — utat is el akarod előlem zárni,“ felelé Vincze. ‚Bátyám ébreszd föl elaludt emberi érzelmidet.‘ „Ezt nem tudták, nem akarták az emberek becsülni, kigúnyolták, nem akarom fölébreszteni, ujra kigúnyoltatni. Teszem mit Carlosz iránti kötelesség parancsol: ő egy életet adott, én ismét neki áldozandom minthogy nem kell azoknak kiket szeretek.“ Vincze indult, Joakhima ujra esengett. Vincze válaszolt: „Egyetlen mit tehettem óvásod volt, mentsd meg magadat, lakunkban fölégetendő vagyont Jaregui' fejére tett kétezer piasterből téritendem meg. Ezen fő még az éjen enyim leend“

rekeszté az ujra esengő Joakhima' karjából elrohanó.

„Az nem lesz" sugá Joakhima' keblében egy szent érzelem, 's magas edzetség ült szépen formált homlokára, elszántság a' csak olvadozni tudó leányi mellbe, végső elkeseredésének elszántsága.

Azt hisszük mindentől elhagyott Joakhima reszketett, jajgatott. Nem sírt ő, mint nem sír ki már nem veszthet többet. Szüléit sír födé, bátyját már kétszer veszté, kétszer: mert sokkal elvesztebbnek érzé most annak sorsán zajgó keblü mint szerencsétlen halála' hirén könnyeztekor. Testiáradalmi után nyugalmat nyujtó egyetlen hajlékot lángra itéltetve tudá, az embereket — kikhez eddig természet-formálta jó szíve édesen hajlott — védtelensége' ellenévé kelni látá, ő még sem sírt, hanem nagy határzatot érlelve próbát akart tenni, — nem önélte, önvagyona, hanem az őt elitéltek' szabaditására.

A' fölleg — melly nyárelő' másodika' alkonyán szakadt fátyolként fedé a' fénygolyót — a' a' világosság' vég-eltüntével hatalmasan terjeszté ki sötét szárnyait, választó tömegként vonulva az égi fénylőtestek és földünk közé. Éj lőn, dörgő mint az ezt előzött Villafranca alatti nap, de villámival csak érzéketlen kopasz sziklákat sujtó. A' nagy hatalmú lég gőzural megküzdendőn süvöltve érkezik egy bascy parti szél, borzasztó a'

vivás, már földre ereszkedni vágyó föllegcseppek ujra és ujra visszaveretnek. Sudar fenyvesek alázattal hajlongnak e' nagy hős előtt, százados tölgyek magasra emelt fejeiken nőtt ágaikat hódolni nem akarón zúgva rázzák, az üregek szünhetetlen jajjaikat búgják, a' madarak hangot nem adva rejteznek fészkeikbe, 's a' természet' elkomorultát látni nem akaró emberek vánkusaikba dugják fejöket, csak Joakhima hagyja el az őt már 18 év óta védő apai födelet. Csüggedetlen halad a' tolosai völgybe leggyorsabban vivő sziklás bérczi uton, villámok világitják az általa jól ösmert, — de most homálytól kétes szint öltött — meredek ösvényt. Lankadatlan karokkal háritja maga elől utját gátló kúszált csemeték' galyjait, rendületlen hallgatja a' természet' ellene keltét, 's széltől erőszakkal szétbontott hajját erősen karolja mellére, belé akadható ágaktól védve.

Már meghaladá Villafranca és Tolosa közt emelkedett hegységet. A' dühét kifutt szél fáradtan tér nyugalomra, Joakhima fáradatlan folytatja vándorkodását. Ha ellenüket elpihenni látó szétvert föllegek ujra összecsoportoztak, cseppektől terhelt kebleiket megnyiták, 's zúgó ellenségük' daczára záporként omlának földre.

Intőn kinálkoznak a' pásztorok' gunyhói elhagyott Joakhimánknak födéllel, ő megvetve önkényelmét halad Tolosa felé. Erős alkatú testén daczolni vágyó fergetegnél nagyobb, véletlenebben

érkező vészt Jaregui' százai fölül elháritandó, bátran siet a' hegységről rémitő hanggal lezuhogó omlással könnyen megküzdve czélja felé.

Fölmagasztalt lelkülete lankadatlan élénkséggel árasztá Joakhima inait, 's tavaszi szellő könnyüséggel lépett a' kapunáli őrség' teremébe. A' tisztek szemmeresztve bámulák, 's szerencsétlen tébojodottnak hivék az éji rémet. Szétszórt haja, (mellyet rendezni eszébe sem jutott a' nagyobbal foglalkodónak) termetére tapadt ázott öltönye, olly különös alakká formálák, mellyen csak szánakozni és mosolygani tudtak a' különböző szeszéjü őrök. Kivánatára Jareguihoz vezették.

A' tisztek össze voltak gyülve Joakhima' elővezettetésekor. A' fényes terem, 's benne uralkodó pompa sem hozá zavarba az egyszerü molnárleányt, sőt lelkesülve a' gondolattól: — milly könnyen lángprédájára kárhoztatják e' dúsan árasztottak a' szegény' egyetlen födelét, — bátran szóla Jareguihoz: ‚Egyedül kivánnám nagysággal fontos közlendőmet tudatni.' „Fontosabb összegyülésünk' czélja mint föloszlathatnám, szólj leány nyiltan röviden," lőn a' válasz. ‚Tudom kegyetek' gyülése' okát, 's épen ennek rettenetes következéseit gátlani kivánom.' A' tisztek kérdőn néztek egymásra, Jaregui boszús megvetéssel kérdé: „Ki vagy te éji rém? hogy merészlesz tervünk' titkaiba avatkozni." Joakhima nyugton felelé: ‚A' jeladásúl fölgyujtandó malom' bérlője.' A' tisztek

feszült figyelemmel bámulának, Jaregui elnyomott haraggal, de birói hangon kérdé: „Hogy jutál leány tervünk' titkához?“ ‚Történetesen — lőn a' válasz. — A' titkos irományt vivő kém egy carlista által megöletett, az iromány carlisták' kezébe jutott, 's ők csel ellen cselt vetendnek bizonyosan.‘ Jaregui elfojtatlan méreggel egyet toppantott, megsemmisült tervük miatt. Joakhima szelid hangon esenge: ‚Ugy-e nagyságtok, nem leend szükség malmom' lángjára?‘ „Hallgass leány kétszeri árát téritem meg malmodnak, tervünk áll, a' szabott időben a' völgyben kell lennünk.“ ‚Nem malmom, a' világos veszélybe rohanó emberéletek' kiváltásáért jöttem.‘ „Katonának halálra mindig készen kell lenni,“ viszonzá szárazon Jaregui. ‚De olly világos mészárlást mint a' szűk völgybe érheti minden vitéznek kerülni kell, itt csak gyilkolás, nem hősi küzdés történhető.‘

Az uj tervet főző parancsnok nem hallá Joakhimát, a' tisztek kétkedve hallgaták, 's inkább gonosz mint jó szándékúnak nézék. Calaverra tábornok — leányi gyöngéd alakban is kémet árulót sejtő — azon kérdést támasztá: „„Mivel bizonyitod be szavaid' igazságát? ha tudod tervünket, tudod kémünk' meggyilkolását, vagy részes voltál gyilkolásában, vagy szövetségese gyilkosának, veled e' titkot közlőnek.““ Ezen kérdés készületlen találá Joakhimát, megdöbbenve habozott. Testvéret elárulni nem akaró leányt egy szivvel csalónak

gyanitá a' tisztikar, 's tüzesen sürgeté válaszra. Joakhima — jötte' nagy czélját maga előtt tartó — gyorsan rendbe szedve magát árulójává lőn bátyja' tettének, nevének, 's szándékának. Az egészet hidegen végig hallgató Jaregui megvetőn tekintve végig Joakhimán, egyik tisztnek parancsolá, vitesse őrizet alá. Joakhima nem fogságán hanem jövetele' foganatlanságán rémülve előtörő érzelemmel omlék Jaregui' lábához, könyörge semmítse meg tervét. „Némulj gyáva kigyó, talán még itt tartóztatsz addig ösmert jeladásunkkal előcsalják a' falak mögött semmit nem sejtő villafrancai őrséget, női csacsogás nem rémithet katonát, tervünk áll, ha mind elveszünk is állni kell.“

Joakhimát fölrettenték ezen szavak, feledve az alacsonyitást mellyel sujtaték, csupán hálóba keritendő embertársai' szenvedését érezve szóla: ‚Nagyságtok nem hisznek szavaimnak, ezen nem csudálkozhatom olly honban, hol nem csak bizalmatlanság, fegyver is tépdeli a' rokon-köteleket, rokon-érzelmeket. Ha szavaim nem elég elevenek azon érzelem' kifejezésére, melly csupán honnosim' vérök' kimelésére buzdíta, bizonyolja tettem lelkem' tiszta szándékát. Küldessék velem egy hirnök Villafrancába, az ottani őrséget a' dolgok' változásáról értesitőt, legrövidebb biztos ösvényen vezetendem Villafrancáig, csak honnosim' vére kiméltessék.‘ Közmosoly fogadá Joakhima' ajánlatát, 's Jaregui gúnynyal felelé: „Talán börtöntől

akarsz szabadulni.“ „Nem akarom érezni — viszonoztaték nemesen — kegyetek tévelygése' szurását. Hitem szerint egy fegyveres férfi meg tud egy fegyvertelen leányt őrizni. Bizonyosan visszatérendek 's szívesen töltöm egész éltemet is börtönben ha százaké leend rajta megváltva.‘

Joakhima' szent törekvése félreértetett, mint ezereké a' földön, 's ezen gúnyválaszt nyeré. „Egyetlen fegyvertelen nő is elég erős egész csapat fegyverest is cselbe vezetni.“

Joakhimát e' felelet dermesztőn futá végig, lemondott tiszta czéljáról, 's hidegen engedé magát, 's általa ki nem váltható honnosit szerencsétlen sorsuknak. Fásultan mondá a' ráváró tisztnek: „vezessen kegyed.‘ Két könnyet törlött szeméből, titkolva az ezt nem értők elől. Csak Callaverra — az őt legszorgosbban vizsgáló gyanús tábornok — látá lelke' igaz gyöngyeit, 's harczos mellében — eddig nem tenyésző — lágy olvadás vonul keresztül.

A' bascy nő' távozta után néhány perczig tanakodtak még a' teendők fölött, határzatuk előbbi tervük mellett maradás lőn, mellynek változtatása villafrancai társaik' veszélyeztetése nélkül nem történhető.

A' zivatar elvonult, csak a' nedvesült fák, ollykor megrázkodó lombjai hullatának cseppeket. A' tolosai őrség' két osztálya halkan mint éji rémek közelgének Villafranca felé. Jaregui' rendelete

szerint utócsapatinak kelle jelt adni, hogy támadás' esetén, a' villafrancai térségre kiért előcsapatok fedezőül állhassanak. A' malom elébb föllobbant de nem crisztinók' kanócza által. Jaregui boszúsan küldé követét a' korai jeladó korholására, ez csakhamar azon hirrel érkezék, hogy a' malmot carlisták gyujták föl, kiktől már iszonyú vérontással támadtattak meg utócsapataik. Jaregui még nem nyithatá parancs osztásra száját, midőn jobb és bal oldalról megrohantaték, rejtekükből dühösen előtörő ellenüktől.

Rendetlen, és véres volt a' csata, az éji homályt borzasztó fáklyaként világító magasan lobogó malom-láng kétes fényt kölcsönöze vívóinknak. Mindkét fél cselvetőnek tartva másikát, mindkettővel düh rántatott fegyvert.

A' malom összeomlott, alant lobogása csak maga körül terjeszte világot, 's éj hálózá ujra a' szűk völgyet, mellynek setétéből borzasztón emelkedék légbe a' sebesültek' jajja, haldoklók' hörgése, 's a' két pártivezérek' buzditó kiáltása. Legnagyobb zavarral folyt a' tusa, hely, időszak' alkalmatlansága miatt, bajtárs bajtársát gyilkolá, rendről szó sem lehetett, a' minden felől szorított crisztinók futással kezdének menekülést keresni. Hiába buzdittattak a' csüggedtek, kiki önélete' szabaditásával foglalkadék.

Kevesektől környezve küzdött még Jaregui, midőn egy zászlótartó bőszülve rohan csapatjára

minden vágással őt igyekezve föltalálni. A' dühülttet, 's dicstelen halált kerülni vágyó parancsnok visszavonul, üzetése közben egy szikla üregbe bukik, 's az őt mohon kergető altiszt utána.

A' rettentő vérontást hirlő visszafutók borzalommal tölték a' várost, 's legnagyobb zavarba hozák hadfőnökük' elestét állitók.

A' parancsnokságot ideiglen át-vett Callaverránák sok fáradságba került a' lázzadt polgárok közt valamennyire békét eszközleni. Jaregui—embereit világos veszélybe vivő—árulónak kiáltaték. Intő megjelenéséről hiresült molnár-leány' szabadsága, annak elégett vagyona' visszapótlása követelteték. Calaverra mindent igérve, azonnal szabadon bocsáttatá Joakhimát.

A' történtteket halló leányt kétszeres rémület sujtá, 's kétségbeesetten sürgeté Callaverrát Jaregui' teste' rögtöni fölkeresésére. A' kevesült őrséget megoszlatni nem akaró tábornok ellenvetéseket tőn kérelme' azonnali megadására. Aggódó Joakhimánk előtörő könnyek közt ujitá meg kérelmét, emlékeztetve már közlötte bátyja' tervére a' tisztséget, esengését igy rekesztve: ‚Legyenek könyörülők — nyugalmamra kérem legyenek — ne nyujtsanak alkalmat keseredett bátyámnak dühe' oltására. — Milly gyalázat lenne tolosai őrségnek parancsnokuk' feje carloszi kézbe kerülte.'

Ezen előadáson borzadva, rögtön néhány lovas rendelteték Jaregui' teste' fölkeresésére, melly csapat előtt — minden ellenvetést megvetve — lovaglott, vagy jobban mondva röpült Joakhima.

Az éj' szörnyeibe avatatlan hajnal, vigadó arczczal mosolygott Spanyolhon' édeni tájaira. Érkeztét hirlő szellőke vidoran röpköde be völgyeket, és halmokat. Fölkelté a' csevegő madarakat, föl, bimbajukba rejtező virágokat: azokból ártatlan kebleik' zengeményét — ezekből illatárt ragadva a' nap rózsabájú leánya' oltárára. A' tömjén és hanga kedves lőn, 's a' lángistenség szét lehellé az éj' sötét ködét, 's láthatóvá lőn a' vérvölgy sápadt halottaival.

A' nagy jelenet' első sugarai alig érinték a' leégett malom' környékét, már Joakhima mohon fürkészé kiséretével csendesült völgyét. A' sápadt ajkakon egyetlen segitségért sohajtó hangot, a' merevült szemeken egy esengő pillanatot sem fedezhete föl. Szinte kétségbeesék már Jaregui' föllelhetése iránt, midőn egy szikla-hasadékból jövő hangokra figyelteté kiséretét. — A' csapat azonnal megösmeré parancsnokuk' hangját.

Jaregui' életben léte uj életként derité Joakhimát, sirt örömében Vinczét egy vétekkel kevesebbel terhelve tudó. Találóssá tevé öröme, 's a' parancsnokuk' szabaditását eszközlő módról

gondolkozó kiséretet malma' romai közé utasitá lelhető hágcsóért, csakhamar egy félig égett hozatott, 's kevés perczek alatt az üregbe bocsáttaték. De milly nagy lön az ámulat a' feljövésre sürgetett parancsnok' illy válaszán: „Nem egyedül vagyok, 's csak azon igéretre kötelezésemmel szabadulhatok történet- adta fogságomból, hogy kimenekülésemben osztozhatik fogolytársam, 's szabadtérre értünkkor ujra élet-halálra vívhasson velem. Társam Carlos' híve. Én szavamat adtam viszont ő is övéi általi szabadulás' esetében, kötelezzétek erre ti is magatokat. Uj rémülettel tölté a' kis csapatot ezen tudomás, de mit vala tenniök időrövidségtől sürgettetve igéretet tesznek, 's csakhamar föld fölött lőnek fogjaink.

Az azonnal vívni akaró menekültek közé fájdalomtól riadva rohant Joakhima ezt kiáltva: „Elégedj meg bátyám vétkeiddel.“ „„Ne tartóztass, mint férfi, mint vitéz vivok nem órgyilkosként ölök. Ha ellenem erősb, ügyesb karral bibirand 's elesem, nem bélyegezendi őt senki gyilkosnak, viszont engemet sem jegyezhetnek igy.““

Bámulásából magához térő kiséret, és parancsnok egyszerre kérdék: „Bátyád? árulónk?“ „Igen bátyám — viszonzá a' remegő leány. — Bocsánat érttem számára.“ „„Bocsánatról itt nincs szó, vívjunk,““ kiálta Vincze. Jaregui állásba tevé magát, Joakhima ismét gátlá bátyját, a' kisé-

ret parancsnokát fogá védve körül e' szavakkal: „Vívásról nincs szó, áruló és hős közt.“ „„Azért véditek hogy hős?—viszonzá gúnynyal Vincze— ő az áruló, én csak árulása' árulója. Mivel kárabb ő általa tervezett ormegtámadtatásra kárhoztatott — carloszi rokonitoknál? Köztünki különbség csak az: hogy ő százak' vérén vala fényt vívandó, én csak egyén jutalmat vásárlandó.““ Jaregui boszúsan töre ki a' körből, kiáltva: „Vivjunk.“ ‚Elébb én fogok meghalni.‘ Szóla határozottan Joakhima, makacson közibük álló.

„„„Az idő rövid, — szóla a' csapat' tisztje — parancsnokunk' élete drága, 's e' vívás katona törvény elleni. Kegyed fogjunk, árulás, átpártolás' vétkétől terhelt, illy meggyalázott személylyel nem vívhat főnökünk.““““ Ekkor erőszakosan elvétetett Vincze' fegyvere, 's Tolosába kisértetett.

Joakhima' keblében dúló kin' részese annak közlésével sem igyekszem lenni: fájdalma nagy volt, mint ki nem lát menekülést hánykodó tenger' hullámiból.

Bár mint titkoltaték a' szikla előtti esemény, csakhamar különböző alakokban regélék a' városi lakosok egymásnak, 's — mint természetes — polgárilag tekintve Jaregui kárhoztattaték az éji vértörténetekért, nem a' magáéit mentni vágyó Vincze, ez nővérével együtt közbecsülést,

szánást aratott a' történet' lefolytát figyelve leső̈któl.

Jaregui átlátá kényes helyzetét. Osmának adott szavát megtartani tiltá törvényük. A' lelkes — éltét mentő — Joakhima, bátyjával hadifogolyként bánni nem engedé lelkiösmérete, 's áruló, átpártoló katonavétkei fölszabaditását törvénytelenité, 's az ember és igazbiró maradni akaró főnök nem láta más módot, mint Vinczét uj hűtlenségre csábitási tervet. Ennek következésében fölszólittaték visszapártolásra, elfogatásakor birt tisztirangba helyezés' igéretével.

Vincze ezen szavakkal veté vissza ajánlatukat: „Inkább meghalok mint szavam szegője legyek. A' czél, mellyért katona lettem, tünve előlem. Ingadozó nád nem vagyok.“

Bátyja' makacsságáról értesült Joakhima esengéseivel ostromlá az ajánlat' elfogadására, bájos festéssel tükrözve elébe ezen úton újra elébe lebegő Izidorát. „Hallgas húgom — visszonoztaték — Izidoráért egyszer váltám meg éltemet, ez visszavettetett, ha ujra eladnám, nem érdemleném többé őt. Én többé nem élni, nem üdvöt lelni, csak hasztalan vásárlott éltemért adott szavam híve akarok lenni.“

Vincze' állhatatossága biráit zavarba hozá, Joakhima' kérelmeit megadni — 's az ezzel ellenkező törvény' szavait is megtartani — akarókat. Joakhima bátyja' fölmentetéséért esenge, a' hadi-

törvény csak föltételesen teljesítheté, azaz: vagy átpártolás, vagy kicserélés esetében.

E' kétségek közt történet gyujta világot. Követ érkezék az ellen' táborából, az eltünt 's holtak közt nem lelhető Osma Vincze' kicserélése iránt értekező. Az alku meglőn, 's Vincze viszonlátást igérve indúlt könnyező húgától, vitézségéért jutalmul nyert főhadnagyi tisztébe.

Mint lehet gondolni ezen történet-dús napon Joakhima lőn a' város' beszédtárgya, 's csaknem mesés magasságig emelkedék — minden ajkon más alakban megjelenő — tettei' elregélése, de annak egyszerüsége, valódisága egyikből sem maradhata ki, igy közbámulat', szeretet' tárgya lőn.

Nyárelő' harmadiki alkonya aranyozá Joakhima' szállásául rendelt szoba-ablakát, midőn napi szokása szerinti esti buzgólkodásából ajtaja' nyilása, 's fegyverzörej ébreszté föl.

Calaverra bocsánatkéréssel akará visszahúzni magát, de Joakhima szerény kérdésére: ‚mivel szolgálhatok?' maradt. „Ezen jó kézzel, — viszonoztaték — ha nem veted meg egy téged minden nők fölött tisztelő ősz' kérelmét." Joakhima nem hihetve füleinek. Vontatva mondá: ‚nem értem méltóságodat.' „Röviden — katonailag — szokásom leány magyarázni, im megújítom kérelmemet: ha egy ősz férjtől nem irtózol — ki hatvan évi asszony kerülése után benned kezdi e'

nemet becsülni — fogadd el kezemet. Dús birtokimnak olly örököst, számtalan jobbágyimnak olly anyát, olly emberszerető lényt kivánok mint te vagy.“

Joakhima ámulva nézett a' tábornokra, uj váratlan volt ez ajánlat, 's nem lelt hamar szókat válaszra, Callaverra látván némaságát kérdést tön: „Talán már le van kötve tüzlelked hozzád illő hév ifjú kebelhez, ha igy van, nem akarok szép lánczotok' tépője lenni, csak irigyelni fogom a' boldog ifju' sorsát, 's szánni vénségemet.“ Joakhima' akadozva viszonzá: „Még nem szeretek senkit, 's nem szerettetek senkitől.“ „Azt nem igazán mondod kedves leány, — megfogva Joakhima' reszkető kezét, viszonzá Callaverra — itt áll tisztelve szeretőd, csak hazámat szeretem úgy mint téged. Szólj elfogadod-e ajánlatomat, nem akarlak sürgetésemmel meggondolatlan válaszra erőtetni, hagyok időt, de csak rövidet, mint a' harcz' szünhetetlen zajja engedi, még két nap időzend itt osztályunk, ez alatt válaszolj.“

Joakhima elébe egy felől elhagyatása' pusztasága, más felől számtalan ember' boldogithatása vonult. Szivében még eddig emberfelei' szeretésénél más szerelem nem élt, hamar választhata a' kettő közt, 's válaszsza ez lőn: „Gondolatim egyszerűbbek, mint percznél több idő kivántatnék érlelésükre, meggondolva fogadom el ajánlatát

azon föltéttel: nagyságod vizsgálja meg nem elhamarkodott lépése-e ez, még engemet nem ösmer nagyságod.' „Mult esti 's ma reggeli tetted hív ösmertetőid, fájdalom, hogy volt olly percz létemben, midőn félreértém nemes lelkedet, de erre hazám' ügye mellett buzgó keblem ragadt," felelé mult estei kétkedésére emlékező tábornok.

Joakhima szokott bátorságához visszatérve, határozottan tevé kezét Callaverra' kinyujtott jobbjába ezen szavakkal: ‚Hitesi kötelességeim' legszentebbikéül férjem kétségei' elosztását választom.' Callaverra egy drága gyűrűt húzva Joakhima' ujjára szóla: „Mától fogva jegyesem," 's elhagyá mátkáját.

Másnap vendégséget adott Callaverra, 's bámulására — asszonykerülését ösmerő — férfivendégeinek számos nőnemmel vegyülttet. Ezen bámulást egy nagyobb követé, midőn Joakhimát karjára fűzve hozó tábornok mint jegyesét mutatá be. Rangbeteg századunk' ezen uj csudája egy ajk-pityesztéssel sem gúnyoltaték, sőt szives éljennel helyeseltetett a' lelkes szegény leány' rangra emeltetése, 's vígan folyt le a' fényesen üneplett jegyváltás.

Joakhima még azon nap elindult jövendő férje' jószágira, melly Barczellonából egy órányira Llobregát partján nyulik el.

Első csókját búcsúzó szép jegyese' homlokára rövid idei viszonlátást igérve nyomá Callaverra, kit útában az egész város' jó kivánata kisért, 's ő szerencsésen ért jegyese' báj vidékü lakába, hol Callaverra' unokaöccsétől fogadtaték.

Callaverra gyors hirnök által értesité Monteiot (igy nevezék öccsét) házasságáról. Levele illy hangzatú: „Holnap tartom jegyváltásomat egy szegény molnár-leánynyal, kit jegyváltásom után egy óra mulva hozzád küldök, mihelyt lehet magam is követendem. Tiszteld őt mint jövendő hitesemet,'s hogy ezt tettlegesitve lássam, kötelességeddé teszem köszöntéseidet keze' csókolásával végezni. Mátkámnak az illy külsőségek tudom ujak lesznek, de azért szoktasd bele, tanitsd meg minden bohóságokra mivel egy fő-nemesnének ragyognia kell. Szebb tulajdonokkal fényeskedik már ő; de hogy rangsorsosi' balgaságait nevetségesnek ne lássa természet-nevelte jegyesem, szükséges abba is avatni. Gyorsan oktasd mind ezen czifra ürességekbe, jövő télen Madridban akarom bemutatni, ha elébb lehet a' táborból szabadulnom meglátogatlak benneteket 's a' többi."

Monteio Callaverrához hasonló régi nagy család' ivadéka volt, de szegény, igy bátyja' jól tételményéből növekedék föl. A' korán árván maradt' természete csendes, 's inkább könyv-mint kardforgatásra hajló vala, 's a' harcz pályát — melly zavargó honában, fényes helyzetü bátyja

mellett, — ragyogva tárult elébe, — mellőzve csendesebb polgárit választá. Bátyja' jószágiban főfelvigyázóként élt, a' gazdasági gondoktól megmaradt idejét irói vonzalmának szentelve. A' környék mint szép alkalmazásu ifjut szerette, mint tiszta mély gondolkozású irót tisztelte, 's a' barczeloni szépeknek nem kis adat volt szép lelkes ifju költőjük' meghódithatására törekvés, de a' tüzes honfi, tüzes emberbarát, 's tüzes költő, úgy látszék minden tüze mellett a' szerelemhez hideg maradt. Sokan sokképen fejtegeték nőtlensége' okát, közhatározat — vagyontalansága, aszszonykerülő bátyjától függésben — lelé azt.

Ezen ifjú fogadá Callaverra' jegyesét, bátyja' parancsát híven betöltve tisztelettel csókolá megérkezett ángya' kezét, azt fényes teremeibe vezetve, bemutatá az alázattal közelgő cselédségnek parancsnoknéjukat, 's a' tisztelkedésre jött jobbágyságnak asszonyukat.

Nem akarom hosszan festeni Joakhima' mindent magához vonó természetes alkalmazását: tetteit szív, — nem körülmény — diktálá, 's ő szeretetet aratott mert ezt árasztott. Allanti sorsában jobban megösmerkedék a' szegénység' nyomorúságival, küzdéseivel, gyengeségeivel, mint magas helyzetén feledhetné azokat, 's szép hivatását ne azok' nyomorai' enyhitésére, törekvéseik' czélhoz segitésére, és gyengeségeik' kijavitására használná, melly ügyessége, jósága rövid kor alatt

szeretettel csatlá hozzá alattvalóit, becsüléssel föntebb születésü rangsorsosit, kik ollykor meglátogaták a' nagy fényü Callaverra' magánosan élő jegyesét.

Joakhima' fogékony elméje könnyen megragadá tanulmányit, kivált a' casztiliai nyelvet rövid kor alatt születte bascyhoz hasonló folyósággal beszélé, mellynek értése hazája' tudományos oldalával megösmertetését gyorsitá.

Az ifjú bátya nem mulata semmit el Joakhima' szép szomja' enyhitésére. Válogatott könyvtárát számosokkal szaporitá, 's rövid idő alatt legszebb időtöltéseinek érzé: ángyával együtt olvashatni, annak egészséges itéleteit az olvastakról hallani, 's a' szép művek által uj világba andalgó leány tiszta szive' olvadozásiban gyönyörködni.

Sok vért folyasztott a' szép casztiliai nép' boldogithatása jogáért küzdő két párt, az ügy még sem dölhete el, 's a' nemzet egyre ujra vágott sebeit fájlalá. Nagy áldozatokat tőn véroltárra ismét mind két hatalmasság, Bilbaónál, Puenta la Reunanál, 's a' mendigoriai hidon, 's a' békéért epedő nép' szabadsága még sem lőn megváltva. Elesett Zumalakaregui, megbukott Valdes, uj vezérei támadtak mindkét résznek, a' vérügy folytatásra, és Callaverra még sem hagyá el az éjszaki tábort. Letűntek a' hév nyári hónapok; ősz üte fölöttük sátort, ez is megérlelé gyümölcseit, 's elhullatá sár-

gult leveleit, a' tábornok még sem siete szép mátkájához. Minden levelei uj határ időt szabtak érkezténeк, 's a' haza' ügyét nem hagyható egyre késett.

Uj vért gőzölögtete őszhó' huszonnyolczadika Salvateria, és Vittoria közt. Carlossiták nyerték ez nap meg a' koczkát, Cordova nagy veszteséggel, sok sebesekkel vonult Vittoriába. A' sebesek közt volt Callaverra is, kitől Joakhima betegségét hirlő levelet kapott, 's a' jószágigazgató egy csomót ezen fölirattal. „Csak történhető halálom után bontassék föl." Haza tértét ismét fölgyógyulása utánra halasztá — sebeit nem veszélyesnek iró tábornok.

Hagyjuk öreg ezredesünket ügyes orvosai' kezében, ne féltsük őt: sebénél mélyebbek, gyógyithatlanabbak egy remény nélkül égő kebel' sebei, ezek számára nincs orvos, nincs több élet; a' kinnal telt mellet hosszú halálként éveken átvonczolónál. Monteio — kinek békés keblében Joakhima' csendes rényei szerelmet élesztének, e' szent szenvedély' ohajtásit reménynyel nem táplálót! — most örök vitában él önmagával. Önboldogsága 's bátyja' szent joga találkoztak összeütközőn. Nagy tárgy vala titkos fontolgatásra: hol nyilandó a' nemes munkás Joakhimának boldogabb lét, önifju karja közt-e? vagy birtokos ősz bátyjának nagy munkakört nyitó fényes helyzettől övedzten. Igy örök küzdés, fontolgatás,

Joakhima' kellemein kéjelgés, ennek lépteit kisérés, lelke' minden motszanása keble' kínzására önszivébe rovás, ollykor egy pár köny rejtekben hullatás, 's a' sorsot — (őt legalább Joakhima birtokára nézve nem bátyja' helyzetébe tevőt) vádolásban teltek napjai. Röviden: mind azon kínokat kettőzve érzé tüzes költőnk, mit egy magunk-féle prózai lény rendesen érez, midőn szerelmét lobbantotta tárgyat máséul kénytetik tekinteni.

Ezen szívharczok közt mi volt természetesebb: mint örök lesvetés a' kedvelt tárgy' tetteire. De hol lelhete az egyenes leány körül titkot. Szégyenülve kapá magát vétkén, Joakhima' minden apró indulatváltozásiból magának hizelgést, szerelmének táplálékot alakítni vágyót, 's pirulva rejté némaság alá, bátyja' szentségit rabolni akaró — ajkára többször tolakodó — szenvedélyét. Joakhima szokott egyforma vidám szeszéjü volt, minő nem lehet szerelmes leány. Midőn Monteio bátyja-rendelte kézcsókokba — lelke' egész lángját lehelve — nem fukarkodék, Joakhima' nyugott jó reggelét — mint ösmeretségük' első reggelén — hangoztatá. Semmi kilátás nem biztathatá szerelmesünket, csak azon szomorú vigasztalás sem: hogy epedése viszonoztatik.

Picziny helyről szí mézet a' fürkésző méh, parányi ok fogant életreható örömet a' szerelemtől égő szívnek. Igy viradt Monteiora édes két-

séggel hajnalódón 1836 ötödik napja. Szokott reggeli üdvözletét végző, Joakhimát szokása ellenére zavarodva, halaványan, kisírt szemmel találá, őt mégis bizonyos magasztalt vidorsággal fogadá. Monteio résztvéve kérdé szokatlan változásának okát. Joakhima — a' mindig igazságot szóló — látható zavarral regéle főfájást, roszúllétet, 's a' többi. A' mindent önrészére magyarázó szerelmes ifju mentül kikerültebben válaszoltatott kérdéseire, annál tolakodóbb lőn. Édes sejtései szerelmét viszonzó lángot láttaták a' derék bascy lány' bánatos örömtől égő szemeiből csillogni. Joakhimát való bánata' fölfedésére sürgető esengéseire, Joakhima hosszu merengő hallgatás után illy kétértelmű válaszolt: ‚Ah Monteio miért nem testvérem kegyed.' A' szerelme vak, — mindenütt szerelmet sejtő — mindent feledve karolá magához a' kedves leányt viszonozva: „Testvéred; több mint testvér vagyok, ah szeress úgy engemet mint én; különben semmivé kell lennem." Joakhima megütközve válasz nélkül kelt az ifju mellől fel, zavarodását az asztalon heverő bontott levél átnyujtása, 's ezen szavai alá rejtő: ‚Majd elfeledém im egy levél jóltévőmtől.'

A' magához aligtérő ifjú zavarodva futá át bátyja' érkeztét hirlő sorokat, 's belőlük Joakhima' jelenlegi bánatos helyzetét magyarázá önbékitésére: szük pillanat alatt suhant át ábrándozó lelkén több jelenésekben Joakhima' édes alakja:

látta, mint mond le róla, egyedül szeretettjéről; látta, nemes határzatát egyedül a' tábornoknak élni, 's magának vesztett ifju éldeletek helyett nemes tettekből édes létet szőni.

De boldog a' magát igy nyugtató költő. Monteio édes vigasztalást lelt önalakította képzetbábokba, 's hősileg monda le — bátyja' szent jogát tisztelő — szerelméről, viszont szerettetés boldogitó öntudattal gazdagultan.

Reggeli látogatásából tulajdon szobájába térő ifju hültebb fővel latolá a' történtteket, 's keble' fájdalmára mindig két értelműbb színt ölte ángyávali jelenet, 's mindig valószinűbbé lőn, hogy csak szenvedélye vezeté tévedésbe. Ennek következésében szilárdan elhatározá magát is; de Joakhimát is uj vizsgálat alá venni, 's annak titkába behatni.

Szomorún andalga Monteio a' nevezetes ötödik nap' estéjén keble' fergetegével a' kastély mögötti roppant kertben. Hóval ujan pöjhözött földön fris nyomokat lelt vándorunk, mellyben kérdést támasztón ütközék meg, tudva: rajta kivül senki sem szokta tél' zúza miatt elkietlenült kertet keresni. A' nyomok női aprók voltak. Édes sohaj emelkedék az ujra reményleni kezdő' keblében édes ezt susogó sohaj: „Ah talán ő is szenved, 's olly mélyen rejti azt mint én, és keble' zivatarát az idő' zivatarába hozá csillapítni.

Ezen kedvencz gondolat gyorsan vivé a' nyomokon, melly egy igen rejtett kerti házhoz vezetett. Ennek ablakából gyertya világolt, szűk pislogását szerelme csillagának tekinté a' már kéjben uszó képzeletében már ott búsongó Joakhima előtt térdelő, annak viszontilángját — édent mosolygó szemeiből olvasó. De mint elolvad a' hó mellybe nyomott léptek szülék csaló reményszikráját, mint elalszik könnyü lehelletre szerelmi csillagául világitott gyertya, úgy elolvasztá reményét, úgy eloltá szerelmét — Joakhima' epedését az ablakon meglesni vágyó ifjúnak — első bepillantása, melly Joakhimát egy halavány ifjút átkarolva étkek-, italokkal rakott asztal mellett láttatá. Ezen látvány — nem egy költő' — legprózaibb ember' szenvedélyét is meghűtheté.

Monteio szégyenülve rántá vissza magát leséből bőszülten futott szobájába. A' vacsorára hivó cselédet roszúlléte' jelentésével igazitá el. Ijedve hozzá sietö Joakhimát — néhány negyed előtti legkedvesb jelenetet — hidegen; részvevő ajánlatit megvetve utasitá el, nyugalomra vágyását nyilatkoztatva.

Kocsizörgés ébreszté föl az éjen a' cseléd-séget. Nagy lőn a' lótás midőn urokat emelheték hintajából. Callaverra csendet parancsolt 's halkan ment hálószobájába.

Unokaöccse fölkelte előtt köszönté. Az öreg első kérdése ez volt: ‚Hogy tetszik öcsém ángyod?'

Monteio habozva egy vontatott jól-t mondott. ‚Hm hm — viszonzá Callaverra — ez annyit tesz nem igen. Talán nemtelenségébe akadsz föl? minden nemes levélnél nemesebb szívet bir.‘ „Bátyám te ösmersz, 's illy előítéletesnek hihetel,“ viszonzá sértődve Monteio. ‚Tehát nem elég gyors volt elébe szabott tanulmányi' fölfogására ? 's ezért veted meg egyszerüségét.‘ „Ne bánts bátyám! — szóla hévvel az ifju, ki előtt minden bájaival lebege el Joakhima. — Ő jó, Madrit' első dámái közé illő müvelt, ő egy angyal“ — ‚Elég ! elég — vága bele Callaverra — 's te egy költő vagy, ki nem csak nagyitó üvegen néz, ezen is beszél. Nem kivánom, hogy egy fiatal öcsém épen angyalnak is lássa jegyesemet.‘ „Bátyám ismét félreértél“ — szóla bánkodva Monteio. ‚No no kényes uracs; ha valóban kétkedném is benned nem haraghatnál. Joakhima szép leány 's te költő.‘ „Költők' világa nem földön tenyésző,“ felelé Joakhima' mult estei jelenetére emlékező. ‚Mégis a' földre jártok virágokat lopni, föntlebegő világotokból,‘ viszonoztaték tréfásan. „Senkiét sem rablám el,“ válaszoltaték büszkén. ‚Sokszor nem akarva is tesszük ezt, — felelé két értelmün Callaverra — Joakhimának is szerelem elébe nyiló melle van.‘ Monteio egy ezen szavakat igenlő sohajt nyomott el, az ősz bátyához kötött viruló leány' botlását mentegetőt, 's nem felelt. Callaverra jó kedvéből semmit alább nem hagyva folytatá:

‚Látom tőled nem sokat tudhatok meg, mihelyt felöltözöm menjünk Joakhimához, ennek érczvonalai nem csalók, ajkai igazak, ezeknek fogok csak hinni.‘

Callaverra felöltözék, indult Joakhimához, Monteionak követnie kelle; minden álmentegetései mellett is, mellyel ki akará kerülni ángyávali találkozást: borzadt eddig magasan becsült Joakhima előtt, megvetésével följelenni. Igyekezett ezt út közben legyőzni; de az út rövidebb vala mint leküzdhetné csalódása' rémitő szülöttjét, 's ő sokkal egyenesebb mint egy perczre is szinlés' álzatát ölthetne.

‚Fölkelt már parancsolónéd?‘ kérdezé Callaverra Joakhima' kamranőjét. „Régen a' kertbe ment;“ lőn a' viszonzat. „„A' kertbe ? — kérdé mohon ezen út' czélját sejtő Monteio. — Talán nem tudja nagysága' megérkeztét?““ „Igen tudja,“ válaszlá a' kamranő. ‚Hagyd öccsém : Joakhima természet' gyermeke, neki elébbvaló ennek imádása, mint hiú fényemnek bókolás.‘ „De a' hűség“ felelé magát feledve Monteio. ‚Hűségét nem zártlak őrzi. Nem szeretném ha haza jöttöm miatt legkevesbbé is változtatna szokásain, megérdemli ő, hogy utána menjünk.‘ „Azt ne tegyük,“ — vága bele mohon a' felfödözéstől irtózó ifju. ‚Érthetetlen vagy öcsém: mit heveskedel illy közömbös dolgon?‘ „Bátyám ne zavarjuk most őt,“ szóla ismét habozva induló bátyját visszatartva.

‚Mibe?‘ kérdé bámulva Callaverra. Szót kereső Monteiot zavarodásából az ajtó' sebes fölnyilta segité ki. Joakhima köpönyegét levetve repült vidoran Callaverra' keze' csókolására.

A' kézcsókot viszonzó Callaverra élesen tekinte rendelményét mulasztó öccsére, fejcsóválva inte titkon neki, Monteio mozdulatlan maradt. Ezen megfoghatatlan makacsság oka' fejtegetését máskorra halasztva, mátkájával kezde beszédet.

Rövid beszélgetés után ünnepélyesen kérdé a' tábornok Joakhimát; nem bánta-e még meg Tolosában történt választását? nem akadt-e az óta korához illőbb tárgy szeretetének.

Monteio' merevültségét varázslatként oszlatá e' kérdés, 's elakadt lélekzettel figyelt a' válaszra. Joakhima edzett hangon felelé: ‚Sokkal szentebb nagysádhoz fűző kötelék, mint csak gondolattal is ingott volna hűségem.‘ Monteio keserün mosolyga. Callaverra viszonzá: „‚A' tiszta lelkek' hűsége törhetetlen, de kebleik olvadékony. Szólj Joakhima: nem áldozol-e irántami hűségnek rejtett szenvedélyt? nem enyimmé, hanem boldoggá akarlak tenni.“ Joakhima egy lopott pillanatot vetve alabastrom halvány Monteiora, rövid némaság után válaszlá: ‚Nagyságod' próbája kinoz, kétkedése szégyenít: nem szeretek senkit jegyesemen kivül.‘ Monteio magát feledve vága tűzzel belé. „‚Az nem igaz.“‘ Joakhima döb-

benve halaványult el, a' tábornok mosolylyal simítá öccse' aggodalom-redőzte homlokát, 's tréfásan mondá: „Értlek költő ur, elárulá önmagát, ön a' másét meglopta, ön a' földre jött virágért.“ „„Bátyám ne érts félre, senki boldogsága' rablója nem vagyok.““ „Nem nem — viszonzá ismét Monteiot gyilkoló nyugott mosolyával a' tábornok. Te tulajdonod' tolvajja levél, ha nem hiszesz szavaimnak hozd elő Vittoriából küldöttem irományt.

Az iromány előhozaték, 's Monteionak fönt szóval kelle olvasnia. Tartalma ez: „Joakhima — eljegyeztetése óta — tied, számodra jegyzém el, de nem akartam önkényü lenni: csak a' szerelemben nem lehetünk az. Önmátkám név alatt küldém szived' hóditására, melly ezen sorok' nyiltakor már bizonyosan kelemei' rabja lesz. Jobban ösmerem az ifju keblek' édes áhitásait, mint Joakhimát ősz fürteim mellé kora-hervadásra kárhoztathatnám. Ha kedves titkos tervem sikerül, ösmeretségtek rokonérzelmeket gyujt kebletekben, áldásom egyesítse lángotokat.“

Joakhima magasan lángoló keblével versent égő arczát e' sorok' olvasása alatt a' pamlag' karjára nyomva rejté. Callaverra mosolygva kérdé, — az édes fájdalmas érzelmek közt olvasó ifjutól: „Mit szólsz hozzá?“ Monteio kiejté kezéből a' papirost 's tompa hangon akadozá: „„Semmit. Már késő.““ Vidorságát vesztett tábornokunk

kémlőn tekintgetve mondá: „Boldogságot hittem alkotni.“ Monteio sohajtott, Joakhima' arczáról eltünt a' vér, halk hangon mondá Callaverra' kezére borulva. ‚Én boldog vagyok.‘ „„Leszesz““ kiálta Monteio, 's mint egy hagymáz lázú elrohant. A' tábornok ezen szavakkal utána. Érthetetlen, az öcsém megőrült.

Monteiót a' csarnokon éré utol bátyja, nagy belső küzdéssel alá 's följárva, Callaverra megfogá hevében őt észre nem vevő ifju' kezét. ‚Világosits öcsém. Hogy szereted Joakhimát rejthetetlen jogositva vagy keze birására, tehát mire ezen különczködés? Vagy talán csupa költőiségből regényesíted szerelmedet?‘ „Ne gúnyolj, ne kérdj bátyám, nem számolhatok — talán különcznek látszó — viseletemről. Ugy teszek mint becsületes embernek tenni kell. Hagyd hordnom titkom' kínját egyedül.“ ‚Titkokba hatni nem czélom, viszonoztaték — csak arra felelj igazat: szereted-e Joakhimát?‘ „Szerettem,“ válaszoltaték félhalkan. ‚Szerettem?‘ — hangoztatá vontatva a' tábornok. — „Azaz: kis tévedés van köztünk, 's én inkább költői regényességből visszavonulok a' már szinte meghóditott vár alól, mint egy prózai egyenes kérdéssel föladásra birjam.“ ‚Ho ho barátom! nem minden szív verssel vívható, valamint nem minden vár fortéllyal. Joakhima' szíve bizonyosan egyike azoknak, mellyhez fegyverrel; azaz egyenes kérdéssel lehet jutni.‘

Aggódó Monteionk kikerülő válaszsza ez lőn: „Hagyjuk Bátyám az időre.“ ‚Nem nem, még ma akarok tisztába lenni. Létem' évei kiszabvák mióta csonkitva vagyok, hazám zavarban, ki tudja, jövő órában nem mint pártos üzetem-e ki fiaiban sokszor tévelygő honomból. Titeket csendben, távol e' zajtól akarlak boldogoknak tudni. Ez volt Joakhima' megösmerése óta egyetlen ohajtásom, törekvésem. Mit pénzzé tehettem pénzzé tettem, ez legyen mind tietek, nekem kevés kell azon rövid létkorra, mellyet hazám' szabadságáért, alkotmányos királyném széke' rendületlenitéséért ujra — 's bizonyosan utójára — a' harcztérre viszek.‘ „Ne szólj bátyám illy végrendeleti hangon,“ szóla az elmélyedt ifju. ‚Igy kell most minden elszánt honfinak. Egy perczünk sem biztos fegyver' élétől, vagy árulás' mérgétől. Azért gyorsan a' dologra, te még ma férje leszesz Joakhimának.‘ „Soha,“ viszonoztaték határozottan. ‚Bohó képzelgő,“ felelé boszúsan a' tábornok, 's Joakhimához siete világosságot reménylve.

A' kérdeztetett leány előtt szintolly megfoghatatlan volt Monteio' viselete, mint Callaverra előtt, mert szintúgy mint ez előtt titok volt a' kertijelenet' leleplezetsége.

Világossághoz nem jutható tábornok uj módhoz folyamodék, egyenes kérdésével unszolá Joakhimát Monteiohozi szerelme' megvallására. ‚Te igaz egyenes bascy leány vagy, ki keble' tiszta

érzelmeit álszeméremből nem leplezi. Szólj szeretted e' öcsémet?'

Joakhima' arczát a' minden jó leányok' szent czime szemérem vérszín festé. Pirulását látó tábornok folytatá: ‚Válaszodat látom, hallani is akarom igazmondó ajkadról.' Joakhima válaszlá: „Legyen akaratod. Keblem' egyetlen érzete Monteio." ‚Még is nőmmé lehetni igéréd néhány negyed előtt magadat,' szóla tréfásan Callaverra. „Higye nagyságod: sokkal szentebb volt mátkaságom, mint gondolattal is szóba merhetém szerkezni Monteio iránti érzelmet, nem volt neve szenvedélyemnek, a' végrendelmény' nyilta alakitá azt szerelemmé." ‚E' szerint kész vagy Monteio' hitese lenni?' Joakhima remegő hangon — mint féltő vagyonáról szóló — visszonzá: „Hallá kegyed ő ellenkezőn gondolkozik." ‚De nem ellenkezőn érez a' bohó költő — felelé Callaverra — 's mégis; mégis: csak ezen titkot tudnám leleplezni,' ragasztá hozzá gondolkozólag. „Ne fékezze szabadságát — esenge Joakhima. ‚Nem tudsz te ehez — viszonoztaték. — Minket rangosokat már annyira félrevitt a' természettől születési hiúságunk, hogy legtisztább tetteinkben sem lehetünk bizonyosok, előitélet vagy erény létesité-e. Ha tőled talán előitélet idegeníti a' hozzád hőn ragaszkodót, hályogát lemetszendem, önüdvére figyeltetem. Illy leányt szeretni, attól szerettetni, annak birhatására joggal birni, még-

is lemondani, való őrültség, vagy rangiszeszély.' Joakhima szerényen kéré Callaverrát, öccsét ezen lépésre nem erőtetni. ‚Csak arra erőtetem mit maga ohajt: ő szeret téged.' „Tévedés köz-sorsunk földieknek, viszonzá Joakhima. ‚Nem tévedek, hidd ő szeret.' „Soha nem számoltam, 's nem számolok szerelmére mégis végetlen boldogságom csak ő. Ő nyita számomra — a' tudományokba vezetéssel — olly világot, melly ujjá alakított önömet alakítómmal válhatatlanul párulva tükrözi elé, ezen kéjhonban örökké élni látom, örökké szerethetem.'' ‚Való képmássa vagy alakítódnak, mindegyitek száz mértföldről vágyik a' másikat szeretni, nem ér az illy szellemi szerelem semmit. Valld meg Joakhimám: nem nyilatkozott öcsém soha szerelmével? talán akkor utasitád mátkasági ragaszkodásból hidegen vissza, 's ez tartja tévedésbe?

Joakhima döbbenve emlékezék mult napi jelenetre, 's egyenesen megvallá az egész történet' folyamát. Mint sohajtá ő — Monteio' szíves résztvevő beszédét hallgató — mélyedéséből szerencsétlen testvérére emlékező, miért nem testvérem kegyed, 's erre mint ajánlkozék hévvel rokonul, 's ő mint utasitá a' tévelygőt egykedvüleg vissza.

Ezek' hallására apai jó kedvvel kiáltá: ‚Birom a' nagy titkot. Ő azt hiszi nem szerettetik sietek hozzá.'

Joakhima hiába tartóztatá az öreget ment Monteióhoz, ki ismét visszaútasító választ adott. Boszúsan ült az öreg úr első ebédéhez, régen szövögetett tervét igy semmisülve látó, 's békétlenségét; Monteio ujra kedves Joakhimája' keze' csókolatlan hagyásával tetézé. Ezen tiszteletlenséget ebéd' végeztével szemére veté öccsének. ‚Bátyám bocsáss meg nem tehetem rendeletedet, megtartám hiven, 's kedvvel még becsülhetém Joakhimát.' „Mit beszélsz? — vága tüzzel bele Callaverra — még jó nevét is szennyezni akarod! ezt az egész pokol sem mázolhatja feketére." ‚Bátyám hitét nem akarom megrenditni — szóla békitőn Monteio — ennél nem lehetne gyilkosabb szándék. Nem mondom hogy Joakhima rosz, de csak ollyan mint a' többi asszony. Ah én egészen különbözőnek álmodtam, milly szörnyü a' fölébredés.' „Most is álmodol öcsém, — viszonoztaték — ébredj föl, 's kezdj élni ne ábrándozzál. Ha olly fiatal volnék: minden perczet elveszett öröklétnek tartanék mit Joakhima' karján kivül töltök. Szoritsd magadhoz ezen egészséges lelkü testü leányt, 's érezni fogod, nem ollyan mint a' többi." ‚Soha nem becsülhetem őt,' — válaszoltaték. „Ne boszonts, mondj okot." ‚Ha meg kell lenni tudd: ő hűtlen volt hozzád.' Callaverra teljes erejéből kaczagva viszonzá: „Én azt is tudom ki miatt. Jól tette hogy nem volt a' balga ősz' rabja, nem

legnagyobb igaztalanság volna-e? soha nem kóstolnia a' kéjt mellyre teremtetett.

Ezen beszélgetést egy Barczelloniából érkezett sürgöny szakasztá félbe. Átfutá Callaverra a' sorokat, 's fájdalma' bámulata' nyilvánitásával nyujtá öccsének.

A' levél Callaverra' egy biztos barátjától illy hangzatú:

„1836 télhó 5-kén: Sietlek egyik új borzalmas történetről tudósitani, mellyek napi renden vannak szerencsétlen honunkban. Mint talán már tudod is: új évünk 4 's 5 közti éj ismét tanúja volt a' polgárháború' iszonyainak: hol nem az igazság' kivivásáért; nem rend, béke helyreállitásért; nem hon-boldogságért küzdnek: hanem kit kit önérdek vagy düh vezet. Nem törvény igazgatja a' népet, hanem a' nép' salakja csavargatja aljas szeszéjeként törvényinket."

„A' barcelloni föllegvárba zárt carloszi hadfoglyok e' napokban számüzetésre iltéltettek, az itéletet gyengélő nép halálra sürgeté azt változtatni, kivánatuk megtagadtatott. Ezen feldühült nép bőszülten rohant 4's 5 közti éjen a' föllegvárra, itt erőszakkal kicsikará Pastors várfőnöktől a' fogházak' és sebes fogjok kórháza' kulcsát, 's a' védtelen betegeken, és foglyokon iszonyú mészárlást vitt véghez."

„A' nép' dühszomja alig csillapult patakként lábuk alatt folyó vértől, midőn ujra ingerlé, egy

történet A' borzasztó éj' hajnalán, egy megkötözött ifjút hajta maga előtt egy durva tekintetű férfi, ezen kiáltozással: „Nézzétek e' hazaárulót! ez egy carlistát lopott el csalásával körmünk közül; de kilestem hova dugta, jaj lesz neki, jaj a'lopott jószág' orgazdájának.“ E'perczben — egy vértől mocskolt, bortól szédült férfi úgy emelé fegyverét a' nemes arczú fiura, hogy az azonnal szörnyüt hal, ha hajtója nem védi e' szavakkal háritva vissza a' több hasonló szándékkal csődülőket: „Hagyjátok! agyoncsapni én is erős valék, de előrelátásom mást javalla: adjuk törvénynek át, kinzása még nagy összeesküvést födözhet fel.“

„Az ifjú törvény elébe hurczoltatott, halld vallatását: Elnök: „Hogy nevezik önt?“ Ifjú: „Azt nem mondom meg.“ E. „Miért?“ If. „Hogy családom — ki tettemben nem részes — ne háborgattassék.“ E. „Melly párti ön?“ If. „Mellyik honomnak elébb erős csendet szerezni.“ E. „Tettes ön a' vádlott vétekben?“ If. „Igen. Fájdalom hogy aljasult honomban emberélet megmentés vétek.“ E. „Mi buzditá e' bünre?“ If. „Hogy egy becsületes honfival több éljen.“ E. „Hova rejté.“ If. „Azt nem fedem föl.“ E. „Párti viszonyban él azon házzal?“ If. „Soha nem is láttam tagjait.“ E. „Még is megbizá?“ If. „Mert tudtam hogy emberek.“

„Ezután még több — carloszi összeesküvést fölfedni törekvő — kérdéssel ostromlák az ifjút,

ez vagy némasággal, vagy azzal felelt: párt embere nem vagyok.“

„Az ifjú elzáratott. Rettenetes tanúja zavargó honunk törvénye' gyávaságának: ő a' törvény által kimondott itéletet tölté be, 's erős volt gyermek létére egyet védve megszabaditni, és börtönöztetik; azoktól vádoltatott, kik véres nyomokkal taposák a' törvényszerü itéletet.“

„Eddigi vizsgálatból kijött: hogy a' vádlott a' vérszomjuhozókkal tolakodott a' carloszi fogházakba, itt több rekeszeken átrohanva gyilkolás nélkül villogtatá tőrét, e' miatt vádlója figyelmes lőn, 's kisérője. A' foglyok' kórházába értükkor egy beteg foglyot megragadva, tettetett dühvel kiáltá: „régen kereslek,“ fölrántá ágyából, 's köpenyét rávetve hurczolá szabadra. A' vádló carloszi összeesküvés' fölfedhetése reményéből kisérője lőn a' szökevényeknek. Kalauzai őt észre nem véve értek egy mezei lakhoz, hol kevés szóváltás után elváltak. A' városba visszaforduló alakot ismét kiséré azon föltéttel, hogy lakát felfödözendi, de ezen tervét az épen zavargó csoportozások által hiusithatónak vélvén elébb elfogá. A' többit tudod.“

„Hogy miért irám hazám' mostani nagy jeleneteiben ezen kicsit illy pontosan le, halld okát: a' vádlótól megnevezett ház a' tied. Az égre barátom! ha talán — de nem — ah nagy ég! hová jutánk

hogy egy beteg; elvben különböző embertársunknak sem adhatunk vétek nélkül menedéket. Én tudom milly rendithetetlen hive vagy Izabellának, de hiendi-e ezt a' törvény, a' dühült nép. A' polgárháboruba taposni kell rokonságot, emberszeretetet, kereszténységet, hogy párt-hívek lehessünk. Bár mint van, légy vigyázó."

„U. J. Télhó hatodikán délután öt órakor. Eddig tartóztatám levelem' elküldését, több világosságot váró. A' dolog mindig komolyabb szint ölt. Reszketek barátom értted, illy dühült nép ellenébe legszentebb tettet — ha az ennek elvével ellenkező — sem erős most védni törvény, mutatja mult éji vérözön. Az ifjú többször megújitott vallatásra makacson néma, az e' miatt ingerlett nép vizsgálatot követel, a' csendet helyreállitni vágyó törvényhatóság mindent igér, én mindentől félek."

„Télhó 6. este 8 óra."

„A' különcz ifjú' makacs némasága' hire gyors szárnyon röpülé be az egész várost, 's a' minden kicsinybe óriástól rettegő polgárság, csaknem egyesitett akarattal szigorú vizsgálatért kiált, nagy összeesküvést sejtő. Ezen békétlenséget használni vágyó zavargók: „le a' királynékkal! le a' zsarnok Carloszszal!" kiáltások közt fölálliták ma hét órakor az alkotmánykövet, mellyet e' pil-

lanatban döntet le Alvarez Mina' helyettese, 's körüle égő fáklyákat eloltatja. Hide Parker — angol hajó főnök — határzottan jelenti a' partokról azon perczbeni eltávoztát, mellyben az alkotmány kikiáltatik, ellen esetben segedelmét igéri. Ezek' következésében Gironella, a' lázzadók' feje 15 társával Rodney angol hajóra záraték."

„E' zavarban csak isten láthat, tehet igazat: nem tudhatni mellyik percz, melly rokon leend — legártatlanabb tettünk' elferditésével — árulónkká! védd magad, még az éjen vizsgálat megy hozzád."

Az öreg tábornok nyugton mint tisztaságát érző ült pamlaga' szegletébe, mig Monteio legsötétebb sejtésektől ostromolva futá át a' sorokat. Tettetett nyugotsággal nyujtá azt vissza, bátyját arra kérő: bár mi történjék, ne tudasson a' levél' foglalatából egy szót is Joakhimával. Ezen óvások bámuló bátya' faggató kérdését illy válasszal útasitá vissza Monteio. ‚Ő leány, könnyen rémülhető, holnap mindent megtudsz, most sietek némelly leveleimet a' kutatók elől biztositni.'

Fiatal költőnk köpenybe burkolva, tolvajlámpával az ezelőtt huszonnégy órával olly boldogitón felé világitó kertiház felé közelg. Most sötét és csend uralkodik itt, halkan nyitá meg a' záratlan ajtót, szükvilágú lámpája azonnal a' már egyszer látott szép arczú ifjúra lövellé fényét. Nyugodtan aludt ez ágyán, Monteio — ébredését váró

— kis korig időze mellette, ez nem ébredt. Mentől tovább nézé a' kedves kinyomásteli férfias arczot, annál engeszteltebb lőn a' vétkező hűtlen Joakhima iránt, 's annál tisztábban fejlett ki, bánat-redőzte homlokán derengő nemes határzat. Nem győzvén várni fölébredtét illeté azt. Ez ágyából felemelkedőn félálmosan ragadá meg ébresztője' kezét, ezen szavakkal: ‚Kedves Joakhimám.' Hogy mit érzett, ezen kézszoritásra a' féltés' kínját keblébe hordó költő leirhatatlan, de ő ezt nemesen elfojtva, nyájas hangon mondá: „Ne tévedj jó barátom, én Joakhima' küldöttje vagyok. Időnk nincs késni, veszélyben forog életed, talán még ez órában keresésedre jőnek a' dühült nép' küldöttei. Távozzunk gyorsan biztosb helyre, honnan nyugtabb napokban békesb helyre menekülhetsz."

Nehezen emelkedék ágyából a' bágyadt ifjú ezen szavakkal: ‚Meghalni nem rettegek, de gyilkosok, hohér-pallos által iszonyodom: igy elhalt honnosim' vére szennyezi biráinkat, szabadsági fölkelésünket. Illy sebek okozta halál hozhat csak fényt hazámra,' rekeszté mellét lemeztelenitő. Monteiot férfi létére borzadály futá végig az evesedett nyilt sebek' láttára. Magas becsülés emelkedék regényest, hősit bámuló költőnk' lelkében az ösmeretlen iránt, 's a' beteg ifjút hévvel szoritá magához igy vigasztalva. „Ezen sebeket Joakhima meggyógyitandja." ‚Még eddig nem mer-

te titkunkat senkivel tudatni, 's én kényszerittettem orvosi segély nélkül, az ő kontár tudományával megelégedni.'

Ezen beszéd közben felöltözék ifjunk, 's elvezetteték a' kert' egy elhagyottnak látszó részébe, mellyet regényes költőnk készakarva hagyott illy pongyola állapotban. Folyófüvek által egygyé füzött bokrok közt, egyetlen tévely út vezete közepén álló régi omladékot képző szikla halomhoz. Ezen omladékban volt Monteionak a' cselédségtől sem ösmert kis szobája, ide rejté vendégét, azt jobb jövővel biztatva eltávozék.

Innen sietett, Joakhimához, a' semmit nem sejtő leány feküdni készült. Monteio bocsánatkérések közt tudatá röviden Joakhimával rejtett vendége' fölfedtét, 's gyanuját hogy ez épen azon elszabadult carloszi lehet kit a' barczellonai nép kerestet, az idő' rövidsége miatt előjelentés nélkül biztosb helyre vitelét, 's a' sziklába juthatás módját már ösmerő Joakhimának át adá kulcsát.

A' veszély' hallására rémülő leány' arczán újra olvasá Monteio: milly drága életet védett. Biztatásokkal bátoritva a' rettegőt, arra kéré távozta közben: bár mi történjék néma legyen.

Itéljük Spanyolhon egyesei' nyugalmát; Callaverra' vétketlen háza sorsa után. Lássuk a' polgárháború' szörnyeit, az itt történők után. A' leghivebb Crisztinó tábornok' házát szikrányi gyanú vétkességbe keveri, 's a' bün mellyért kárhoztat-

tatik, olly tett, melly az erkölcsi világban erény. Itt képe a' polgárháborúnak: önkény: a' rendszabó, erő: az igazság, egyik sem védő, pusztító eszköz. Callaverra' házát is nem vétkessége, hanem a' törvény 's annak végrehajtói' hatalmatlansága hozá zavarba, ez nem engedé nyugodni ártatlanságuk' érzete mellett is, az érkező vizsgálatot várókat.

Még nem kongá el az éjfélt midőn lódobogás jelenté a' nem kedves vendéget. Monteio fogadá őket.

Járatuk oka' tudatása után engedélyt kértek rendszeres motozásra, ennek süker nélküli megtörténte után a' cselédek esküdtettek meg: hogy semmi szökevény' elrejtésében nem részesek, a' tábornok becsületszavára fogada hasonlót. Hazudni nem tudó Joakhima legnagyobb lelkiküzdéssel akará azt kikerülni. Midőn erőtetésükre sem engedelmeskedék, a' küldöttség' határzata az lőn: minthogy gyanú alatt marad a' ház, őrizet rendeltetik a' titok' fejléséig. Ezen határzattól ujabban kínzott Joakhima' szenvedését látó Monteio elhatározottan szóla. ‚Ne rémitsetek egy gyenge leányt otromba módotokkal. A' titkot csak én fátyolozhatom le.' Joakhima ennek hallására mohon kiáltva: „Ne koczkáztasd magadat," ájulva rogyott össze. Callaverra szoborrá válva bámulá öcscsét. Monteio folytatá: ‚Barczelloni vérejkor meg-

mentett carloszit csak én tudom hol van, mentessék föl a' ház, 's én törvényszék előtt felelendek.'

A' küldetés — mint szokott történni nem sokat gondolva az ügy' mikénti, végeztével, — elégedve prédájával vivé Monteiot kezesül, ki bátyja' kezébe — annak búcsu szoritásakor — egy levelkét nyomott.

A' vallatás korán reggel elkezdődék, mint polgárháború' napjaiban szokott pártossági nézetekből tekintve. Rendszeres kiléte, hány éve, polgári helyzetéről számolás után elkövetett tett' okáról kérdezteték, 's összeesküvése' társairól. Monteio nem rejthető mosollyal felelé: „Miért látnak kegyetek legegyszerübb tettben is összeesküvést, miért ingerlik a' tudatlan nép' könnyenhivőségét, 's abból következő dühét. Kell arra összeesküvés? hogy dühült csoport elől tőlünk elvben különböző üldözöttet megmentsünk. Azt tettem, mit kegyeteknek önitéletük szerint kellett vala tenniök: útat nyiték számüzöttjüknek.' Elnök: „Hova rejté a' szökevényt?" „Monteio: Olly biztos helyre, hol soha sem akadhat olly törvényhatóság rá melly elitélteit gyenge védni.'

Több kérdések 's feleletek után is csak az világlék ki a' vallatásból, hogy Monteio makacsul tagadja védencze' hol létét, 's erősen állitja társulathoz nem tartozását, 's carloszit megmentő ifjú előttei idegenségét.

Ezen vallomásoknak hitelt nem adó bíróság szembe állitá kérdéses büntársával, de minden figyelmük mellett is, a' személyek' találkozása egymásrai hatásnélküliségéből az vala látható: hogy vagy nem ösmerik egymást, vagy nagy tettetők.

„Ösmeri kegyed ezen ifjút?“ kérdezteték az idegen ifjú. Ifjú: „„Nem láttam soha.““ Elnök: „Ösmeri a' Monteio nevet?“ Ifj. „„Regényeiből, költeményeiből.““ E. „Soha közelebbi ösmeretségben vagy rokonságban nem élt vele?“ Ifj. „„Nem, lelki rokonságon kivül, mellyben élünk olvasók olly lelkes irókkal mint Monteio. De mire czéloz e' kérdés? nem érthetem.““

Kicsit regényes Monteionk ragadtatva a' kellemes ifjú szilárd, őt emelő válaszain, feledve helyzetüket magához ölelé e' szavakkal: ‚Én vagyok Monteio, mentve védenczed.‘

Az ifjú szemmeresztve bámulá Monteiot, különcz nyugodságából zajos spanyoli tűzzel fölriadva kérdé mohon: „„Szólj! ámitó vagy? hálózni akarsz fortélyoddal? vagy igazat szólsz? mentve ő? biztosan mentve? ah szólj, ah ne csalj. Öljetetek meg, csak ne csaljatok, örökké itt maradok kezesül, vagy meghalok ha a' közcsend kivánja, csak őt ne keressétek. Drágább ő nekem mint hazám, életem, mint az egész világ: nélküle létem tengődés, nincs világom, hontalan vagyok. Szól-

jon kegyed: hihetek?“‘ ‚Ha Monteionak hihetsz, úgy higyj, viszonoztaték — ő mentve van.‘ „„Úgy boldog, végetlen nyugodt vagyok, köszönet, ezer köszönet érte,“‘ mondá Monteio’ kezét örömkönynyezve szorongató ifjú.

Az elnémult bíróság bámulásából magához térve, ezen új jelenetre új kérdő pillanatokat váltának, ’s az elnök újra szavat emele a’ névtelenhez: „Válaszoljon kegyed lelkiösméretesen: hona’ zavaros helyzetét szeme előtt tartva, ’s azt hogy korunkban legkisebb polgári vétek nagy következményű lehet; vallja meg a’ szökevény’ nevét, ’s a’ fontos-mentésére buzditó-okot.“

A’ kérdezett feleletül vendéghaját rántá le, hosszan leomló fürteit nőiségét bizonyítón mutatva mondá: „„Sebes jegyesemet ragadám ki a’ gyilkos kezek közül.“‘ — A’ bámulás megindulás közös lőn. A’ jeleneten bámulók közt legámultabb Monteio boldog jelenre ébredőn kérdé: ‚Jegyesét? és Joakhima?‘ — „„Testvére — vága bele így folytató hősnő: szerettem egy férfit Crisztino’ szolgálatábanit, szerencsétlenség Carlosz’ foglyává tevé, mint tudatik ezek’ sorsa halál lőn. Jegyesem átpártolással vásárlá számomra meg életét. Apám — Izabella’ rendíthetetlen híve — ezen percztől örökre megtagada tőle, ’s levelezésünket megtiltá. De melly gát az, mellyen a’ szerető mell’ vágya át ne törne; ha nem leveleztem

is vele tudtam mindig hollétét, igy hallám meg viszonti elfogatása' rettentő hirét, 's több sorsosival városunkbai hozatalát. Tudják kegyetek mi lőn ezen szerencsétlenek' sorsa, tudják az itélettel elégedetlen nép' vad bíróskodását. Én — vagy vele halni, vagy megmenteni — a' szilaj csoport közé vegyültem. Az ég segitett — tevé hozzá vallásos buzgalommal, — nővéréhez vezethetém, kinek közelségéről útközben értesíte. Itt mit tudok, mit tettem, őszintén mindent közlék.'"

A' teendőt fontoló birák még szóhoz nem jöhetének, midőn egy tisztes öreg férfi' terembelépte új jelenetre nyitott alkalmat: „„„Leányom mit tettél?!"" szólitá a' beszédét végzett hölgyet. „„Mellyen hazám, nemem soha nem pirulhat. Jegyesemet, egy jó honfi' életét védém," viszonzá nemesen Izidora.

Ez uj jelenetek, uj fordulatot adának a' dolognak, de a' bíróság még sem akará ennek pártossági színét leölteni. A' sok szárazon hangzó vizsgálatot elhallgatva, csak az itéletet közlöm, melly úgy hangzék, mint hangzhat egy szerencsétlen polgárháborútól tépdelt honban; hol legtisztább honfiak is fonák vélemények' áldozatául eshetnek. A' két család, mint pártosság' gyanujától ki nem tisztultak, önként választandó helyi számüzetésre itéltettek, ingatlan vagyonuk' visszatartóztatásával. Azaz: fukar haszonlesés itélt

honfiak fölött. Szabadsági, — vagy jobban mondva, korlátlansági háború' bélyege. Igy gyengül, igy aljasul a' hon, mellyet nem egyetértés lelkesít.

Lessük meg az elitéltteket, kiket szerencsétlenség egyesíte, vagy jobban mondva szerencsétlenség üdvözite.

Sötét éjben közeledjünk az ösmert szikla-szobácskához, nyilván tenni nem bátorságos, mert az itt csoportosult boldogok közt carloszi van, ne legyünk árulója, ne e' szép láncz' elszakasztója.

A' hős nő — kit sejthetők Izidora — számtalan csókok közt kötözi Osma Vincze' — egy óra óta férje' — sebeit. Calzada elégült mosollyal fogja — a' két hivek' egyesülését kivívó —Montieo' kezét, ezt hangozva: ‚Számüzetésem legszebb létszakot nyit elém, egy szerencsétlen gyermek helyett két boldogot ölelhetek. Igy egyesít szerelem pártfeleket.' „Apám — szóla a' boldog Vincze — én nem hazámért, nem királynémért, vagy Carloszért, Izidoráért vívtam, sebeimre büszke vagyok, ő megérdemlé ezt, ő végetlenül jutalmazza hősét." „„Még a' mi tiszta hűségünk' bére számüzetés,"" mondá egyszerre Callaverra és Calzada. „„„Ezen méltatlan elitéltetést csak az Osma testvérek hozák rátok atyáim, — szóla Joakhima kérlelő bájos szemeit a' két öregre függesztve — hogy pótoljuk vesztett honotokat."""" ‚A' haza,

melly híveit eltaszítja, nem érdemes rájuk,‘ szóla büszkén Calzada. „„Olly kebelből, mint tietek legszebb hon virul a’ száműzteknek,“‘ folytatá Callaverra. „„„Fogadd el hazául enyimet,—viszonzá indulattal Callaverra’ kezére boruló Joakhima, — soha el nem hagylak.“‘‘ „„Csöndesen szép leány, — szóla Monteiora jelentő tekintő tábornok — neked nem szabad hajadonnak maradni, sem egy ősz kórkatonához lelánczoltatni. Férjről gondoskodandunk. Ha Monteionak nem kellettél, akadunk százra kinek kellesz, ekkor fogadom te is Crisztinaként számüzended — honul igért melledből — vén vitézedet.“‘

Az egyre szótlan álló Monteio ajkai, lábai mozgani kezdének, mindennek feltünő kétkedő léptekkel közeledék Joakhimához, remegő hangon kezdve: „Megbocsáthatsz-e egy tévelygőnek, szenvedélyétől vakultnak.“ Joakhima bámult, Callaverra örömtől riadva kiálta: „„Halljuk a’ nagy titkot, oszlik érzelmidet eddig bűvös lánczon tartó varázslat.“‘

„Nagyon is oldva voltak — viszonoztaték — a’ szerelem’ minden kinját átéltem fél év óta, de mennyit télhó ötödike’ estéjétől, hetedik’ reggeléig — Izidorávali találkozásomig — szenvedtem egy örökéletre is sok. Ah ezen örökkétartó rövid kor alatt úgy hittem: Joakhima szeret ’s nem engemet! Az eszmét, hogy másé legyen megszoktam, de hogy mást szeressen elviselhetetlen vala.—“

„„Többit folytatjuk, vága vigan bele a' tábornok, 's olvasni kezdé Monteio' elfogatásakor hozzá intézett sorait: „Ne aggódj bátyám magamkészitette sorsomat, néhány nap alatt bizonyosan fölmentve körödbe leendek. Csak időnyerésért követem a' carloszi menekvőt fürkésző törvény' küldöttit. Nyiss menedéket mindenre kérlek mentülelőbb házadban rejtező szerencsétlennek: többet nem tudok róla, csakhogy Carlosz-párti, és Joakhimától szerettetik. Bocsásd meg elvi különbségét, 's áld meg Joakhima iránti szerelmét, én megáldottam lelkem' mélyében frigyüket, pedig hidd bátyám, nekem — nem csak hideg kedvencz eszmét — forró szenvedélyt kelle levívnom. Joakhimát végetlen szeretem, mentsd meg, áld meg boldogitóját.“

„„Hogy tetszik Joakhimám ezen fölszólitás? úgy-e szerelem-vallásnak is beillik? — kérdé vidoran Callaverra—megáldhatom, megmenthetem-e boldogitódat?““ — Monteio szerényen közelgve Joakhimához, esengőn nyúl keze után. Callaverra' áldása igy hangzik: „„Légy örökre menekülve tévedésid' honából, 's áldva számüzetésed-adta új hazádban. Nem érdemled ugyan Joakhimát, benne egy pillanatig is kétkedhető. De hiszen földi sors, érdem nélkül jutalmaztatni.““ „Bocsánat: tévedésem' pillanatiban őt jegyesnek, szavátszegőnek hittem.“ „„Még is merted szeretni, — viszonzá tréfásan Callaverra — 's ő ingatagsága

mellett is erős volt; fagyos karu ősz mátkájának adott szónak — ajánlottad létkincset feláldozni. Pedig ugy-e Joakhimám, midőn testvérül ajánlkozék ezen heves ur, már akkor is jobban szeretéd őt, mint mást, mint engemet? nem mintha ő érdemesb volna nálamnál, hanem, mert az önérdekében élő ifjú szívnek, forró mell hazája. Leljetek egymásban hazát hontalanok, 's én nyugton hagyandom el bennem kétkedő hont, egyesült kebleitekben újat lelhető.'"

Joakhima Monteio egymáséi lettek. Örül a' lélek, midőn költészet és természet igy egyesül.

Számüzöttinknek — mint számtalan sorsosiknak — franczia-föld ada hont.

Karacs Teréz.

ÁRPÁD A' HONALAPITÓ.

(Ballada.)

Kié a' gazdag tartomány
Folytában a' Tiszának?
Bolgárok' népe hódol ott
A' nagy hirü Zalánnak;
A' gabnagazdag rónaság
Arany kalászszal tartja ki,
Alpár' hizalmas mezeje
Marhát, lovat tenyészt neki.

De rögtönebben mint a' nyár'
Felhői megtolulnak,
Árpáddal a' magyar hadak
Mély Ungon átnyomulnak.
A' két had összeütközik,
Sivít a' nyil, a' dárda szúr;
A' harcz után kürt harsadoz:
Magyar sereg már itt az úr.

Ki ül Bihorban olly dúsan,
Gyémánt 's arany ruhában?
Toborzó, hanga vígalom
És lakma' mámorában;
Aklában annyi pompaló
Mint háremében kéjleány.
Maróth a' Mazar herczeg az,
A' fénypazarnak trónusán.

De rögtönöbben mint az ár,
Melly hegyfokon leömlik,
Árpáddal a' magyar hadak
Bihort körülözönlik.
A' két had összeütközik,
Sivít a' nyil, a' dárda szúr;
A' harcz után kürt harsadoz:
Magyar sereg már itt az úr.

Mi ország az megette ott
A' roppant rengetegnek,
Hol a' hegyek' aknáiban
Só és arany teremnek?
Erdély az, egy nagy és nemes
Magyar törzsöknek székhelye;
Most a' vad és vitéz oláh
Erősokával küzdte le.

De rögtönebben mint ég'
Villáma földre csattan,
Árpáddal a' magyar sereg
Serény lovaira pattan.
A' két had összeütközik,
Sivít a' nyil, a' dárda szúr,
A' harcz után kürt harsadoz:
Magyar sereg már itt az úr.

Ki népe és ki herczege
A' szép Pannoniának?
Melly völgygyel hegygyel változik
Balpartin a' Dunának.
Romának sarja miveli
Kalászait 's gerezdeit,
'S a' béke' szent malasztival
Egy Kanaán tenyészik itt.

De rögtönebb mint gondolat,
Partján Kelemföldének
Árpáddal a' magyar hadak
Dunán is átkelének.
A' két had összeütközik
Sivít a' nyil, a' dárda szúr,
A' harcz után kürt rivadoz:
Magyar sereg már itt az úr.

És menne még tovább is igy,
Ország után országra,
De hármat üt Árpád vezér
Rettentő paizsvasára;
Az első sziklaroppanás,
A' másik tengerbődület,
A' harmadik kemény ütés
Szörnyű mint égi dördület.

Elsőre a' kemény hadak,
A' már menők megállnak;
Másikra mint a' rajsereg
Árpád elébe szállnak.
A' harmadikra csend leszen
Magas Csepel sziget fölött,
'S a' hős — egy félisten — feláll
Kétszáz ezer vitéz között.

„Hová, hová, vitéz sereg?
Mindennek van határa!"
Szól a' vezér 's mint nap kisüt
A' fenség homlokára.
„Az ősi hon megnyerve már,
Ennél egyéb nem kell nekünk
Hazát szerezni volt a' czél.
A' véres harcz csak eszközünk.

A' nyert hazát megtartani
Lesz szívünk' aggodalma;
Erő, egység, közértelem
Nagy nemzetünk' hatalma.
Elég a' harcz, elég a' vér,
Nem dicstelen, ha píhenünk,
A' munka végbevíve már,
Most halljon hálát istenünk."

És régi ős szokás szerint
Nagy áldomást ütének,
Fehér lovakkal áldozók
Az új hon' istenének.
'S közben miként éjszak' szele
Riadva völgyön és hegyen,
Hangzék az összes háladal
Hatalmas- ékes- lelkesen.

'S eljöttek a' hon' apjai,
A' nemzet' hét vezére,
Győzelme' zsengéit tevén
Az oltár' szent kövére;
Elhozta a' sík' pásztora
Marháját, és feltette azt,
'S a' hegy' lakója színborát,
'S arany kalászát a' paraszt.

Eljöttek a' hókeblü nők,
Ékei az új hazának,
'S a' tűz előtt letérdelők
Buzgón imádkozának:
„Oh népek' atyja, isten úr,
Oh áld meg ezt a' nemzetet.
Adj neki mindent a' mi kell:
Adj egyetértő érzetet!"

Garay János.

EMLÉNY.

Kicsinyded ablakomban
Zöld lombozat közűl
Csak egy virág mosolyg le
Bús hamvak' vedribűl.

'S miért e' kisded emlény
Olly kedves énnekem,
Hogy érte nem cserélnék
Királyi kincseken?

Mert bajnok' hamvain nőtt,
Magyarnak hamvain,
'S nemzet-vér harmatozta
Rákos' szent hantjain.

Szilágyi István.

GYERMEKSZÉPEMHEZ.

Lelkes szülőnek boldog gyermeke,
Te Flóra' keblén fejlő szép virág —
Szivedben egy gyöngy rejlik-e,
Melly üdvözitve folyjon egykor át?

'S szivedből egy csepp tenger-élvre nől,
Mellyben örömmel ringnak érzetek,
Mint a' szelid éj' szürke méhiből,
Ha bús növényt a' harmat éltetett.

Te, mint a' hajnal' rózsanyoszolyán
Üdvös mosollyal hintesz el derűt, —
'S bájdús szemed ha feltekint reám,
Kinos gyönyörrel rezgi át e' szűt.

Alkotva édent kellemid' körén,
Magad vagy e' kör' játszi angyala;
Egedhez, o hölgy, felsohajtok én,
Míg nem borul el létem' hajnala;

'S kebled' kitárult érzeményein,
Feledve a' sors' csapkodásait,
Egy főbb valónak úszom kéjein
'S a' szent szerelm' istene boldogit.

Pajor István.

GYÁMATYÁHOZ.

Mit tudtod nélkül teszek azt te roszalni tudod csak,
'S tudtoddal tennem, gyámatya mit se' szabad.
Mit tudtod nélkül teszek, az rosz: mert enerőmé;
Kérve tanácsod, szólsz: majd teszek én—te csodáld.

Haraszthy Samu.

HÁROMSZINŰ ZÁSZLÓ.

Élsz magyar, állsz Buda még! háromszinű nemzeti zászlód'
Német arénákon látja lobogni szemem.

Szenvey.

HÖLGYVIRÁGOK.

Vilma.

Mért küzd a' honfi? Díjt kiván aratni?
Önérzetében van legszebb jutalma;
Ez életének legfőbb diadalma, —
Minél dicsőbbet ég sem bír mutatni.

De édesbben fog az szivére hatni:
Ha a' szerelmek' üdvös bájsugalma
A' mindenség' 's öröklét' lángfuvalma
Azt méltatólag fogja támogatni.

Ha illy leány füzért tűz homlokára,
Ha boldogítja illy szemek' sugára,
'S a' bajt illy lánykarok feledtetik;

Ha illyen édes ajkak szentelik
A' honfinak dicsőbb merényletét,
Rebegve: Ezt, o kedves, jól tevéd!

Nina.

Lelkedben ég a' müvészet' világa;
Fényében úszik minden érzeted,
A' mellyet ápol szende érdeked, —
A' szellemhon' megannyi díszvirága.

De van magasztosabb szebb boldogsága
Szívednek, — a' lángzó honszeretet,
A' melly ölelve tartja nemzeted, —
'S mellyben dicsőül élvid' tisztasága.

Azért szíved csak annak áldozád,
Ki istenül imádja a' hazát,
'S kész életének üdvét érte adni.

Hölgyek! ha illy szent hévtől fog dagadni
Szerelmetek, — ha illy szilárd leend:
Megannyi Hunyadyt teremthetend.

Teréz.

Virágokul ápoltad szent kezekkel
Az ifjú' serdülő érzelmeit,
Álmakba ringatád gyötrelmeit
Édes, szelid, enyhitő bájszerekkel.

Elaltatád ártatlan énekekkel
Forró, szilaj, vad szenvedélyeit,
'S a' lángoló vágyak' veszélyeit
Lecsillapitád angyalszűz szemekkel.

Korlátozád csapongó szellemét,
'S a' lobbanó ereknek vésztüzét, —
Valál szivének védő angyala.

Csak légyenek létünk' virágzatának
Illy ápolói, 's a' szív' tavaszának:
Kiirtva a' földről a' bűn' gyoma!

Róza.

Külföld' vidéke volt léted' szülője;
De szózatát követted végzetednek,
Hová iránya vonzott szellemednek,
Sejtelmeid titkos varázserője.

És új hazád lőn lelked' éltetője, —
Egy ifja lőn hősévé érzetednek,
És nyelve édes nyelve hő szivednek, —
Kezed, javának áldott ügyvivője.

Ha szent művünk' fejlődő korszakára
Illy lelkeket nyerhetni társakúl, —
Ügyünknek új, dicső tavasz virúl.

Büszkén tekinthetünk Európára,
Nem irigyelve kincs-vadászatit,
Nem a' világot dúló ostromit! —

Ney.

NÉPDALOK.

I.

Mi szebb mint éjszakán
A' fénylő csillagok,
Ha nem babám' szeme
Midőn felém ragyog?

Rám néz, egy szót se szól,
'S már tudom mit akar,
Szemébül olvasom
A' szíve mit takar.

'S bár gyakran hibáznak
A' csillag-vizsgálók,
Pár szem-csillagábul
Én valót olvasok.

Onnét olvasom ki
Egész boldogságom,
'S mi kell több énnekem
E' széles világon?

II.

Leány midőn reám veted
Csábitó két kökény szemed,
Egy kinos édes érzelem
Majd szétrepeszti kebelem.

O hát vagy gyülölj, vagy szeress,
Csak így tovább ne hitegess,
'S ha nem szerethetsz szép leány,
Olly ingerlőn ne nézz reám.

Ne nézz reám — tekinteted
Megöl, meggyilkol engemet;
De mit látok — ölembe dűlsz?
Vérző szivem most üdvezűlsz!

Bazur Ignácz.

Váló per.

II.

Alperesi felelet.

Alperesi ügyvéd kötelesnek érzi magát, mindenekelőtt azon nyilatkozat' előrebocsátásával, hogy midőn védettje felperes' elválási szándékáról értesittetett, annyira megindult, 's csupa érzékenységből olly érzéketlenné vált; hogy határozottan kijelenté azon szándékát, melly szerint „lelke' tisztaságának érzetében, ügyét — az egy istenen kivül senki' birálata alá bocsátani nem kivánja. Legkevesbbé adja pedig ezt önző férfiak' itélete alá, kik öntulajdonságaikat le nem vetkezhetvén, velek egy nembeli társuk' — férfi' — ügyében, annál könnyebben részrehajlólag itélhetnek; mivelhogy többnyire csak a' hideg ész' parancsit hallják, 's a' hő szív' kényszeritésének siketek szoktak lenni." Sőt miután ő már — mint mondá — itélt, 's az édes kínos szót „e l v á l á s"

ha szíve nem is, de nyelve csakugyan kimondotta: ezen egyetlen szón kivül, minden más védelem' előterjesztését, egyenesen eltiltotta; vagyis védetlen akart nem meg — de el — ítéltetni. Mindazáltal ugyanaz egyszersmind élete' egész folyását, — a' bármi titkoni valóval nem homályosított nyiltszivüség' tiszta világában, a' mivelt ész' következetességével, 's a' valóban nemes szívtől el nem válható bizonyos önérzettel — előadván; és még — épen ezen magas tulajdoni által legyőzött indulatinak csillapultával — előbbi tilalmát is, legalább további nem ellenzésével visszavonván: ügyvédjét azon helyzetbe tette, hogy már most teljesítheti — mennyiben az ártatlanság mellett felszólamlani édes érzet—mondhatja kellemes kötelességét.

Valamint tehát felperes életét majd minden legkisebb eresedéseiben láttatá a' bírósággal: úgy kétséget nem szenvedhet, hogy alperesnek is körülményei hasonló nyiltszivüséggel fölfedeztetvén: a' másik félnek is meghallgatása után, a' birák ez ügyről igazságosabban ítélhetnek. Azonban tudván, hogy alperes' gyengédebb érzése, emez őszinteséget némileg korlátozza: ügyvédje azt feleletében folyvást tisztelni, kötelességének tartja.

'S e' pont az, mellyből alperes kiindul, hogy a' kivánt czélt — u.m. az igazság' kiszolgáltatását — elérhesse.

Nem annyira alperes' mentségét hát— mellynek szüksége nem is forog fenn — mint annak részéről feleletet, midőn ügyésze előterjesztendő lenne ; egyszersmind kijelenti, hogy bármi mondatott legyen a' férfibirák' részrehajlásáról, a' bántalom' érzete' egész erejével kitörő első indulatja, az alperessel, — ha annak mentségére az egy szó ‚indulat' elég nem volna is: ez ügynek védője, sokszor tapasztalhatván már, ime tiszteletet érdemlő itélőszéknek pártatlan igazságszeretetét, védettjének ügyét, ennek itélete alá, tökéletes bizodalommal bocsátja.

'S ha felperest, előadása' körülményeiben követi is; de — hogy a' szánakozást — nem eléggé rejtett segitségülhivással — mindjárt ügyelete' elején csak megemlítni is, férfilétére sem átallotta — gyengének mondatni szokott nőnembeli védettje' részéről — őt ebben valóban pirulna utánozni. Ha pedig felperes már is olly szomorú sorsra jutott, hogy könyörület egész vigasztalása: úgy szánakozói' számát nemcsak részvéttel kivánja alperes szaporítni; sőt mintegy hűsége' újabb tanuságaul siet nyilvánítni, hogy felperes iránti szánakozáshoz legtöbb jogát tartván még most is, magát ebben megelőztetni , vagy épen felül is haladtatni, nem engedi senki által.

De — hogy, eme — kínos voltára nézve elég sokáig tartott — kétes helyzet' jobbra változása alperes' részéről is siettessék ; 's ezáltal

ama közös czél' elérése elősegittessék, — melyet felperes, hogy uj kéjek' karjai közé minél-előbb dülhessen, — alperes pedig hogy — elvégre érzéketlenné fásulván minden iránt, legnemesebb érzeteit a' néma hallgatás' semmitő kriptájába — örök nyugalomra — minélelőbb eltemethesse; vagyis hogy alperes' rég' kihalt örömeire ünnepélyesen hányatandó hantokon, felperes' rég' fejlődő reményeinek csemetéje — minél több könyűk áztatják ama sírt, annál bujábban — tenyészhessék; tehát mindkét peres felek — különböző okokból, de egyenlő türelmetlenséggel ohajtanak: ügyvédje az itélő-bíróság iránt való tiszteletből, a' felperesi ügyeletre, mellyben — mint felperesben magában — mindent találhatni csak szeretetet nem, minden időhalasztás nélkül kiván felelni.

'S felel csak azért is, nehogy különben a' birák ez ügyben: csak nemesebb hivatásának megfelelni kivánó — de ebben folyvást édelgő — 's mégis kihalt érzésünek gúnyolt — nő által akadályozott férfiut; más részről pedig, maga előtt szüntelen olvastatni ohajtó, 's mégis neveletlennek kiáltott — jóltevő és hálát mégsem érdemlő, — czímre vágyó, 's a' hivatalt — melly ezt adja — teljesittetni mégsem engedő, — féltékeny, és mégsem szerető, — csak mulatótársat kereső, 's a' komoly férfiút még nem értő — lényt — egy nyomorult asszonyt — lássanak.

A' tiszta lélek' becsületességéről, — egy forró szív' érzelmeiről, — egy jó hitestárs' méltó követeléseiről, vagy — mi tán legtöbb — egy kizárólag szerető hölgynek, őt isten 's igazság szerint illető igényeiről — pedig semmit nem hallván: a' csak fél peresi előadáson alapítandó kárhoztatást, alperesre kimondani kénytelenítessenek.

De — mielőtt ezt tenné — nyilván kijelenti, hogy van mégis egy szó, mellyet érdekelni nem fog, 's ez a' ‚hálátlanság.' Nemcsak, mert felperes — maga részéről — alperesnek iránta jóltévőségét már úgy is felesleg megismerte; de — mert jóltenni valakivel, 's azt utóbb felhányni, annyi, mint a' hálátlanságot igazolni. Mert hálára való számottartás melletti jótétemény: nagyobb uzsorára számított tőkekiadásnál egyéb semmi. Végre — mert jóltenni alperes csak azért szokott, mivel szíve' érzete parancsolja, mivel jóttenni édes kötelesség. 'S ha azon jóltévőség, mellyel alperes felperes iránt viseltetett, annak hajlandóságát megérdemleni szerencsés nem lehetett is, azt hálátlannak nevezni alperes soha nem volna képes. Azért sem, mert most már tudván, hogy a' ‚háladatosság nem szerelem' alperesnek felperes iránti szeretetének becsét, annak bár ezer esztendei háladatossága is úgy sem érhetné fel az előtt, ki hajdan, egy pillanatnyi viszonérzetben, esztendei gyötrelmének

is — tökéletesen kárpótló — viszhangjára, örömmel ráismert volna. — De a' dologra.

Alperesnek atyja, egy régi nemes család' ivadéka, őseitől öröklött adományos jószágába vette lakását; elhagyván hosszas katonáskodását, miután a' háborunak, a' legszerencsésb harcznál is boldogítóbb béke véget vetett. 'S ekkor — vagyonra nézve szegény, de — jó szív' és mivelt lélek' birtokában bővelkedő — tehát igen is gazdag — leányt, jószága' közeléből vevén el házastársul: alperes ettől nyerte születését.

Szülőiről alperes hallgatván — mert, mint mondá szülői voltak azok, 's a' szülő' gyengeségeit a' háladatos gyermek előtt a' jó szív ki szokta menteni -- egyebet nem szólt, minthogy anyját mindig, és mindenkitől, egy áldott jó léleknek hallá emlittetni; de azt a' halál korán elragadván, alperes nem volt szerencsés ismerhetni.

Azonban ügyésze, hogy a' dolog' egész mibenlétét előadván, biráit védettje' lelkületével is megösmértesse; ha azt nem érdekli is, hogy alperes' anyja' időelőtti elhunytának okául a' közhír, férjének köztudomásra durva bánásmódját tartotta: kötelességének ismeri megemlítni, hogy alperes — csak szenvedni teremtett édes anyjának nem csupán sorsa' boldogtalanságára — de higúltabb vérmérsékletére, és szelid kedélyére — nézve is örököse. 'S hogy alperesnek boldogult édes atyja, kiterjedt urodalmában, nemesi

jogainak védelmére halni — mint élni — ügyesebb, bátor nemes, — fáradhatlan jó gazda, és magános jellemére (character) nézve, talpig becsületes ember — volt; de ezen — magokban szép — tulajdonokon kivül egyébbel nem birván: miveltséget, mellyet — mint afféle ismeretlen tárgyat — olly igen nem is becsült, maga sem követelt soha magáról, sőt erről sokszor gunyolódva emlékezett.

És vannak még olly csapásai is az égnek, mellyek, ha több tárgyakat egyiránt találnak is, nem egyképen sújtnak. Ama villany — melly ezen erővel terhesült légből a' földre száll, hogy annak hasonló erejével egyesüljön, 's mellyet az ember félelmében mennykőnek nevezett el — végig fut az érczen, bántatlan hagyja a' selymet és gyantát: midőn a' kőszirtet apró ízekre zúzza széllyel. — Eldermeszti azon dér is a' kis virágot mellytől a' legelőnek közönséges fűszálai, mintegy uj táplálékot nyervén, még inkább zöldellenek. — Illyforma eset adta magát elő alperes' atyja' özvegy házában is. Mert —

Mint már említve volt — anyja sírba jutván, atyja — alperessel együtt árván maradt — fitestvérének nevelésén, vagy — igazábban mondva — tanitásán, ezentúl kettőzött erővel iparkodott; mennyire az, inkább vagyoni mint szellemi, tehetségétől kitellett volt. Midőn ellenben alperes, annál, hogy leánynak nagy nevelés nem kell, sőt

ez csak ábrándozóvá, és követelővé képezvén azt, illyenből csupán szegény férj' ostora lesz; végre hogy elég, ha a' nőnembeliek jó gazdaszszonyok — mi azok' egyedüli rendeltetése — atyjától a' nevelésről egyebet alig hallott. Úgy hogy alperesnek, azon szomorító igazságot, hogy épen olly boldog ama fiú, kit apja nevel — ha kivált ez arra különben alkalmatos, — mint a' melly szerencsétlen azon leány, kit jó anyja nem nevelhet, már ifjonta kelle tapasztalni; arról, hogy ez egész életekre kihasson, és — csak ritka eset — hogy ne maradjon örökké észrevehető, akkor még nem is álmadozván.

Azonban alperes lassanként növekedvén — inkább mások' unszolására, mint meggyőződésből — fogadott mellé atyja egy élteúnt nevelőnőt. Ki alperes' kéz- és láb-jártatása' kormányzásához — nevének megfelelve — inkább értett, mint neveléshez. Mindazáltal hogy napszámja' megérdemlését követelőleg említhesse: alperessel, a' kikötött tanitási órákat pontosan kiállatta, vagy inkább szenvedtette mindaddig, mig egy szomszéd báróné' javaslatára alperest, atyjának iránti jószivüsége — mintegy legjobbat akarván a' mit tehet, 's a' mi jót tehet akarván is — apáczaklastromba adta nevelésbe. Itt — világot megátkozott tanitóktól, világgal bánást, — anyaság elől előre bezárkozott vagy azt szégyenlő oktatóktól, jövendő anyának kellő nevelést, — fér-

fiak' gyülölségét szinlő hölgyektől, ezekkeli helyes bánást, nem tanulhatván: — kézi munkákra, és sok más szépre, jóra ügyesittetett ugyan; de hogy a' nevendékből „boldogító feleség, okos házi asszony, és jó nevelő anya" váljék, arra — mint úgyis magától következőre — semmi gond nem fordittatott. Igy hát hímvarrásra, 's ezzel tán gondolatinak is hímzésére, tánczra, muzsikára, valóság nélkül szükölködő, és mégis reálnak nevezett tudományokra, — térdepelésre, vagyis vallásosságra, — vak engedelmességre, vagyis erkölcsi-jólmagaviseletre, tanittatott ugyan; de —a' mi fő — az életre, 's ennek okosan használandó kellemeire, nemes lelküen hordozandó kereszteire, — az emberekre, 's ezeknek ezerféle mesterséges tetteikre, — emberiségre, 's ennek minden legalacsonyabb sorsúban is tisztelésére, — istennek legkisebb teremtményében is imádására, parancsinak nem kénytelenségből — de önként való — hódolásra, — az erénynek önmagáérti cselekvésére, 's illy jómagaviseletre alperes senki által nem figyelmeztetvén: „élni mint kell" senkitől nem tanulhatott. 'S néhány évek' multával mégis ki (!) neveltetett; mert a' nevelési idő' meghatározott évszámát kitöltötte; 's mint illyen, az idétlen képzelgés' ferde légváraiból, a' csupa valóságból álló életbe—az atyai házhoz — visszakerült. De

Ezek alperesi részről nem azért hozatnak fel, mintha „nevelésünk' — úgyis ösmert — hiányairól" ujabb értekezés' tartása szándékoltatnék. Sőt csupán annak igazolására érdekeltetnek: hogy ha felperes szíves volt is alperes' ügyeletében a' nevelt czímmel — lovagi udvariságból e? vagy saját választását helytelenítni nem akaró büszkeségből? maga tudja — megtisztelni: alperesnek annak idejében czélirányos neveltetése saját hibája nélkül mulasztatván el; a' minemü léleki miveltségre utóbb emelkedhetett, azt későbbi önnevelésének köszönheti. 'S minéltöbb kínjába került, ezen rég' elmulasztott tartozásnak késöni fizetése alperesnek; minél őszintébb iparral látott utóbb ehez: annál természetesbnek fogja találni minden méltányosan itélő, hogy ha alperes, honunknál is miveltebb Angolország' magasabb miveltségü hölgyeivel — mint tudja — nem mérkőzhetik is; de — ezen intézeteink' fogyatkozását ő legkevesbbé sem okozván — ama méltatlan szemrehányás, az ő — ugyis érző — szívének eshetik legkínosabban. — 'S hogy' is ne?

Holott az atyai háznál minden nőnembeli társalkodást — hogy oktatásról ne is szóljunk — egészen nélkülözvén: atyjának csupa férfibaráti voltak; kik gyakran elég férfiasan kimutatták, hogy alperesnek közöttük létét elfeledték, vagy föl sem vették. 'S minden — mit hasznost

otthon tanulhata — csupán a' gazdaság' vitele volt; mellyre tudván minő elkerülhetlen szüksége van minden nőnek, ki rendeltetésének egészen kiván megfelelni: azt minél jobban megtanulni teljes erővel iparkodott.

De pár év sem telhetett el, midőn atyja egy élemedett özvegy embert, szomszéd barátját, egyszerre elébe vezetvén, tudatta vele, hogy annak, kit alperes házuknál többször látott, 's kit ő — mint atya mondá — ismer, mert vele beszélt is már, férjhez adta. Kiről midőn az álmélkodó leány tudakolta, hogy hát majd annál fog-e ő ezután lakni? atyja szintúgy igen-nel felelt erre; mint természetesen könnyü volt neki viszont azt felelni, atyja' kérdésére, hogy azon tisztesnek látszó urat szereti. Hiszen azt, atyjának kedvelt zsémbes gazdaasszonyánál — ki a' háznál mindenes volt — jobban szeretni, 's ennek fenyitéke alól kivágyni, sőt majd másoknak is kivánni parancsolni nehéznek ki tarthatná? hiszen azon embert, ki őt soha nem bántotta, sőt vele —mi ritkán történt mások' részéről — szépen beszélt, hogyan tudta volna a' jószivü gyermek nem szeretni?

Igenis tizenhat éves gyermek vala alperes, midőn már feleség lett. Neje egy — atya lehető, özvegy, gazdag — de más semmi — földes urnak.

Gyermekei születtén, mint kietlen pusztábani vándor örül az életre mutató bármelly fűszálacskának: ezen kis életvirágoknak anyai kebléhez való szoritása által kivánta rideg pályája' örömüresség-ét kipótolni, — 's boldog vala. De mi állandó e' földön? — Ezen örömök is hát csak hullékony virágszálak voltak az élet' kertében. Mert csakhamar — iszonyatos kimondani — öt gyermeket tett le alperes a' sírnak némitó ölébe.

'S ne gondolja senki, mintha alperes, éltes férje' hamvadozó hajszáláinál csillogóbb fürtü fiataloknak kivánván tetszelgni: ártatlan kisdedeit tán még méhében már nyomorékokká fűzte, — vagy sirásukat megunván, azokat fölnevelésre valami jó asszony' házához szoptatni bérbe kiadta — volna; — vagy épen érdekes találkozásra távolléte alatt, otthon a' — szeretője után osont — dajkának gondatlansága miatt, a' játszó gyermekek ruháikat meggyujtván, egyszerre bennégtek, vagy betegségükben azokat anyjok elhagyta volna. Oh nem! mert alperes az anyai gyönyörü nevet, nemcsak viselni, de megérdemelni is akarván: szerencsésen elszült kisdedeit maga szoptatni sem átallotta. 'S ezt tehetni szerencsésnek tartván magát, csupán gyermekei voltak, kikben kereste 's fel is találta boldogságát; azoknak baján érzett keservei is, csak a' szüntelen őrzött betegágynál enyhülhetvén. Mit

alperes ismét azzal kivánt viszonozni, hogy kedvesei' ápolására kivántató erőben magát megtartani szükségesnek látván: értek epedő szivét megkeményité, 's az ész' hidegségével enyhitette égető fájdalomsebei' forróságát, hogy kisdedei' gyámját az önző fájdalom előlök el ne rabolhassa. — De mind hiában! Mert beteges atyjoktól öröklött tüdősorvadásban egymásután száltak a' kora sírba.

Melly csapás alperesnek — különben is folyvást betegeskedett — férjére is élesen hatott. Mit látván, alperes csakhamar észrevette, hogy a' sorsnak még csak azon jótéteményével sem élhet, hogy könyűinek szabad folyást engedvén, ebben keresse fájdalma' enyhülését. Mivelhogy beteg férjét ápolni, erősítni, vigasztalni, neki — a' gyöngébbnek de egészségesnek — lőn, mint megérté, mulaszthatlan házastársi kötelessége. 'S ezt is — nem hiában ugyan, mert tette mit kelle, 's ha azt tesszük, hiábantételről nem beszélhetünk, de — csakugyan siker nélkül teljesité; férjét is tizenkét esztendei együttlét után a' halál az élők közül kiragadván.

E' veszteség ismét leverő vala alperesre; mint meghajlik a' szőlőtő is, ha mellőle a' — bár rothadni kezdő — támasz télire kivétetik. De mint ez is idővel mintegy megszokván veszteségét, sőt érezvén önállását is, kénytelennek találja magát a' viharokkali daczolásra és ezen dacz elég

arra, hogy támasz nélkül is el ne dőljön: úgy vette észre alperes is, hogy életereje a' csapást ért csapás által mintegy megedződvén, ha jövendőre nem fog is örülhetni, de életét özvegyi magányában is fentarthatja. Hiszen tudjuk, hogy a' szőlőtő' támasza is csupán előhalott, 's nem rokonnemü növény lévén: annak veszteségét csak külsőnek tekinthetni. Hiszen bizonyos, sőt önpéldájában is érzé alperes azon természeti igazságot, hogy ugyanazon szélvész, melly a' magánálló fákat ingatja, 's tőben kicsavarással fenyegeti, ez által — egyszersmind a' körülök lévő földet is megingatván — azt eszközli, hogy az életnyujtó gyökérszálak annak üregébe inkább behatván, a' fa' élete erősödjék.

'S ezen önállás nem csak azért vala megnyugtató alperesnek, mivel — mint egy lángész szintolly elmésen, mint igazán mondja: „midőn a' szerencsés magát a' mennyben gondolja, a' szerencsétlen magában gondolja mennyországát," de — mert szívének, csak maga által hallható dobogása erősebb ütésekkel hangozván özvegyi imádságszobájának most lármaüres, mint előbb zajos terében: eme magát szabadabban érzés azon — soha ki nem mondott, de kétségtelen — titkos érzetnek volt tanubizonysága, hogy alperes a' férj iránt köteles hitestársi hűséget lelkiösméretesen teljesité ugyan; de azon férfiuhoz, kit az érzéketlen sors — ko-

mor atyja által — rendelt életepárjául, 's azzá nem szíve választotta: szerelmi indulattal viseltetni képes soha nem volt. Veszteségét is hát sajnálta de nem fájlalta. — Azonban hagyjuk békével nyugodni a' halottakat. —

Alperes tudván hogy ezen szabadsággal — mint minden másfélével is — terhes kötelességek kötvék össze, 's hogy annak éldelésének, ezek' teljesitése, szolgál mellőzhetlen feltételül: iparkodott a' jutott ez ujabb helyzetnek is kellőleg megfelelni. Mit hogy tehessen, 's mert alapos nevelésének hiányait nem érezni, és azokon mindeddig segítni, egyképen vala lehetetlen: most midőn saját vonzalmainak ura és asszonya lőn, e' hatalmat azoknak való szolgálattal kivánta gyakorolni; 's kettőztetett szorgalommal rajta volt tudásszomjas lelkének önneveléssseli mivelésén. Olvasott hát, 's tanult folyvást. Hogy pedig elemi tanulását is könnyítse, de — és főképen — hogy azt, minek ha egészeni fogyatkozását nem is, de tökéletlenségét magában nem lehetne nem érezni, u. m. az alapnevelés' megadását, legalább férje' első felesége után maradt mostoha leányára nézve, igazságos legyen teljesítni: egész anyja kivánt annak lenni, és igy czélirányos nevelését fő-gondjai közé számitotta. Hozott tehát — vagy inkább megkért — egy középkoru nőt a' mellé nevelőül. Kinek körötte az ifjak' raja már többé össze

nem seregelvén, nem félhetett, hogy nevendéke a' csábító udvarlásoknak, előbb tanúja, utóbb — annál könnyebben — áldozatja leend; de kinek szép lelke a' tudományok' mezején eléggé szétjárt, hogy a' talált virágokról gyüjtötteket jól megemésztvén, és öngondolkozása által mintegy saját vér — 's nedvévé változtatván, belőlök — dolgos méhként — másokat, 's a' gyermekeket különösen kedveltető tiszta színmézet készithessen. Szíve pedig a' női erényt körző jó erkölcs' védfalai által őriztetvén: mind a' mellett hogy a' külföld' míveltségét nemcsak tisztelte, de sajátjává tenni is iparkodott, a' nemzetiségért 's ennek szemefénye a' hazai nyelvért, és hazáért forrón dobogni soha nem szünt. Ki egy koronás főnek valóban fejedelmi szavait: hogy ‚idegen nyelveket tudni dicséretes, de saját nemzete' nyelvét nem tudni szégyen' — szüntelen ismételvén, ferde irányu nevelésnek tartá mindazt, mellynek nemzetiség nem alapja. Hinni lehete tehát, hogy a' hon és nemzetiség' hő szeretetének nemes ágát, minden nemes gyümölcs-termésre alkalmas növendékének szivébe is korán beoltandja. 'S nem is csalatkozott; mert annak nevelése — kivált miután felperes is a' komolyabb tanitmányokra nézve férfias előadásaival segitette a' női érzést — lehetőségig jól ment véghez.

Ezekhez járult, hogy alperes mélyen érezvén annak igazságát, hogy „nevelés teszi az embert azzá, a' mivé teremtetett, u. m. emberré a' szó' teljes értelmében"; 's hogy ez, a' bünök' legnagyobb gátlója, és kiirtója: jószágaiban a' nevelő-intézeteket részint különösen pártfogolta, részint ujakat is — kivált leányoskolákat — állitott fel. Ezekben tartatni szokott vizsgálatokra rendesen eljárván: elvitte növendékét is. De az általa adott jutalmakat nevendékének kiosztani soha nem engedte, hogy az, a' kegyosztásokhoz igen korán, 's még ennyiben se szokjék; — hanem a' kitünőség' meghatározását magok a' tanulótársak' itéletére bizta: mi által is azt hasonló embertársaihoz való közelitésre szoktatta. Sőt nem egyszer volt örömtanuja annak is, hogy a' szegény tanulók közül némellyek többet tudván a' hallgató kisasszonynál: annak átlátása és megismerése, nemcsak szerénységét nevelte ennek, de őt a' jó igyekezetü szegények' méltánylására, és még azoknak kettőztetett iparkodással követésére is, kellemesen ösztönözte. —

Illy gyönyörteljes volt alperes' özvegyi foglalkodása. Mihez járulván a' gazdaság' vezetése, és szükebben költés által az ősi adósságoknak nagy részbeni letisztázása: ezen életmódot mindennek lehet inkább, mint kellemüresnek, elnevezni. De hogy minden magasság mellett van

mélység, 's a' rózsák tövisekkel is környezvék: szomorún kelle ismét alperesnek, nem sokára tapasztalni. Mert

Alig kezdé a' szenvedett veszteségek után magát nyugodtan érezni, midőn elhunyt férjének oldalági örökösei, mint mondák felesleg hitbérének (móring), és özvegyi járandóságának törvényszerü arányra leendő vonatása végett ellene — már is — pert inditottak. — Alperesnek ilylyenen meg nem ütközni nem lehetett, mivelhogy a' hitbér' lekötéséhez annak idejében semmi szava nem volt, sőt azt sem tudván, hogy ez miből álljon? és részére mennyi igértetett? mindezek nála nélkül végeztettek el; 's ő csak atyja' mondására irta alá nevét, egy készen elébe adott — mint mondák — házassági szerződésnek. A' tett' törvényszerüségére nézve pedig csupán azt képzelte, hogy a' megyének főbb tisztviselői törvénytelen szerződésnek neveiket alá nem irandnák; 's hogy egy hű feleség — ha özvegységre marad 's mig férje' nevét viseli, legalább azt megérdemli, hogy ahhoz szomszéd nyoszolyában mellyben hitestársa ápoló karjai közül kiragadtatott a' halál által, haldokló szemeit egykor ő is behúnyhassa. Ámde ezeket — mint a' törvénytudós urak későbben megmagyarázták — roszúl tudta. Mert a' honi törvények, a' természet' törvényétől ezekben is némileg eltávoznak; a' mennyiben t. i. a' feleslegnek állitott irott hit-

bérnek 's özvegyi tartásnak törvényszerü mértékre vonatását rendelik, és még az özvegyet eddigi lakhelyének elhagyására is kényszerítik azon esetben, ha laka ‚vár'-nak neveztetik. Ezenkivül még boldogult atyjától hallván alperes, hogy hol a' törvénykezés egészen rendezve még nincs, ha az ingét keresik perrel az embertől, 's két inge van, az egyiket tanácsos per nélkül oda adni, nehogy utóbb mindkettőt kénytelen legyen ha egyébkint nem — perköltségek miatt — elveszítni: a' csakhamar következett egyesség az atyafiak e' per' kezdésének véget vetett.

De az alig köttetett meg, midőn egy távol megyebeli — mint mondá — atyjafia, azon egyesség ellen valamellyik káptalan előtt tett ellentmondással jelenvén meg, felbontását követelte; mivelhogy — úgymond — annak erejével egy bizonyos ménesből is osztozott özvegyi örökösödés' utján alperes, melly pedig ötvenegy darabból állván, ebből annak osztályrész nem járhatna. Mert hazai törvényeink szerint, a' ménesből is kap ugyan osztályrészt az özvegy ha az 50 darabnál többől nem áll; de ha e' számot fölözi — akármennyi legyen — abból özvegyi osztályrészt épen nem követelhet. 'S bármelly sok okokat hordott is fel ezen rendelet ellen, melylyet alperesnek józan esze, és tiszta gondolkozása — minden törvények' fő-törvényével — az igazsággal, semmi mód nem tuda megegyeztet-

ni; bármiként veté is ellen, hogy ama kötött egyesség hát e' szerint csak arra való volna, hogy ismét és tüstént felbontatván, ujabb egyenetlenségnek szolgáljon törvényes alapjául: a' törvény' ellenkező rendelete mellett, mindezek sikeretlenül elhangzának. Alperes hát, mint bármelly más fenálló törvénynek is kötelesen hódoló: annak ime szigorú rendelése előtt is fejet hajtott.

'S már kezde is könnyebben lélekzeni, mint üldöző kezekből megmenekedett; midőn jogai' kormányzója, a' törvénytudósság' egész jelentőségével, 's az élemedett kor' egész komolyságával mutatott előtte fel egy pecsétes levelet, mellyben alperes' egyik legszebb jószága, az illető örökösök által kerestetett. Alperes, atyjának becsületességét ismervén, ki a' másét el nem foglalta, 's a' melly jószágot vett — mint épen e' keresetbelit is — annak árát pontosan kifizette; illy igazságtalan kereset ellen hangosan kezdett zugolódni. De a' jogkormányzó öreg ur — ki maga is hasonló pert indított — találtnak érezvén magát azon észrevételekkel, mellyeket illy kereseti jog ellen alperes tőn, nem minden boszankodás nélkül felelé: hogy ‚ezt a' törvény így rendelvén, mindenkinek meg kell rajta nyugodni, 's ezt annál inkább teheti alperes is, mivel illy per' rendes élete félszázadra szokván kiterjedni, eldöntetését ő nem — de csak utódai

érhetnék meg. Azonban hahogy az asszonyságok ennek jótékonyságát át' nem látják is, semmi csoda — úgymond — mert ez az ösiség' nagy törvénye'! „Sokat tudnék erre asszonylétemre is mondani — felelé alperes — de ennek fejtegetése e' helyre nem tartozván, 's különben is változtatása rám nem bizatván, az igazságszeretetben is fejlődő kor' minden oldalróli megvitatásától várom e' bajnak sokáig nem tartható korszerü orvoslását; addig az ez iránt is fenálló törvényhez tartozó engedelmességgel viseltetvén. 'S legyen elég itt és ezennel csak azt mondani. Nem látjuk át' asszonyok annak igazságát mit ön monda, tán mert az törvény; 's tán ön sem érti mit én mondék, mert nem törvény az, de igazság"!

Jól tudván alperesi ügyész, hogy illy párbeszédek nem perbe valók, velek örömest elhallgatott volna. De hol védettje' jelleméről van szó, kötelesnek érzi magát annak gondolkozása-módja' legkisebb körülményeit is felhozni azért, hogy tisztelt birái, annál tökéletesebben megitélhessék, ha valljon a' balvélemények közt felnőtt árvának illy magakimívelése, a' neveletlenségnek még csak árnyékát is hordozza-e? és még azt is, ha csoda-e, imígy üldözött özvegynek a' bajok elől, egy férfiu' gyámkarjai közé kivánni menekedni? Mert tudja, hogy nem azon nagy tettekből kell az embereket megitélni, mellyek a' világ

előtt, mintegy nagy szinpadon való játékul történnek, hanem azokból, miket a' magányban 's mintegy észrevétlenül visznek véghez. — 'S mert tudja, hogy illy czélból lett kitérése, kegyes birái' bocsánatát megnyerendi; 's ez a' miért könyörög is. De egyszersmind felelete' fölvett fonalán visszatér egy kevessé elhagyott előbbi tárgyára.

Alperesnek mostoha leánya, ki mind testi — mind szellemi- 's főkép erkölcsileg jól indulván, azt mint saját gyermekét úgy kedvelte; ezalatt lassanként növekedett. Miután tehát alperes tudta, hogy haszinte jobb is valamelly gyermeket máshol, mint épen sehol sem neveltetni; azonban a' leánynevelő közintézetek még is sok borzasztó példákban intik a' szülőket, hogy nagyobb leányaikat egyáltalán ne adják, idegen 's ismeretlen helyre úgymondott nevelésbe, sőt ha a' kisebb korúakat adják is tisztességes nevelőnők által kormányzott intézetekbe: de a' megválasztásban és utánanézésben sehol sem jobban, mint épen itt kell lenniek vigyázóknak. Miután tudta még azt is, hogy valamint a' figyermeket soha sem lehet eléggé messze küldeni az apai háztól, hogy sok türéssel, szenvedéssel, fázással és izzadással, magát a' nagy világ' nagy bajaival leendő megvíhatásra erősítse, egyesítse: úgy a' leányt, kinek fő-rendeltetése egy bizonyos házkörben való hatásban - elég dicsően — szabatott ki, soha sem lehet fölöslegesen a' házkörben tartóz-

tatni a' végett, hogy a' gondos anya' szárnyai minden fenyegető veszedelmek ellen óltalmazzák: leánynevendékét házából kiadni őrizkedett; hanem hogy annak némi szépmüvészetbeli bővebb ügyességet is szerezhessen, annak kedveért nagy városba vette — vele együtt alperes is — lakását.

Itt, 's ezelőtt igen is tizenkét évekkel történt — mit felperes már előadott — hogy alperes meghallván, házában egy beteg ifjúnak minden segitség nélküli szükölködését: ezt megtudni, és sietni a' segítségre, hol ember szenved — alperesnek ugyanegy volt. Hiszen nem lévén ismeretlen a' baj előtte, nyomorúltakon segítni megtanult már. — Kinek utóbb tapasztalt erkölcsi jó magaviseletéről naponként inkább meggyőződvén, annak, a' szük házi társalkodás' körébe való befogadása annál inkább következett, mert az özvegyet ostromló már érdeklett — és még több — bajokhoz, mindnél kinzóbbat is csatolt a' nagy város, u. m. a' férfiak' vakmerő tolakodását. — Mintha ugyanis minden özvegy egy egy tártkeblü tulipán volna, mellyre minden tolvaj méhek is kényökre szállonghatnak, hogy róla darázsfészkeik' szükségére kivánt mézet szabadon szíhassanak: úgy csődült alperes' közelébe minden hitvány, ki — mert szakállát hetenként szokta borotválni — magát férfiunak tartani oktalan, vagy önhitt vala. 'S orvosától kezdve fodrászáig, naponként vala kénytelen tapasztalni, melly erő kell

egy magános hölgynek, hogy az erkölcs' érczpaizsával, a' csáb' és csel' gyalázatos nyilait magától ellökhesse? — 's melly nyomorult lehet, ki női méltóságát ezeknek visszautasitására nem használja? De legyen bármi erős valamelly védsereg; 's tudja bár, hogy minden szép szín alatt teendő ajánlatokat, mint alávaló árulást, megvetéssel, — minden megtámadást csúfos visszatorlással büntethet meg: kérdezd, ha szereti-e még is, hogy békes nyugalmából ha csak vak lárma, vagy egy megvetést érdemlő szerencsevadász' nyomorult merénye által is — örökké felriasztassék?

'S midőn azt hitte alperes, hogy egy becsületes ifjúnak házában gyakoribb megfordulta, sok csapodárokat fog tőle távoztatni, kik különben is a' legkomolyabb női tekintet előtt sem pirúlni, 's a' legkisebb férfiarcztól is visszarettenni, szemtelenek és gyávák egyképen szoktak lenni: számitása' helyes voltát igazolva örömmel tapasztalta. És igy mi lett volna természetesb? mint e' jónak mutatkozó ösvényen tántorithatatlanul tovább is megmaradni.

Igy teltek el egy pár évek, mellyeket az átlengő nyugalom alperes' boldogabb életszaka' kezdetévé magasztalt fel. 'S e' jóleső szendergésből alperest, csak felperes' nénjének, alperes' barátnéjának azon meglepő nyilatkozása rettenté fel,

mellyel eddigi tápláltjának — a' felperesnek — kezét ajánlotta. —

Igen is megrettent alperes e' váratlan ajánláson; hisz' a' gyermek is megijed, ha édes anyja nyugalmas álmában háboritván, emlékezteti hogy: reggel van; és — igy örökké nem lehetvén szúnyadozni, a' fölkelés' ideje eljött immár! Pedig ki meri tagadni, hogy a' kis ártatlan, amaz őt ápoló kedves kezet igen is hőn szereti? Mert a' boldogság csak boldoglétünk' hite lévén: képzelt, vagy való-e a' mi boldogít? a' boldognak kérdezni nem szokása. Mert szomorún kelle tapasztalnia, hogy többnyire a' képzelet és valóság — mint dél és észak — közt, olly ellentételes különbség van; 's amannak heve melegít, midőn ennek fagya majd leghőbb érzeteinket is dermedté kristályozza. 'S épen e' jegedés minden éles szegletei, metsző tanuságai annak, hogy: csak hol melegség, ott van élet.

Hosszabb idő kelle hát alperesnek, mig rémüléséből annyira magához jött, hogy ezen ajánlásnak el nem fogadhatását, nyiltan és egyenesen kijelentse. De ekkor — nem ugyan a' szív' egész hevével, hanem az ész' pontos mérlegén lett megfontolás után — folyvást és állandón ellenzé azt. Mit teendő

Előadá — a' közbenjáró barátnénak — magávali szoros számvetésének tiszta eredményét; melly szerint, ha igaz az, min senki nem kétel-

kedik, hogy midőn a' minden szellem nélküli testek közül is, a' hasonló-nemüek szorosabban tapadnak egymáshoz, 's barátság is csak hasonlók közt létezhetik — a' szó' teljes értelmében — a' házastársaknak minden tekintetben lehető legtökéletesebb egyformasága — ama még sokkal szorosabbnak lenni kellő frigynél — még inkább megkivántatik. És igy alperes — ha egyebet nem említne is — már csak életidejére nézve is fölötte különbözvén, akkor a' frigy' kötésére — most annak felbontására esedezőképen fellépő — felperestől; ha meggondolja, hogy ő már élete' közepén áll — és hogy gyengébb testalkat, többszöri gyermekszülés, folytonos aggodalom életére kártékony hatás nélkül nem lehetvén, eszébe kell jutni annak is, hogy illy előzmények után — rá mint nőre is — bizonyosan előbb bekövetkező elöregedés természeti rendje szerint, hanyatlani fog alperes' napja már akkor, mikor felperesé — mintha lenyugvandás rá nem is várna — délczegen fog még az élet' tetőpontján fenragyogni.

Sőt midőn ezen védszerből az ügyesen ostromló kezek ellenfegyvert készitvén, barátnéja annak fejtegetésébe bocsátkoznék, hogy ezen egyformaság csak a' keblek' rokon érzetére nézve megkivántató; ezen fő megkivántatóságnak valósággal meglétéről pedig a' fenforgó esetben kétség nincs, de nem is lehet: bántva érezvén

magát alperes az által, hogy más, szívének soha fel nem tárt titkos kamarájába betekinteni, 's az ott tapasztaltakat kihírlelni vakmerő volt, — és még hogy az erőszakos lenni látszó közbenjárót is elnémítsa, nem minden keserüség nélkül ismételte, hogy ‚kezét e' kérőjének nem nyujtja, nem nyujthatja. Mert — ha nem lehetett is szerencsés tapasztalni — de jól tudja, hogy csak azon házasságok boldogítók, mellyek a' társak' mennyei érzetei' összehangzásán alapítva — és igy a' mennyben — köttetnek. Mert olly egybekelések, mellyeket kerítők fontak össze — mint a' majorság' nem eleven kerítései, naponként romolva, bomolva — végre is szétdüledeznek. 'S miként látta alperes azt is, hogy a' melly halak a' kerítő halászok' hálói' szövevényébe jutottak, halálra szánvák voltak akkor, midőn a' kimaradtak, a' szabad életben virgonczan foghattak tovább is eviczkélni'! — Erre — mint gondolni lehete — némi neheztelést tanusitó hallgatás lőn, 's a' barátné' látogatásai is ritkultak. Azonban az atyafinak boldogitásában nem csak rokonit de önmagát is boldogítni kivánó ama néne, hogy folytonos, de kiméletesebb munkálatával végképen nem hagyott fel: ezért, mint előtte is természetesnek látszó törekedésért, arra neheztelni, felperes többé nem volt képes. Mig végre: leendő megkéretését sem ellenezte.

'S hahogy csodálná valaki, a' csodálni épen nem valót is, hogy t. i. károsítások, csalatás, és életbusító perlekedések által is lehangult kedélyü özvegy, ki leghívebb tanácsadójának, 's leghűbb ügyvivőjének csak azt tarthatta, kinek rászedéseit és ármányait még ki nem ismerte, — kit fiatalnak nem csak tükre mutatott, nem csak hódolói' serege mondott annak, de kinek fendobogó melle hangos ütésekkel adá tudtára, hogy ő érezni meg nem szünt még; — kinek nemes szíve és lelke a' tiszta ércz' hangjaival hirdették, hogy illy kebel, a' nélkül, hogy a' rokonérzelem' boldogságát izlelhesse — a' hegyek' ibolyájaként, melly kellemet sem nem nyujtott, sem nem nyere — árván leendő ellankadásra érdemetlen; — egy nő, ki megfontolván, hogy életének szebb szaka — bármi okból? de csakugyan — felperessel való ismeretsége óta kezdődött; valamint tudnia kelle, hogy ezen ismeretség a' felperes' szeplőtlen magaviselete által növekedett: úgy arra, hogy a' magát illy folyvást becsületesen viselő felperes, a' vele tett jókról sem fog tudni soha elfeledkezni, bizonyos számot tartott; — asszony, ki jogositva érzé magát azon reményhez, hogy szíveválasztottja, az ő eddigi boldogsághiányának kipótlásában fogja annálinkább keresni önnön — és igy mindkettőjök' — boldogságát, mivelhogy e' választásra senki által nem kénysze-

rittetvén, oka volt hinni, hogy csak szerelmének nagysága lehet az, melly az életidők' különbözése daczára is, vele alperest — és nem mást — szabadon választatta; igen hogy egy özvegy nő, ez állapot' hidegségét, a' házastársi élet' felszentelt tűzhelyével miért kivánta felcserélni? ki ezeken — mondánk — csodálkoznék; tán természetesnek fogja találni, hogy egy legjobb idejebeli hölgy, fiatal, szép imádójának kezét — 's vele szivét — kizárólag kivánta birni; 's mit a' hidegen fontoló ész nehéznek tartott, a' belől lángoló szív benne könnyüvé olvasztotta.

De kétségtelenül csalatkoznék az is, ki azt hinné, hogy valamint az élet' egyéb viszonyaiban óvakodóbb, kit már valamelly szerencsétlenség azzá tanított, úgy van ez, a' másodszori házasságra lépésnél is. Sőt inkább, miként jó izlet után válogatóbbak vagyunk, a' gyermek pedig sokszor nem is eszik, csakhogy a' szájában lévő valamelly kellemes ízt, későbbi evéssel el ne rontson: úgy őrzi magát a' másodszori házasságtól, ki boldogítva érzé magát az elsőben; nem akarván követni a' nekibőszült játékos példáját, ki azt, ha valljon a' zsebjében lévő pénz övé-e, vagy másiké a' játszók közül? sorsától kivánja megkérdezni. — Midőn a' boldogtalan, vagy nem egészen boldog kötelétől megmenekvült — mint ki sorsjátékban még nem nyert — érdemlettnek hitt, követelt szerencséjét,

újabb és újabb merényekkel megkisérteni, semmit nem tartózkodik. Igy tőn alperes is.

'S hogy számitása valón épült, a' mindjárt mutatkozott következés tökéletesen igazolta. Hogy pedig az eredmény utóbb még sem felelt meg az előzményeknek, egyedüli — de száz másnál szomoritólag nagyobb oka, hogy alperes azt, hogy „*háladatosság nem szerelem*" nem tudta — magára nézve alkalmazni nem akarta — vagy — — elfeledte.

Itt azon fő-tévedés, mint már most alperes — elég szomorún, de későn — általlátja; hogy t. i. szeretőjének tartá, ki iránta csak hálával viseltetett; — miből osztán özönlő bajok, ama számitásbeli első hibának meg annyi szükségkép' eredő folyadéki. — — Ámde

Ne vádolja alperesi ügyvédet senki azért, hogy a' peres felek' egybekelését megelőzött körülményeket — mellyeknek előterjesztését e' per' neme inkább megengedi, mint kivánja — annyira bőven, 's olly kitérésekkel adá elő, hogy ha a' bemondottak nem hosszaltatnak és helytelenittetnek, azt — a' szándék' tisztaságán kivül — csupán birái' kegyes elnézésének köszönheti; midőn pedig arra, mi épen e' per' érdemét teszi, u. m. ezen *házas élet mivoltára*? 's az *elválás' kérdésére* kerül a' sor: csupán kevés szavakra szoritkozik. Mert ő védettjének — kinél jobb szivü, és tisztább lelkü hölgyet

valamint nem ismer, ügyénél igazságosabbat is soha nem védelmezett — becsületével egy becsü jellemének kitüntetésére — hogy ügyviselői kötelességének is megfeleljen, és az, tisztelt bíráinak, iránta való jó véleményével is szerencséltessék — lehetőségig mindent ohajta előadni; — de hogy ezen — az alperes által rég' elitélt — ügyet megnyerhesse: arra nézve semmit nem kiván elkövetni, mind a' mellett, hogy megvallja, hogy ha alperes' egyenes akaratja nem ez volna, ügyvédi feladása valóban könnyebb lenne.

Mi lehetne ugyanis könyebb, mint — ha a' házassági kötés csupán polgári szerződésképen tekintetnék is — az ünnepélyesen kötött szerződésnek teljesitését, az adott szó' szentségénél fogva is — mellynek megállásánál férfiuhoz illőbb nincsen — isteni és világi törvény 's igazság szerint, követelni? Mert, a' mit valakinek tetszett egykor fogadni, hogy azt másszor ugyanannak ne tetszhessék megtartani: törvényeink nem engedik. 'S mert alperes épen annyival lévén most is idősebb felperesnél, mennyivel azt, eljegyzése' alkalmával tudta hogy megelőzi: az életidő' különbözéséből inkább levont, mint következtetett előadásának biztos alapja nincsen.

Ha pedig azon szövetséget, mellyet a' vallás szentté pecsétle — mint kell — magasabb szempontból tekintjük; vagy mi könnyü volna azt megemlítni, hogy ezen szentséges pecsétet, csak

egy kéznek lévén szabad feltörni — 's ez a' halálé — szentségtörő mindaz, ki ezt szétzúzni nem félemlik. — Kérhetné továbbá alperes felperes társát, azon törvényszerüségnek megtartására is, hogy ama törvényes okot, mellyen akarja elválását alapítni ; 's azon törvényt, melly némi elkedvetlenedést már elég oknak tart a' házassági elválásra — mi különben felperesi kötelességéhez tartozik is — kijelelni szíveskedjék. 'S ha az elválási okok közül egyhez sem ragaszkodhatnék annyira is, mint a' „kérlelhetlen gyülölség'" — hol fenforog valóban elegendő — okához: inkább elfogult szív — mint felperesé — nem olly egyenes itélet — mint e' tisztelt bíróságé szokott lenni, — nem is annyira világos rendelések — mint honi törvényeinkéi, kivántatnának ahhoz : hogy felperes képes legyen bárkivel is elhitetni, hogy alperest „kérlelhetlenül gyülölje" akkor is, midőn iránta való örök hálára magát, kéretlenül is, és folyvást lekötelezi. Valamint hát alperes lehetetlennek tartja felperes által való illy kérlelhetlen gyülöltetését — ha ugyan e' hiedelemben magának való hizelgése meg nem csalja; — szintúgy nem hiheti azt is, hogy felperes a' házassági frigyet csak mint valamelly öltönyt, úgy tekintse, mellyre nézve nem szükség, hogy rongyos legyen, mert elég hibája ha régi, — és ezért azt kényére levetni, 's tán más kedvesebbel — mert

újabbal — divat szerint felváltani — és semmi más egyebet nem — szándékoznék.

Azonban mindezek' fejtegetésétől felperes' eszét, és törvénykezési ügyességét, alperesnek szíve, és csak ennek törvényeiben való jártassága felmentvén; hogy — most is tiszta szívének — minden érzelmeit nyilvánítsa, kénytelennek érzi magát azon vallomással, hogy felperest e' lépéseért — ha ugyan van illyesben is valami becsülni való — százszorta inkább becsüli; mint ha neki, nem érzett szerelmet hazudva, jobb karjával őt kebléhez szorítni fogta — de egyszersmind szívéhez közelebb álló más kedvencznek — ha csak kis ujjat is nyújtó — lelketlen képmutatót játszani képes lett — volna. 'S midőn szivének e' vallomást teszi, tudja tartozik hasonlóval az igazságnak. — Ismét nyiltszívü tehát alperes azt is kijelenteni, hogy azért — mi egyedül szülő oka mindkettőjök' e' bukásának — u. m. hogy alperest elvette házastársul, őtet okozni nem tudhatja. Mert a' felperesi előadásból most először értett — és ezelőtt soha nem is gyanitott — előzmények után, felperes' ifjui becsületes gondolkozásából, más eredménynek nem lehete következni. És ha — mindkettőjöket szerencsétlenségbe döntött — ama közbenjárót átkozni tartózkodik is; annak, mintha alperes felperest megelőzve tudtára adatta volna házassága által lehető boldogitandását; 's hogy ahhoz

„ő is hozzá menne“ előre kijelentette volna, mint nemcsak női önérzetével, de a' valósággal is ellenkezőnek, kénytelen ellentmondani. Mind e' mellett csak annyit kivánván e' kényes tárgyról mégis említni, hogy azon közbenjáró nő előtte egészen másképen nyilatkozott. — De

Mielőtt alperesnek — bár vélten túl meghosszabbodott — felelete bevégeztetnék; hivatali kötelességéhez számítja ügyésze még azt is, hogy záradékul felperesnek két rendbeli nehezteléseire, u. m. alperes' féltékenységére, és a' hivatalviselés miatti elkedvetlenültére nézve, egy pár felvilágositást adni el ne mulaszszon. A' mi hát jelesen az elsőt, t. i.

A' feltékenység' szemrehányását illeti. Szeretni, — és szeretetünk' tárgya iránt mégis egykedvüleg viseltetni; valakit csupán csak magát, 's érzeményünk' egész hevével — igenis igy — szeretni, — és mégis számba sem venni ha imádottunk más képet imád; — szívünk egész birodalmának egy uralkodójává választani 's emelni valakit fel, és ezért annak a' köztársasági egyenlőség és szabadság mellett tartandó emlékbeszédeivel jutalmaztatni; — mint egy istent, úgy egy hasonmást imádni, 's ezért hálaképen tőle a' Saint Simonisták' szív- és lélekbotránkoztató tanjaira oktattatni; — valakit egyedül kivánni táplálni szív-vérünkkel, és mégsem törődni azzal,

ha annak kegyasztalánál mások is tobzódhatnak, de ha csak egy is vendégeltetik, — 's a' másoknak nem kellett, tehát ennyiben számunkra lehajtott, vagy lehullott morzsákkal is szerényen megelégedni; — a' mindenütt életölő közbirtokosságot szívünk' birtokában eltürni, sőt tán kivánni is? képzelje ez ellentételeket együtt és összevéve, ki angyalt és ördögöt, világosságot és setétséget, erényt és vétket, valót és valótlant egy alakban képzelhetni szerencsétlen. Higye hogy van szerelem féltékenység nélkül, ki soha nem szeretvén senkit, nem is féltett. Ellenséged folyvást tart tőled mig gyülöl; de ha nem: már meg is vetett! Kályhád — mig ég benne a' tűz, fog égetni; ha nem: a' hevitő parázs belőle kihamvadt már! De ama nemes érzeménynek ‚szerelem' elválhatlan hű árnyékát a' féltést — melly nem egyéb mint a' tiszta érzet' hatálya, 's az egyedül birnivágyás' legszentebb, legméltányosabb kivánása — csak az lehetne képes a' szó' durva — ha nem mondnók is elcsavart — értelmében venni: ki különben is képtelen, még a' szeretés' valóságos értelmének is felfogására. 'S ha e' szónak ‚féltés' a' női érzelmek' szótárában több érteménye is jön elő: azon szókönyvnek tökéletesb voltát épen ez is tanusitja. Valóban, ha férfiaknak jutott is a' természet' rendelése szerint a' — nagyobb terhek' viselésére kivántató — nagyobb erő, 's ezeknek észszerü

hordozásához szükséges mélyebb belátás: de hogy a' szív' tisztább érzeményei a' nőknek jutának kitünőbb osztályrészül, tagadni lehetetlen. Elrabolhatod ember! a' puszták' fenevadától kölykét, 's az majd beordítja a' rengeteget, hogy ettől a' bérczek is megrázkódnak, — bejárja a' sivatagot, hol minden kitépett fűszál, minden kirágott bokor tanúja leend kínjaiban irtózatos barangolásának; de hadd alugya csak ki magát, 's adj neki egy bárányt mellyel vérszomját elolthassa, — és dühe — mint minden mi rohammal kezdődik — csakhamar lecsillapodván, kényelmesen heveredik majd le barlangjába, vagy játszva fogja a' napnak tükrében piruló sörényét csillogtatni, — és ismét fog az — veszteségét feledve — mást kölykezni. De vedd el az asszonytól — igen asszonytól ki e' dicső névre érdemes — szerelme' tárgyát, 's add neki a' világot; és az — nagy fájdalomnak szavai nem lévén, hallgatva türi szenvedését. Azonban bántva érezvén magát azzal, ha veszteségét kipótolhatónak tartod, boszonkodva — de némán — fogja ajánlott cserédet, vesztesége' pótolhatlanságának iszonyú érzetében magától eltaszítni!! A' minthogy alperesnek is csak egy panaszszavát is soha senki nem hallhatta.

Ámde engedjük meg, hogy féltékenység nélkül is lehessen szeretni, — 's a' házastársak egymás iránti bizodalma mindinkább növekedvén

— mint erősödni kezdő gyermeket sem szoktunk örökké oltalmazni az eleséstől — szerelmök' tárgyát többé — és annyira — ám ne féltsék. Mind e' mellett egymást igazán — mondjuk igazábban — szerethetik. De azt, hogy a' ki félt valakit, ne szeresse: csakugyan senki sem képes bármelly ékesszólásával is velünk elhitetni. Felperesnek azon panasza tehát, mintha alperesnek hideg kebléből minden érzés kihűlt volna: azon neheztelésével hogy alperes minden léptét nyomát féltékenyen kisérte, merőben ellenkezik. Igenis szerette alperes — mint isten és világ előtt megvallja — felperest, mint már hitestársát, 's hogy épen ezen női legfőbb erény, melly nélkül a' hűség csak rabszolgaság, neki valaha, 's épen szeretettje által vétkül tulajdonitassék, nem azt nem is képzelvén: úgy létét csak későn kelle szomorún tapasztalni. —

Felperes' másod rendbeli neheztelésére nézve pedig, nevezetesen; mintha alperes a' hivatalbeli kötelesség' szigorúságáról illő fogalommal nem birván, őt ebben akadályozni gyáváskodott volna, ügyvédje azt feleli, hogy olly gondolkozású hölgyet, millyet alperesben — ha csak gyenge körrajzokban ábrázolva is — az itélőbirósággal megismertetni szerencsés volt, felsőbb fogalmak' hiányával vádolni lehessen-e? tessék minden el nem fogultnak, szabadon megitélni. És még, midőn imilly bárminő szigorú—de igaz-

ságos — birónak itéletétől védettjét félteni alperési ügyésznek oka nincsen: ugyan ellenfelének — az igazságot el nem tagadható — igazlelküségét is felhívja tanubizonyságul.

Mert nincs — de nem is lehet — ember, ki alperes' gondolkozását jobban ismerhetné, mint felperes. Szóljon hát ő! 's tagadja el, ha lelke birja, nem legkedvesebb olvasmányi voltak-e alperesnek, mik az emberiséget, nemzetet, hont; 's közügyet érdeklették? 'S ha már illy kedvtöltésekben sincs helye az erőtetett színmutatásnak, mondja meg, ki volt, ki férjét a' tanácskozási terem' karzatán folyvásti figyelemmel kisérte közpályáján? És ha őt valamelly szív- és lélek-emelő meleg beszédnek tartása után, a' közjó mellett — minél sikeretlenebbnek látszólag, annál buzgóbban — felszólamlani, vagy épen valami jót ki is víni, látni, hallani szerencsés lőn: örömkönyűk csillogván szemeiben, hazatért férjét a' honért dobogó szív' egész hevével ki ihlette? annak — nemes harczában mintegy kilankadt — ajkait forró csókjaival új életre kivánván hálásan éleszteni. — Ki nyilvánitá? hogy állatbuta embernek, kinek homályt kereső szemei minden legkisebb világosságtól viszolyognak, ki minden előlépést, minden újitást veszedelmesnek hivén, e' szánakodásra méltó hite vele minden haladásban láttatja a' hon', 's mi legtöbb! saját veszedelmét; mint kisérte-

teket is csak hinni kell, hogy azokat az ember minden lépten nyomon maga előtt legrémitőbb alakokban láthasson; igen illy nyomorultnak neje lenni nagy szerencsétlenség! De nagyobb ennél azon irtózatos kénytelenség, hogy egy becsületes nő asztalát 's ágyát tartozzék osztani egy rosz hazafival, — ki t. i. a' nemzetnek és fejedelemnek elválhatlan javát, 's törvényszerü jogait, ott — hol az igazság van — buzgólkodó hévvel, egyformán nem védelmezi; de kinek istene saját ‚ön-'je, jólléte mennyországa lévén: a' közjóval, másokkal, embertársaival törődésnél legkisebb gondja is nagyobb szokott lenni!! Azonban ha van e' pokolnál még kínzóbb helyezet is, egy saját önjét meghazudtoló, meggyőződését megtagadó, ördögét imádó, magához hűtelen hát kihez hív? képmutatónak felesége tartozni lenni: a' legnagyobb szerencsétlenségnek tartaná, mi egy becsületes nőt csak érhet. Midőn ellenben minden, ki egy lelkes férfiu' neje lehetni szerencsés lőn: az ég' választotti közé magát büszkén számíthatja!!! — —

Ámde ha felperes által először boldogított alperes, mint sivatag' homokábani hosszas szomjuzás után talált esővizet, kelleténél mohóbban nyeldeklő vándor, öröme' tárgyát szintén túlzó ragaszkodással kivánta volna is — csak érte verő — szivéhez szoritani, 's ott folyvást megtartani; és ha ekkor — a' hidegebb férfiuész

felperesnek ellenkezőt lett vala is javaslandó: nemde — a' kevesebbnek mondott női belátást, valóban többnek jelentkező férfias észszel pótolván — okos előadással, 's alperesnek okokkali meggyőzésével kelle vala e' bajon segítni inkább? mintsem a' mutatkozó legelső kedvetlenséget, daczoló komorsággal kivánni orvosolni. Mit hogy felperes soha nem tett; sőt hivatala' komoly tárgyait — a' nap' egész hosszában — meg nem elégelvén, azokat estennen a' házi kör' nyugalmas kamarájába is bevonszolta, 's ezekkel annak csendes küszöbét mintegy megszentségtelenítni semminek tartotta: elég legyen e' részben magára hivatkozni. Mert ő — mint hölgyekkel is veszedelmes betegeiről beszélő orvos, 's örökké ebekről regélő szenvedelmes vadász, szoktak — szüntelen csak magát érdeklett hivatalos ügyeinek taglalásával kivánta az alperest — általa ohajtva várt esti pár órák' éldelésétől is — elég kegyetlenül — megfosztani. — 'S téved felperes ha azt gondolja, hogy alperes szünteleni körülvétetést kivánt volna hitestársától. Sőt inkább, hogy a' férfiu' hivatása többől áll, alperesnek — felperesével nem mérkőzhető, 'de higye meg erre mégis elég — elméje is általlátván: igenis érezte hogy ‚a' paradicsomban töltött egy pillanat, elég a' pokol' hosszú kínjait is velünk elfeledtetni.' De — mind e' helyett — ha alperes' szivét inkább érdeklőkre kivánta is felperes' beszédét

átvezetni; sőt a' szeretve tisztelt férj' féltett homlokán megdöbbenve észrevett gondredőket, épen annak más felvidító tárgyakra való áttérítésével, gondolta legsikeresebben eloszlathatni: illy — csak asszonyiaknak mondott — kitérések hidegen fogadtattak. Mit ha alperes érezni — és igy fájlalni is — képes nem lett volna; márványszobornak, 's nem hő keblü nőnek — nem hü feleségnek — mondathatnék.

Ha pedig az igazságnak tartozó ime vallástételt — mint épen maga ellen valót — önszeretete felperessel megtagadtatná: felhivja alperes ügyvédje a' világ' minden férfiait; szóljanak ezek, vagy inkább kiáltsák ki, hogy a' hivatalnak bármelly pontos teljesitése okvetetlen megkivánja-e, hogy ama nemesebb részt, mellyet tőlünk családunk méltó joggal követelhet, attól minden esetre elraboljuk? — Valóban, a' melly kétségtelen, hogy a' leglelkesebb férfiunak is, hogy boldogitó házastárs legyen, még szerető férjnek is kell lenni; 's minő sikeretlen volna olly természetelleni köteleztetése valamelly vallásnak, melly midőn mások' fölsegélését parancsolja, tőlünk saját szülötteinknek meggyilkolását kivánná meg: épen olly örömmel kimondhatjuk, hogy kedveseinkkel való öröméldeleteinkben, ha köz-elfoglaltatásink némileg gátolnak is; de — ez által azoknak becse csak növeked-

vén — tőlök egyáltalán fogva el nem zárnak. Azonban

Csakugyan tartozik alperes az igazságnak azon vallomással is, hogy jól lehet tudta, hogy „nem magunknak születünk, hanem nagy részünket a' haza 's barátink követelik magokénak" mindazáltal férjének hivatalba lépését — mellyre úgy is számtalan alkalmatosak találtattak — valóban ellenezte. 'S úgy hiszi ezen nem is fog senki csodálkozni, kinek eszébe jut, hogy alperest épen számos ügyes bajos dolgai' annál könnyebben vezetésének ohajtása birta egyik arra, hogy felperesnek — illyesekben tapasztalt — ügyességét, mint annak neje, még inkább használhassa. Hogy pedig mindkettő együtt megállhasson, ismét nem fogja hinni, ki meggondolja, hogy a' naponként szaparodó hivatalos dolgok annyira megsúlyosodtak, hogy már most hivatalt viselni, és magáéval semmit nem, vagy csak keveset gondolhatni, igen egyértelmü szokott lenni. — 'S hogy két urnak szolgálni nem lehet, ha felperes — mit róla feltenni sem lehet — át nem látná is: a' hivatalbeliek' egész seregére vetett tekintet fogná igazolni. Mert, valamint megtetszik a' hivatalon, ha gazda is egyszersmind viselője; épen úgy észrevehető a' gazdaságon is, ha ura hivatalviselő is. És még ha az is fontolóra vétetik, hogy mások' bajait elintézni

tagadhatlan érdem ugyan, ama nemes hivatást elfogadókra; de ki merné mondani mégis? hogy elég érdem ne volna egy — számtalan alattvalókkal megáldott — földesurra nézve az is, ha ezeket kiványán főleg boldogítni mint hozzá öncsaládja után legközelebb állókat, oktatás és gazdálkodásbani jó példa-nyujtás — ügyeiknek minél gyorsabb igazságszolgáltatással való elintézése, 's más ezerféle lehető tettleges segités — által, egész erővel törekedik azok fölé lett rendeltetésének — mint illik — egészen megfelelni; — igy még maradandó elég idejét — ama közanya — a' hon boldogsága' előmozditásáról való elmélkedésre, 's az idves eszméknek tettleges sikeresitésére annál szabadabban fordithatván.

Mi lehet hát természetesb? mint hogy alperes férjének illy nemes — sőt bizonyos tekintetben magas — hivatástól más hivatal által leendő elvonatását részéről ne kivánja. Hogy azonban, mihelyt annak erre nézve tántorithatlan szándékát észrevette, tulajdon javát is férje' kivánati alá rendelni sietvén, azt semmit nem ellenezte; sőt hogy férjét annál kevesbbé láttassék lekötelezni, alperes azt is érdekelte, hogy ‚ez által ő is czimeket fogna nyerni': azt felperes — habár érdemetlen szemrehányásképen is, de már csakugyan — előadta.

'S erre — szándéka' tisztaságát érző, de érte mentegetőzni nem kivánó — alperesnek nincs

is mit mondania, mint, hogy: ha férje' kedvtelését, annak mintegy önkivánatává fogadása által, akarta hű neje elősegiteni: azt minden, de felperes épen nem vethetné utóbb szemére. Alperes' czímvágyát pedig a' mi illeti:

Megvallja, mert igaz, volt ideje, midőn még a' sorsba helyezett bizodalma' hajnalában, boldogsága' egén mintegy ragyogó csillagokból kirakva — az ő számára rendelt — három czímeket olvasott ifjui képzelgése. 'S e' menyei czímek „jó nő, hiv feleség, és hű anya" valának. Melyleyket viselhetni, 's hogy joggal viselhesse, meg is érdemelni lőn legkomolyabb föltétele; ezeknek valósitására törekedni tehát, soha meg sem is szünt. De miután az utolsótól a' halálnak — a' másodiktól felperesnek — érzéketlensége megfosztották; ha ezen — mint hiszi drágán szerzett — zsákmányban felperes a' kegyetlen sorssal osztozhatik is, netalán lehető örömében még is ne tomboljon. Mert alperes' legbecsesb czímét tőle elrabolni, minden hatalom elégtelen. Mert maradt czíme, u. m. az első, mellyet a' világ' minden czímeivel fel — soha sem cserélt volna; 's ez, minél többre nem is vágyódik.

'S midőn ezzel megelégedvén, a' csendes magánynak — az életöröm' kiterjesztett vitorláit duzzasztva repitő szellőktől üres, de egyszersmind sülyesztő szélvészek ellen is biztos — révpartjába

alperes visszavonul: felperesnek — az élet' nagy tengerén hányatott — gályáját, hűséges szemeivel folyvást követendi. És ama nélküle boldogabb vándornak olly szerencsés utazást kivánván, hogy az emlékezni soha ne kénytelenitessék arra viszsza, minő — volt ideje legdrágábbnak állitott, de becsét vesztett — mert megúnt — portékát vetett legyen ki — mint felesleg terhet — hogy hajója könnyebben haladhasson, annak legbelsőbb tárházából? majdan — e' tőle hidegen távozó hajónak is — egykor békes kikötőbe jutást tiszta szívből ohajtani nem szünik meg.

Melly érzelmet alperes, felperesnek — holtig ajánlott háladatosságaért cserébe — midőn ezennel viszontajánlana: azon feltevésnek, mintha felperes iránti jótékonyságait pénzbecsre vonni lehetne, jelesen ellenemond. Sőt minden — úgy is lehetetlen — kármentesités' vagy bármelly fizetésnek — mire nem is szorult — még csak emlitésében is vérző szívsebjei' újabb felkarczolását érezvén: hogy illy méltatlanságtól megkiméltessék, azért, egészen érzéketlen kővé nem válhatott felperesnek, nem férji, de férfiui, legalább emberi érzéseihez folyamodik.

Végezetre alperes egyedül szíve' megnyugtató tiszta érzetétől várván egész jövendőjét, 's ezt hogy legalább tételét megnyerhesse, bármiféle sorsjátékra feltenni soha többé nem kivánván; ha-

tározottan és visszavonhatlanul kijelenti, hogy: kész az elválásra. És igy volt, de lenni megszünt férjéhez — már most hát csak felperes-hez — neme' lealacsonyitásával, 's az önérzet' gúnyjára visszamenni soha nem fog.

Ezek szerint alperesi részről bemondandókis bemondatván; nincs mit kérni, mint: birák itéljetek!

Zsoldos Ignácz.

KÖRÉNEK.

Lantot a' leány' kezébe.

Ath.

Nemtő.

Fel magyar-hon' szép leányi!
Zengjetek dalt a' hazának,
Mellyre a' multak' korányi
Annyi gyásznapot hozának.
Század óta tart az álom,
Hangotok' varázs-hatalma
Által ah tán faltalálom
A' dicső ész mit sugall ma?

Szellem.

Jégkebelnek fagylaló körében,
Hol a' részvétnek hazája nincs
Ál-alak leng az ész' tükörében,
Mert a' nyelven önzés a' bilincs.

És az érzés szunnyad a' jövendő'
Annyi szép és hű reményivel;
A' dicső kor' visszaálmodásán
Nem hevül fel tettre a' kebel.

Nemtő.

Egy nemzeti dal a' ti ajkitokon,
Mint nagyszerű villany a' sziklafokon:
Mig bája után a' kebel epedez
A' szív lecsapásira megrepedez.
Szétpattog előle a' szörnyű bilincs,
Megvillan ölében az angyali kincs,
'S míg lángba borítja a' nagy tűz-elem:
Felrajzik erényivel a' szerelem.

Szellem.

'S a' magasztos érzemények
Tettre késztik a' kebelt,
Tettre, millyet csendes elme,
És a' közjónak szerelme
Jobb korunkban már mivelt.

Kar.

Fel magyar-hon' szép leányi!
Zengjetek dalt e' hazának,
Mellyre a' multak' korányi
Annyi gyásznapot hozának.
Zengjetek dalt! ébredezzen
A' kebel' szent gerjedelme,
És örökre egyesüljön
Szépre, jóra szív és elme!

Szentiványfai L.

SÍRDAL.

Ki vakmerő bolyongani
Illy késő éjszakán?
Ki bátoritja csöndemet
E' síri nyugtanyán?

Te vagy, szerelmem' ifja! kit
Még hű emlékezet
Részvéti fájdalom között
Siromhoz elvezet.

Ne zengj nekem, ne zengj tovább
Illy gyászos hangokat
E' méla-bús siralmi dal
Zavarja nyugtomat.

Lakner Sándor.

ÉVFORDULATKOR.

Az év' hanyatló élete
Egy két percz, egy két pillanat,
'S a' mellyet birni gondolál,
Időd, élted, im elhalad.

És állasz végső vonalán,
Rövid pályád' korlátinak,
'S fölszámitod miket tevél
A' föld' a' hon' polgárinak;

És fölriadsz, és elpirulsz
Korod' munkátlanságaért;
Sem a' jelen sem a' jövő
Számodra nem terem babért;

És kín lesz élted' alkonya,
A' sír' jégláza borzogat;
A' halhatlanság' könyvébe
Sem ég sem föld be nem fogad.

'S futócsillag lesz szellemed,
Melly minden éjen földre hull,
'S viszont magasba költözik
Bünbánatos zarándokul.

De isten ujra számüzi
Mint kárhozatnak gyermekét,
Intésül, hogy a' föld' fia
Munkában töltse életét.

Kunoss.

OSZK

DALOMHOZ.

Tarka lepkekint dalom
Hogyha útra kél,
Szégyelős a' kis bohó
Szerte szállni fél.

'S mondja: mért repüljek én?
Nincs, ki nézne rám;
Mert, mint másoké, nem olly
Csillogó ruhám!

Szállj azért — ne légy hiu —
Szállj hegyvölgyön át!
Tán csak vár e' nagy hazán
Egy leányka rád.

Vidor Emil.

HÁRS ALATT.

Ültem alkonyatkor
Egy vén hárs alatt —
Nékem ott terem meg
Dalra gondolat.

Jött kis lányka — láttam
Lombnyiláson át —
'S a' virágos ágyon
Öntöz rózsafát.

Haj a' rózsafának
Nincs virága még!
A' piczinyke lányka
Már is eltünék.

Szép remény kisérte
Jó szülőjihez:
„Holnap a' bokorban
Ifjú rózsa lesz!“

Pirúlt a' hajnal,
Madár dalolt:
Szivemben a' kis
Leányka volt.

Mikint enyelg majd,
Mikint örül,
A' felvirágzott
Bokor körül.

Figyelve lestem
A' hárs alúl,
Szelíd örömmel
Mondhatlanúl.

Hajós tekint így
Zöld part felé. —
Nem tűnt a' kedves
Kis lány elé.

Csendesen borula
Rám uj alkonyat,
Lombos csarnokomban
A' vén hárs alatt.

Elkinéztem ismert
Rózsafám felé —
Nem tűnt a' piczinke
Kedves lány elé. —

Halvány nő szakaszt ott
Rózsát, rozmarint,
Rózsa rozmarinnal
Búra, gyászra int.

Ki sem kérdezém, hisz
Ő úgy zokogott. —
A' kis lánykát többé
Meg nem láttam ott.

Vid or Emil.

OSZK

A' ZONGORÁZÓ.

Zongoránál ül a' szép hölgy
Keble' mély érzésivel,
'S a' hangokba öntött érzés
Szívrepesztve hangzik el.

Gyász borong egész valóján,
Ajka néma mint a' sír,
'S bárha köny nem ül szemében,
Lelke gyászol, lelke sír.

És az érzéketlen érczhúr
Részvevőleg sír vele,
Míg nem elhúnyt kedveséért
Megszakad hű kebele.

Bazur Ignácz.

ILMÁHOZ.

Kín, ha veled vagyok, és kín távol lenni te tőled;
Égek melletted, nélküled, Ilma, fagyok.
Ront egyiránt láng 's fagy, megemésztik szűmet a'
kín 's vágy;
Add, égjek mindig — 's kínomat elviselem.

Haraszthy Samu.

HIVATÁS.

A' bakon űl az uracs, lovait futtatja vitézül:
Elhiszi most az okos, hogy hivatása: kocsis.

Szenvey.

Levelek Olaszországból.

(UTAZÁSI TÖREDÉK).

Genua, 1839 novemb. 13kán.

Másnap esti 6 órakor odahagyám a' tisztes aggságából kivetkeztetett, már majdnem egészen szabályozott, 's azért mindenesetre némileg feszes külseü Torinot. Szavaimból ne következtesd, mintha a' réginek volnék föltétlenül barátja? koránsem; de az újat sem szeretem mindig 's mindenütt, legkevesbbé pedig csak azért, mivel új; 's ha látom is, hogy a' hajdani városok' szikszakos szük utczáira nézve a' szükség, melly ezen épitési módot tán szülé — az erősitési tactica — megszünt is; bár tudom, hogy a' jelen század' embere szabad, tiszta lég utáni vágyában kettőzött erővel iparkodik dísztelen sikátoriból téres utczákra, szabad levegőü piaczokra juthatni: úgy hiszem mégis, hogy mint emberi gyarlóságunknál fogva a'legregényesb tájék' nézdelése is

elvégre unalmat gerjeszt változékonyságot szomjazó kebleinkben: úgy a' hason alakú pompás házsorok, mellyek a' szemet első pillanatra elbájolják, ha másodszor, és ismét, és végtelenül csak azonegy formában mutatkoznak, bizonyos egyhanguságot szűlnek, melly lehetlen, hogy végre kellemetlenül ne hasson ránk.

Oda hagyám tehát Torinot, Europának jelenen legszabályozottabb, 's annálfogva — többek itélete szerint — legszebb, de valóban, mint házaira, úgy a' ben uralkodó szellemi életre nézve is unalmas városát, 's keresztül haladva a' pompás hidon, mellynek tömérdek gránitai öt ívezeten nyugosznak a' dúlást megeléglett 's medrébe ismét visszatért Pó felett, utamat a' ‚Kevély Genua' felé folytatám. — Tizenketten valánk a' négyülésü kocsiban, hármával az ülések' mindegyikén; 's minthogy arra, melly nekem jutott, egy diplomaticus sebész, 's egy lyoni commis-voyageur került, kiket az ég kellőnél domborúbb testkörrel ajándékoza meg, némi fogalmam lőn az Amerikába szállittatni szokott négereknek hajóni helyzetéről. Az éj végtelen hosszú volt és sötét, mint egykor, 's többeknél még most is hazámban, 's igy csak annyiban kellemes, a' menynyire feszes ültömben perczenként szunnyadhaték. Megjött a' szürkület, 's én kellemes arczu leányt láték magammal szemközt, ki zsoltárokat olvasván, fátyolát — mellyet az éj' leple addig

áthatlanná tőn — fölveté. Genfből jöve, 's Anconába utazott, nevelőül egy franczia családhoz. Szent érzelemmel csüggött hazáján, mint általában a' helveták csüggni mondatnak, és lelkesedéssel emlékezett halhatlan honfiáról — a' genfi bölcsről. Alig vala öt napja, hogy honából távozott 's már is bánni látszott tettét; 's csak azon egy remény vigasztalá, hogy a' gróf, kihez menendett, jövő tavaszszal Anconát elhagyandja, 's Francziaországba visszatér. Megvallom, nem vártam illy honához ragaszkodást egy helvétnőben; mert a' mondatot: ‚vond ki a' helvetát havasai közül — és oda hal' számtalan esetben, tettleg láttam megczáfolva; kivált pedig tudom azt, mint hagyák oda ezrenként csöndes völgyeiket, szabad telkeiket, magasztos emlékekkel teljes havasaikat, még korunkban is, a' helvét férfiak, különösen tuileriai vagy vatikáni zsoldért! Eszembe jutának a' ‚Római ejek' irójának szavai: „O Helveczia' havasi szirtjei, hona ti a' mérsékletes élet 's egyszerü erkölcsnek! De mégis egy illetlen szokást látok ott: mert szabad levén ősei' vére díjával a' nép, önvérét bocsátja áruba, 's az elnyomás' szolgájává tevén magát, zsarnokoknak adja azt. Nem honért, nem jogért, nem övéikért, hanem zsoldért ölnek és halnak meg, ellenséges hadban küzdve a' testvér testvérrel, az atya fiával!" Eszembe jutának e' szép, tanulságdús szavak, 's annál inkább örültem a' szép

genfi hölgy honához vonzalmának; ohajtva: bár volna számos illy leánya a' magyar hazának, is mellyet azok tekintnek leginkább mostoha anyjokként, kiket legbővebben részesíte édes anyai kegyeiben! . . A' velünk utazót gyermeki szeretet csak annyiban köté Genfhez, a' mennyiben szülői annak temetőjében hamvadának; de egy hatalmas ingert a' honábai visszatérésre, vallási érzelmeiben lelt. — Neki más vallása volt, mint az, melly Anconában uralkodó.

Haladtunk csigaként mint mi magyarok — tettben; 's gyorskocsink a' satyricus Velocifero, mellyet említett diplomaticus sebészünk, igen helyesen nevezett ‚vero lucifero'nak, pár ízben meg is sűlyedt. A' kínokat, mellyeket rajta leginkább hely' szűke miatt kiállnunk kelle, enyhíté némileg szemlélete az Asti — a' rómaiak ‚Hasta'-ja—körül elterjedő gyönyörü vidéknek, mellynek halmain szűrik az e' tartományban leghiresb, legkelendőbb bort. E' város leginkább azért volt érdekes reám nézve, mert benne született Alfieri, Oreste, Sofonisbe, a' két Bruto és Saul' költője, ki az olasz iralomban ismét fölébreszté a' hajdani görög cothurnust, mellyben jóllehet némellyek által szárazságról vádoltaték is — mindeddig egyedül övé a' koszorú, 's Monti és Manzoni csak egyes szálait vívák ki részökre a' babérfűzérnek, mellyet Melpomene nyujt avatottainak: amaz ‚Aris-

todemó'ja, ez ‚Carmagnolo'jában. Ugo Foscolo' színművei nem sokkal, vagy talán nem is élék túl költőjöket; 's e' kedves ábrándozót, kinek ‚Jacopo Ortis utolsó levelei' című regénye kimondhatlanul jobb drámáinál, én csak a' pizai Camposantoban fogom magasztalni, midőn ‚Dei sepolcri' című versezetével kezemben csodálni fogom a' por és hamu' sziklaemlékeit! Silvio Pellico sem az drámáiban, ki Alfierivel mérkőzhetnék, 's ha ‚Tommaso Moro' és ‚Francesca da Rimini' című tragödiáit kivesszük, többi művei még lankadtabbak. — Még az olasz tragödia' hőseiről elmélkedém, Alexandriába jutánk: e' városba, mellynek bástyázatai legnevezetesbek Szardiniában. A' Tanaro fölé emelt hosszú fedett hídon át juthatni Torino felől e' városba, mellyet, hagyomány szerint, III Sándor pápa épite, és melly, mivel házai kezdetben csupán szalmával födettek, ‚della paglia' melléknévvel ajándékoztatott meg.— A' királyi palota csinos,'s az előtte levő fasorral beültetett piacz kellemes sétahely; de szinháza, mellynek épitőmestere bizonyosan nem volt Palladio' tanitványa, nyomorú. A' földszint esetlen, tömeges ívezet veszi körül, melly a' három sorban emelkedő páholyoknak szolgál dísztelen támaszul; e' páholyok tojásalakban épitvék úgy, hogy a' színpadtól kezdve hovatovább szélesbednek. Bellini' Beatrice

di Tenda czimű operáját kínozák Apollo' ezen ihletlen papjai, 's az opera két szakasza közt adott táncz, mellynek tárgya a' szerviai forradalomból volt merítve, inkább bakugrándozásokhoz hasonlita, mint művészileg kiszabott taglejtésekhez, és én fájdalmas érzések közt valék kénytelen magamnak megvallani, hogy a' dal' e' szép honában is számosabbak a' kontárok, mint a' valódi művészek. A' szinház meglehetősen telve volt, 's csodálnom csak a' hallgatók' 's nézők' türelmét lehetett: mert olasz fülről többet tevék föl, semhogy képesnek tarthattam volna arra, hogy órahosszan engedné érzékeit illy kiméletlenül kínoztatni!

Alexandrián túl a' m a r e n g o i térhez jutánk; azon térhez, melly az 1800d. ütközetről örökre nevezetes. Egy darabja a' gránitoszlopnak, melly e' híres mezőn a' mondott év emlékeül állittaték a' tersattoi várromok egyik régiség-cabinetében látható. Még nincs félszázada, hogy örök emlékül emeltetett e' sziklatömeg, 's im, máris régiség-gyüjteményben hevernek romjai! de a' történet lapjai, 's a' hagyomány, mellyet szájról-szájra adnak az unokák, nem morzsadnak össze illy könnyen az idő vasfoga', nem a' gyáva irígység' hatalma alatt, melly leronthatá a' sziklát, megdöntheté a' gránitoszlopot: de nem törölhetendi le a' történet' lapjairól, nem véshetendi ki az unokák' emlékéből a' nagy eseményt, melly

a' világhóditás' eszméjének volt első foganzata. A' gránitdarabon kitördelvék a' felirás' szavai, mellyek három (olasz, franczia, latin) nyelven hirdeték kimenetét a' csatának, mellyben Napoleon' mulékony fejdelmi dicsősége gyökerezék. Távozni látszott a' diadal istennője e' mezőn a' Bormida nyájas partjain a' csaták fiától; igen! mintha félt volna a' nehéz pályától, mellyet bajnokával meg kelle futnia: de szorosabban karolá mellére az emelkedő hős a' kétes arczú istennőt, semhogy karjai közől kisikamlani birt volna, és együtt ment aztán vele: ő és a' dicsőség! míg majd elégelve a' sors a' népek jajait, lebuktatá a' zsarnokságaiban is nagy férfiut, kit hidegen csodálunk magosságában, mert letiport népjogok fölé emelkedett, és szánakozás nélkül nézünk lebuktában, mert fölötte a' népek szent jogai liliomfejéren indúltak virágzás-' nak!... Jobbra hagyván Marengot, Novin keresztül — hol 1799-ben Jaubert a' bátor hadvezér esett el—beértünk a' hegyekbe, mellyek a' genuai Appenninek lánczát képezik. A' franczia császárság alatt készült mac-adamizált út, melly az orquatoi omladvány alatt Roncon 's Pontedecimon át vezet a' mondott Appenninek között Genuába, máskor igen jó lehet; de most a' végtelen esőzés miatt több helyütt fölötte meg volt rongálva. — E' hegyekben, hol látszólag végtelen nyomor közt tengnek inkább,

mint élnek a' lakosok, épen nem ritkák a' vadúl regényes tájképek: szörnyü gránitdarabok csüggnek néhol fölötted, 's ha véletlenül rájok tekintesz, azt hinnéd, most-most zuhannak rád örök szemfödelül, és borzadva viszed tévedt szemeidet az útra, melly előtted kigyózik; másutt a' sziklák közt csergő patakok lepnek meg, és zuhatagok, mellyek a' gesztenye erdők közt mintegy Mózes' vesszejével elővarázsolva, messze hallhatólag robognak le az alattad folyó Scriviába, 's később a' genuai öbölbe sietö Pulcevera ba.

A' genfi leány ez úton már nem volt velünk; ő Alessandriában maradt, hogy onnan Piacenzán 's Bolognán keresztül egyenesb úton érjen Anconába. És én igen szeretém, hogy nem jött velünk; mert Pontedecimo és San-Quirico közt egy csapatára lel vala honfiainak, kik őt — mert lelkes hölgy vala — megpirítandották. Helvét férfiak voltak a' csapat, zsoldra menők a' pápai birodalomba. Többnyire nyomorú czondrák fedék testöket, 's néhányan közölök az út-melléken sárban aludták ki borvagy szesz-mámorukat, 's a' dísztelen álomban szendergőket pálczájával ébreszté itt-ott indulóra a' káplár! És ezek a' szabad helvét polgárok, kikért Tell' atyai szíve lélekmarczangló kínokat álla ki? — kik odahalnak, ha kiveszed őket havasaik közől? Avagy kivétel ez? Oh nem; a'

szabály, értem az idegen zsoldérti katonáskodás' szabálya, több cantonokban, századok óta, általános! Azt hiszem, hogy e' jelenet könyűt facsart volna a' mi derék genfi hölgyünk' szemeiből: mert fáj, higyétek, a' nemesb kebelnek, szülötteit a' hazának, melly neki is szeretett hazája, illy kétszeresen aljas helyzetben látnia!

A' mint Genuához közeledénk, a' hegység hovatovább kiesebb színt ölte; 's azon ponttól kezdve, honnan a' középtengert látók fenséges pompában elterülni, 's rámátlanul a' távol fellegek' homályába enyészni, nyaralók (villák) fogának körül, a' genuai herczegkereskedők' legszebb izlésü nyaralói, mellyek függő kertjeiben buján tenyésznek a' déli égalj' növényei; 's e' villák, e' függő kertek között értünk San-Pier-d'Arenán keresztül a' tengerpartra, 's itt két hosszú nap, 's két még hosszabb éj után, az új őrtorony alatt a' kevély Genuába, melly e' melléknevét nem csupán Doriái, hanem tán inkább pompás palotái miatt nyeré már Dante korában: az olasz költők e' hőse azonban Genua' lakosainak más melléknevet adott — ‚Poklában.'

A' mint a' kapun bejutánk, gonosz velociferonk' kalaúza a' kocsilámpákat az első háznál meggyujtá: mert börtön és pénzbüntetés van szabva a' kocsisra, ki Genua' utczáin estve világítatlan lámpákkal hajtana. Az illy csekélység a' jó rend' és személyes bátorság' egyik kiegészítő része: de

nálunk, kinek jutna eszébe azt behozni, 's még inkább kinek, az azt illető hatósági parancsot megtartani?... Ám ott a' dohányzástiltó tábla sok szalma- és nádfedelü faluink szélén: de a' járásbeli szolgabiró 's a' falubeli közbirtokos, sőt minden nemes is, bizonyosan kivételnek fogja magát tekinteni a' megyeileg hozott szabály alul; — hanem a' szegény pór, a' nyomorú izraelita, oh azok majd lakolnak a' t. és n. urak helyett is?!... Rendszeretet, és törvénytisztelet, oh az nem ősi öröksége a' magyarnak!...

November 14-kén.

Genua kétség kivül Olaszország' legszebb városinak egyike. Éjszakra a' hason nevü Appenninekre támaszkodva, délről a' tengerre tárja szép kebelét: a' liguri tengerre, mellyet az egész hajdan világ' hajói megfutottak. — Nemcsak egyes emberek- 's családokban, de egész nép- és nemzetekben is meg van azon gyöngeség, hogy régiségökben némi dicsőséget helyeznek, hogy félisteneket, sőt isteneket hirdetnek ősapjaikul: mint milly kérkedőleg hivalgnak sokan az ősöket környezett, de homlokaikról vissza nem sugárzó dicsőség' fényködével. És lássátok, míg a' mai felvilágosult, szabadelmü század' fiai megvetve mo-

solygnak az illy korcs utódok felett, kik őseik' lélekemelő tetteiben hivalkodnak 's nemök' régiségében keresik nevök 's polgári helyzetök' mai dicsőségét: addig bizonyos nemével az áhitatnak, mint ozmánok a' szent földre, zarándokolnak ama városok- 's romokhoz, mellyek első alapítása az ősök' homálykorába vész; és ha valamelly ősvár' omladványi alatt mennek el, nem képesek elfojtani az áhitatos sohajt, melly ajkaikon akaratuk ellenére kilebben; mintha kevesbbé volna szép: dicső tettekben jeles ősöktől eredni egyéneknek: mint a' mesés hajdan költött vagy valódi hőseitől épittetni 's alapittatni várak- vagy városoknak?... De talán, részben legalább, igazok van e' század' igy gondolkozó fiainak?... Ennek kulcsa úgy hiszem nem fekszik messze. Azokban nem létezvén megtartási 's fejlesztő erő, roszúl daczolhatnak az idő' vasfogának, 's a' mi ezzel daczolva, korunkig él, mi azt szent ereklyeként tiszteljük; de az észt a' teremtő erőnek e' részét, az idő nem rombolhatja le az emberben; ez az, mi viharok' daczára is élhet és teremthet a' nagy ősök' unokáiban, kik nevöknél fogva könnyebben juthatnak társasági viszonyaik közt olly helyzetbe, hogy tiszteletet vijanak ki magoknak; 's ha ezt nem teszik, ha nem élnek az észszel, mellynek középszerüségében is némi magasztos fényt képes adni a' hisztoriai név: magok okai az elmellőzésnek 's a' negédesen szánako-

zó arcznak, melly atyjaik' babérivali kába kérkedésöket megmosolyogja.—„Soll ihr Gemahl nur geerbten Glanz von sich werfen"? mond Schiller' Fiescoja érzékeny nejének; 's ő is a' magasra vágyott, mellyen őseiből kettő áll vala. De én a' dicsőség által nem értem az aranyszegélyü bibort, nem a' hármas koronát, oh nem! Van fény és dicsőség azok nélkül is: az erény 's ész utai számosak; ezeken haladjanak, kik vak szerencséből ős nevet hoztak magokkal a' világra; ők, az élő lények, nem fakasztnak bennünk magasztos érzést az ősi dicsőség' hiú romaival, mert nekik inkább, mint másoknak hatalmokban van e' romokból fényes emlékeket emelni, diszére a' társas életnek; ha azt nem teszik, nem szent ereklyék ők, hanem haszontalan drágakövek, mellyek pompázatul állanak —'s szemre igen jól állanak — a' nagy statusépületben, de melly szilárdságát a' szorgalmas munkásoktól összehordott szegletköveknek köszönheti, mellyek nélkül semmi hasznát sem vennék hiú fényöknek.....

Genua szinte, mint majdnem minden városa az ó és új világnak, nem tudom mi dicsőséget keresett 's hitt találni alapitása' régiségében. Hét századdal előzé meg Rómát létezésben, 's korán sem volt elég neki Janus trójai herczegtől épittetnie: mert midőn e' herczeg a' földközi tenger' partjaira hajózott, Genuát már készen lelé!

Janus olaszországi király, alapitá azt; *) — Magon carthagoi vezér Róma VI-dik századában feldulá, 's emlékeül a' tengeri csatának, mellyet e' hadvezér a' genuaiakkal küzdött, egy hajóorr (rostrum) látható a' genuai fegyvertárban, melly a' XVI-dik század közepe' táján kikötőjében találtatott. — A' chioggiai 's pizai ütközetek' emlékét egy bőrálgyu, 's a' szabad révben fölfüggesztett lánczdarab tartja fen; — egy a' tanácsházban szorgosan őrizett réztáblán pedig római jogtudósok határzata olvasható, melly Genua' határát tűzi ki. Igy vadássza a' kevély Genua a' régiségét 's hajdani dicsőségét tanusitó szent ereklyéket, miket tisztelhetünk, mint hisztoriai kincseket, de mellyek miatt alig lesz okos, ki a' város iránt magasztos érzelmekre hevülne; mintha bizony nem volna Genuának az újabb századokból illy hiú bőrvagy rézdarabkáknál dicsőbb, fényesebb emléke a' történetek' örök lapjain! Colombo Kristófnál, kit ma már csaknem egész bizonyossággal vall szülöttének **), ki ismeretlen vizeken indulva, egy világrészszel jött vissza az ó világba, lehet-e nagyobb dicsősége? Doriánál, ki a' szolgaságból kiemelve hazáját, szabaddá tevé azt, dicsőbb fia lehet-e Genuának?...

---

*) Guide de Gênes et de ses environs. Gênes 1837.

**) Az idézett Guide szerint már kétségtelen, hogy Colombo 1447-ben Genuában született.

Olaszhon egyéb városaiként, Genua is sok viharokon ment keresztül. A' carthagoiak után, kikkel Genua, mig Magon fel nem dulá, kereskedési viszonyok- 's frigyben élt; jövének a' rómaiak, 's mint mindenüvé, úgy ide is elhozák a' polgárisodás' magvát, és Spurius Lucretius praetor által szebben fölépült romjaiból. A' birodalom' hanyatlásával a' keleti császárok, 's majd Theodobert és Rotari alatt jövének az éjszaki barbárok, és elpusztiták. Ezek után jött Nagy Károly, ki ismét fölépité; 's halála után Genua néhány tengerparti várossal szövetséges szabad statussá alakult. A' X-dik században megkisérték Genua' lakói Afrika és Sziczilia' partjainak látogatását; kalandozásaik sükere lön, hogy a' mórok — ezen barbarok, kik — mint J. Janin igen eltaláltan mondja — mindent kicsinositának — irígyelvén Genua' emelkedő hatalmát, megtámadák azt 's hosszú ostrom után férfiait leöldözve, hölgyeit 's kisdedeit rabszolgaságra hurczolandák, ha még idején meg nem tér a' genuai hajóhad, 's Asinara szigete alatt szét nem veri a' mórokét. A' város azonban rommá tétetvén, feltámadt ismét hamvaiból, 's előbb nyolcz, később négy és tizenkét consula alatt fővárosává lön Liguriának: nagy és hatalmas függetlensége, felvirágzó és gazdag kereskedése által. A' köztársaság' fegyverei a' keresztes hadakban győzedelmesek és dicsőitettek valának, 's miután a' pizaiakkali viszályukat,

mellyet részint birtok-terjedelem, részint papi ügyek miatti féltékenység szüle és ápola, a' pápa kiegyenlité, törvényeik és benső politicai szerkezetök tökélyitése állandóságot igére jóllétöknek; de a' folytonos hadakban megszokott szabadosság roszul türé a' törvényes szabadságot, és az aristocratai elem víni kezdett a' democrataival; 's mig ismét amaz önmagával is meghasonlván, véres csatát küzdött a' guelfek és ghibellinek' viszályiban: hanyatlott a' virágzó városnak önmagát emésztő ereje; 's innen lön, hogy midőn később a' féltékeny velenczeiek és a' folyvást negédes pizaiak lobogóik' felsőbbségeért velök harczolának, míg ezeket legyőzék, meggyőzettek amazok által; és midőn a' pártok hon egymást emésztenék, a' francziák lőnek a' bomladozó respublica közbenjáróivá — és uraivá! Fölkelt Doria, és Genua ismét szabad lön. Virágzott kereskedése, terjedt tartománya, éltek gyarmatai 's gazdagok lőnek polgárai, kiknek palotáiban felhalmoztatának a' kincsek, mellyeket India 's az egész kelet nyujthatott; összegyüjteték minden szép, nagy és felséges, mit a' festészet és szobrászat emelkedő korában adhatott.

Hihetlennek látszik a' pompa és fény, mellyet Genua' polotái sokában még ma is felmutathat. A' Balbi, Nuova, és Nuovissima utczákban egymást érik azok, 's azt gondolná az idegen: itt merő királyok laktanak; pedig ha Genua' tör-

téneteit olvassuk, meggyőződünk, hogy sehol sem volt kevesbbé absolut kormány, mint épen itt, sehol nyugtalanabb, ingadozóbb, szóval magához hasonlóbb nép, mint épen Genuában; azért korán-sem tarthatom én — mint némellyeknek tetszik — a' palotákban gazdag városokat absolut kormányu fejedelmek' székvárosának, 's magokat az illy palotákat az absolut kormány' csalhatatlan bélyegének. Azon kereskedők, kiknek gályái a' tengereket utazák be, hogy kincseket keressenek messze földrészeken; kik szabad polgárai egy szabad városnak, szinte úgy érték a' fegyverforgatást, mint a' tollvitelt; úgy a' tartomány' kormányzását, mint számadásikat: herczegi lakokat emelének magoknak, mellyek' tervét a' leghíresb épitészek készíték, 's mellyek' falaihoz a' carrarai halmok 's a' genuai Appenninek' márványi adák az anyagot; azok' csarnokit a' kor' legnagyobb képirói ékesiték frescoikkal, teremeit a' müvészet' templomává tevék remek festvényeikkel. Itt is köztársaság vala egykor, 's 1339 óta, midőn Boccanegra Simon doge lön, herczegek vivék a' köz-ügyek igazgatását; de minő különbség Genua és Velencze között! Ha a' történetekből nem tudnók, elég látnunk a' két város' lakait. A' lagunákban bizonyos komoly, sötét és nyomasztó szellem ül a' tündérlakokon, mellyek' gránitai vizből meredeznek fel; több helyütt úgy tetszik, mintha az egész homlokzat egy ablak volna, mellynek üvegein lopva ka-

csintgatnak be a' Tizek' rettegett kémei?—Genuában méltóságosan 's könnyüden tornyosodik fel a' sziklára alapított márványrakás, kellemesen karcsú oszlopok közt terül el a' kisded, de világos pitvar, 's lapos márványlépcsők vezetnek az emeletbe, mellynek tornáczát ismét oszlopok emelik, 's mellyből többnyire függő kertbe léphetsz, hol szökőkutak körül Psychék, Venusok, és szerelemkék mulatoznak a' czitrom- narancs- 's rózsafák' árnyaiban! — A' teremeket belül a' legválogatottabb, legdrágább márványok, lazulikövek, kristályok 's gazdagon aranyozott padlások ékesiték... Illyek voltak a' hajdani genuai kereskedők' lakai, kiknek unokái ma többnyire csak azon kölcsönzött fényben élnek, mellynek némi gyönge sugára őseikről a' gazdag palotákkal együtt rájok maradt, egyet birva örökségül apjaik után — a' kiolthatlan gyülölséget, mellyel családok, családok ellen ma is viseltetnek!— —De mint a' lagunákban, úgy nagy részint itt is, mély csend uralkodik e' tündér palotákban: midőn a' szép oszlop-sorok alatt a' félíveken keringő lépcsőn felsietsz, kétszerezve adja vissza a' szomorú echo lábad' kopogását; 's majd egy agg szolga csosztat elődbe, néhány sol-diért megnyitandó a' fejedelmi teremek' hosszú sorát, mellyekben Rubens, Van-Dyck, Tiziano, Paolo Veronese, Guido Reni, Guercino, 's a' Carraccik' mestermüvei örök szépségben pompáznak.

Elébb a' város' palotáit általában akarám említni, mert azokból nem alaptalanúl vonhatunk a' lakosok' jellemének megállapitására következtetést; most a' herczegi palotába vezetlek, mellyre míg udvarába nem érsz, a' katonalak miatt — melly nem keveset von el díszéből — rá nem találsz; de ha e' szennyes őrtanyán túlmenél, ott állsz a' lak előtt, mellyet a' szabad Genua 1528 óta két évre választott herczegei' számára épittetett. Láttára nem érzém elszorúlni keblemet, melly a' Szent-Márk' piaczán álló dogepalota' első megpillantására mintegy váratlanul jött súly alatt elnehezült! Lehet, hogy képzelődés volt csak, mit e' látványra éreztem, vagy érezni véltem; de úgy rémlék előttem, mintha szabadon a' légben függne e' fenséges épület, mig a' velenczeinek tarkán komor homlokzata alatt tenger' mélyébe látszék nehezedni a' végtelen oszlopsor. — A' márványlépcsők mellett, mellyek a' tágas csarnok előtt rakattak, jobbról és balról egy-egy talapzat áll. Rajtok a' két Doria' szobra díszlett egykor, de a' nép vak dühében lerombolá emlékeit azoknak, kiket hajdan haza' atyjainak, 's méltán nevezett; mert Doria János Endre volt az, ki Genuát — kibékéltetvén a' két ellenséges pártot, a' régi 's uj nemesekét — a' Fieschik' ármányi közt tán vesztétől ótta meg! . . A' tömérdek csarnok' közepén kétfelé oszol az emeletbe vezető széles már-

ványlépcső: a' bal a' tanács' kettős teremébe, a' jobb a' törvényszéki szobákba vezetvén. A' nagy teremben, mellynek merész boltozatát karzat futja körül, a' szép broccatello-márvány-oszlopok közti homorodásokból komolyan látod feléd tekintgetni eltorzított szobrait a' személyesített tudományoknak, kik ama férfiak' helyébe állíttattak, kiknek szava hajdan a' Doriák' korában ugyan e' helyütt magosan felzúgott a' hon' jólléte és dicsősége' ügyében. Palástjok mintha szellőtől ingattatnék, mintha a' sírfödél, mellybe e' torzalakok burkolvák, csak most terittetett volna reájok! — És nem csalódás a' mit látsz, kebelszorító valóság! Egykor a' szabad polgár és kereskedőherczeg annyira tisztelé polgártársai' érdemét, hogy szobrát márványból kivésetve, oda illesztetné a' tanács' teremébe, hogy hálára tanítsa a' jövő nemzedéket, hogy nemes ösztönt gerjesszen a' serdülő ifjuban hazafiui tettekre; és a' derék honfiak' szobrai tanui valának az utódok' tanácskozásinak: mig majd eljött a' felzendült herczegi pór (1797-ben) és vak féktelenségében, dühös kábaságában nyakukat szegé, karjaikat töré, 's palástjokat tépé le a' dicső elődök' márványszobrainak, hogy megsemmítse emlékét a' nagy férfiaknak! Mintha azáltal letörölhette volna egyszersmind a' hisztoria' örök lapjairól is a' hősök' neveit! Mintha megsemmisíthette volna az ősök' szent művét! Szánandó botorságában,

szánandó lázas dühében, mert az ész' fáklyája nem világíthatá meg zavargó veleje' éjsötétét, a' fellázadt szenvedély elaltatá a' szív minden nemesb gerjedelmeit ; illy állapotban, illy borzasztólag szomorú állapotban, midőn az ember minden más csak nem ember, ki ne sajnálná a' legszentebbeken keresztül járó népet? . . . Midőn kijózanult látta menthetetlen bünét ; 's egy emberbarát, ki szánta őt kábultában , új alakokat készite neki — szalmából, és porhanyó szálakból szőtt palástot ölte azokra, hogy szobros ünnepélylyel fogadhassa a' marengoi hőst, ki elvevé szabadságát a' népnek és nemesnek. . . . . Illy gondolatok közt nézdelém e' méltóságos terem' szomorú pompáit, midőn ott, hol hajdan a' kevély Genua' dogei ültenek, egy mai generált pillanték meg néhány katona - 's polgári tisztektől körülvéve, 's mellettem egy anya zokogott keservesen — fiáért, kit épen katonává alkalmazott a' vegyes küldöttség! Az összeirt ifjak közt épen az ő fiát érte a' sor ; és ő siránkozott, nem a' felett, hogy fiától elválni kénytelen; oh koránsem az elválás' fájdalma sajtolt itt keserű könyűket az anyai szemekből : hiszen magzata már bejárta az ó és uj világ' messze tengereit— szabad naszályokon; 's midőn a' keleti szél dagasztá vitorláit a' hajónak , mellyen szeretett magzata először indult a' távol vizekre, az elválás' fájdalma nem vala olly nagy, hogy könyű

volt volna szükséges enyhitésére; de most katonává lett fia!.. Majdnem bámulandó hős lelket láttat a' történet a' hajdan kor' anyáiban; ők nem sirtak, midőn fiaik a' haza' védelmére fegyvert kötöttenek? Nem; midőn ‚l'enni' vagy ‚nem-lenni' volt a' jelszó; és ‚szabadhon' vagy gyalázatos ‚szolgaság'—‚nemzet-dicsőség' és gyáva ‚nemzethalál' közt volt a' választás; akkor, igen, voltak anyák, kik magok köték fiaik' oldalára az öldöklő aczélt; és ha illy esetek fordulnának ismét elő nép- és haza-életben, talán ma is találkoznának hasonló hőslelkü anyák? de a' fegyveres béke! ez fáj az anyának; mert fia hont, nemzetet nem véd — és még sincs, nem maradhat oldala mellett! Van azonban még valami más is, mi sok nemzeteknél el kezdi oltani a' szülőföldhözi hőbb vonzalmat—a' cosmopolitismus' terjedése; 's kivált századunkban megszokták e' déli tartományok népei a' sok urnak szolgálást! 's tudva hogy hazájok, és szolgaságuk megmarad, habár urok változnék is: nem lelkesíti őket dicsősége a' harczi diadalnak, melly szabadságot nem fogna szerezni a' benne ontott vér' daczára sem. —

A' nagy tanácsterem mellett van balra a' kisebb, vagy is titkosb tanácskozások tereme, hová nagyobb fontosságu tárgyak' megvitatására gyültek a' haza' atyjai. Ebben Ratti frescoin,

és Solimene' festeményein kivül nincs ma semmi nevezetes. —

November' 15-kén.

A' herczegi palotából a' szegényekébe (Albergo dei poveri) vezetlek. Igen, a' legnagyobbszerü palotába, mellyet királyi laknak vélnél inkább, mint szegények' hajlokának. A' Carbonara-kapun túl lombokkal gazdagon koszorúzott fasorok közt vezet fel az ut e' méltóságos épülethez; mellynek négy épitész végzé felállitását. Délnek fordított homlokzatán Carlone' gyönyörü frescoja díszeleg. Magas, de könnyü menetü lépcsőn jutsz be a' tornáczba, melly ismét kétfelé oszló lépcsőzeten bocsát az épület' felső emeletébe. A' lépcsőzetet 's utána következő csarnokot márványszobrok ékesitik, mellyek emlékül tétettek azon polgároknak, kik e' pompás épületet alapiták, vagy tőkéit növelék. E' csarnokra nyilik a' templom, melly az egész épületnek közepét foglalja el. Buonarotti' vésőjét látod ott legelőbb is egy mellékoltáron. A' márvány a' fájdalmas istenanyát ábrázolja a' mint az meghalt szülöttét mellére szorítja. Ha Michelangelo semmi mást nem hagyott volna

is lángesze' 's művészi vésője' emlékeül: ezen üdvezitő fő elegendő leendett őt halhatlanítani! Úgy hiszem, lehetetlen tökéletesb márványt képzelni: az istenség tükrözik a' lélekhagyta emberi arczokon fájdalom nélkül, mintha épen e' szavak' kilebbenése után: ‚Atyám, ha lehet, muljék el e' kehely, de teljesedjék a' te akaratod' záródtak volna be a' szemek 's maradtak volna nyiltan azon isteni ajkak! — A' főoltárt a' bold. szűz mennybemenetét ábrázoló márvány ékesíti, jeles műve Pugetnek, kit méltán nevezhetünk a' francziák' michelangelojának. A' dicsőség sugárzik itt arczán az istenanyának, kit kevéssel előbb kimondhatlan fájdalmak közt látánk isteni szülöttét mellére szorítni. Angyalok, gyönyörű angyalok lengő szárnyain emelkedik felhőkön a' sz. Szűz! Ah, ha Genuának mije sem volna, e' két mű kimondhatlanul gazdaggá tenné azt. — A' templom körül a' szegények' szobái helyezvék, kiknek száma majdnem kétezerre megy. Kevés köztök a' beteg, mint a' felügyelő mondá, százra alig esik öt, hat. Különféle munkákkal, 's különösen szövetek' készítésével foglalkoznak; az intézetbe nem csupán elaggott öregek, hanem fiatalok, sőt anyavesztett kisdedek 's egyéb munkát nem-lelők is fölvétetnek, az eladott kézművek árának fele az ápoltak' számára tartatik fen, mellyet intézetből kiléptökkor—mi egyébiránt egyedül magoktól függ—

fölvehetnek. A' leányok férjhezmenvén 200—400 franknyi jegypénzt, és számtalan szegények télre ruházatot, 's négy hónapon át naponként táplálékot kapnak az intézettől. Vannak, kik az illy intézeteket az olaszok ‚dolce far niente'jök hatalmas ösztöneül készek tekinteni. Igen, ha a' munkára alkalmas egyének örökös pihenésöknek mintegy folytatásaul vehetnők az illy jótékony intézeteket; akkor statusgazdasági tekintetből csak kárhoztathatnók a' túllágy emberkebelt, melly kész volna jót tenni egyesekkel, hogy ártson az egésznek, csökkentve a' nemzeti gazdaság' egyik fő-tényezőjét — a' munkás kezeket; de hol erejétől telhetőleg dolgozik az agg és a' gyönge fiucska, 's tanulása' óráit, vallási ájtatosságait munkával, 's ezt ismét szabad légeni pihenéssel váltja fel, mint itt: a' statusgazdaság túlbuzgó barátjának korholása csak önmagát fogná lelketlenséggel vádolni, melly hidegen tudná feláldozni a' valódi szegényt is — csalékony számainak!

A' főnebb leirt szegények' lakától egészen különbözik a' nagy kórház, melly a' város' keleti részén nagy tért foglal el. Itt is állanak szobrok a' jótevőknek, számra 75; közölök néhányan állva, mások ülve ábrázolvák: amazok tetemesb tőkével járulának a' kórház' gazdagítására, mint emezek. — A' Pammatone-t, igy nevezik ezen intézetet, Bosco törvénytudó alapitá a' XV-d század' kezdetén. Ebben is, amabban is márványlépcsők

vezetnek föl a' márványoszlopoktól emelt csarnokok- 's teremekbe; hol a' férfiak a' némberektől, 's ezek is, azok is, a' nyavalyák' külön neme szerint, egymástól szorosan elkülönözvék.

Alig hiszem, hogy volna a' világon város, mellynek egyes polgárai annyit tettek a' szenvedő, a' szükölködő emberiség' gyámolitására, mint a' genuai kereskedők; de épen mint kereskedőktől várható, majd minden jótékony intézetnél munkára is számítottak az emberbaráti alapitók. A' velenczei aristocraták e' tekintetben sokkal utána vannak a' genuaiai democraticus aristocratáknak. A' lagunákban a' köztársaság, vagy mint nevezni szeretek, Sz-Márk épite pompás templomokat, ő rakata márványoszlopokat, ő állíta kórházakat, míg az alatt az arany könyvbe irottak egyes oltárokat emelének! — Genuában templomok, és minő templomok vannak, mellyeket egyes családok alapítának, épitének 's gazdagitának. Az Annunziata, egyike azok legszebbeinek Genuában, 's azt a' Lomellinik építteték; S. Ambrogio—a' Pallavicinik; a' S. Maria di Remedio—az Ivreak; S. Luca—a' Grimaldik 's Spinolák; S. Matteo—a' Doriák' sat. ájtatosságának emléke! Mint királyok alkotának itt egyes kereskedők márványpalotákat magoknak és a' szegényeknek; nem feledkezve meg arról sem, hogy méltó hajlékot emeljenek a' lények lényének! és a' márványfalak, 's márványoszlopok közé

a' szobrászat és festészet' leghíresb mestereinek műveit helyezék: így csodáljuk az Annunziatában Procaccino vásznán üdvezitőnk' végvacsoráját; — Sz. Ambrus é-ban, mellynek uj diszitésében a' jezsuiták jelenen fáradhatlanok, Guido Reni legsükerültebb műveinek egyikét, kimondhatlanul gyönyörű Assuntáját, melly nem tudom, nem érte-e utol, vagy nemében nem multa-e felül Tizianoét, mellyről másutt emlékezem; és Rubens' Sz. Ignáczát. — A' Carignano-ban? oh ott ne keresd a' képeket, mellyek másutt, és kivált Italián kivül, elbájolnának; ott Guercino, Procaccino és Piola' ecsete nem ragad el! Állj meg a' szép templom' közepén, 's jobbra vetvén szemedet, bámuld a' vésőt, melly annyi szent érzést annyi fájdalmat tuda átönteni a' hideg márványba. Puget' mesteri vésője az, melly sz. Sebestyént faragott a' kemény sziklából. Mennyei megnyugvás ömlik el a' vértanu' arczán; de kinokat is fejez ki egyszersmind az arcz, és kinyomvák a' testen a' fájdalom' érzései is. Az idegek' és bőr' rugékonyságát lehetlen természethűbben visszaadni, mint Puget azt itt adá. — De ha egyenként akarnám leírni Genua' templomait, 's a' művészet tárgyait, mellyeket áhitat, mű- és honszeretet azokba gyüjtének, egész kötetke válnék levelemből. Csak a' sz. István tiszteletére emeltet hozom fel, mellynek főoltárán Giulio

Romanonak, Rafaello' kedves növendékének mesterműve—a'köveztetése közben megnyilt egekbe föltekintő vértanút ábrázoló—képe áll, mellynek felső része Rafaello' ecsetének tulajdonittatik. E' vászon szinte meglátogatá Párist, hol a' megsérült fő Girodet (és nem Dávid) által kigazíttatott. — Megemlítem még S. Ciro-t, mellynek főoltárát ismét Puget franczia művész' vésője ékesíti; ki, mint igen helyesen jegyzi meg egy honabeli utazó, életében nem becsültetett eléggé honában 's legtöbbet dolgozott Genuában!.. És végül az érsekit, a' S. Lorenzo' bazilikáját, a' fejér és fekete márványból alkotottat, mellyen tiszta gót izlés uralkodik, 's mellyet tán legelől kelle említenem. Főoltárán bronzból a' mennybe emelkedő bold. Szűz' szobra áll, lábai alatt felhők és angyalok; Bianchi' nem épen rosz műve a' XVII-dik század közepe' tájából, midőn a' szép művészetek' arany kora hanyatlani kezdett. Milly nagy különbség Bianchi és Puget fönebb érintett Assuntája között! — E' templomban van K. Sz. János' kápolnája is, mellyben a' Lyciából áthozott szentnek porai nyugodni mondatnak. Fejér márvány boritja e' kápolnát, mellybe VIII-d. Innocencz pápának, egy a' kápolna' külső falzatán olvasható brevéje szerint, semmiféle világi, vagy szerzetes némbernek ‚sub poena latae excommunicationis' bemenni nem szabad! A' falak' homorodásiban Civitali' hat szobra áll;

közőlök, Ábrahámén, kivül Ádámét 's Éváét is jeleseknek mondhatnók, hahogy a' müvész vésőjét, melly természeti valóságában adá szép márványát, kétségkivül a' túlvitt szemérem' parancsára, egy kontár, ki krétából öntött köpenyt e' szobrokra, eredeti szépségéből ki nem vetkőzteté. A' kőkoporsónak, mellyben a' czím-szent' tetemei áthozatalukkor nyugodtak, az oltár' hátulán egy része ma is látható.

A' templomok', kór- és dologházak' alapitásával még nem elégedett meg a' gazdag kereskedő; gondoskodott még a' szegény sorsú szűzek, és gyógyíthatlan betegekről is. Kivált pedig kitünő ezen jótékony intézetek közt a' siket-némáké, és a' Fieschi-szűzeké. Amazt Assarotti apát alapitá 1801-ben, ki szerény magányában kezdvén egyesek' oktatását, átvivé azt a' neki e' czélra átengedett Misericordia nevű kolostorba; 's még életében részint saját erejéből, részint magányos és királyi ajándékokból virágzásba hozá a' zsenge intézetet, mellybe ma 25 fiu 's tőlök szorosan elkülönzött 15 lány fogadtatik fel, 's velök még 25 fiú, és 18 lányka nyer szabad oktatást, mellynek tárgyai: az olasz, franczia, német, spanyol 's angol nyelveken kivül, a' közönséges történet, vallás és számtudomány, physica, astronomia, 'sat.; festészet, szobrászat, táncz és pantomime, kikben pedig hajlam és fogékonyság a' tudományok- és szépmüvészetekre nem ta-

pasztaltatik, azok különféle mesterségekre tanittatnak. A' Fieschi-szűzek' conservatoriumát Fieschi Domokos genuai nemes alapitá 1790-ben. Benne 600-nál több leány nyer nevelést, kik főleg az europa-szerte ismeretes selyem-virágok' készitésével foglalkoznak. A' város' legkeletibb részén áll e' nagyszerű épület, körülvéve az olaj- czitrom- és narancsfákban gazdag kertektől. — Hazám, szegény hazám! mikor születik neked egy Assarottid, 's mikor egy illy nemes Fieschid?...

Genua, november' 16-kán.

Eddig a' köz épületek- 's intézetekről szólottam, mellyekhez még a' Carlo-Felice szinház' szomszédságában álló szép müvészetek akademiáját kelle soroznom. Ezt szinte egyes genuaiak, 's pedig ifju képirók, 's ismét egy Doria' nagylelküségéből alapiták; 's a' müvészet' nemes baráti akként láták el nem sokára tőkékkel, hogy benne a' növendékek' nagy része nemcsak ingyen nyer oktatást a' szép müvészetek' bármelly ágában; ha nem még a' tanuláshoz megkivántató szereket is, mint például a' bátát, papirt, vésőket 'sat. ingyen kapja az intézettől. Képcsarnoka még fölötte kisded, mint az szinte szoborgyüjteménye is; de gya-

rapszik mindkettő évről-évre, midőn az intézet előjárója, melly tisztet mindig egy genuai nemes visel, lelépve igazgatóságáról, egy mesterművel gazdagítja azt. — A' szoborgyüjteményben igen természetesen csak minták vannak: de ezek a' görög, római 's újabb kor' remekműveinek mintái! Itt láttam először Thorvaldsen' művét: Mercurt. Szép egy mű!

Ennyi jó és szép intézetek' láttára bú, 's pedig méltó bú szállja meg az embert, ha meggondolja: milly végtelen szegények vagyunk mi magyarok, milly fukarok lélek- és erszényben! Egy Academiánk van, 's az, mellyet nemzet alkotott, csak teng; nem levén képes minden tagjának silány díját megadni. És mi mit nem követelünk mindent azon nyomorú garasokért, mellyeket néhány tagnak nyujt, nem annyira munkárai ösztön, mint inkább nyugpénz gyanánt egy nemzet! . . . De minek e' jeremiád, melly szinte, mint sok más lekesebb szó, nyom nélkül hangzik el a' magos Karpátok' ormain, 's az áldásban olly gazdag alföld' lapályin. Inkább elmondom a' genuai szépmüvészeti akademia' szerkezetének vázát, mintájára talán lehetne nálunk is kezdeni illyesmit?

1751-ben néhány képiró társaságba állt, 's a' Doria család által nekik átengedett teremben megveték az egyesület' alapját saját erejökből. Doria segíté őket pénzzel, és az ő unszolására részese lőn a' társulatnak Genua' több nemes csa-

láda, 's ezek közt kitünőleg a' Grimaldiké. Tágasbult egyre, 's egyik palotából a' másikba tétetett által, mig végre 1831-ben kizárólagos használatára a' Carlo-Felice szinház mellett épült pompás lakba helyeztetett be állandóul.

A' tanítás, sőt az arra szükséges szerek is ingyen szolgáltatnak ki a' tanulóknak, kik külön osztályozva tanulják a' festészetet, szobrászatot, a' réz-, 's kő- 's aczélmetszést. Ünnep- 's vásárnapokon a' mesterségüzők nyernek tanítást; a' szorgalom 's ügyesség díjak által jutalmaztatik, mellyek évenként egyszer osztatnak ki a' tanulók között.

Az akademia' tagjai részint tisztelet-, részint érdembeliek; amazok évenkint 25 frankkal (körülbelől 10 c. fttal) járulnak az intézet terhei' viseléséhez; emezek csak műveik' ajánlatára választatnak, terjesztik 's növelik az izlést, 's buzdítják a' tanitványokat, dicséretes versenyre ösztönözvén azokat.

Az intézet' igazgatása négy tiszteletbeli tagra van bízva; e' négyes tanács választja maga közt az elnököt, ki egyszersmind elnöke az egész testületnek is, melly a' díjak' kiosztását szavazat többséggel határozza meg. Az elnök' tiszte csak egy évig tart, 's herczegnek neveztetik, 's midőn lelép, egy művet ajándékoz az intézetnek.— Az intézet' örökös titkára: Durazzo Marczel marchese.

Igy versenygtek Genua' kereskedő-herczegei enyhíteni az emberiséget, ápolni a' müvészetet! E' szent buzgalom nem húnyt ki a' köztársaság' enyésztével; 's midőn egyre újabb áldozattal sietnek ezt emelni, szent ereklyeként őrzik pompás palotáikban a' tömérdek kincseket, mellyeket elődeik, örök díszére a' teremtő észnek, annyi költséggel gyüjtének. Említém már, hogy vannak Genuának utczái, mellyekben azt vélné az ember, hogy csupa királyok laknak. Nagy részt az épitészet' azon korában emeltettek azok, midőn a' nehézkes gót izlés, a' könnyüded 's lengő firenczeinek volt kénytelen helyt adni. Fontana, ki a' római obeliszket felállitá, a' genuai kereskedőknek palotákat épitett és azok' homlokzatának festeményit Rubens ecsetelte. Márványfalak magasodnak kivülről, ben oszlopok emelik a' felső csarnokot; függő lépcsők vezetnek a' teremekbe, mellyekben édes zene közt vigadott egykor a' nép, és ma a' festészet 's épitészet' remekművei közt lépted' halk kapogását nyögi vissza a' szomorú viszhang. Közőlök többet — szinte a' lankadtságig — jártam meg, 's a' kivánczsiság, a' tudvágy feledteték, hogy fáradt vagyok; azonban elég lesz talán, ha csak néhányba vezetem az olvasót; azokról vonhat el magának itéletet, 's azok szerint épithet többet is.

Mindenek előtt a' királyi palota — mellyet a' Durazzo nemzetség épitett 's bírt elébb,

míg a' király meg nem vevé — mindenesetre a' legjelesebbek' egyike. Én azonban szerencsétlenségemre a' király' itt léte miatt csak külsejét, csak udvarát 's a' rosztélyzaton át kertjét láthatám. Könyvtára, szinháza és válogatott festvényekben gazdag képcsarnoka zárva valának. Ezzel átellenben emelkedik az egyetem' épülete, a' fejdelmi muzák' lakául emelt gyönyörű palota: két szép oroszlán fekszik lépcsőin, intő a' belépőket, hogy erős lélekkel közeledjenek Minerva' e' szent lakába. Itt is minden márvány: a' lépcsők, áz oszlopok, a' karzatok. Minden tudomány-osztálynak külön, a' nevezetesb genuai müvészek festvényivel ékesített tereme van; de jeles főleg a' nagy terem, melly az egész épületnek utczára álló oldalát foglalja el. Carlone Endre festette boltozata' frescoit, Sarzana üdvezitőnk' körülmetéltetését. A' hat szobor Giovanni da Bologna' vésője által él; a' Hit és Reménység, mesterművei a' Sabinák elragadtatása vésőjének. Irigylém sorsát az ifjuságnak, melly a' müvészet' illy méltó hajlokában gyüjtheti kincseit a' tudományoknak. A' tanitás itt nov. 15d. kezdődik, 's ma már számos ifjuság ögyelgé körül a' szép palotát, a' szebb termeket, 's a' tágas oszlopokon nyugvó tornáczokat. Könyvtára kivált theologiai munkákban gazdag, 's kézirati közt különösen emlitendő Q. Curtius-nak franczia forditása a' XVd. századból Luceno Vas-

cotól. A' kisded fűvészkertet, melly a' palota' hátulsó részét foglalja el, nem maradt időm belülről megnézni.

A' Balbi-Piovera palotában láttam — szinte először — ecsetét a' nagy Michelangelonak: Jezust az olajfák hegyén ábrázoló művében. — A' legmerészebb képzelet tünik fel e' képen, mellyen a' Megváltó kettős helyzetben festetik. De én nagyobb gyönyörrel csüggék Buonarotti' fenérintett domborvésetén, mint e' festvényén: ott a' nagy művész szívhez hat vésőjével; ecsete, melly isteni titkokat leplez le, itt bámulásra gerjeszt, de nem hat meg. — Milly egészen más Guido Reni Cleopatrája, 's kivált Lucretiája a' mellékteremben, ha nem a' hideg észt, hanem az érzést vesszük birául! 's pedig — úgy hiszem — a' plasticában szinte, mint a' festői művekben is helyesben szokott szív, mint a' fontoló ész bírálni? — Mennyire mehet tévelygésiben a' művész, Brughel' ecsete tanusítja sz. Antal' kisértetésében. E' kép mesteri, de egyszersmind örökös tanúja a' művész' rettenetes képzelődésének, mellyet ecsetével olly híven tudott vásznára átvinni! — Gyönyörű még e' teremben az Ártatlanság is Rubenstől, két báránykát tartó kisded' képében ábrázolva.

A' Durazzo (Marcello) palotának legelőbb is lépcsőit érdemes figyelemre venni. Tagliafichi volt a' merész épitő, ki azokat — most por- és

pókhálótól lepetteket — félívre rakatva, két osztályban vezette föl a' magas emeletre, melly majdnem köröskörül dóriai rendü fejér márványoszlopokon nyúgoszik. Képcsarnoka egyike Genua' leggazdagabbainak, nem csupán a' képek' számára, de belértékére nézve is: Tiziano' Magdolnája, mellyet — mint mondják — a' velenczei Barbarigo-képgyüjteményben látható első eredeti után maga a' nagy müvész ecsetelt; Guido Reni' Porciája, mellyen olly kéjjel marad tapadva a' szem, hogy fáj az elválás; — Guercino-nak bár rajza nem épen müvészi tökélyü, de a' festész' modora által mindig meglepő phariseusai, kik a' Megváltót caesar pénze' mutatásával kisértik; — Procaccino' gyönyörü házasságtörő némbere; Veronese Pál, Van-Dyck, Rubens, Dominichino (Zampieri), Spagnoletto (Ribiera) 's többeknek jeles ecsetei pompáznak itt, mint szinte a' Brignole-Sale palotának még gazdagabb képcsarnokiban is; hol a' műbarát' figyelmét különösen egy Dürertől festett fő; — Guercinonak az adó 's vevőket a' templomból kiüző üdvezitője; — Spagnoletto' egy papirtekercset tartó philosophusa; — Carlo Dolci' vért izzadó Megváltója, kiválólag pedig Guido Reninek sz. Sebestyéne köti le.

A' Doria-Tursi palotába, hacsak Jezsuitákat nézni, müvészi kincseket keresni ne menj. Azokat találsz, 's mióta azok szállották meg e'

szép csarnokokat, teremeket — a' művészi kincsek tova tüntek. Hol hajdan örömittason kéjelgtek a' szabad Genua' szabad ifjai, a' palota' főteremében, hol tán Schiller' Fiescoja ama a' hazára következményterhes éjjelen a' lángszemü hölgyek' koszorújában mély terveket főző agygyal, 's derültnek mutatkozó arczczal osztozott vendégei'kedvében— ott most egyszerű, csinos oltár emelkedik,'s a' puszta falak, mellyek gyönyörű frescoit durva pemettel mázolá be egy kontár' gonosz keze, 's mellyeknek domborvéseteit szentségtörő kalapácsokkal darabolá le a' kőmüves — ma szent zsoltároktól, 's gyönge ifjak buzgó imáitól hangzanak viszsza!—Az ajtók' 's ablakrámák' párkányiról leszedettek az aranyzott léczecskék: helyöket kék hamuszinü festések takarják. — A' müvészeti kincsek, a' drága aranyzatok Turinoba vitetnek; és helyesen: mert királyi palotákba valók azok, és a' loyolai szent mai követőinek hivatása nem földi kincsek' gyüjtése; rendeltetésök ma szent, mint szent vala kezdetben alapitójok' első eszméje is, de mellytől olly messze távozának a' tanitványok. Hanem a' müvészet' egy kincsét mégis meghagyá a' királyi bőkezüség e' ma már szent falak között: a' palota' jobb szárnyán egy kisded kápolna van; oltára alatt fekszik „a' magányba futott bünbánó Magdolna", fejér márványból ismeretlen, de müvészi vésőtől faragva. A' benső törődés, a' fájdalom tükröződik e' szép nőalak' vonásin. —

A' kápolna nem mindig 's mindenkinek áll nyitva; egyes szerzetesek szeretik itt végezni ájtatoskodásaikat!

Ha az érintett templomokat, köz és magán palotákat 's csarnokaikat megtekintettük, láttuk a' hajdan szabad's dicső Genua' müvészeti kincseit; 's ha kinek kedve volna megtekinteni még néhányat, nézze meg a' Serra palotát, mellynek egyik teremében a' kúpot aranynyal fedett márványoszlopok emelik, 's hol a' márvány hiányzik, helyét a' falakon tömérdek tükrök, 's foszlékony szőnyeg helyett, aranynyal fölerésztett 's egy tömeggé forrasztott lazzuli-kövek pótolják. — Illyek akartak lenni azon paloták, mellyekről gyermekkorunkban dajkáink mesélni szerettek, de mellyeket, minthogy álmokban sem láttak, csak meg közelitőleg sem tudtak festeni. Továbbá a' Spinola-ét mellynek homlokzatán, tornáczán 's folyosóin Tavarone jó frescoi láthatók; de aztán lépdeljen fel a' Di-Negro' villettájába, hol a' régi 's újabb metszvények' (gravures) gyüjteményén 's ritka növényeken kivül a' leggyönyörübb kilátást élvezheti: mert szeme előtt Genua' kikötője, az albaroi szép halmocska — 's a' délre rámátlan tenger fekszenek. — Egyébiránt tágosabb, 's azért meglepőbb a' tájkép, melly a' Carignano-templom tetejéről nyilik föl az elbájolt szem előtt; ott egész Genua, a' mögötte fekvő, helylyel kopár hátaikon fellegvárakat hordozó, másutt olaj-, ná-

rancs-, fige- 's czitromfák közől kifejérlő nyaralókat mutató Appenninek halmaival, mellyek hovatovább egeket verdeső bérczekké magasodnak; majd Genua maga egyenetlen hegyes-völgyes sikátorival 's kettős bástyáival, végre kikötőjével, őrtornyaés tengerével, mellyben nyugatdélre tiszta időben távol felleg gyanánt kékellik ama kis föld, melly olly nagy hőst ada századunknak — mindez, mintegy tükörcsőben, a' szerint tűn fel a' szemlélőnek, a' mint az a' templomkúp körül dél- vagy éjszakra kanyarúl; mind e' mellett azonban Genuának szép kellemes sétatéreket a' természet épen nem juttatott; de mit ez megtagadt, létesítette azt emberi kéz; 's ha látjuk az Acquasola' megnyirt fácskáit, fasorait, szökőkutait, rózsabokrait 's pázsitait, mellyeket csak pár év óta kényszeríte ki a' természet' mostoha öléből az emberi kéz, elismérjük a' római költővel, hogy „nil mortalibus arduum est.“...Csak mi nem akarjuk Horáz' e' szavait érteni, 's hogy más pontosb dolgokat ne említsek, nyeljük hónapokon át Rákos' fulasztó porát!...

Császár Ferencz.

KENYÉRMEZŐ.

I.

Kinizsi.

Dicsőn ragyog le a' nap
Királyi székiről,
Dicsőn beszél a' szép hír
A' nagy Kinizsiről.
Az élteti hevével
A' nagy természetet,
Ez hősi szellemével
Táplált egy nemzetet.
De az — leáldozik bár —
Naponta felderül,
Az elhunyt nagy vezéren
Végetlen álom űl. —
O szenderegj nyugodtan
Nagylelkű, és erős,
Ezer veszélyt leküzdött
Kenyérmezői hős!

Ki hunytoddal bezártad
A' fényes korszakot,
Míg a' vitéz magyar nép
Igát nem hordozott.
De félre gyászos képek
Sötét gondolatok,
Él ő nemes hirében
Míg népe élni fog.

II.

A' győzelem.

Milly örömzaj harsog ottan
'S hála közt az égbe száll,
Hol ezer alakban dúlong
A' nyögők közt a' halál?
Egy vitéz tábor zajong ott —
'S egy feloldozott tömeg,
Mellyet gyilkoló erővel
Rabbá tett a' vad sereg.
Most a' megváltót üdvözlik
A' temesi kapitányt,
Ki páratlan győzelemmel
Tönkre tette a' pogányt.

'S melly a' hősnek legszebb bére
A' valódi hála-köny —
Számtalan derült szemekből
Felragyog Kenyérmezőn. —
Áldott légy szent emlékedben
Diadalmi büszke tér!
Kétszer áldott ki kivívtad
Szent emlékét nagy vezér!!

III.

A' táncz.

Dús lakománál vígadoz
A' győzelmes sereg;
Izgatják a' kedélyeket
A' zengő hangszerek,
Ám tánczra kelni kedve nincs
Egy vérző seb miatt,
Mellyel kesergi Báthorit
'S az elhunyt társakat.
De a' vezér imígy dörög
Méltósággal szaván:
„Föl honfiak! a' hon szabad,
Megtörve a' pogány.

Föl férfiak! hű bajnokim!
Rázzuk le most a' port,
Mellyet reánk futása közt
Felvert a' vad csoport.
Föl férfiak! a' táncz vidor,
És nagyszerű legyen,
Olly nagyszerű miként a' gyász
A' megtört ellenen!"
Szólt, 's tett — miként szokása volt
'S egy nagy török-papot
A' hörgő dögtestek közűl
Fogával felkapott.
Bámulva nézte a' sereg
Az óriási műt,
A' tánczot a' példátlanul
Vidort és nagyszerűt
'S olly vigalomra lelkesült,
Hogy csaknem bészakadt
A' megrendűlt Kenyérmező
A' hősi táncz alatt.

* * *

Nagy hősök, bátor férfiak!
Békén nyugodjatok!
Keringőink ne zavarják
Dicső álmaitok.

Oh a' jelen 's az ősi kor
Különböző nagyon!
A' nagy király' szép nemzetét
Nem tudni — hol vagyon.
Aludjatok nagy férfiak
Békén nyugalmasan —
Mátyás király' szép nemzetén
Fajultság' átka van.

Barna Ignácz.

MARASZTALÁS.

Maradj, maradj csak egy pillantatig,
A' míg beteg szűm egyet dobbanik;
Maradj addig velem!
A' hamvadó életszövétneket
Kialvástól még csak te mentheted:
Kezedben életem.

Belőlem a' szellem kiköltözött;
Nálad honol szerelmi kín között;
Nálad, ki megtagadsz! —
Ha mégy, magaddal vonzod lelkemet.
De angyal illy kegyetlen nem lehet.
O mondd, hogy itt maradsz!

Egy pillanat nem életveszteség;
Illy perczekért kárpótlást nyújt az ég,
'S megáld bús szellemem.
Maradj tehát csak egy pillantatig,
A' míg beteg szűm egyet dobbanik;
Maradj, maradj velem!

Kunoss.

AZ ŐRÜLT.

„Mit ássz olly túlfeszült mohó erővel
Magánylakó rémváz, sírkert' fia?
Ez alvilági szörnyü ür minek? hisz'
A' felföldnek belé kell halnia.'

„Kaczagjatok szerencse' öl-ebei —
Mit ássz?! — hát átfurom a' földtekét,
Gyomrát bevájom a' vad martalócznak,
'S kit elnyelt visz'orzom szűm' gyermekét.

„Nem halt meg ő — 's elsírolák; porontyok!
Nem halt meg, esküvel ismételem.
Életlehét szívám be, 's bennem él most,
Feléltetem, kutassatok velem!

„Mosolyga, szemgyöngyén szűz lelke rengett;
Pirult, 's szép lelke arczgödrébe ült.
Szeretlek! — monda, 's nem mert rám tekintni,
És lelke arczról ajkra szállt, röpült.

„'S ajkát nyujtá elém; 's mondá: e' csókban
Vedd lelkem', éltem', szűm', és mindenem!—
'S leszítam balga én lelkével éltét,
Megöltem! 's most fel kell élesztenem.

„Mit? e' szederjesült ajk tán nem égne
Ha a' holtnak tapadna ajkiba?
'S nem birná átlehelni tiszta lelkét
Hogy élne a' holt lélek-kaliba?

„Ismét kaczaj?—mit? nem lelem fel?—ah kell!
Bár a' földgömböt összerombolom.—
Gunyolni tudtok, 's nem segítni, törpék!
Kaczagjatok, ha fel nem sírolom.

„Könyűzve szóltok: h'jába ássz, mit ásasz?—
Mit ássz!?—hát vissz'orzom halottamat;
'S ha nem lelem fel, kérditek: mit ások?
Ha nem lelem, mit ások? — síromat."

Gerő Imre.

ÁLOM ÉS VALÓ.

Álmimban láttalak:
Királyi hölgy valál, —
Szavad' parancsitól
Függött élet 's halál;

Mondál ítéletet,
Osztál kegyelmeket,
És trónod' lábinál
Áldák jó szívedet,

Én mélyen hódolék
Rejtvén érzelmimet;
Szemed mosolyga rám,
'S megérte engemet.

Álmimban láttalak,
Lebegve szárnyakon,
Ott, hol az ég nyilik,
Az örök szellemhon;

Sovárgva bámulám
Az angyal alakot;
Egy sugár rám lövelt,
'S hozzád közelb hozott. —

Álmimban láttalak,
Valál egy istennő, —
Kezedben nyugovék
Vész, üdv, világerő;

Körzé vakító fény
Fenséges arczodat,
Ezer szellemsereg
Zengé hatalmadat;

Buzgón imádtalak,
'S nevednek áldozék;
'S tüzemnek fűszere,
Kegygyel fogadtaték.

Az álom' képei
Gőzzé olvadtanak,
'S előttem föltünék
Egy szende lányalak;

Kedvesb a' nőnél, kit
Körzött királyi fény,
Angyalnál kedvesebb,
Kedvesebb mint égilény;

Én százszor boldogabb,
Hogy így láthattalak;
Álmom csak hódola;
Ébren csókoltalak!

Ney.

MÉH.

A' kis méh mézzel él
Virágok' kelyhibűl,
'S ha százat meglopott
Hamissan elrepűl.

Csalárdka kis bogár
Irígylem sorsodat.
Leánykám' ajka méz,
'S csókolnom nem szabad.

Pajor István.

MENYEKZŐ.

Templom felé
Búsan megyek,
Utánam jő
A' nászsereg;

'S míg a' menet
Vígan halad;
Szemembe' gyász-
Könyü fakad:

Mert kínos a'
Múltak felett
Átröppenő
Emlékezet:

Mert kit diszít
Menyasszony-ék,
Az hűtlenem
-- A' csalfa szép!

Lakner Sándor.

ÁTOK.

Ne átkozz o kegyetlen
Lány! engemet,
Mert nem birom kihűtni
Szerelmemet.

Hisz tudva, hogy tetőled
Megvettetem:
Az, élet ah! elég nagy
Átok nekem.

Szelestey László.

MARADYHOZ.

Nem kell lóverseny, nem Hírlap sem takaréktár,
És nem Casino — mert nem ad ennivalót!
Úgy-e?... Tehát csak arass, mielőtt szántottak apáid,
'S töltsd meg konkolylyal csűreidet — te okos!

Haraszthy Samu.

PÉNZ ÉS ÉRDEM.

A' pénz mint Babiéka szalad; mint Patrick az érdem.
Téved a' pályán ez, czélhoz iramlik amaz.

Szenvey.

Teodor és Julia.

I.

Jertek emberek, ti gyarlók, koldúsok, szellem-szegények! egy müvész' terméből, ha tetszik, csudát hallhattok. De csák lábújj hegyen, és csendesen lépjetek az ajtó' küszöbére; mert nem a' gyomor' el nem oltott éhe kérend korogva tápot tőletek, hanem egy müvész-kebelnek kéj-tengeréből a' szellem, mint Arion, fog hallatni édes hangokat, az üdv' és örömnek legszebb hangjait, vegyítve a' búnak panaszos változatával, hosszú kiállott szenvedés miatt.

A' müvész azonban, kihez menendünk, nem olasz, nem franczia, sőt nem is külföldi, született magyar ő, csupán kereszt nevében van némi idegenszerű, 's ez, festő létére, még talán jól illik neki. Tetszik-e, ha mondom: Teodor? — őt ugyan

is igy keresztelék, 's én, bár bűvösebb hangzás' kedveért meg nem változtathatom nevét. Őt az érzés most egészen felmagasztalá, 's keble a' költészet' templomává szentelteték, mellyben oltár: a' szív, pap: az érzelem, 's imádság: az örömnek szavakban áradása, és eszmékbe egyesülése.

Mindnyájan jelen vagytok? igen. Tehát figyeljetek. Teodor egyedül van szobájában, 's öröme épen most a' legfelsőbb fokra hág! — Halljátok? ő hölgyéről beszél! Sokan azt mondanák: ábrándozik. Ah! ki mondja, hogy a' kebel nem tenger, 's hogy az érzés nem hány hullámokat?! — A' tárgyat tehát tudjuk: szerelem az erő, melly a' tengert illy hullámzásba hozá. Értitek? ő szeret, rendkivül kell szeretnie! 's kit? pszt! „Juliát!...“ ah már igen sokat tudunk. Hallottátok e? Teodor és Julia — két lény,“ a' szerelem' kapcsa által szellemileg egybefűzve! — Csak csendesen! ő most bizonyosan egy egész képet rajzoland előnkbe, egy üdvezültnek dicső képét; nem ecsettel, nem festékkel, ugyan most az egyszer, hanem szavakkal, az eszmék' dúsgazdag színvegyületével. — Valahogy elő ne álljatok nyomorú ellenvetéstekkel, hogy: mindez csak ábránd, mert a' szerelem épen a' valóság' eszménye! — Vagy ti nem merültetek még soha a' lélek' nézletébe? 's csupán a' durvább testi működéseket nevezitek valóságnak? Soha nem lestetek ki pillanatokat, midőn a' földiség' gőzkörénél feljebb

emelkedék az ember 's szellemének szabad horisont szült az érzelem? Nem láttatok még szenvedélyt soha, meztelenül, kirontva a' kebel' korláti közül, elárulva nemessége által a' jellem-fönséget, undoksága által a' jellem-hiányt, a' lélek-parányiságot? Ah! pedig a' szemlélődésnek ezen ritka perczei ki vannak véve az ember-élet' gyarló szakából, 's az üdvözülés' aranykorába számolandók — ott hol mindnyájan istenek leszünk!— Ne mondjátok azt sem, hogy a' valódi érzés néma 's hallgatag: a' szerelmet csendes szerénnyé teszi ugyan az eszme-szegénység; de hol egy művészi lélekben dús a' képzelet, tapasztaltatok-e ott valaha néma szenvedélyt? — Azonban, most hallgassunk, lessük meg a' kéjáradásnak minden egyes cseppjeit: miként sürűdnek eszme-habbá, miként tolúlnak nagyobb hullámokba, 's miként oszolnak szét viszont a' szív körül? A' susogásnak béke adassék, legkisebb nesz se háboritsa figyeletünket, mig a' müvész-kebel' hullámzaja egészen le nem csendesül.

„Juliám! te égből fogamzott, angyaloktól ápolt legszebb virág! Esdem az istent, hogy ezentúl távol üzze tőled a' mézszomjas lepéket: a' könnyü ifjuságot. Én voltam első, ki szépségedet csodálni kezdém, 's bámulatom közt észrevétlenül tapadtak egybe lelkeink. A' tiszta szerelem' sima tengerén bátran lebegtünk vitorla nélkül, 's élveztük a' játszi szenvedélynek édes ké-

jeit. Szüleink barátok, és szomszédok levén, köztünk sem tiltaték a' szorosb viszony. Gyermekek valánk még ekkor én is, te is, szókban nem keresők semmi édeséget. Ah! mert egy 16 éves ifju- és leánynak ajakra csak akkor van szükségök, ha csókra hevülnek. — Hogyha magunk voltunk egy kisded szobában, a' mellékterem reánk nézve már egészen más világot képezett, mellyről mi semmit sem tudánk! Négy szük falacska volt mennyünk' határa, mellyben te istennő én isten valék. Szemeink: csillagok voltak, 's ezeknek tüzes sugárzása néma, de általunk jól értett párbeszédül szolgált.

„Hanem három holdig tőled megvettetve élni, legszebb, legkedvesb leány! Ah! ha e' végetlen időre gondolok! annyi kínra, búra, lélekgyötrelemre, 's kivált ha arra, hogy te hűtelen valál! Hah, de ez lehetetlen! hiszen te magad mondád, hogy megvetésed csak tettetés volt, 's mintegy visszatorlás 3 hold előtti megbántatásodért. Igen igen, ezt ő mondá, 's egy olly bájajkat hazugság nem undokithat el! Félre tőlem gyanúsitgatás! te ördögi tápszer! Juliám' vonásiban annyi hűség, tisztaság, és lélek rajzolódik, mennyi csak egy szende hölgykebelbe férhet. Ő hűtlen nem lehetett!

„Isten! én mindenhatóságodat főleg abban helyezem, hogy a' természetben rokonszenvi erőt alkotál, mellyet mi emberek különösebben

szerelemnek nevezünk. Ez azon megfoghatlan bűv-erő, melly világunkra nézve alkotva, és idomitva működik; állatokban az ösztönt kormányozza; 's bennünk emberekben a' legeszményibb gyönyört teremti elő, — 's midőn csodás hatása által szelidebbekké varázsol bennünket, egy úttal az ész és jogok' gyakorlatára nyit pályát közöttünk. Különben mi szinte hajlóbbak volnánk ösztönünk' szavára. Ah! és az üdv, melylyet a' szerelem akkor nyujt leginkább, miután bennünket valódi emberekké mivelt! Szerelem a' lépcső egész az üdvösség' egéig, 's ha e' lépcső' magasb fokára hág az ember, ott a' kéjben istenné dicsőül! — Csak vigyázva, lépjünk e' szent hágcsón felfelé, 's haladásunkban ne szakasszuk le a' kinálkozó ártatlan virágot. Oh Julia! ki úgy szeret, mint én, körödben csak szentté hevülhet, a' nélkül, hogy hymen' rózsáit letépni vágyna. Minden kéj és öröm csak addig kéj előttem, mig ész az ösztönnek jobbágya nem lön, — ekkor már vége édenünknek! — Leány, te kedves drága lány! te már öt éve osztasz nekem illy tiszta kéjt, 's még nem árulál el semmi gyöngeséget! Boldog én, ki olly erős kebelt birok a' a' nőiségnek minden kellemével! Arany időszak, midőn a' férjet egy szeretett nő jogos kéj' mámorából serkenti fel! Mert nincs kéj, emberek, nincsen üdvözület jogon kivül! A' szent jogot tapodva, minden gyönyörnek csak pillanatnyi lé-

tele van; 's egy percz' örömeért, mondom tineknek, drága vásárlás egy egész élet' üdve! Tudatlanok ti, kik az ész' és természet' istenszabta útját kerülitek! Vagy jobban szerettek, ösztöntöknek élve, állatok maradni, mint emberekül, lélekerősen magasra törni? Haragszom reátok, kik mindezek' daczára még is ember nevet bitorlotok. Hol lélekerő van, ott megtompul a' kéj-kivánásnak rendkivüli éle, 's az önkorlátozás' nagy mestersége által szelidült keblünkben istenség csirádzik!

„Ah! de miért e' hosszú oktatás enmagamnak, ki ez elveket már régen gyakorlom? Juliám! te legnemesb teremtés! Csókod' leheletének édes fűszere többet ér a' durva kéjek' millióinál! Szemedből egy sugár felmelegiti keblemet, 's imádságul fohászokat lebegtet ajkam az öröm' istenéhez, hogy e' melegség soha meg ne szünjön. Oh! ti három végetlen hosszú hónapok, szellemem önkénytelenül is visszaemlékezik reátok! Julia! te még is kegytelen vagy: egy csekélyded megbántásért más iránt szinlelni szerelmet, mellyel öt évig engem boldogitál! Ez megbocsáthatlan! Ajkad égjen e' büntetésemért: csókokban fogom leróni a' 3 hold alatti kínszenvedést. Most megyek!..... Szememből az örömkönyűket nem törlöm le addig; hadd hulljanak a' legszebb kebelre, 's mossák le onnan a' csókok' mérgét, mellyet talán Rónay

Gyula vakmerőködék távol maradásom' ideje alatt, tisztátlan ajakkal reá lehelni."

Fel művész! siess örömre!
Istennőd' keblén töröld le
Csillogó könnyét szemednek!
Aztán egy fokkal magasbra,
A' legédesb szűz ajakra!
Csók-játékot üzni hosszasan,
Mig ki nem merül minden lélekzeted!!

Hallátok, az érzés' hullámzatát? — Most távozzunk; bizzátok reám a' további kémlelést. Én majd egy kissé prózaibb beszédben szólok veletek, 's a' mi következik, talán nem leend unalmatokra. Azonban, ha nem tetszik, előre szóljatok: itt a' művész' ajtajánál, 's elbeszélésem' küszöbén még könnyen lemondhattok annak hallgatásáról; később azonban jöhet olly szakasz, midőn talán ellenállhatlanul fog vonzani Teodor és Julia' története. Én ugyan is mindenhová elkisérendem őket, és szellemem' figyelmét ajkuknak utolsó összecsattanása sem kerüli el. Én magam is vágynék tudni, valljon Teodor' szemének őszinte örömkönyűi nem hullandnak-e szinlelt indulattól duzzadó kebelre? Mert illy tiszta szenvedéllyel szeretni, nem mindennapos dolog, kivált korunkban. — Tehát akarjátok tovább hallani tőlem a' kezdett dolgokat? Jó, legyen meg a' ti akaratotok. Most azonban isten veletek a' — viszonlátásig.

II.

Összejöttetek ismét, és kérditek: mit láttam, mit hallottam, nemde. — Sokat, barátim, felette sokat lát a' szem, hogyha körülnéz, 's a' lélek még többet, ha gondolkozik. De menjünk a' szabadba; az én kis szobám szűk, 's látom, hogy ti nagy számmal vagytok. — Nem akarlak benneteket korlátozni semmi tekintetben, mert magam is szeretem a' szabadságot, 's úgy vélem, csak az ohajthat jármazott embereket látni maga körül, kinek lelkét a' tudatlanság' vagy szennyes érdekek' békója terheli.

Teodor — miként tudjátok — az öröm-hevülésnek elég magas fokán volt midőn 2 nap előtt, délutáni 3 óra tájban, szobáját elhagyá, 's a' szerelem' szárnyain, mondhatnám, hölgyéhez repült. Julia, barátim, több mint szép leány; még nem láttam hasonlót fővárosunkban. Ti azonban általánosággal nem igen szoktatok megelégedni, azért birjátok a' leirást részletekben is. Adjátok összesze mindenekelőtt egyes tagjait, 's a' kijövő összveg olly aestheticai báju termetet fog mutatni, melly talán a' lélekerő' próbájaul, 's a' legszilárdabb jellem' kisértéseül alkottaték. — De talán

ne is festeném tovább e' képet? — A' kebelhalmok' dagadó kecséről, — az ajkakról, mellyek rózsalevelekbe rejtett tiszta fehér gyöngyöket takarnak, — az éjsötét szemekről, mellyeknek egyetlen sugára tavaszt igéz keblünkbe, 's szerelemvirágokat növeszt szivünk' felmelegült földén; — a' hajakról, mellyeket a' természet' gyárában szellemek fontak legfinomabb fekete selyemből, — szóval: mindenről, mivel külsőleg Julia bir, csak akkor szólhatnék előttetek hosszasbban, ha nem tudnám, hogy ti inkább a' prózai valóság' baráti vagytok, mint a' költői képzeleté, mellyet soha ki nem elégit a' mindennapiság. Ha a' Mythos' korában egy görög fejedelemnek illy szép gyermekét raboltatná el valamelly idegen kéjszomjas király, legalább 20 évvel hosszabb háború fogott volna viseltetni miatta, a' trójainál.

Teodor egész illedelemmel ugyan, de minden fesz nélkül lépett e' kegyszüz' kis teremébe, 's látszék, hogy nem vendégkép remélt általa fogadtatni. E' teremke majdnem négyszög alakú volt, még folyvást ugyanaz, mellyben öt év előtt Teodor első szemérmes tisztelkedést tön szívkirálynéjánál. Most egy fénymázas ruhaszekrény, egyszerű kelmével bevont tiszta pamlag, néhány szék, 's egy kis munkaasztal tevék a' butorzatot. Falon 3 pormenten tartott kép függe üveg alatt: nem a' vak buzgalom' ájtatos ábrázolatai, de nem is honi kitünő férfiaink' arczképei. Egyik a' Vesz-

ta szűzeket láttatá szent tüzök körűl; más kettő pedig az olympiai játékok' rajza volt, híven utánozva. Csin és tisztaság nem hiányzott, de a' gazdagságnak jele sem mutatkozék semmiben. Teodor, mint festő, némi élénkebb szint adhatott volna ugyan saját festvényei által a' kis oldalszobának; de ő azt hivé, hogy annak butorzatához éppen ármánylagos díszüek a' meglevő képek, 's nem akará az előbbi öszhangot egyes felötlő tárgyak által ferdíteni. — Juliát olly helyzetben, 's olly foglalkozásban lelé, mellyek ha felhevültségét magasbra nem, bizonyosan alább sem hangolák. Ugyan is a pamlag' egyik karára dölve, jobbjában a' legillatosb rózsát tartá, bal kezével pedig egy bimbó után nyúlt, melly asztalkáján feküdt egyéb virágok' halma felett, 's úgy látszék füzér készült alakulni belőlök. — Ablaka félig nyitva, 's a' nyári lebelnek szabadsága volt, dagadozó melle' hevét lágy fuvalommal enyhiteni. Picziny selyem kendő lebegett vállain, 's megérinté néha a' kebel' halmait is, mellyeken olly büvös játékot üztek az ingerek, hogy Teodor ellenállhatlan kisértetbe jött: szó-üdvözlet helyett ajkait csattantani el azokon. Julia megütközni látszék.

„A' szilárd jellemü festő — úgy mond — még ezt soha nem tevé! Honnan e' merészlet mostan Teodor?"

„Juliám! te legszebb, legkedvesb leány! már 3 hónapja, hogy csak egyszer láttalak. A' ki

elveszté az édent, és ujra megtalálta, szólj, mikép viselje az magát?"

„Ugy, miként te, kedves Teodor !" — e' válasz után szemeit a' kezében levő bimbóra sülyeszté Julia, 's mintha megbánta volna a' mit gyorsan kimondott.

‚Ah! te nem haragszol; én ismét örülhetek, mint 3 hold előtt ! Tudod, mennyire boldogitsz te engem legkedvesb leány?"

„Talán nem kevésbbé, mint te fogsz engem boldogítni egykor. . . ."

‚E g y k o r!? — kérdé meglepetve Teodor ; — mit jelent ez, Julia? te zavarodott vagy. . .!"

„Nem nem, édes Teodor ; csak a' nyelv hibázta el, mit szivem máskép akart szavakra bízni. Engedd meg e' csekély botlást egy gyenge hölgynek!"

‚Neked eddigelő soha nem volt szükséged, előttem mentegedőzni, kedvesem ; ezen ujságot én kimondhatlan fájdalommal tapasztalom ....!"

„Miért e' sejtegetés Teodor ? Nem okosság tőled, gyanúmagot hinteni saját kebledbe: rosz vetés után rosz termést reménylhetsz ! Szóljunk egyébről: mondd, mikép töltéd a' legközelebb mult három hónapot?" ; még azóta csak egyszer láttalak. . . ."

‚Kérdésed egészen alkalomszerű, édes Juliám ! Lelkem' örömét annyira lehangolá a' komor

előzmény, hogy behegedt szivsebeimet ujra felszakítni épen nem esik nehezemre. — Tehát figyelj, és ne ints szemeddel hallgatást mig beszédem véghez nem jutand. — Három hold előtt e' szobában valánk, úgy mint most, egy más mellett e' pamlagon ülve, kéz kézbe, szem szembe tapadva. Egy ifju, egy ismeretlen sötét szinű zekében, jő édes szavakkal, mellyeknek mindegyike töviskénti vérzé szivemet; és otthonos negéddel melléd simul, engem alig méltatva egy lomha főhajtásra .....'

„Oh ne tovább, Teodor! Tudod, hogy én Rónay Gyulát egyedül ...."

‚Engem a' szerelem, a' kebel' őszinte szerelme, Juliám, gyöngédtelenségre birt Rónay iránt. Te ezért felindultál, 's hevedben olly értelmesen mondád ki fejemre az itéletet, hogy én nem voltam bátor 3 hónapig. .....'

„Juliádat boldogítni, ebben igazad van! De kérlek hagyjuk ezt ...."

‚Ah! csak az éj' bolygó szellemei sughatnák meg neked, mennyit szenvedtem én 90 éjszakákon át, midőn Rónay Gyula tán ..... ?

„Teodor! ez a' tán szó felette sokat jelenthet!"

‚Midőn mondom, Rónay Gyula—talán viszonszerelemről álmadozék.'

„Hogy álmodék, az meglehet, de a' valóság bizonyosan megczáfolta álmát!"

‚Oh Julia! ezelőtt ha némi kis villongás támadt közöttünk, 's én két napig kimaradtam körödből, a' harmadikon már jött a' feddő levélke: miért nem kérek bocsánatot tőled? . . . . .'

„Akkor még gyermekek voltunk. Husz éves leánynak azonban már nem illik jegyeket küldözni egy idegenh. . . . ."

‚Egy idegenhez valóban nem illik; 's ha én idegen vagyok reád nézve, akkor bocsánat legkedvesb hölgy, szerénytelenségemért, hogy azon egykori édes apróságot felidéztem. Én, részemről, nem csekély lélekerőt találok abban, ha egy ifju vagy hölgy — bár 24 éves legyen is — érzelmileg némi gyermekdedséget őriz meg keblében. Mert ebben áll azon elbájoló kedvessége az ifju léleknek, mellyet röviden szendeségnek nevezünk. — De e' fejtegetés sért téged Julia; bócsáss meg, hogy gondolatimat illy gyöngédtelenül szónak eresztém.'

„Rónay Gyula csak három hónap óta van fővárosunkban. Tudod Teodor, midőn egy vidéki ifju Pestet először látja, szivében a' vér gyorsabban kereng, keble néhány dobbanást is érez; 's ha valamelly háznál egy hölgygyel jő ismeretségbe, második, harmadik tisztelkedése már szenvedély' színét viseli magán, mellyből udvarlása származni látszik. 'S aztán. . . . Gyula ezenkivül némi távolról rokonom is. . . . ."

„Oh Julia ha a' vérségin kivül szellemi rokonság is létezik, akkor én a' legelső fokon vagyok rokon hozzád! 'S ha anyagi szempontból vesszük, némi távolról én szinte rokonod vagyok. Az illy távol atyafiságot csak akkor szoktuk említni, Julia, midőn valamelly közel érdek áll kapcsolatban a' megemlitéssel; 's én borzadok ha illynemü érdekre gondolok!"

„Ah, megint sejtegetés! Már mondtam Teodor, hogy a' gyanú' fáján csak fanyar gyümölcs terem; 's te mégis folyvást ápolod e' fa' törzsökét. — Vagy, mintha egy, magas szirt-orom volnál, melly a' komor fellegeket erővel vonzza magához. Kérlek, légy vidám, egy forró csókcsattanás oszlassa el lelkednek ködös borúját!"

„Igen igen Juliám! egy csók üzze el a' borút, 's egy másik teremtsen derűt szerelmem' egén! Ajkad' csattanása ezerszer viszhangozzék keblemben!"

„Már most nem neheztelsz rám, ugy-e Teodor? Látd, én mindig ugyanazon Julia vagyok, ki öt év előtt szivét fogadta el annak, kinek egy év mulva kezét adandja. Nemde kedvesem, te hű és szilárd maradsz, mint eddig valál?"

„Szilárd és hű lelkem Juliám, mint arczodhoz a' szépség! — Azonban üdv és öröm maradjon körödben, én most távozom. Még ma egy festvényem van bevégzendő. Munka között előttem fog lebegni kellemed."

„Igen igen; csak hidd a' legjobbat és álmodd a' legszebbet felőlem. Isten veled!"

E' párbeszéd után, Teodor oda hagyá a' termet, hol — miként hű elbeszélésemből hallátok — az öröm és szenvedés' poharából egyenlő osztályrészt ivott. A' töviseket, vagyis Juliának elhirtelenkedett némelly szavait — mellyek olly fájdalmasan sebzék Teodor' szívét — még meg nem fejthetem. Azok mindazáltal valamint Teodorban úgy bennem is erősen felzaklaták a' gyanu' sötét szellemét, —'s én el fogok követni mindent, hogy a' két szerető lélekállapotját, gondolatait, szóval az egész titkot kipuhatoljam; miszerint újabb felfödözésem' eredményét részvevő figyelmetökkel majdan tovább kisérhessétek. Üdv veletek addig is, szíves hallgatóim!

III.

Voltam itt és ott, voltam mindenütt, barátim. Tudom, mi történt Teodorral, láttam, mit cselekvék Julia: mindkét részről kikémlelém a' valót. Most ismét beszélhetek, dolgokrul, mellyek különböznek az eddigiektől, megegyeznek azonban sejtéseimmel.

Két negyed mult a' délután ötre, midőn Teodor Juliától tegnap eltávozék. Nem sokára honn vala. Keblében a' kéj-tenger egészen kiszáradt, 's helyébe a' szív' felszakasztott sebeiből vérözön szivárgott. Julia' elvétett szavait a' müvész' gyors szelleme élénken fogá fel, 's e' felfogás okozá a' szív és kebel' nagy változását. Ő nem is nyult a' festvényhez, mellynek befejezését tegnap még reggel elhatározá. A' munkálódhatás egészen más lélek állapotot feltételez: üdvünk' és nyugalmunk' eltüntével, csupán a' feldúlt boldogság' képe csügg előttünk — dolgozni ekkor képtelenek vagyunk. — Teodor a' legszebb remény alkotvány' összeomlásán búsongva ült székén, mint egy Marius Carthagó' romjain. Rajzolás helyett Juliávali beszélgetését kezdé taglalgatni magában, 's nagy szíve csaknem meghasadt némelly kifejezések' ismétlésekor. Tünődése egész magánbeszéddé alakult, mellynek minden egyes szava elárulá keblének kín-áradását. Ah! mert csak egy tengerből szedhetni olly drága gyöngyöket, minők e' szavak valának.

„Ő a' pamlagon ül — kezdé fájdalmastompa hangon beszédét — 's mellén az ingerek olly bűvös játékot űztek, hogy szívem' minden szerelme ajkaimra szállt, 's én egy önkénytelen csókot csattantok el keble' hóhalmain! Ha jól vettem észre, ő el sem pirult vakmerényemen, 's nehéztelését csupán egy pongyola csodálko-

zásban fejezé ki! Hah, mert e' neheztelés csak tettetett volt.

„Én mintegy csók-merényem' mentségeül, kérdezém: mikép viselje az magát, Juliám, ki imádott hölgyétől három hosszú holdig távol vala? 'S ő a' helyett, hogy néma szeméremmel, vagy egy szende mosollyal kerülte volna ki e' kérdést, arra szégyentelenül e' válasszal felel: „úgy miként te, kedves Teodor!" — Oh! e' válasz annyira volt a' szerény nőszeméremtől, mint földtől az ég. Ő tehát még helyeslé a' merész csókot, mellyért neheztelnie kell vala.

„Továbbá ismét kérdezém őt: tudod, mennyire boldogítsz te engem, legkedvesb leány? — 's ő úgymond: — „Talán nem kevésbbé, mint te fogsz engem boldogítni egykor." — Ezen egykor szóban a' legiszonyúbb való, a' legkínosb igazság volt kimondva! Tehát csak egykor foglak én téged boldogítni, Julia, 's jelenleg a' legtisztább szenvedély nem egyenlőn üdvözít mindkettőnket?! — Vagy te minden boldogságot egyedül a' páros élet' szabadabb kéjeiben találsz? Ez lehetetlen! Te nem lehetsz a' kétszinüségnek olly született mestere, hogy illy hajlamot öt évig tudtál volna a' lélek-szilárdság' palástja alá rejteni! Én részemről, a' szerelmet egy istentől ültetett földi fának képzelém, mellynek édesen hüs árnyékában ifjudad korunkban csak pihennünk szabad, 's egyedül a' férjnek

adatik — gondolám — az aranyszabadság: annak gyümölcsét is bátran szakaszthatni. Én szilárd voltam, 's mindeddig nem változott fejemben e' józan képzelet. De ah! ha te lélekben elgyengülél, Julia, 's a' szerelemnek e' hasonlata fordultan tünik elédbe, — én ekkor szörnyen csalatkozám benned!

„Majd ismét midőn az egykor szóra—megütközésemet kifejezve—jegyzést tevék, 's őt elhirtelenkedett szaváért egy kissé zavarba hoztam,—milly felötlő volt ujra mentsége! „Engedd meg Teodor e' csekély botlást egy gyenge hölgynek!" — úgymond. Valóban, Julia, te illy világosan még soha el nem árulád, öt év alatt gyengeségedet! „Egy gyenge hölgynek" — „e' csekély botlást"! — minő kitételek! Vagy a' nagyobbak, 's előttem titkolttak között ez lenne legcsekélyebb botlásod!? Hah! illy szavak a' gyanút egy isten' fiában is felgerjesztenék, 's én csak gyarló ember-szülött vagyok!

„Később megint mondám: csak az éj' bolygó szellemei sughatnák meg neked, Julia, mennyit szenvedtem én 90 éjszakákon át, midőn Rónay Gyula tán. . . . . 'S ő itt a' leggonoszabb sejtéssel szakasztá félbe szavamat! „Ezen tán szó, úgymond, felette sokat jelenthet!" — mintha mondta volna „én a' legártatlanabb kifejezésnek is csintalan jelentést tudok adni." — Holott azon mondatomnak értelme ez vala: én álmatlanko-

dám, mig Rónay Gy. tán viszonszerelemről álmadozék.

„Ah! és minő hévvel igyekezett rábeszélni, hogy ártatlanságáról ne gyanakodjam! minő keresett, mintegy betanúlt kifejezésekkel törekvék elhárítni legkisebb sejtelmemet! „Nem okosság, úgymond, gyanú-magot hinteni saját kebledbe, Teodor; rosz vetés után rosz termést reménylhetsz.“ 'S ismét tovább. „Már mondtam Teodor, hogy a' gyanú' fáján csak fanyar gyümölcs terem, 's te mégis folyvást ápolod e' fa' törzsökét!“ „Vagy mintha egy magas szirtorom volnál, melly a' fellegeket erővel vonzza magához.“

„Igaz ugyan, hogy ha felnyitá bűvös ajkait, szellemének dúsgazdagságát egykét szava is mindig elárulá; hanem .... e' rendkivül virágos képbeszéd mégsem volt sajátja. — Boldog isten! ha egy hölgykebelnek csak 3 hónap kell, hogy végkép elromoljék! Mi üdvöt nyujt a' szerelem egy lelkes ifjunak, ha az annyira magasztalt nőerény csak illy rövid időre épült légi vár, 's néha ostrom nélkül is meghóditható! Ah, nem! én igaztalan vagyok irántatok, hazám' leányi; bocsássátok meg bűnét egy boldogtalannak, ki egyről az egész nemre hoztam következést. Köztetek, tudom, ezernyi ezer van, ki a' követésre példány-kép lehet. Istenem! talán még Juliára is hamar mondám ki véleményemet. Bocsásd meg akkor te is e' cselekvést nekem, világalkotó!

‚Azonban, ha kételyek' tömkelegében eltéved az elme, 's zordon játékot űz a' sors velünk; — ha keblünkben a' gyanúnak kigyói születnek, 's szívünket mérges csipések közt ölelik körül; sőt ha a' lélek' kínja már testünkre is kihat, 's a' beteg hervadásnak sárga zománcza arczunkat elundokítá;—még él bennünk a' remény, 's elcsüggedni nem hágy!

‚De mi a' remény? Tárgy-e az, vagy csupán agyrém? Jőj segitségemre itt elmém' világa, és fejtsd meg nekem: mi a' remény valólag? mert én nem hiszem, hogy az legyen, a' minek tartjuk. Ah! én jól gyanitám: az ész félreveti e' káprázatot, melly zöld szinű mezzel ékíti fel magát, 's hazugságokkal táplálja képzetünket, mig végre elámit, és megcsal. Azonban, ha ma rászedett, holnap ismét előttünk terem, kaczér mosolyával ujra elkábit, 's ez igy tart egész halálunk' órájáig, midőn egy szemtelen gúny-hahotával végkép elfordul tőlünk, koporsónk' fedelére írva ügyes csalásinak hosszú sorát.

‚Nem, én nem hiszek neked, zöld ruhás kéjhölgy; kaczérkodásod engem el nem ámit! Az ész fog vezérem lenni, egyedül az ész; 's ha fel nem fedezhetvén a' valót, megcsalattatom, — nem fogom mondani, hogy a' remény szedett rá, hanem hogy elmém volt gyenge vezérfonál a' cselek' tömkelegében. Holnap még egyszer látni foglak, Julia, 's kikémlelek arczodon minden vo-

nalt, szavadban minden hangváltozást, egész számvetést fogok tartani lelked fölött; 's ha kémleteim' eredményekint kebled' egykori tisztasága, 's szíved' nemessége fog kijőni, — én térdemen vallom meg, hogy gyanúm vétkes volt, és büntetésre méltó.'

E' magánbeszéd' végeztével, Teodor csak némán viselte kebel fájdalmát, 's Tiersnek a' franczia lázadásról irt munkáját tevén maga elébe, — olvasni kezdett, mintha egy nagy nemzetnek élet-viharai közt akarta volna elfeledni saját egyedi szenvedését. Ez, ugy látszék, sikerült is neki; mert az olvasásban mélyen elmerült.

IV.

Most halljátok: mit tőn Julia, öt éves imádójának eltávozása után. Mint örült, mint epedt, miként búsult, miként remélt, mint várta Rónayt, 's mikép fogadta, mikép üdvözité!

A' háznak, mellyben Juliáék laktak, nagy része épitetlenül álla, 's a' hosszú udvar' végében egy félhold alakú kertecske díszelgett, az év' melegebb szakában kéjelmi helyül szolgáló néha a' ház' urának: Pest' egyik előbbkelő polgárának.

E' kert' részletes leirása olly kevéssé szükséges elbeszélésem' tárgyára nézve, mint p. o. annak tudása, hogy abban egy rózsatőrül két gyönyörü bimbót épen három nap előtt szakasztott le Julia, egyiket magának tartandó, a' másikat Rónay Gyula' zekéjének gomblyukába illesztendő. Kerülve tehát az érdektelen mellékleteket, csak azt jegyzem meg, hogy Juliáéknak olly kedvezés engedteték a' szíves házi gazda által, miszerint e' kertben, 's annak úgynevezett filegoriájában mindenkor kényöket tölthetik. — Különösen e' kerti házacska volt a' hely, hol most Julia egész óranegyedig időzött és nyugtalankodék. Keble mindig jobban szorult, szív-verése fokonkint halhatóbbá lőn. A' várakozás' édes kínja egyelőre lágy fohászokban nyitott rést magának, ajkain, — később erősebbekben, — mig végre hangos szavakká szilárdult minden sohajtása, és mondatokká vált az egyes-szó-csoport.

„Ah! — sohajt fel türelmetlenül — a' csintalan, hamis, gonosz, ravasz, csalárd, szószegő!! Tegnap sem jött el, 's most viszont már három és fél percze, hogy türelmemet próbálja. Rút férfiak! abban áll minden elsőségtek felettünk, hogy ti késni tudtok 's néha elmaradni. De ha körünkben vagytok, vége minden elsőségtöknek: néha legszebb szakáltokat is lenyirnátok egy csókért, ha adnánk! De illy apróság drága, a' hölgy-ajak édes, ti küzdjetek, fázzatok, hevüljetek érte, 's

azután tudjátok meg, hogy mégis semmit sem kaptatok. Csókunk' varázsa hamar eltünik ajkaitokról, 's az édességnek csak emléke marad.

„A' kertajtót mintha nyilni hallanám! csitt . . . ő jön! . . . nem! . . Hah! csúf verebek, csiripolástok épen úgy hangzik mint a' kilincs' nyilása. Boldog madarkák! oda repültök, a' hová tetszik; a' mezők' arany kalászból ti vesztek legelőször dézmát: búza-szemet esztek, 's gyors lebbenéstekben levegőt isztok! Szabadságtoknak nincsen határa: ti még Rómában a' Caesarok' ideje alatt is szabadok valátok, midőn a' világbirodalom rabszolgákból állott!

„Pszt! . . . már itt van! . . . . Minő suhogás! mintha vékonydad nád-veszejével a' légbe suhintana! — Ah, ismét csalódás! meleg nyári szellő ütközött a' virágok' leveleibe, 's ez szülé a' neszt! Boldog virágok! kecseitekbe a' legszebb pillangók lesznek szerelmesek, minden pillanatban udvarlástokra repülnek, 's a' légből hullott porszemeket ékes ruháitokrul le-lecsókdossák! Ha méh száll reátok, 's édes mézetektől megrészegszik, — kelyhetök' illat-árjában fris ülést talál!

„De most jól hallottam; ez a' kapu' ösmeretes nyikorgása volt! mikor Gyula jön, mindig így . . . . . Oh! vész és fergeteg! Gyula helyett egy ronda zsidó! az ó kornak élő mumiája! — 's szerelmi édes hangok helyett, az a' savanyú, min-

dennap százszor undoritó kiáltás: „handlé! nichts zu handlé!“ — Istenem ! már türelmem egészen oda van ! Tizenhárom első- és legalább kilencz másod perczig elmaradni ! Minő gyöngédtelenség! Talán e' piczinyke arany órát is csak azért ajándékozá nekem, hogy a' szegény Julia, naponkint, a' várakozás' perczeinek kínos számitásával gyötörje magát? Én felmegyek, és szobámba zárkózom. Ha eljön, szenvedjen ő is: késedelmének ez legyen jutalma! Hanem, az órát itt hagyom, hogy pontosabban mérhesse az unalmas idő' rákhaladását. Várj, te szó-szegő!“

Midőn Julia a' kertiház' ajtaját kinyitá és távozni akart, — Rónay félig tárt karokkal állott előtte, 's arczának láng-pirulata kettőzteté a' varázst, mellyet véletlen jelenléte már egyszeresen úgyis előteremtett.

„Ah ! te a' filegoria mögött hallgatództál!—“ kiált fel Julia, némileg megütközve.

‚Igen, kedves Zsülim ! — mond Rónay — Te olly sokat, olly sok jót és szépet beszéltél itt magányodban, hogy nekem vétek lett volna közbe szólanom ; én tehát csak hallgattam, vagy ha úgy tetszik, hallgatództam. Mi rosz van ebben, édesem?

„Nincsen semmi rosz, hanem ! . . . — “ Julia itt zavarodott lőn, és mélyen sohajtott.

‚Kérlek édes Zsülim! fejezd be a' mit mondani akartál. Hanem?‘

„A' hallgatódzásban, mondám, nincsen semmi rosz, hanem . . . . nem illik!"

‚Ah! az én szép Zsülim nem beszélt ollyat, a' mit hallani nem illenék!'

„Már most szót se többé erről, te csintalan! szóljunk egyébről ...."

‚Tehát nem mégysz fel szobádba? Azt mondád, hogy csak az órát hagyod itt, számomra, mellyen én unalmam' perczeit számitsam. Valóban, kedves kis mulatság!'

„Ravasz! most magánbeszédem' egyes részeit akarod felidézni, úgy-e?"

‚Csupán a' mit a' madarakról, virágok- pillangok- és méhekről mondál. Emlékszel mind ezekre ?'

„Menj te csúf minden szómat kilested!"

‚Kedves Zsülim ! te legszebb virág e' kertben! legbájosb hangú madár az egész világon!'

„Te pedig legcsúfabb pillangó a' föld' kerekségén!"

‚Ah csakhogy pillangó vagyok ! Tudod mit mondtál a' pillangokról és a' méhekről ?'

„Semmit, semmit, és ismét semmit; érted ?"

‚Vagy csak a' levegőbe beszélt az én szép kis Zsülim ?'

„Igen igen .... a' levegőbe .... a' szélbe!"

‚De a' szél én felém fútt; 's ez azt jelenti, hogy a' mit mondtál, engem illetett?'

„Oh te örökös faggató. Szavaimat el akarod csavarni, nem de?"

‚Nem elcsavarni, csak alkalmazni, Zsülikém!'

„'S mi hasznod belőle?"

‚Hasznom semmi, hanem — üdvöm, oh! az üdvnek teljes élvezete!'

„Üdvöt csak egy isten adhat ....."

‚És egy istennő ....'

„Istennőt nem ismer az ész. . . ."

‚De ösmer a' szív kedves Juliám!'

„Ah! te egészen felhevülsz! Mit jelent e' remegés ajkadon?, szólj! Arczod ég mint a' tűz! Gyulám! édesem!"

‚Zsülim! kedves Zsülim! Minő forró volt e' csókod! Te reszketsz! szemed' sugára csak égeti arczomat. Ah! még . . . . . csak egy édes csókot, Juliám! Látd, te szívem' istennője vagy, 's én . . . .'

„Te kegyetlen! . . . . . Istenem"

‚Zsülim, kedves Zsülim! Ah!. . . .'

E' vég sohajtás fejezé be köztük a' beszélgetést, 's ajkaik egy csókban forrtak össze, mellynél édesbet a' költő nem képzelhet.

Holnap jőjetek össze ismét; kisérjük el Teodort imádottjához. Ő — miként tudjátok — Juliát

fogja maglátogatni, keble' tisztaságát kikémlelendő. Keble' tisztaságát! értitek ?

V.

Jertek jertek barátim, már alkonyodni kezd. Épen illyenkor szokta a' szerelem' madara megkezdeni szabad röpkedését. Illyenkor pirúl leginkább a' hölgy, ha az ifju egy édes nyomással illeti ajkát. Illyenkor olvad fel az érzés, a' kebel egy kéjtengerré leszen, és e' tenger' szív nevű lakója a' remény' csolnakán evez kedvese' elébe, üdvöt várva tőle, vagy legalább édes biztatást. Amott jő Teodor, látjátok? Egészen el van merülve gondolataiba, felénk nem is tekint. Siessünk egy kissé, és előzzük meg őt. Julia bizonyosan a' kertben lesz, talán ismét Gyulájával. Ez szörnyen felingerelné Teodort! — Már itt vagyunk a' kertnél: e' deszka-fal' hasadékain mindent láthattok, 's a' közelség miatt hallhattok is, csak csendben legyetek. — Gyula épen Juliával beszélget, ott a' kerti házban, látjátok? én szavát is tisztán hallom a' két szerelmesnek — mintha egy pár galamb turbékolna! A' számtalan édes szó egymást váltja fel; a' forrás soha kinem apad. Ah! a' szerelem talán czukrász-bolttá

teszi a' kebelt, hogy az ajak ennyi édességet árul!

Teodor már itt van! mint látszik, a' kis oldalteremben keresé Juliát. Nézzétek, nézzétek: minő csendesen közelg, csak láb-hegyen lépeget. Ő bizonyosan észrevétlenül akarja meglepni kedvesét. Szegény Teodor! ha tudná a' mit én tudok, ha látná, a'mit én láttam! Oh nem! ő épen jókor érkezik; szíve legalább nem törik meg a' fájdalom miatt! — Most figyeljetek. Az ajtó nyílik . . . . . Teodor belép, megáll, megütközik; és mintha egy kínos sohajtást fojtana vissza! A' némaságot beszéd váltja fel.

„A' szép Julia minő boldog! Ha tudtam volna, hogy irántam olly hideg lett az egykor forró szűz, mikép szemét is lesüti, és arczát elfödi jövetelemkor,—bizonyosan nem fogtam volna alkalmatlankodni!"

„Mit akarnak e' szavak uram!? Hangolja beszédét lejebb, vagy ha tetszik feljebb, hogy tudjam határozottan: kivel van ügyem?"

Hallátok? Teodor vádol, Rónay véd, Julia— hallgat, pirúl, és arczát egyik kezébe rejti. Ah! e' jelenet sajátszerű! — De kisérjük a' szóváltást tovább. Mint látszik, Teodor akar szólani.

„És nem tudja ön határozottan, kivel van ügye? csodálom! — Pest' legszebbnek tartott hölgyével, uram; legközelebbi rokonával . . . ."

‚Botor beszéd én Zsülihez egyedül a' vérség' kilenczedik fokán állok; ettől az elsőig még nyolcz fok hiányzik . . . . .‘

„'S nyolcz foknyi hiányt, fájdalom, könnyü betölteni!“

‚Uram! e' kételyes beszéd illetlen e' körben! —‘

„A' képmutató!, szépen szól és undokúl cselekszik!“

‚Ah! gyalázatos ember!“

„Mint látom, ön barátját akarja bennem feltalálni . . . .“

‚Hah! illy szemtelen más leczkén okúl! — Ha tetszik, egy pár kard tegyen különbséget köztünk!“

„Csak csinnyán a' vassal, szerelmes ifju! Korunkban ez ércz nem alkalmas eszköz becsület szerzésre. 'S miért vínánk egy csekélység miatt? A' prédát, mellyre illy könnyen szert tehetni, nem irígylem. Legyen azé a' szív, ki azt elnyeré. Ön boldogítni fogja Juliát, 's ha nem, akkor számolandunk! Mert, uram, én szerettem e' hölgyet, érti ön? szerettem! tiszta szenvedélyel, miként a' lélek — és nem az ösztön — szeretni szokott. Keblét templomnak hivém, mellynek oltárán isteni láng lobog, 's gondolám, hogy Julia e' szent tüzet Vesta-szűzként őrizi. Ah! rút csalódás! Szent láng helyett a' legmindennapibb konyhatűz! . . . .“

„A' gyáva Bábel lovag! szavakban áll minden szilárdsága!"

„És lélek-erőben, jámbor ifju! — Mint mondám ön boldogítni fogja Juliát, 's ha nem, akkor még számolandunk! — Most üdv kegyeddel örökre, szép kisasszony,—'s isten önnel is, eljegyzett vőlegény!"

Távozzunk mi is, barátim! Láttátok Teodort nyugodt állásában vész közepett? 's hallátok mind a' mit beszélt? — Az illy viselet nem csak lélek-erőt, ez a' legritkább lélek-nagyságot tanusítja. Ő, mondhatom, tökéletesen felfogá bölcs szelid korunk' szellemét, 's egészen a' szerint cselekvék. —Azonban még ne vegyetek végbúcsut tőle; a' történet igy csonka maradna. Tudnotok kell azt végig, hogy a' cselekvők' jellemérőli itéletetek félszeg ne legyen. — Hanem, hogy többé ne fáradjatok, a' történendőket magam kikémlelem, 's hű jegyzeteimet, ha tetszik, folytatásul átolvashatjátok. Üdv veletek!

VI.

Egy hold telvén el a' történtek után, nyárutó 13-ka lőn. A' nap teljes kék derűben kelt és szállott alá, 's a' szemnek épen olly kedves volt az égbolt' felhőtlen tisztasága, mint édes a' szívnek egy szeplőtlen szűz' derült tekintete.

Délutáni 6 órakor a' budai hegyeknek legigézőbb völgyébe férfi-társaság érkezék, barátok- és ismerősökből álló. Egy közel vendégház éh- és szomj-üző szerekkel, a' természet pedig kecseivel és fris levegőjével kinálkozott. Az ételitalt drágán adá a' fogadós, a' fris léget ingyen az isten. Kénye szerint gyepre települt az egész társaság, ki egyet, ki mást parancsolva maga' számára.

Engem szinte a' természet' bájoló pompája igézett a' szabadba; 's épen a' völgyet képző hegy' ormán álló kémlelem a' láthatár' messzeségében kéklő vidékeket, midőn egy barátságos kéznyomás elmerülésemből kiragadott. A' társaság' egyik tagja volt, régi jó barátom, ki erővel vonszolt le a' magas hegyről, társai' körébe.

E' kis kör 19 férfiból állott, 's köztünk nem csekély meglepetéssel szemléltem Gyulát és Teodort. — Jelenlétem, úgy látszék, a' társaság' előbbi vidorságát lehangolá, 's az ajkakon a' bizalmat némi fesz váltotta fel. Rónaynak ez nem tetszett; ő a' pongyolaságot mindenben szereté: gondolkozásban, beszédben, és cselekvésben, — kivévén öltözetét, mellyben a' feszességet egész tulságig űzte.

„Mi lelt egyszerre benneteket, hogy igy átváltoztatok?" — kérdé a' könnyelmüség' félreösmerhetlen hangján. — Egyiknek nyelve ragadt le, másiknak a' szája kisebbedett meg. . . . Fiúk, férfiak! nem tudjátok, hogy csak az istent sértitek e' víg hegyek között bús andalgástokkal? Rajta! no! kezdjetek valamit! Szóljatok, vagy ha tetszik regéljetek . . . . Ah! ti még komolyabbak vagytok buzdításomra! Mit ér az, itt összebújni, 's magatokban dünyögni, mint a' csepű rágó anyókák!"

E' szavak' csipőssége különösen Teodorra volt irányozva, ki az egész körben legnémább és komolyabb vala, — mintha valamelly kedvetlen körülmény akaratja ellen sodorta volna e' társaságba. — Egy az ifjabbak közül — ki egészen látszott ösmerni Rónay' jellemét— gúnyhangulattal igy szóla hozzá:

„Beszélj te magad valamit, Gyula; hadd halljuk csengő szavad' zenéjét, 's érezzük bűvös hatását!"

„Jó! tehát legyen" — jegyzé meg Rónay, 's szemeiből vad boszúláng pislákolt Teodor felé, mintha mondta volna: várj jó madár; most egész társaság előtt elmesélem, ki vagy te, és ki vagyok én! — Egy regét beszélek el — folytatá tovább —; tárgya: saját legközelebbi kalandom egy gyönyörű tündérrel, ki fővárosunkban, legszebb lenne a' hölgyek között, ha — kis szeme nem volna. Mintegy ötödfél hónap előtt tevém nála első udvarlásomat. De halljátok hogyan ösmerkedtem meg vele! Nem levén senkim, a' ki szüleinél ajánlott volna, — egy hétig mindennap ablaka alatt sétálgattam, fel és alá mint az őr, hogy észre vegyen, megjegyezzen, és belém szeressen. Értitek? — Még csak az volt a' bökkenő: miféle szín alatt mutassam be nála kedves személyemet? Bravo! hiszen én némi távolról rokona vagyok e' kis szerelmesnek! — ötlött eszembe, 's készen volt az ürügy a' tisztelkedésre. — Eleinte csak gyéren udvaroltam: néha öt—hat napig sem láttatám magam, hogy az érzés ne egyedül szíve' fölületén maradjon, hanem beljebb hatva, 's nagyobb lángra gyúlva, a' vért hevítse, a' tompa vágyat élesítve, az ész' hideg szavát elnémítsa.

Még igy is 5 hosszú holdig voltam martyrja törekvésemnek! Inkább bástyákat vívok, barátim, mint egy hölgykebelt, mellyben az öntartóztatás elvvé szilárdult! Hanem, még is azt tapasztalám, hogy a' szerelemnek legfőbb ingere egyedül a' nehézségek' kínos-édes leküzdésében áll. — Az ember csakugyan gyenge állat! a' czélra törekvésben áll minden öröme; ha feljutott a' vár' ormára, mellyet hónapokig ostromolt, — már nem tud munkájának örvendeni. Pedig csak a' czél elérése után kellene megülni a' tort!....“

„„'S védte-e valaki az említett bástyát?“ — kérdé egy a' társak közül Rónayt.

„Ah! barátim, — válaszlá emez — önmaga védte az magát, saját erőssége által! Három hónap múlva jött ugyan egy vitéz; de miután látta, hogy a' védelemmel már elkésett, — hideg gyávasággal visszafordult, 's tettét még nagylelküségnek keresztelé. Én a' meghóditott várat át akarám engedni neki, 's párbajra szólitám fel a' lomha hőst; de ő, nagylelkűleg, egy karczolást sem akart szenvedni a' dijért. — Azóta nem tudom, hogy állnak a' szép tündér' dolgai; — én ismét egy új hóditásra készülök. Meglátjátok, nem sokára Napoleonnal fogok vetekedni.“

„„„És ki volt azon bájos tündérleány? — kérdezi ismét egy a' körből — vagy ez a' titok' sorába tartozik?“ “

„Nem épen nem! — felelé Rónay. — Sőt hogy ne gondoljátok, mikép az egész kaland csak egy költemény, mellyel benneteket ámitni akarlak, — nevét is megmondom, azaz ..... épen itt' van nálam egy piczinyke fürt sötét hajából, aranyba foglalva, nézzétek és olvassátok magatok!"

„„Zeney Julia!"" — olvasá bámulattal az egész társaság, mellyből Juliát többen ismerék.

Teodor' keblében az érzés hullámokat hányt mint a' felháborodott tenger.

„„Ha eddig elbeszélé ön saját kalandját — szólott komoly hangulattal Rónayhoz, — talán be is fejezhetné. Már úgy is csak azon gyáva lovag' nevét kell hallanunk, ki önnek forró páráját kimélve — egyedűl az ördögnek nyujtott áldozatot!""

Rónay megütközék e' szavakon; ő koránsem számolt ennyire könnyelmű rágalmazásával. Azonban, hogy társai által a' „gyáva hős" czím reá ne illesztessék, még könnyelműbb következetességgel Teodorra mutat, mondván: „azon pulya vitéz, barátim, magát árulta el; nevére nincs is szükségtek. Festőnek tartja magát, és nemesnek; pedig, a' mint elbeszélém, nem a' legnemesb gyávasággal sompolyodék el Zeney Zsülitől, látván, hogy én birom kegyét...."

Az egész kör Teodorra függeszté szemeit, mellyekből reá a' gúnyos lenézés' égető sugarai áradoztak.

„„Uraim! — szólott méltó haragjában Teodor, — én nem vagyok szerencsés önöket régebben ismerni. Nyitray Ödön barátom által csak azért vezettetém magamat becses körükbe, hogy saját füleimmel hallhassam: egy becstelen minő kárörömmel hirdeti úton útfelen az erény feletti undok diadalát? minő gyönyört talál a' rágalmazásban, minő kéjt a' hazugságban, egy szóval minő élvezetet a' bűnben?! — Megsértettnek látszó becsületem' védelmére kelni nem fogok, jó nevünket védjék tetteink! Hanem, mint könnyelmüen eltiport erény' boszulója, 's olly igazság' védencze, mellyet a' törvény ritkán vesz oltalma alá, — hódolok keblem' fönhangú szavának: válaszszon fegyvert a' rágalmazó!“

„Aczél a' férfi' kezébe, méregpohár az asszonyéba!“— kiáltá, dühében reszketve, Rónay.

„„Kard tehát!“ — mond nyugodtan Teodor.

„'S az idő?“

„„Holnap, félórával a' nap' költe után....“

„És a' hely?“

„„Ha tetszik, itt a' szomszéd hegy' tövében.“

„Legyen!“ — fejezé be Rónay; 's miután kettő a' társak közül bajtanúkul ajánlkozék, több osztályokra szakadva, mindnyájan a' város felé vevék útjokat.

VII.

Más nap délután, Julia szobájában ült munkaasztala mellett munkátlanúl, feldúlt kebellel feldúlt nyugalommal. Már egy hónap óta küzdött az ész a' szívvel, 's még az elveszett tiszta öntudat nem lön visszaadva. Átkozá az ifjút, ki orkezekkel keble' templomából a' szentséget rabolta ki. Bűnnel vádolá önmagát, mint ki Teodorban az erényt csalá meg, 's Gyulában a' vétket ölelte. Kárhoztatá a' kort, mellynek mételye reá is elragadt, 's mellynek áldicsősége — mint gondolá — sokszor bűnön gyarapodik: felvilágosodás' örve alatt.

„Ah! — sohajt fel gúnyoskeserün, — a' szabadság egyedűl erőseknek való! A' gyenge csak rabszolgája a' szabadságnak, mert azt gondolja, hogy avval élnie kell, 's korlátozni önmagát képtelen. — Vétek után bölcs lesz az ember 's okoskodik; de ez is csak gyarlóságunkat tanúsitja! Az eredményt előre kiszámítni restek vagyunk; inkább, előbb, elkövetjük a' tettet, 's azután maga érezteti a' következés magát, — fáradnunk a' számitásban fölösleges. Elviselhetetlen a' mit szenvedek! Mennyből pokolba sűlyedtem, 's itt a' lé-

lekismeret ördögként tünik előmbe! Karjai két kígyót képeznek, mellyekkel átölel; szemeiből tűzszikrák sugárzanak, mellyekkel éget; mérges ajkai pedig minduntalan csókra hevülnek, 's én hiába fordulok el, a' zsarnok megcsókol!! Hah! egy botlásért ez szörnyű büntetés! Már 30 nap óta hervasztja a' kín arczom' virágit! Istenem! légy kegyes, és mutass irántam könyörületet: vedd magadhoz a' bűnbánó kiszenvedett leányt!"

E' pillanatban ajtókopogtatás ébreszté fel kínmámorából: a' belépő Teodor vala. Julia elfödé arczát, 's egy fájdalomfohász lebbent el ajakán.

„Isten! — kiált fel — én halálért kértelek, és te kihallgatál! Végezd be hamar a' vér-munkát, Teodor; tudom, boszúlni jöttél!"

„Nem, Julia! — mond Teodor magasztos hangon. — Vér-munkát végeztem, az igaz; de hozzád sokkal szelidebb czélból jövök. Harmincz nap óta úgy is kiszenvedél; most legyen elfeledve a' keserű pohár!"

„Úgy vélem, te léleknagyságodat akarod éreztetni velem; — én kegyelmet tőled el nem fogadhatok!"

„Nem a' megkegyelmezés' hiú indoka ösztönöz engem, Julia, hanem az egykori tiszta szenvedély' tisztelt emléke. — Tudd meg, mi történt egy hónap óta: Gyula nem elégedett meg, hogy kebled' szentségét elorzá, ő alacson rágalmazás által, becsületedet a' világ előtt is elrabolta. Én

ez egyetlen kincsedet akarom még megmenteni, Julia, hogy az életnek minden ingerétől megfosztva ne légy. 'S e' czélból, még ma kezedet kell birnom, nyilvánosan az oltár- és a' világ előtt.'

„Oh, a' bűnbánóra isten' kegye árad! — Bird kezemet és egész valómat, te dicső nemtő! Juliád a' női hűségnek eszményképe lesz! — Hanem... te vérzel!.... istenem! mi ez?...."

„Egy kis szurás, minden veszély nélkül. Gyula a' vívásban jobb karját veszté, 's bocsánatért esdekelt...."

„Ah! és te megbocsátál az istentelennek?!"

„Meg.... De erről majd idővel többet."

Keresztúry József.

MÁTYÁS KIRÁLY.

(Ballada.)

Ül a' tanács, tolong a' nép,
Hallatva szózatát:
„Mátyást uralja a' haza,
Dicső Hunyad' fiát.

Mátyás legyen csak a' király,
Mátyás — vagy senki más!"
'S egekre kél, egekre száll
A' népi áldomás.

Ben a' tanács vitatkozik:
Szilágy, a' tisztes agg,
Közötte nagy tekintetű
Országnevezte tag.

'S hogy kün lecsendesült a' zaj,
Komoly tekintetét
A' népatyáknak arczain
Lobogva hordja szét.

'S hevülve részvét' lángitól
Hazája' szent javán,
Önzéstelen zendül meg a'
Szó égő ajakán:

„„Dicső Hunyad! egy boldogabb
Világ' lakója már,
Ez őskorú hon érdemes
Királyi főre vár.

Dicső Hunyad, te hős vezér,
Te népszerű barát,
Kiben szegény, gyámoltalan
Lelt védet és apát!

Dicső Hunyad! kinek fiát
Kajánság ölte el,
Ártatlan vére bosszuért
Ne szóljon égbe fel!

Dicső Hunyad! magyar hazánk
Neked köszönheti,
Hogy szent jogát bitor pogány
Nem dúlja, fertezi;

Hogy föndereng homálytalan
Szabadság-csillaga,
Mellytől virúl 's magasra kél
A' nép, a' hon maga.

Hálátlanúl mivel tehát
Ez ősi nemzedék,
Ha nem fiad fogadja be
A' szent királyi szék.

Mert jogszerű hogy ő legyen
Legfőbb parancsnokunk,
Kinek szülője egykoron
Volt gyám 's védoszlopunk.

Míg élni fog másik fiad —
Erényid' tükre ő —
Mátyás lehet hazánk felett
Király nagy és dicső!"

'S öröm között zajongva kél
A' népi áldomás:
„Mátyás legyen csak a' király,
Mátyás — vagy senki más!"

*

'S beteljesült kivánatuk,
Megadta a' nagy ég,
Miért a' hon, miért a' nép
Olly hőn imádkozék.

Mátyás király erényiben
Egy másod-apja lett,
Arany korát ünnepli még
A' hű emlékezet.

A' honfi szív ünnepli azt,
Áldván a' drága port,
Mellyet hazánk' védangyala,
A' nagy király tiport.

'S mig csak fönél a' nemzedék,
Mig mozdul szittyakar,
Hálás könyükkel áldozik
Nevének a' magyar:

Mert nemzetének olly igaz
Hitű birája volt,
Hogy az igazság is vele
Mint mondatik, kiholt.

Lakner Sándor

KÓR VITÉZ.

Sok csatát kiállt vitéz
Búsan andalog,
Egykor ő, most győztesek
Rajta a' bajok.

Életoltó kard helyett
Gyámbot fegyvere,
Sorsban olly kegyelt lova
Osztozik vele.

'S hallgat a' hős, 's csak sohaj
Száll ki kebliből,
Majd nehéz sohajtatát
Igy beszéli föl:

‚Mért a' had' veszélyiben
Megkimélt a' vég,
Hajh megőrzött életem
Gyászosb veszteség!

Most a' vér-nedús mezőn
Volna nyughelyem,
Dicstelen nyomorban így
Kínaim' szenvedem.

Elhagyá a' kedv, erő
Lelkem', testemet,
Gyönge gyermek is legyőz
Kórat engemet.

És ti hír, név, álremény
Merre tűntetek?
Csak felényit adjatok
Mint ígértetek.

Ah mosolygtok! — jól tudom
Ti hazudtatok,
E' kereszt itt keblemen
Adományatok!'

Pajor István.

KARPÁTON.

Hegyormon állva nézek,
Alattam egy világ;
Világban sír, fölötte
Halotti cypruság.

A' napra feltekintek,
Melly vérben nyúgodott,
'S szorúlt szív' érzetével
Egy népre gondolok.

Aztán benézem újra
Az éjszakot 's delet;
És visszatérek — a' sír
Mit fed?...Egy nemzetet!

Szilágyi István.

ÁMOR.

„Nyilj meg sovár kebel
'S fogadj be engemet,
Gyönyördús édenné
Varázslom körödet.
Rózsákat ültetek
Kopár kertedbe én,
Ki légyek — kérdezed?
A' legszebb érzemény."

Egy titkos édes vágy
Keblemben rég honolt,
'S Ámornak szózata
Csak szüm' sugalma volt.
Magányom' ajtaján
Legott kinyilt a' zár,
'S mint sólyom béröpült
Ámor a' csapodár.

Örömmel ápolom
Rózsád o szerelem!
Bár gyakran vérezi
Tövíse kebelem.
Reménnyel ápolom
Szép álmaim között,
Mellyek közé a' sors
Olly sok keservet szőtt.

Barna Ignácz.

DAL.

Nem öröklék szüleimtől
Mást mint gazdag érzetet,
Lángoló hévvel szeretni
A' hazát és nemzetet;

'S míg szerelmem' szent érzésin
Lelkem üdvben szendereg,
Kedvesemnek hív ölében
Égi kéjre ébredek.

Barna Ignácz.

LÁNYKÁKHOZ.

Lánykák! álarczczal vigalomba mulatni siettek?
Arczotok itt — máskor szívetek' érzete áll!

Pajor István.

HAJDAN ÉS MOST.

Hajdan erény vala élni hazának 's halni hazáért:
Élni hazában most halva hazának — elég.

Szenvey.

A' bajor király és a' művészet.

Miután Adorján a' világbirodalom' trónjára lépett, országa' minden részeit gyalog beutazta, hogy alattvalóinak szükségeit ismerje úgy, mint császárhoz illik. Maga is műkedvelő és műértő utazásában a' görög művészet' első korának szerény szépségét a' phidiaszi szabadságkor' nagyszerü emlékeit, a' macedoni Sándor' pompás fénykorának maradványait csudálta, a' görög művelődés' befolyását az illyr és dák barbároktól kezdve, kik Fülöp és Sándor' aranypénzeit izlésök és tehetségök szerint utánozták, egész az Euphrat- 's Tigris-közi birodalomhoz követte, hol a' görög szellem phoeniciai persa 's babyloni bujább világnézettel párosúlt, végre látta Egyptet is, a' művészet' bölcsőjét, és szabályozott szigorú műveit, mellyek egyszerüségökben még na-

gyobb hatással vannak, mint a' császáridőnek, keresett, pöffeszkedéstől nem mindig ment művei. — Világutazásáról azon nagyszerü, lelkében meghonosúlt tervvel tért Rómába vissza, hogy a' művészetet feléleszsze, 's vele az őskor' minden dicsőségét. Ugyanazon érzéstől vezéreltetve, mellyel Athént romjaiból ujra felépittette, 's Theseus' városa mellé Adorján várost emelt, új templomot akart ő a' művészetnek emelni, talán nem minden önzés nélkül, mert tudta, hogy a' tudomány és művészet mindig háládatosak, 's nem csak az életet örvendeztetik, hanem halhatatlanságot is szereznek azoknak, kik oltáraikon áldoznak. A' művészet' kifejlését lépcsőről lépcsőre követve, minden kor' izlésének másoltatása által akarta Adorján a' művészetet feléleszteni, 's azért dolgoztatott ő egypti szigorú izlésben, azért utánoztatta a' régi görögök' egyszerü szépségét, a' későbbi indulatos bujább modort, 's az alexandriai pompát. — Róma megtelt művészekkel és művekkel, régiekkel és újakkal, 's a' császár a' világ művészet' sejdítésében Tiburban villát épitetett, mellyben minden nemzetek' és korok' izlését és művészetét utánzásokban élvezte. Olly nagyszerü pedig mint a' terv, volt ennek kivitele is, 's a' szobrok ezereinek, mellynek a' keresztény vakbuzgóságnak és a' barbár népek' dühöngésének daczára reánk maradtak, hatalmas része Adorján idejében készült

's még most is hirdeti a' császár' dicsőségét. A' czél azonban el nem éretett, a' művészetet nem szállta meg ifjontibb szellem, a' művészek csak ügyes utánzók maradtak, 's a' phidiaszi kor nem került többé vissza, sőt azon izlés keverés, melly Adorján alatt divatba jött, a' császár' halála után végkép megdöntötte a' művészetet, melly rövid idő mulva már csak byzanczi torzképeket volt képes teremteni. — A' császáridő azonban a' művészetre nézve még jó volt, 's Adorjánéval a' mostani távolról sem mérkőzhetik, 's mégis a' régi kisérlet' sikeretlensége mellett is, ismétlését szemeink előtt látjuk.

XIV Lajos' pöffeszkedett paróka modorja, azon tévut, mellyre a' lángeszű Bernini tévedett,— a' Jesuita izlés—megrontotta az egész művészetet, a' művészetinek és mesterségesnek eszméi felcseréltettek, dagály és hazugság léptek a' természet-igazság' helyébe, keresett természetelleni öltözet váltotta fel a' régi 's középkori nemes redőzetü öltönyt, a' mint mind ezt emlékeink és templomaink' legnagyobb részében észrevehetjük, hol minden szabályok' félreértésével felhők faragtattak kőből, a' leplek mintegy szélvész által mozgásba hozvák, az izmok megfeszitvék, 's minden alakok nevetséges hazug méltóságba alakitvák. — Midőn a' mult században a' köz és társas élet' minden alapjai ujra vizsgálat alá ke-

rültek, Winkelmann volt azon hatalmas lángész, ki az izlést a' régi műemlékekre utalta, 's azt a' pöffeszkedett dagálytól lassan lassan elszoktatta. Theoriáit a' festészetben Mengs lépteté mindjárt életbe, 's ezen ösvényen indúltak később mind azon hires művészek, kikkel az új kor büszkélkedik, Canova, Thorwaldsen, David, habár mindegyik közülök a' régi emlékeket különbözőleg 's egymástól eltérve fogta fel. De mind ezek, 's követőik elhanyagolták a' keresztény művészetet, mellyben, mint a' legrégibb görögben, és egyptiben nem a' külfény, hanem az alapeszme 's a' kedély' mélysége bámulatos. Ezen, az elébb emlitettől különböző, 's a' classikusnak ellentételében regényesnek nevezett iránynak gyengébb Winkelmannja volt, Schlégel és baráti, német művészek pedig az úgynevezett Nazarenusok lettek legtúlságosabb egyoldalú hősei, kik közt Overbeck a' legjelesebb. Ezek megvetik a' későbbi görög és római műveket, mint az érzékiség' dicsőitőit, nekik már Raphael nem elég keresztény 's azért visszamennek a' művészet' gyermekségének korába, felejtve, hogy a' leglelkesebb férfi sem idézheti vissza gyermeksége' élénk naivságát, hogy a' legerényesebb nő sem válhat újra ártatlan szűzzé. — Mind a' két irány hibás volt, mind a' kettő affectált műveket hozott létre, mellyeknek az életre befolyása nem volt, mig

a' harmadik iskola melly különösen Bécsben kedveltetett, egészen aljassá lőn, midőn a' müvészetben csak a' természet prózai utánzását látta, 's minden mélyebb alapeszme nélkül, az alakok' szépségének elhanyagolásával a' természet' belső életét nem is sejditvén, úgynevezett genre képeket festett. — A' müvészet' ezen szerencsétlen állását Lajos érezte leginkább, a' bájor koronaörökös, 's ismervén a' müvészetet fényében mint tévutain, egy új Adorján-szellemet akart önteni belé, életet adni a' holtnak, 's kivívni korunknak a' müvészet' díszkoronáját. Ezen érzettel szerzett ő csekély eszközei mellett is, de mély műismerettel és rendkivüli szerencsével, elébb mint koronaörököse, tovább mint királya egy kis országnak nagyszerű mügyüjteményeket, mellyekben a' müvészet' iránya és kifejlődése szemeink elébe helyeztetik, az egyiptitől kezdve a' római időkig, 's ismét a' bysanczitól egész a' jelenkorig, sőt még az ind müvészet sem kerülte el figyelmét, 's Lámaról Piquot' Magyarországban is ösmeretes gyüjteménye szintén Münchenbe vándorolt hogy a' nagy körnek legtávolabb gyürűi se hiányozzanak. A' király továbbá nagyszerü épületeket emelt, 's tért adott a' müvészeknek kitüntetésökre, épittetett görög izlésben Glyptothékát, 's a' Walhallát, Palladio' sztiljében Pinakothékat, góth hegyesiv egyházat, császári Basilikát, kerekívű templomot, bysanczi aranyos kápolnát, utánoztatta

a' pompeji házakat és a' Pitti palotát, 's a' posta épület, lóiskola, a' lajosutcza' számos épületei 's a' királyi lak' nagy része fenmaradtak még, minden lehető izlések' mintájára, 's a' müvészek' eredeti eszméinek kivitelére. Czélját azonban, mint Adorján, szintén nem érte el, mert a' müvészet, korával, 's annak institutioival annyira összeforr, 's összeforrva olly életmüves egészt képez, hogy az összefüggésből kiszakasztott egyes résznek bármilly mesteri ismétlése és utánzása azon belső életet mindig nélkülözi azon szellemet, mellyből a' mű felnőtt, melly a' mesterségest müvészetivé teszi. — 'S ez sehol sem látszik olly világosan, mint Münchenben, mert hol a' müvész önmagára volt hagyatva, 's nem utánzott, ott a' képzelő-tehetségnek roppant meddősége 's müvészeti tapintatnak teljes hiánya mutatkozik, mint például a' lóiskolánál 's a' postahivatalnál, — sőt utánzásoknál is sokszor kellemetlenül hat reánk a' tapintat' hiánya, midőn például a' dombra épitett Pilli palotának ismétlését egyenes térre helyezve látjuk, mi által egész nagyszerüségét elveszti, München' új része pedig egészben olly tarka benyomást tesz az izléskeverés által, mint korunk egyéb történetei, melly eszméit minden előbbi időkből összeszedi, 's újat, egészt, életmüvest teremteni nem képes. — Ugyan azért nem lehet tagadni, hogy a' király, bár mennyire méltányoljuk is fellengő tervét, és a' terv' kivitelébeni

nagyszerü törekvéseit, csak egy jövendő remélhető müvészetnek eszközlője volt, hogy nem a' müvészet' templomát, hanem csak előcsarnokát épittette, hogy a' müncheni müvészek' érdeme csak az, mi az ügyes fordítóké, kik a' külföld' 's a' mult kor' mesteri műveit némileg megismértetik, hanem önmagok teremtő szellemmel nem birnak.

Van azonban a' király' igyekezeteinek még két más oldala is: közgazdálkodási és erkölcsi; ezekre nézve pedig nagyobb sikere volt a' müvészet' felélesztésének terve. Alig múlt el egy embernyom az óta, hogy az utas Bajor-hont csak szükségből vándorlotta keresztül, mert ott mulatásra semmi által nem ingereltett, most pedig München, sőt az egész ország járó-kelő idegenekkel telve van, kik a' müvészet által felékesített város' gyönyöreit szívesen tovább is élvezik, 's az országlásnak a' müvészetre kiadott költségek' kamatjait közvetve megtérítik, úgy, hogy a' kézmüvesek' és müvészek' gyakorlat által kiképzett nagyobb ügyessége, melly a' bajoroknak életélvezetre annyi eszközt nyújt, tiszta nyereségnek tekintethetik. Az egyedek' lakjainak kényelmesebb elrendezése pedig, és szép művek általi csinosítása, az egészre nézve is nagy nyereség, Rückert' szép költői képe szerint:

Wenn die Rose selbst sich schmückt,
Schmückt sie auch den Garten.

Még nagyobb azonban a' müvészet' erkölcsi hatása, mit München szintén világosan bizonyít. A' király t. i. nem fordítja a' szép műveket csupáncsak saját élvezetére, az új kor' önző divatja szerint, hanem a' szépség' és hazafiság' érzetét éleszti általok nemzetében. Benthami korunk' sok nagy befolyásu férfiai még mindig nem tudják elegendően méltányolni a' szépség' 's a' müvészet' befolyását a' népjellem' szelidítésére, 's kelletinél inkább szorítják háttérbe a' phantasiát, az ész és eszmélet mögé, nem is gyanítván, hogy népre könnyebben lehessen hatni a' képzelődés' tarka képei, mint az ész' szigorú következetességű bebizonyitásai által. — Menenius Agrippa, ki a' lázadó római plebsnek mesét beszélt el hasról és tagokról, jobban ismérte a' népet, melly a' patriciusok erejének 's okainak daczolt, de mese által jó kedvbe hozatva, a' béke' pontjait elfogadta. Ezt érezték legjobban a' görögök, 's azért az erényt is szépségnek és jóságnak nevezték, (καλοκαγα δί'α) 's a' római költő midőn éneklette: „didicisse fideliter artes emollit mores," — nem csak tudományt hanem müvészetet is értett ez által. Arra ugyan, hogy a' szép az emberre hasson, a' müvelödés' egy bizonyos foka megkivántatik, hol azonban a' szép hat, ott a' legmagasabb müvelődésnek is termékeny mező nyílik. — Lajos király azonban még hatékonyabbá tette a' müvészetet az által, hogy hozzá hazafi eszméket kötött, 's

a' bajor és német dicsőségnek mindenütt emléket emelt. Igy festette ő az Is'ar-kapu felébe császári elődének a' bajor Lajosnak diadalmas jöttét az Amplingi csata után császári pompájában, foglyától az ausztriai Fridriktől követtetve, — igy díszesitette azon nyilt csarnokot, melly a' királyi lak mellett a' kertet körözi, azon tettek' festvényeivel, mellyekre a' bajor legbüszkébb lehet, — a' királyi palota' egyik folyosóját országa' minden városainak czímereivel ékesité, — a' trónpalotába felállitá a' dicsőbb bajor fejedelmek' ércz-szobrait, — a' diszteremekben festve látjuk a' három időszakos német császár' éltét, Nagy Károlyét, Fridrik a' rőt-szakálét és Habsburgi Rudolfét, — egy nagyszerű teremsor a' német nemzeti éposznak a' Niebelungenliednek van szentelve, a' hires bajorok' szobrait a' dicsőség' csarnoka foglalandja magába, 's az egész nemzet' dicső férfiainak nyittatik a' Walhalla a' Duna' partján, egy nagyszerű nemzeti emlék. — Itt látja az ifju nemzete' 's országa' dicsőségét, 's a' nagy példák felhevítik kedélyét hasonló tettekre, itt tanulja a' gyermek, a' müveletlenebb osztály, ismerni hazája' történeteit 's büszkén pillantani reájok, — a' historia' holt betüi felélednek előtte, személyesitve látja a' múlt kort, 's hazafi gondolatok, 's a' szépségérzet felébrednek benne. Csak igy lett lehetővé, hogy sok emlék szabadon áll a' fővárosban, őröktől körül nem vétetve, csupán a' nép' szellemé-

nek őrsége által védelmeztetve 's biztosittatva barbár bemocskolás vagy csonkitás ellen, — ez pedig mutatja hogy a' király' igyekezete nem maradt sikeretlen, 's nagy tanusága a' nép' müvészet általi müvelődésének, — mert mig a' tudós Stuttgartban és Schiller, a' legnépszerübb német költő' szobrának talpalata számtalan bekarczolt nevek által szentségtelenitve van, addig a' bajor emlékek, szobrok úgy mint képek, szeplőtelen fényökben most is ragyognak. —

Hány nap maradhatna Pesten utcza közepén egy szobor, a' nélkül, hogy bajuszt ne mázolnának arczára, 's hirdetményt ne ragasztanának lábára? —

Pulszky Ferencz.

A' NAPHOZ.

Lépj ki föllegnyoszolyádból,
Csókoljad föl a' világot!
Töltsd be életmozgalommal
A' kietlen pusztaságot!

Adj mosolyt a' térmezőnek,
Melly a' lelket földerítse,
Illatot, szint a' virágnak,
Mellyel arczát fölfrisítse.

Intsd zenére dalnoknépét
A' zöld lombok sátorának;
Zengje dicső zsolozsmáját
A' természet' templomának.

Hogy sötétség el ne nyomja,
Árassz fényt a' földlakóra;
Égi lángoddal tüzeld föl
Minden szépre, minden jóra;

Költsd fel keble' szebb reményét,
És melengesd, hogy viruljon;
Zordon éghajlat' jegétől
Megfagyottan el ne hulljon!

Hivd örömre a' szomorgót,
Étket nyujts az éhezőnek;
Adj erőt a' szorgalomnak,
Enyhet küldj a' szenvedőnek!

Gyujtsd iparra a' tunyákat,
Halmozz áldást a' serényre;
Pirítsd meg a' gonoszságot;
Fényözönt hints az erényre!

Ültess boldogság' virágát
Ifju' és agg' kebelébe,
Hogy mindenki áldva nézzen
Lenyugvásodnak elébe!

Kunoss.

HONVÁGY.

Itt is, hová sors' vad keze üldözött,
Itt is szelíd nap fényledez és mosolyg,
Itt is varázs-berkek virúlnak
Hajnalodó tavasz-arczot öltve.

De, ah! szülöttem földje, te ős haza!
Szebb nap ragyog fel még is eged fölött,
Szebb színben állnak bájvirágid,
Szózatosabb ligetidnek árnyin;

És kikhez a' szív édesen olvadoz,
Kikért az inség 's kín is ohajtatos,
Szülék, barát, testvér öledben
Élnek öröm közepette, oh hon!

Feltűn koronként nékem is egy sugár,
Tán egy az is hon! szép napod' arcziról,
Melly űzve keblem' gyász-borúját,
Kéjre hevít lobogó tüzével.

El elfelejtem, hogy jövevény vagyok,
'S a' boldog érzet nemzeti dalba száll;
De néma lész ismét magányom
Nincs ki felelne öröm-dalomra.

Nagy József.

KOLDÚS.

Útfélen egy vén koldús ült,
Szegényt megnéztem én. —
'S néhány kiáltó sebhelyet
Láttam meg ősz fején.

Egykor talán fegyvert viselt,
Melly most könyörg, a' kéz?
Tudom, tudom rongyárul is,
Ez egy vénült vitéz.

Kemény volt, mellyben izzadott,
A' harczi baj 's nyomor! —
Jutalma — néhány elcsapott
Fillér — 's az úti por.

Vidor Emil.

M*—HOZ.

Mi honba leng vágyid' lángszárnyain
Ez üdvkövet, keblednek sóhaja?
Mi szűdnek o imádott, óhaja?
Ki istenűl szerelmed' lángjain?

A' boldogot malasztod' lánczain
Nevezze meg báj ajkid' szózata,
Hogy mint egek' dicsőűlt angyala
Szerafi dalt ömlesszen hűrjain.

Mit? „földi tűz nem gyújtja kebledet?
'S szent zárda lesz lelkednek foghelye?
'S nagy szándokod megkérlelhetlen-e?"

O, hát fogadd még végső kértemet.
Keblem, miként egy zárda szent 's rideg,
Küldjed belé apáczaúl szived.

Pajor István.

SOHAJ.

Hol van a' zsenge kor
Örömvirágival,
Hol a' szelíd remény
Tündérszép álmival?

Hol a' szerelmi élv
'S az érzetdús kebel,
Melly hűség' díjaúl
A' lánykát nyerte el?

Ah, messze tűntetek
A' sors' vad szárnyain,
Csak emlékök kinoz
Utam' homályain;

'S melly érzetdús vala,
Keblem sötétes rom,
Fölötte őrködik
Á' bú 's fájdalom.

Burián Imre.

PANASZ.

Ne fordítsd el szép szemednek,
Rám mosolygó kék egét:
Engedd látnom boldogítva
Szívem' ott zárt édenét.

Kellemid' szent oltáránál,
Hőn imádom létedet —
Lángszerelmem' várt dijául
Add cserébe szívedet.

Ah! de kék szemed' egéből
Nem mosolyg felém remény!
Oltárodnak zsámolyánál
Hasztalan sovárgok én!

'S bár szerelmem olthatatlan,
'S szenvedésim olly nagyok!
Gyógyitó ír nincs sebemre:
Mert ah! szegény pór vagyok.

Gyalokay Antal.

A' SIRNÁL.

Drága szülői' mohos sirjánál térdel az ifju,
Egy szomszéd sírnál térdel az árva leány.
És mikor enyhületért buzgón fel az égre tekintnek,
A' négy szem egymás' tömkelegébe akad.
'S ím! az eget szemeikbe' lelik, könyűikben az enyhet,
'S bennök az elhunytak kezdenek élni megint. —

Bazur Ignácz.

HERE.

Gyűjtenek a' méhek váltig nagy gonddal, erővel,
És üres a' köpü.—Mért? A' here szörnyen emészt.

EGYESÜLÉS.

VanMagyarország,csaknyelvegység's nemzeterő nincs:
Benne a' népségek: viz 's olaj' árja — keverd!

NEMZET' FÁJA.

Rút hernyók levelid, vad hangyák kérged' emésztik:
Korcs hajtásnak nincs élete: Ősfa! te halsz.

Szenvey.

Drégel vára.

(TÖRTÉNETI BESZÉLY).

I.

Ha az utas alsó- vagy felső magyarországi úton jőve Hont' határihoz közeledik: szemébe kell tünnie e' megyét déli részén környező hegylánczsor közül az Ipoly róna' tája felé kinyúló egyik csúcsnak, melly mind természeti alkata, mind a' táj' helyzete által nem kis szerepet játszott egykori harczos időnkben. De az idegen utas nem gyanítja a' mai meztelen hegycsúcsból, hogy csak pár század előtt annak fölébe úgy bástyáktól mint virágzó kertektől pompás várlak emelkedett, mellynek magas tornyai tiszteletre ragadák az alattok elmenő honfit és ellent. A' környékbeli tudja ugyan, 's az idegen ha e' hegycsúcs alá jut gya-

nítja a' látható kőhalomból, hogy egykoron itt vár lehetett vagy volt; azonban történetünk' olvasóján kivül ki sem tudja közülök ki lakta azt? ki tette nevezetessé? szóval, mi történt itt? Nem leszen hát tán egészen érdektelen Drégel vára' történetét, 's eseményeinek legnevezetesbikét azoknak, kik előtt ez ismeretlen lenne, különösen pedig szép nemünknek, röviden ez elbeszélésben közleni. —

Drégelnek valamint egyéb honi várainknak eredete homályos, 's jobb ha elvész az végkép az előidők' sötétségében, mint bizonytalan állitások' sejtésében. Nyilvánosan először törvénykönyvünk említi Drégelt 1546-ban, a' honnan gyanithatni: hogy első épitőinek kezeiből, mint mindenünk királyaink' birtokába jutott, kiktől elsőbben Zsigmondtóli elzálogositás-, később pedig Albert királytól Palocsay György érseknek történt elajándékozás által juta örökösen az esztergami érsekek' birtokába; kiktől is az idők' viszontagságihoz képest hol vadászati mulatságul használtatott, hol harczilag megerősittetett, majd pedig a' szerencsétlen várnai és mohácsi csaták után végés menedék-várrá emeltetett, őrzése általuk kinevezett helytartók- vagy várnagyokra bizatván.

Épitményét illetőleg két részre oszlott Drégel vára: külső- és belsőre. Amazt tevék a' bástyák- 's őrtornyokkal ellátott kert és udvar, különféle házi épületekkel: emezt pedig tevé a'

szorosan úgynevezett vár négyszeg kövekből mészre épitve 's szabadon kinyúlva az erdős hegycsúcs' szirtén. Kimenetre a' külső részbe kemény sziklába vágott 's erős vasajtóval ellátott kapu szolgált: melly is egyetlen tárgy, mi több század után láthatólag ma is fenáll az egykori Derék-hely, 's az e' két szóból eredt mai Drégel várából.

II.

1552-dik Julius hónapnak egyik estéjén három személyből álló kis társaság ült a' Drégel vár alatti kert' egyik fájának lombjai alatt. Egy legszebb korát ért férfiu, borús szemekkel és redős homlokkal elkinézett a' messze nyuló tájba. Tőle kevésbbé beljebb egy ifju 's egy leány ülének egymás mellett mindketten arczukon az ifjuság' teljét, homlokukon a' lélek' egészségét — simaságát viselve. Az ég milliárd csillagtól ragyogott 's a' szelid hold elárasztá Drégel fölött lélekandalitó fényét. Csendes faluk' alanti látása 's az azokból felnyuló templom-tornyok emelék az éji tájkép' festőiségét, mellyeket ismételve, a'

völgy hosszant elfolyó Ipoly folyam ezüstlő tükrében tünteté elő.

„Oh nézd Gizélám — szóla a' hölgyhöz, elragadtatva az éj' csende 's keble' érzelmei által az ifju — nézd mi szép az éj. Az ég látván bátyád által tiltott eljegyzésünk' külső ünnepélyét, maga ünnepli azt kúpja kivilágositásával; 's a' hold feljött, hogy lássa angyali arczod, a' föld pedig néma, hogy meghallják széráfi hangod az égiek!"

„Bátyám eljegyzésünk' ünnepélyét csak elhalasztani ohajtja, 's a' hon' szomorú helyzete ezt kivánja. Mikor a' haza szenved: a' honfi nem örvendhet. 'S valljon ifju leventém nem igy érzene?" — Szóla szeliden az ifjuhoz Gizéla.

„Zoltai a' szerető, és Gizéla' jegyese, mindig kész élni szerelmének; Zoltai a' honfi és Szondi' barátja pedig mindig kész, ha kell, halni a' hazáért!" felele melegebben Gizélának az ifjú Zoltai.

„Igy tetszhetik csak a' honleánynak egy ifju vitéz, 's igy tetszik Gizélának Zoltai!" mondá hévvel a' leány.

„„'S igy tetszhetnek az én gyermekeim Szondi Györgynek!"" Szóla ünnepélyes hangon a' férfiú, ki most andalgó üléséből fölkelvén, az ifjú párhoz közelite, 's fenhangon folytatni látszaték előbbi gondolatit. „„Igen, kedvesim! nektek távoznotok kell innen, és másutt élnetek szerelmetek-

kel. Ezen gondolkodám. Drégel nektek egy napig sem lehet biztos hely. A' török hazánk' szívének kiszívása után elhagyá királyaink' lakát, 's a' haza' testének apróbb tagjai 's erei után szomjazik. Számos várak meghódoltak már Szolimánnak, 's hírt kaptam: hogy Drégel után sováry most Ali basa. Nektek hát távoznotok kell.'"

„Távozni, tőled bátyám?" kérdé halkkal Gizéla.

‚És Szondi György' vitéz oldala mellől!' adá hozzá Zoltai!

„‚Igen húgom! Zoltaié vagy te már az isten és szíved előtt, 's ő elég vitéz, téged védeni. Nálam nem vagytok többé biztosak.'"

‚És hol leszünk e' harczi időkben, ha nem Szondi György' oldala mellett?' Ismétlé lelkesedten Zoltai.

„És mi nálad maradunk" rebegé Gizéla.

Ezen beszélgetést ünnepélyes csend váltá föl, 's a' harczi viharokban edzett szivű Szondi, lágyult érzelmében melegén ölelé keblére az ifjú párt, kik szerelem-ittassan csatlák magukat egymáshoz, 's Zoltai a' kevéssé erősen átkarolt Gizéla' szende homlokára tüzesen nyomá a' szerelem' első lángcsókját.

‚Ellenség!' riada ez ünnepélyes perczben a' vár' fenső tornyában vigyázó őr.

„Ellenség!“ ismétlé a' rémületes szózatot a' vár' kapúja alatt álló őr, 's kevés pillanat alatt az „ellenség“ szótól harsoga vissza Drégel vára.

A' rettentő szózat boldogitó andalgásukból szomorú emlékezésre hozá a' kertben levőket. Szondi György a' leövezett kardjához kapott 's azt hüvelyéből kirántván átható hanggal kiáltá:

„„Hazám!““

„Hazám és Gizélám!“ sohajta utána Zoltai.

„Isten és szerelmünk!“ rebege végre gyengén a' leány.

III.

Más 's harmadnapon mindkét részről a' megtámadáshoz előkészületek tétettek. A' törökök Ali budai basa' vezérlete alatt noha mintegy tiz ezren 's tiz ágyúval ellátva: nem mertek azonnal a' vár' megtámadásához fogni, hanem előbb elsánczolák magukat a' vár alatti szőlőkön emelt földbástyák megé, mellyek' tetejére ágyúikat kiszegzék. Szondi sem maradt el czélirányos in-

tézkedéseivel. Mindenek előtt két lóhátos hirnököt külde ki a' várból. Egyiket Berfalusi helytartótársa után, ki épen most honn övéinél mulata: egy másikát meztelen és vérbe mártott karddal, akkori szokás szerint bocsáta ki a' környékbe, jeléül a' veszedelmes ellenségnek. Amaz hon nem lelve Berfalusit, nélküle visszatért; emez pedig hasztalan serkenté segitség-adásra a' vidéket. A' nemesség belső viszályok miatt akkor úgy mint ma, egyenetlen levén maga között, nagyobb részt a' felső vidékekre vonult, vagy elzárkózott a' török hirének hallására; a' nép pedig 's tán nem ok nélkül urat vélt csak cserélni a' török hatalom által; 's így vele keveset gondolt. Egyedül a' papság buzdítgata még itt ott szószékeiből, a' romai hit' veszélye tekintetéből, pogány elleni irtó háborúra: de szavai már ekkor főleg a' keresztes és várnai háborúk' emlékezete miatt szinte kevés viszhangra találtak. A' küldöttek segitség' nyerése nélkül tértek vissza. Szondit azonban nem hagyá el vitéz elszántsága: várának gyengébb részeit éjjel nappal erősitteté, a' vár fölé vörös zászlót tűzete 's a' pár százra alig menő katonáit lelkes szavakkal az ostromra előkészité.

Negyed nap' hajnalával Ali basa megkezdeté az ostromlást ágyúi' golyóival, mellyekre Szondi György apró lőszerekből sürűn ugyan, de az ellenség' helyzete miatt kevés sikerrel válaszola.

A' tüzelők közt a' vártorony' karzatán egy ifju vitéz tünt ki főleg, ki sértetlen a' körötte záporként hulló golyók között, bátor elszánással lövöldözött a' törökökre, kik most minden erejöket a' már ingadozó toronynak pontosíták. 'S csakugyan alkonyatkor iszonyú dörgéssel Drégel várának magas tornya karzatostól leomlott, kőhalma alá temetvén az ifju leventét.

A' lerogyás' pillanatában a' vár' alsó terméből egy nősikoltás halatszott.

Az ifju levente Zoltai, 's a' nősikoltás Gizéláé volt.

IV.

E' gyászeseményt követő éjjel, a' kevés katonák' kevés tisztjeiből álló hadi tanács tartatott Drégel várában.

Ugyan ekkor a' törökök váratlanul felhagytak az ágyúzással, de e' helyett a' hadtudományt természetileg értő Ali basa a' várat megkörítteté népével, ágyúit négy oldalról állitá föl, lajtorjákat és más vívó eszközöket vitetett a' várnak már

nagyon meggyengült falai alá; 's noha e' körülmények kétségtelenné tevé Ali basát a' czél' sükeréről mindazonáltal népe' vérének kiméletéből alkudozásra határozá el magát.

És kevés idő mulva egy fehér lobogó' kiséretében egy követ álla Drégel' kapuja alatt 's beeresztetését sürgeté.

‚Eresszétek le a' hidat! kiálta belülről Szondi György 's tűzzetek a' vörös zászló' helyébe míg a' követség ben mulat, fehéret.'

A' kis hadi tanács folytattatott, 's mire Ali' követe a' tanácskozó terem' ajtajához érkezék harsányan hangozék belülről: Mi halni akarunk mindnyájan vagy megtartani Drégel várát!

„Boldogtalanok! szóla a' belépő követ, ti még a' vár' megtartásáról álmodoztok? nem látjátok-e azt ingadozni? legjobb erősségét földre omolva? őrségtek maroknyi, az ellenség' kimeríthetlen számát 's tőlük immár falaitokat egészen környezve?"

„„Ámító!"" harsoga több hang a' teremből elé.

„„„Hadd legyen! hisz igy illik ellenségnek szólani,"""" válaszola egy uj hang.

„Én ellenség? fordula kérdőleg most a' török követ a' válaszoló hanghoz, 's ünnepélyes hangon szóla: vitézek! én nemcsak ellenség és pogány nem vagyok: hanem mint keresztény és honfi állok előttetek!"

E' szók után leveté a' török küldött turbánját 's öltönyét, mik alól most egy tiszteletes férfi mutatkozott keresztény papi ruhában. Álmélkodás' jelei terjedének át az egész teremen, 's többen kiáltának föl egyszerre: ‚az oroszi pap!'

'S csakugyan a' szomszéd oroszi helység' Márton nevű papja állott előttük, egy minden időviszonyhoz magát alkalmazni tudó férfiú, kit utjában Ali magával hozott, 's kinek követségével ez által élni akart.

„Mint honfi és keresztény állok hát most előttetek nemes vitézek! folytatá előbbi csendes hangulatával az oroszi pap, ohajtom hogy szavaim sükeresek legyenek 's kérem az istent felvilágositani kebleiteket. Benn a' falak inganak, künn pedig egy keresztény ellen száz pogány jut. A' halál elkerülhetetlen, és valljon olly semmi-e a' mostani gyászos időben a' magyarnak élete? nem kivánja-e ezt meg tőletek illőbb csatahelyre a' haza?"

A' korosabbak' részéről helyeslés követé a' szónok' szavait, melly közé az ifjabbak' zúgása vegyült, csak maga Szondi György hallgatott; végre felállt 's az oroszi paphoz fordulva ünnepélyes hangon kérdé:

‚Tisztelendő atya és követ! mit kiván hát Ali basa tőlünk?'

„Embervér kimélést 's a' vár' feladását. Ajánl pedig hit alatt: szabadságot neked nemes vitéz 's

minden embereidnek. Ellenben ajánlatának el nem fogadására vérig és földig irtó ostromot hirdet Drégel várának. Ali basa nemes keblű ellenség.“

„Hogy igy kell hallanom szólani egy keresztény papot! fölkiálta Szondi György. Embervér kimélést kiván Ali? de valljon kímélte-e ő a' magyar vért? Valljon nem láttuk-e csak tegnap általa legbátrabb katonáimat leesni, 's azok' legvitézbikét ifjú barátomat, a' nemes keblű Zoltait? És ki az, ki eskü alatt ajánl nekünk szabadságot? A' pogány, kinek nincs hite! 'S aztán kérdem én tisztelendő atya, valljon adott-e szabadságot vagy kimélt-e embervért a' török, csak nem rég Budának falai alatt? Nem festette-e be azokat vérrel, nem-e királyaink' szent székét, nem-e a' Dunának habjait? avagy nem szegte-e meg az, eskü alatt öt évre gyáván vásárlott fegyverszünetet? és végre hogy a' kis lelküség a' holt nagyságon is álljon boszút: nem rablotta-e ki Székes-Fehérvárott nyugvó királyaink' bíbor párnáit, elszórva azok' szentelt csontjait? 'S illy nemes keblű lesz Ali is! — Losonczi és Dobó vitéz árnyaik' szelleme kerülné a' gyáván életet vásárlott Szondit, ha az egy maga várát feladná. Válaszom tehát tisztelendő atya Ali basának: Drégel' romjain inkább becsülettel halni, mint megcsalatva pogány kézbe jutni, 's attól békókba veretve árultatni. Mindazonáltal menjenek el veled a' nők 's az élni akarók; de a'

a' történet honod is mostoha lesz, 's ha föl is halni akarókért kezdődjék el a' vérig és földig irtó háború: a' történet pedig irja föl a' hazáért elestek' neveit.'

Egyhangu tetszés- és lelkesüléssel fogadtattak Szondinak meleg keblű szavai, 's még a' kevésbbé bátrabbak is egy lélekkel kiáltának: halni akarást!

„„A' nők menjenek, szólának többen, mi vezérünkkel élünk és halunk.'''

„Még egyet nemes vitéz! felszólamla még egyszer a' papkövet. Te szavaidban a' történetet emlitéd 's nemes kebled Losonczi és Dobói tettek után hevül. Gyenge ok a' halni akarásért: valamint a' névhalhatlanság csalfa ábrándja a' kebelnek. Nemes vitéz te haláloddal ez után esengsz? Nem szólnál igy, ha ismernéd úgy mint én a' régi világ' történeteit. Nemzetek mint egyesek elhaltak és neveik vagy elenyésztek a' földről, vagy csak porlepte könyvekben följegyezve élnek, mellyek' elolvasására század alatt alig találkozik tudós, vagy ha akad is: az, az olvasott nevek és tettek' felét még éltében feledi, másik felét pedig azoknak önsirjába temeti! Sokkal ismét a' sors játékát űzi. Míg kis vagy rosz emberek' neveit a' ragyogó hír szárnyaira tűzi: más jobb vagy nagyobbak' emlékeiről mitsem tud. 'S valljon nem történhetik-e ugyan a' veled és váraddal? Hogy ne adja isten vitéz! de lehet: hogy

jegyzi lapjaira nemes tettedet: ki fogja azt néhány tudóson kivül olvasni? Lesz-e majd dalnok ki szívemelő húrjain megéneklendi Drégelt és Szondi Györgyöt? 's ha lesz, ki fogja visszazengeni lantja' hangjait? Addig pedig Drégel, miként te elfog enyészni az ellenség' keze által 's pár század mulva úgy csarnokod mint kicsorgott véred fölött a' nép fog gazolni mit sem tudva várad- és létedről."

„Legyen! kiálta lassúbb hangon a' vezér, legyen! de szavát vissza nem húzza Szondi György: ő Drégelen élni vagy halni akar!"

A' hadi tanács eloszlott 's Szondi most parancsot ada minden drágaság és bútoroknak az udvarba lehozatala- 's itt máglyávái alakitására; maga pedig két török-fogoly ifjúval 's a' pap követtel a' nők' teremébe vonult, hol Gizélán kivül több asszonyok, az őrségi katonák' hitvesi a' várostrom' kimenetére várakozának. Itt Szondi gazdagon felöltözteté a' két török ifjút, pénzét köztök felosztá 's őket valamint a' nőket átadá a' pap-követnek mondván: nekem nem kell Ali basának kegyelme, de ha van neki kegyelme keresztény számára: úgy éreztesse azt a' nőkkel, különösen Gizélával. Legyen atyja a' gyámoltalannak, a' férjvesztett jegyesnek, millyen én valék a' két török ifjúnak. Isten veletek 's veled tisztelendő atya!"

Ezután a' siránkozó nőket, a' török fiúkat 's az oroszi papot kiereszté Szondi a' titkos földalatti

folyosón, nehogy amazok' látására katonáinak szívét elbátoritlanitsa. Most pedig a' várudvarba siete, égő fáklyát 's egy éles tőrt vett kezeibe, azzal a' drága halmazt fölgyujtá: ezzel pedig az egymásután előhozatott számos és különös szépségű lovait leölé.

Végre letérdelteté népét, 's vele mondott rövid ima után a' harczi kürtöt megfuvatá, 's a' kapukat fölnyittatá a' már a' várat dühödt furiaként másod ízben ostromló törökök előtt.

V.

Elhallgatjuk a' mindkét részről dühös harcz' iszonyatosságinak részletes leirását. A' hangyaként beomló jancsárok' százai és százai hulltak el a' vitéz magyarok' fegyverei alatt. A' kapunyilás már tömve volt holt testekkel, 's most az ágyugolyóktól leomló falak' résein tört be a' végnélküli ellenség. Szondi' kevés vitézei nem hátráltak ugyan: de lerogytanak halva a' helyen, mellyen víni kezdettek. De még Szondi néhányad magával

vi és küzd oroszlányként. Hová kezе: oda halál is ér. Végre már előbb térdén golyó által megsebesítve, teste most azok' záporának kénytelen engedni: lerogy, 's ezer török rohan a' már olly csendes test fölé. Egy jancsár fejét vágja, 's dárdára szúrva ezrek' vad őrjöngési közt viszi Alihoz. Drégelen pedig kő kővön nem marad, 's csak a' szirtkapu hagyatik meg, hogy lófark tüzettessék fölébe.

Másnapon bőszült népének lecsendesitése után a' győztes Ali illő temetést rendelt a' meggyőzetett, de vitézsége miatt általa csodált Szondinak. Feje az elesett vezérnek testéhez illesztve pompás koporsóba tétetett, 's vezérhez illő szertartások közt eltemettetett, a' várnak tulsó oldalán egy fa' árnyékában. Ali, Gizéla' kérelmére Zoltai' testét is előhozatni 's nagy bajtársa mellé rendelé tétetni. A' két halott egyszerre 's egymás melletti sírba tétetek. A' kereszténvi szertartást az oroszi pap végzé.

Az eltakaritás után előállott főtisztjeitől környezve Ali, 's egy aranyozott lándzsát és egy nemzeti lobogót tűze önkezeivel Szondi György' sírhalma fölé.

Végre egy halvány, feketébe öltözött szűzet vezete Zoltai' sírhantjára. A' leány leborult, egy virágkoszorút tön a' hantra, 's az oroszi pap' kezében tartott Szűz Mária' képére örök hűséget es-

küvék kedvesének, és szeplőtelenséget a' Szűz Máriának.

„Vidd most a' szűzet az általa választott klastromba, szóla nyugodt kebellel Ali az oroszi paphoz, atyja akarok nékie lennie: millyen vala e' két török ifjúnak bátyja. Ők kisérjék el őt. Tisztelet a' szentségnek! és tisztelet a' gyámoltalan nőnek!"

Ezzel Drégelt elhagyva, némi bánattal szivében, visszalovagla a' nemeskeblű Ali basa Budára.

* * *

És igy esett el Drégel vára, és igy esett el Szondi György, dicső előképe a' szigeti hősnek, véle mindenben csak egyben nem egyenlő: a' sors adta hír' kedvezésiben.

Eleste után Szondinak, 's az őt követő századon át a' némileg ismét felépült Drégelt hol a' török, hol a' magyar birá: miként az alatta elmenő vezérnek tetszék. Bevette azt a' ki 's mikor akarta; hibázott Drégelnek legnagyobb erőssége: Szondi' keble. De az már ez idő alatt elrohadt, sírja behorpadt, hantjáról pedig a' lándzsa és zászló eltünének, 's nem találkozott keresztény

had- és honfi, ki megujította volna a' pogány-ellenség adta emléket.

Végre majdnem három század után egy költő született, 's ő a' múzák' gyenge fia verseiben állíta a' harcz fiának, 's az énekletthez úgy mint az éneklőhez méltó emléket. Az énekletett Szondi György: az éneklő — Kölcsey volt.

Pongrácz Lajos.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

LEVÉL.

A—hoz.

Csatár, őszelő' 18-kán 1841.

Ma láttam, édenem' virága te,
A....ám! Csesznek szép dombjait.
Hullámzatos dombok 's erdők között
Fekvése meglepő, festői szép.
O szép a' nagy Bakony' terjedt vidéke,
Egy gyöngy hazámnak gazdag gyöngysorában.
— A' mint lenéztem a' roncsolt falakról,
A' merre csak kiterjesztém karom,
Mindütt kinálkozott a' táj gyönyörrel,
Közel 's a' távban, Pannon' halmaig.
Kéjérzetemben átölelni vágytam,
Ölelni szívhez ennyi kincseit
A' létadó természet istenének,
És olly derült levék, minő az ég:

Midőn fölöttem rögtön elvonúlt
Egy gondolatnak villanyföllege
Melly kedvemet homályba burkolá,
Rázkodtató dörgéssel hatva le
Lelkem' titoktartó bús szent helyébe.
O bármi szépet, bájolót, dicsőt
Nyujtandna itt ajándokúl az ég:
Te még is, Édes, te hiányzanál!

'S messzebbre vitt komoly hangúlatom,
Messzebbre vissza a' régibb időkbe.
Az élet akkor o mi más vala,
Midőn az úrkény illy magas helyekről
Dörgé a' völgybe le parancsait;
Midőn ezernyi szolgakéz' ereje
Illy sziklavárt alkotni kényszerült,
Hogy szívtelen zsarlások' sziklasúlya
Gördüljön a' nyomattatak' nyakára
Mikép a' lakhelyet nagy körfalak,
Úgy vértezék körül a' szíveket
A' benlakókat gyakran legvadabb
Érzéstelen keménység' kérgei.
O vajmi bús egyhangú élet az,
Melly szüntelen csak életvédelem;
Midőn a' lét 's a' létnek érzete
Egy két csekély torony közé szorúl;
Midőn falak mögé bú a' jelen,
És a' jövőnek minden szebb reménye

Biztos lehelhetés-vágygyá silányúl;
Midőn a' szív' magasztosb élvei
Csak testi jólét, testi kéjgyönyör'
Bálványozásavá törpülnek el; —
Hol a' határtlan lelki működés
Egy ütközet' vérében vész oda,
Koczkák között fuldoklik, vagy kupába
Merül, vadászat- és lakmározásba
Temetkezik, tivornya-zaj között.

Képzelj, o drága Angyalom, magadnak
E' korszakokból egy gyöngédke lányt,
Ki ön-lakában is fogoly vala.
Mit ért le a' vidékre néznie,
Mellyet mi nagyszerű kertül csudálunk,
Keltét a' napnak 's nyugtát látnia,
Mellytől mi bájban elragadtatunk, —
Mit ért a' szép természet' kincseit
Előtte folyvást tárva látnia:
Ha az feléje nem közelghetett
Kit ő titokban, mélyen, hőn szeret, —
Mivel talán családi gyülölet
Tiltá el őt a' dölyfös várfalaktól?
Vagy ha a' boldog czélt elérte is,
Nem kelle-e folyvást rettegnie
Az ellennek dúló vasát 's tüzét,
Kik hősi férje' éltét 's gyermekit
Bőszült dühöknek áldozatra hányják?

És mennyi hölgykebel repedt meg igy,
És mennyi nőt emészte illy veszély!
O sirj, leánykám, szende szűz szemedből,
O sírj csak egy könyűt azon virágok'
Emlékeűl, kik így hervadtak el!
'S ezen könyűben lelj vigasztalást,
Lelj enyhe írt sorsverte sérveidre!

Fordítsuk el szemünk a' múlt homályról, —
Miénk a' Most, — derültebb a' Jelen.
Fel nem riasztja álmunk vészharang,
És vériszonyra nem borzad szemünk;
Nemesb, szelídebb, emberibb dicsőség
Szólítja most mezőre bajnokit, —
Szendébb egy angyal oszt babérokat:
Szellem' hatalma él és úrkodik.
Nem zárkozik sziklán épűlt falakba
Az ősiség' dagályos sarjadéka,
Hozzánk simúl, közbünk vegyűl, velünk
Mulat, velünk buzdúl a' hon' javáért —
És visszajő, bár lassan is, de jő,
'S hazát talál a' számüzött igazság,
És földerűl mindnyájunk' hajnala,
Mert néha néha dús öltény alatt is
Olly szív dobog, melly érez, 's nem irígyli,
Hogy a' sanyarzott nép' telkére is
Süt a' közös világos napsugár. —
O áldjuk, Édes, a' végzet' kegyét,

Hogy illy időbe helyzé életünk,
Mellyben szabad nekünk is gondolattal,
Elmélkedéssel harczra szállani,
Kivívni boldogságát a' hazának, —
Mellyben szabad nekünk is honfiérzést
Szentelni nyiltan a' köz-üdv' ügyének,
Mellyben szabad mindenkinek szivet,
Szót és cselekvést, elmét és erényt
Áldozni a' nemzet' nagy istenének!

Kivált te lányka, áldd a' végzetet,
Hogy illy időkben olly hazában élsz,
Hol nem csupán hölgynek tekintetik
A' hölgy, hanem mint a' nemzet' leánya,
'S honunk' jövő sorsának részese.
Milly nagyszerű, életre kiható,
Milly szent az asszony' működés-köre!
Vagy nem dicső-e egy egész leendő
Népnemzedékre hatni dús erénnyel,
Hogy jobb, erősb, erényesebb legyen?
O ha ti értitek, 's ha érzitek
Hölgyek! mi a' nemzet, 's mi a' haza:
Könnyen csudákat foghattok művelni;
Mert fejledésünk jótevő csiráit,
Az emberiségnek üdvös magvait
Gyöngéd szivek- 's lelkekbe oltva át
Őrködni, hogy dúsan tenyészszenek,
Égtől adott saját szent hölgyi jog:

'S áldás leend munkátokon bizonnyal,
Ha szende 's buzgó érzéstek' tüzét,
Melly ápolandja a' nemzetnövényt,
Gyulasztja tiszta hő honszerelem.
O érted-e ezen hivattatás'
Csudás hatalmát, 's angyalkéjeit?
Igen te érted azt, mert jelszavad:
Hűség, szelídség, szűz erény, 's haza!

De lásd, hová ragadt el engemet
A' szép Jelennek bájos képzete!
Milly lelkesülten festem helyzetünk,
Mert az szeretném, hogy már így legyen,
E' csába kép gyakorta elvakít,
Hogy észre sem veszem, mikép gunyolja
Romlott világunk jámbor álmimat. —
Nem sziklaormon épült vártoronyból
Néz már le most a' gőgnek gyermeke
Alant tehervivő hontársira, —
Nem körfalak zárják el ajtaját:
Hanem ragyogló czímek' semmisége
És átöröklött önzés' mételye
Mérgeznek el még számos szíveket;
És közfalat, mellyhez közelgeni
Tilos, von a' türelmetlen negéd.
A' szellem ellen vív a' rest anyag,
Jog ellen harczol lázadt érdekdüh, —
Az eszmeszentség gúnyt arat, 's hideg

Keblek csupán csak díjért lelkesülnek!
Ennek tudása — sujtoló kínos, —
Látása ennek — szörnyü, gyilkoló!
Ah, boldogabb volt még is tán az élet
Az ősi várlakokban, hol homály
Busúlt hol a' nap csak szük ablakon
Hatott be, 's eszme- vagy szellem' világa
Nem is derengett sejdítetlenül.
Ah! boldogabb volt még is tán ez élet, —
Mert egyszerüség volt még jelleme.
Jelenben a' fénymázas színezet;
Az ajkon álnok mézes símaság;
A' nyelven érzés, és szívben csalás;
Honért hevülő lelkesség szavakban,
'S tettben vitályszatócsság, — szörnyetes. —
A' nőnem' élte sem nyujthat vigaszt.
Vigalmi fényben úsznak hölgyeink,
Hiú divatnak martalékai,
Kaczér szerelmi kórnak rabjai.
A' fényüzés erény, — a' hűtelenség
Nem bűn, — a' cselszövény 's ármány — mulatság.
Pártolni csábitást csak gyöngeség;
Honért hevülni semmi szép erény, —
Nyelvét szeretni szinte szégyen is.
'S ha van közöttök egy egy lelkesebb,
Ki szembe száll az elfajult divattal:
Jutalma kancsal szem, vagy gúnykaczaj. —

O küldj vigaszt egedből istenem,
Mert így jövendőnk gyászos éj leend!

E' zűrzavarból hozzád fordulok
Kedves leányka, 's enyhülend kinom.
Te mind e' csábok ellen bizton állsz:
Mert tiszteled hazádat, Édesem.
Itt a' világ' 's élet' vizsgálata
Bús lelkemet még mélyebb búba ejti, —
Te vagy világom, éltem, mindenem!

Ney.

VIGASZ.

Dalost temetnek csendesen,
Toronyban semmi hang;
Ha gazdagon fizettetik
Beszél csak a' harang.

Babért kerestél pénz helyett
Szegény! — de lészen itt,
Ki szívhatón indítsa meg
A' dal' hangjait!

Vidor Emil.

AZ ALTATÓ DAL.

—

Mécs pislog kunyhó' ablakán
A' barna éjen át,
Kunyhóban halvány nő viraszt
Ringatva magzatát.
'S mint messziről ha hárfa szól,
Olly szende dal foly ajkiról.

Hajnal felé a' kis beteg'
Szemére álom űlt,
Kihalt a' mécs — a' halvány nő
Még el nem szenderűlt.
Hogy szünvén csak ne költse fel,
Még jó sokáig énekel.

A' kedves bölcsö' oldalán
Nyugodtan szunnyad el —
Ébredvén gyermekére néz,
A' gyermek — nem lehel.
Mit ő hajnal felé dalolt —
Már az halotti ének volt.

Vidor Emil.

VÁLTOZÁS.

Viseltem én is egykoron
Vidám, nyílt homlokot;
Lantomban csak szerelmi hang
'S enyelgő dal lakott:

De a' midőn hazám iránt
Kigyúla érzetem,
Nyílt homlokom redőkbe gyűlt —
Komoly lett énekem!

Vidor Emil.

KERESZTELŐ.

Hogy idvezüljön egykoron,
Ha gyermek született,
Templomban rá békés kezek
Hullatnak szent vizet.

Hogy sorsa egykor üdv legyen,
Ha nemzet születik;
Csatákban haj harczos kezek
Vérrel keresztelik!

Vidor Emil.

IZRAEL' KESERVE.

Születtem 's kéj ölelt
Anyámnak hű ölén,
'S üdv fényle csillagul
Léthajnalom' körén;

Lefolyt a' szép idő,
Miként a' völgyfolyam;
'S hozzád szegődtem ős
Világ, én gyámtalan!

'S o sors! e' nagy világ'
Legédesebb ölén
Nincs hely hová bizton
Nyugodni térjek én.

Mondják erény emel
Dicsővé pór' fiát
És legmagasb erény,
Szeretni a' hazát.

Im e' nyomorra szűlt
Kebelnek lángiból
Önérzet' kéje közt
A' hon' szerelme szól:

De ah, mit ér e' láng,
Ez üdvös érezet,
Ha a' hon azt hiszi:
— Szívem hű nem lehet?

Repedj fel oh kebel!
Véred' hullámiban
Hadd lássa a' világ,
Hogy honszerelme van.

Ilosvay Rudolf.

KÖVET VÁLASZTÁSKOR.

Mi zaj, mi lárma lehet ez
A' nép-sereg mit éljenez?
Tán toborzó háborúra,
Vagy induló szent búcsura?

Ah nem jelent az toborzót
Sem szent búcsura indulót:
Sokkal nagyobb ünnepély ez
Mellyen a' nép igy örvendez.

Nemzet-ünnep' fényes napján
Szabad nép zsibong az utczán:
Szabad nép' szent lobogója,
Ki az „éljen"? — ragyogtatja.

Három szinü szent lobogó!
Magyar szivet lángoltató:
Hirdesd a' szép szabadságot
Mellyért annyi vér kiomlott!

Éljen arany szabadságunk,
Éljen szabad választásunk!
Vesszen a' lélek vásárlás
Mint rút lealacsonyitás.

Az legyen megyénk' követe,
Kinek helyén szive 's lelke:
Kit a' közjó' ügye hevit
Hiúság meg nem tántorit.

Az legyen megyénk' követe,
Kinek derék lelkülete
Aczél szilárd rendületlen,
Páratlan hon-szeretetben.

A' teremben zaj hallatszik
Nép-akarat nyilatkozik:
Meg van! — Éljen az érdemes
Üdvözölje minden nemes.

Éljen király, haza, nemzet,
Éljen a' választott követ!
Kisérje a' nép' áldása
Legdiszesebb pályájára!

Lukács Pál.

HERNYÓ ÉS LEPE.

A' hernyó lepe lesz 's nemesebb, szebb sorsra kel által —
O csak az ifjak közt vannak előre lepék!

KÜLSZÍN CSAL.

Szép piros alma kivül — de ne higyj a' csalfa gyümölcsnek —
Mélyen magva körül rejtezik a' nyavalya!

Szenvey.

A' jegygyürü.

(NOVELLA.)

I.

A' sebesült.

Junius' 13-a volt, 1809. — a' nap leáldozóban 's tűzcsókja még egyszer illeté az alanti hosszan kanyaruló folyam' szőnyegét. A' földremegtető álgyuk' moraja, mint búcsuzó vihar, lassanként némulni kezdett; G y ő r' lakói könnyebben leheltek.

„O d o r — hallatá csöndes, tompa hangon egy lábszárán mélyen sebesült vasas-ezredbőli tiszt, lovát kantárszáránál vezető közlegényéhez — nem birom tovább fentartani magamat.'

„Kapitány! — felelt biztatólag a' por és izzadtság-lepett katona, részvevő tekintettel pillant-

ván vissza halvány urára — csak kis türödelem még 's a' sánczokat elérjük.“

A' tiszt fájdalmas megnyugvással csüggeszté le bágyadt fejét; szemeit ellenállhatlan gyöngeség ülé el, a' paripa' hátán ingadozott. Végső ereje' megfeszitésével tartá magát fen ülésében.

‚Polgár—rebege töredezve a' tiszt egyhez az érkezőket kiváncsian nézegető sokaság közül, Győr' kapujához érvén gyámolitójával—polgár, az isten' szerelmeért egy ital vizet.‘

„„Itt, itt az ital!““—kiálta több hang egyszerre, egymást előző gyorsasággal.

A' kapitány remegő kezébe vevé a' poharat, aztán, mi alatt égre tekinte, fenhangon taglalá:

‚A' haza és királyomért!‘

'S fenékig ki vala üritve az oda nyujtott pohár' tartalma.

„„„Derék vitéz!““‘ — szólt méltányló komolysággal egy aggastyán, 's gondolat villant meg agyában: bár minden magyart illy érzés hevitene.

„ „„Ki az? — mondá fél ijedés között egy szük utczábani ház' zárt ajtaja alól finom, gyöngéd női hang: szavait azonban a' várakozás' egy nem bátoritá—ki az?““ “

‚Adél—válaszolt törött hangon a' kapitány miután legénye őt paripájával nagy kinnal lesegité—kedves Adél, én vagyok!‘

„ „„Móricz, te vagy?““ “ — sikoltott öröm és meglepetés' kéjével a' gyönyörű hölgy, 's gyorsan nyitá fel az ajtót, selyemfürtös fejecskéjét kidugván.

‚Adél! — rebege elfogultan a' halvány ifju, 's vérrel födött egyenruhás keblére ölelé hitesét— milly édes a' viszonlátás!‘

„ „„Te olly halvány vagy—szólt szánakozólag a' nő—jer, jer a' szobába.“ ““

Móricz, legénye' 's neje' karjaira támaszkodva, csak biczegve lépdelhetett.

„ „„Isten! — ijedt fel a' hölgy a' szobában férje' véres lábszárára tekintvén — mi bajod?““ “

‚Katona baj‘ — viszonzá erőtetett mosollyal amaz, ajkai azonban nem akarva is a' fájdalomtól kínos görcsökbe vonódtak.

Odor elsietett.

„ „„Tán sebet kaptál?““ “ — rebegé félelmesen Adél.

‚Igen itt, tőled‘ — felelt még mindig erőtetett enyelgéssel a' kapitány szivére mutatván. Látszott, hogy minden módon ovakodék elrémiteni szeretett hitesét.

‚Sebész ur — kéré növekedő fájdalmában a' tiszt a' belépőt — nézze meg lábszáramat.‘

A' sebész' arczán, miután többszörösen teljesité a' tiszt' kérelmét, borus kétkedés' jele homályosult.

A' kapitányon forró láz vön hatalmat. A' körüllevők' segitségével lefeküvék.

Adél, a' nők leghűbbike, egész éjen át mellette virasztott. Gyakran lehete könyűket látni szemeiben, kebléből mély sohajok repedtek, aggályos szerelem 's részvevő gondoskodás' fohászai.

II.

Fogadás.

Győr a' francziák által junius' 24-kén feladás által bevétetett, miután a' város több helyütt ostrom-tűz által megrongáltaték.

Harmadnap mulva Eugen, az olaszországi vice-király' előszobájában testőr-tisztjei reggeliztek.

‚Rasseur — enyelge egy hosszú lófarkos könnyü lovas, franczia nyelven, csordultig töltvén poharát — nemde édesebb volna ürmösöd Valentiád' csókja mellet, kit Parisban elhagyál.'

„Beszéljünk itt levőkről — válaszolt csípős gúnymosollyal a' felszólított, társa felé hunyoritván tűzfényben uszó szemeivel — a' magyar Jankát itt szomszédban kétség kivül többre becsülöd honn epedő feleségednél.“

A' tisztek' tömege felkaczagott.

„No, no, azért ne haragudjál — szólt Rasseur, ingerlékeny barátja redőkbe vonult homlokából mi jót se gyanitván — hisz mindnyájan egy húron pendülünk.“

Ellenfele kissé megnyugodni látszék a' mondottakon.

„„És te mennyire mehettél szép gazdaasszonyod'¡ hódolatában?—hallatá egy athletai gránátos hadnagy, kuszált kardbojtjával bibelődvén— a' nő igen rendithetlennek látszik.““

„Rendithetlen?! – mosolyga Rasseur, hizelgő öntetszéssel simitván piros arczáját — szeretnék rendithetlen hölgyet látni!“

„„„Te igen sokat képzelsz magadról, barátocskám““““ jegyzé meg egy zömök franczia huszár, bozontos süvegét félre taszitván, 's csörtetve foglalt helyet egy nagy karszékben.

„Emlékeztek a' legszentebbnek hiresztelt Katinkára, a' mindig imádkozó Fiormára Párisban, a' férfiakra csak tekinteni is félő Flórácskára?“—kérdé sokat jelentő hangnyomattal az előbbi, 's lófarkos fővegét leemelve, sötétbarna haját kezdé igazgatni.

„„„Merő kérkedés!““ “ — vága egyszerre tiz is szavaiba .

„Merő kérkedés?! — ismétlé Rasseur, elbizott kifejezést adva arczájának — ezer frank gazdasszonyomra, a' sebhedt vasas-tiszt' nejére !“

„„ „„Ám legyen, a' fogadás áll !““ “ —mondá egy eddigelé szótlanúl veszteglő fiatal kapitány, karcsu termettel, igéző szépségü szemekkel, helyéről fölegyenesedvén; sugárzó tekintete gyanítni hagyá, hogy belső szenvedély emészti őt a' bájos hölgyért.

„Tehát ezer frank!“—szólt szilárdan Rasseur, 's jobbját nyujtá.

„„ „„És a' süker' bizonyitványa?““ “ — kérdé a' fiatal kapitány tüzelő arczczal.

Rasseur gondolatokba merült.

„Legyen — taglalá végre és szemeit fölemelé — a' vállalat nehéz, de jutalmazó ...., tehát a' nő' jegyügyrűje !“

A' fogadás megköttetett.

III.

Az ájult nő.

Zavart gondolatokba merülve ült Rasseur szobájában, sűrü füstföllegeket bocsátva ezüstös tajtpipájából. Szemöldeit borus gyürűkbe redőzé, tekintete jegesedett gránitként egy ponton függött, még pilláit se mozditá.

Nőben illy szilárdságot—gondolá magában 's fogadására eszmélt—ezt nem hittem volna. Annyi hizelgés, annyi csábinger, annyi tettetett eskü, 's mind hiában! Nem, ezt nem hittem volna .... Miként fognak társaim nevetni, miként fenik ellenem gúnyolódásaikat? . . . a' nagy pénzösszeg. . . . átkozott fogadás!

És ismét gondolatokba sűlyedt, új terveket főzvén agyában.

Rögtön hangos sikoltás nyomult füleihez. Gyorsan ugrott fel ülhelyéről: pillanat mulva a' szoba' küszöbén túl volt.

‚Mi zsibaj?‘ — szólt Rasseur, a' szomszéd terem' ajtaját további késedelem nélkül benyitván.

„Tiszt ur — esenge szelid hangon a' foglalkozó sebész — egy sebesülten működöm. Legyen szíves az ájultat fölsegélni.“

‚Ezer örömmel — mondá ragyogó szemekkel a' tiszt, kapva az alkalmon, 's fölsegité az ájult hölgyet.

Móricz' sebéből vették ki a' golyó; a' gyönge nő képtelen vala éber szemtanúja lenni a' kínos jelenetnek: ájultan földre hanyatlott.

Rasseur, a' nőt karjaira emelvén, perczig sem tétovázott; lelencz elméje rögtöni tanácsadó volt. A' nő' ujjáról észrevétlen lassusággal voná le a' gyürűt.

„„Isten, hol vagyok? — rebegé az eszmélő Adél 's karjait az őt felsegélő nyakára szövé — Móricz, kedves Móricz!““

‚Kegyed csalatkozik, szép nő‘ — hizelge udvarias gyöngédséggel a' katona, tört német nyelven, és székre segité az ébredezőt.

„„Ah!““ — sikolta a' hölgy, nagy, ibolyakék szemeit fölnyitva, 's arcza' halványságát kellemes rózsapir váltá fel. — Karjai visszacsuklottak.

„Már minden kész — mondá a' sebész, a' nő elébe járulván — túl vagyunk a' veszélyen.“

'S egy golyócskát tön a' nő' kezébe.

„„Férjem!““ — suttogá az egészen magához tért hölgy, a' kapitány' ágyához tipegvén, 's forró csókokkal halmozá el a' fehér ajkakat.

A' beteg szótlanul karolá át hitesét; megtörött szemeiből a' legbensőbb hálaérzet' sugarai ragyogtak. —

Móricz egészen felgyógyult.

IV.

Kihívás.

‚Te olly szomorú vagy — szólt részvevő nyájassággal a' hölgy, 's férje' boruját szétoszlatni törekedék — miért busongasz?‘

A' kapitány mit sem válaszolt; sötét mogorvaságban vesztegelt ő a' szoba' egyik részében, fejét könyökére nyugtató, ollykor szemeit egyes könyek nedvesiték: ezeket azonban nője nem láthatá, mert férje az ablak felé volt fordulva arczával. Adél, ismervén férje' szilárd jellemét,

egy szót sem merészelt emelni, aggályos búskomolysággal szegezé földre tekintetét, keservét gyöngyöző könyei hirdették. Móricz ezekre mit sem figyelt, gondolata egészen más tárgygyal látszék foglalkodni. Belseje panaszra fakadt, önmagát kezdé vádolni, hogy hitelt adott egy nő' hizelgéseinek, kiért életét, mindenét fel tudá vala áldozni. Aztán kétkedni kezde: maga elébe varázslá a' kéjtelt perczeket, mellyekben olly mondhatlan üdvvel függött neje' bájain, mellyek Adél' erénye tükreül szolgálhattak. Nem hiheté hölgyét annyira lealjasodottnak, hogy a' legtettetőbb kétszinüség lehetne sajátja. Szavakba akará önteni kétkedését, nyilvánítni a' nő előtt aggalmát, melly erényének örök mocskaul válhatnék. De férfias megfontolása legyőzé a' hirtelenséget, maga akará hallani a' csábító' ajkairól az egész esetet. Szállongó híreknek rögtön hitelt adni, könnyelműség' bélyege.

Sokáig maradt merev helyzetében, csapongó gondolatainak korlátokat nem szabhatva, mellyek majd jobbra, majd balra adák eldöntő véleményöket. Végre fölegyenesedék, szilárd tekintetét elhatározó nyugalom aczélitá. Miután a' szoba' hosszát lépteivel néhányszor átméré, ismét asztalához ült 's e' sorokat irá:

— Ön becsületemet sérté meg, hadnagy úr! Remélem, nem vetendi meg egy ellenséges katona' kihívását, ki holnap reggel pontban négy óra-

kor kiván önnel tanuk nélkül találkozni a' káptalan' dombján sötétlő házromok között. Gondolom, a' kard eldöntheti ügyünket.

B. Móricz. —

Miután ezen iratot lepöcsétlé, fölkelt, 's Rasseur' szobájába menvén, szótlanúl tevé azt asztalára.

Visszatérvén feleségéhez, még egyszer tekinté meg annak gyürűtlen kezét, és némán heveredve le nyugágyára, nem sokára elszenderült.

Adél csodálkozva pillantott különczködő férjére; úgy tetszett: még most sem tudja gyürűje' hiányzását.

‚Ábrándozik, szegény!' — szólt aztán fájdalmasan, 's a' kétes jövőn zokogott.

Esti kilencz óra lehetett.

V.

Boszú.

A' közeli torony' órája épen négyet hangzott. A' hajnali csillag még ragyogó tűzben mosolyga az ég' tiszta boltozatán; mély csend ásitott a' félig égett düledékekben veszteglő utczákon, egy ember sem vala látható a' kihaltnak tetsző városban, csak az úgynevezett káptalan-domb felé haladott egy magános alak. Miután a' tűz-okozta romok közé érkezett, már ott találá ellenfelét, a' franczia hadnagyot.

„Hadnagy úr — szólt a' vasas kapitány komolyan, tisztelete' egész kifejezésével — ön férfiasan elfogadá felszólításomat. Egyébiránt öntől függ: életre vagy halálra vívjunk-e ?"

„Kapitány — pörgeté a' francziáknak sajátságos sebességével Rasseur, büszke állásba helyezve magát 's megvető tekintettel nézé le ellenfelét — ön félénknek tarta engemet, ki tán elég

pulya leend remegni kihivásától. Csalatkozék; ifjúságom' daczára eléggé megtanulám forgatni fegyveremet?"

'S elbizottan voná ki hüvelyéből kardját, aczél ruganyos élét néhányszor markolatig meghajtván.

„Egyébiránt — tevé hozzá a' kapitány' szavait utánzó csúfolódással és hideg egykedvüség mutatkozék arczain — sebre vívni nem szokásom."

„Tehát halálra?" — kérdé legkisebb változás nélkül a' kapitány.

„Igen, halálra!" — válaszolt könnyelmüleg amaz.

„Hadnagy úr — kezdé ünnepélyesen az elébbi, miután vívó-állásba helyzék magokat, és férfias szavait a' kérelem' egy neme lágyitá — egyikünknek e' nap kétség kivül utolsó életében. Kérem önt, mondja ki nyiltszivüen; egy tán meghalandó férj'teljes megnyugtatására: vétkes-e nőm?"

A' franczia, gyötrelme fölötti kárörömmel tekintett szemei közé.

„Hadnagy úr — hallatá tompább, de kissé emeltebb hangon a' kapitány — az élő istenre kérem, kényszeritem önt: vétkes-e feleségem?"

Rasseur földre szegzett tekintettel állott.

„Hadnagy úr — szólt az elkeseredés' legmagasb kitörésével amaz, és villám czikáza meredt szemeiben — hadnagy úr, mindenre, mi szent, anyjára, ki éjeket virasztott át ápolásában, 's

ha tán már nem élnek, megholt szülői' árnyaira kérem: vétkes-e hitesem?'

„Ő ártatlan!" — felelt mogorva daczczal a' franczia."

„Honnét birja tehát neki adott jegygyürűmet?'

„Midőn az orvos ön' sebéből vevé ki a' golyót, ájulásában huztam le ujjáról."

Móricz a' rózsafényű ég' kárpitjára pillantott; háladó könyű rezgett barna szemeiben.

„A' dologra tehát!' — hallatá aztán dörgő hangon, 's neje' gyürűjét látván csillogni a' hadnagy' ujján, bőszült haraggal rohanta meg ellenfelét. Néhány percz mulva Rasseur tompa nyögés között földre hullott: jobb karját épen csuklójában választá el testétől a' kapitány' gyakorlott fegyvere."

„Most eredj, gazember, kérkedni társaidhoz; hirdesd fenhangon, nyalka lovag, hogy egy becsületes magyar' hitesét elcsábitád. Tanúk nélkül vagyunk, megölhetnélek, de ne fertőzze kezemet egy undok gazember' érdemetlen vére."

Mondá megvetőleg a' kapitány, 's levonva hitese' gyürűjét a' levágott kéz' egyik újjáról, sietö léptekkel hagyá oda a' faldüledékeket. —

Négy héttel ez eset után, egy őrnagy ranggali nyugalmazott kapitány települt le Sopronyban, szép nejével. Boldogsága leirhatlan.

* * *

„És te, pajtás, hol vesztéd el jobbodat?“ — kérdé borozás között egy kórvitéz a' mellette ülőtől, Párisban.

„Győr' ostromlásakor“ — taglalá félig érthetően a' felszólított. Arczain harag 's boszús visszaemlékezés' lángjai hevültek.

„'S mi érdemjelet nyertél vitézségedért?“

„Érdemjelet? — folytatta zavarodva amaz— azt épen nem... csak ezer frankot.“

A' jobb kar nélküli kórvitéz Rasseur volt.

Lakner Sándor.

Naplótöredékek.

*

Az élet rövid, mint egy arasz; — sebesen elröppen. Ezt irók mondják, ezt a' tapasztalás tanusítja: és mégis az emberek ezen rövid élet' rövidítésén törekednek; részint könnyelműleg, egészségöket rontva, részint az időt ölve, annak siettetését minden módon eszközlik. Azon panaszkodunk; hogy az idő hosszú, és szüntelen időtöltésről gondolkodunk, azonban minden percz, melly a' multnak feneketlen örvényébe sűlyed soha többé vissza nem tér, és mi annál kevesebbet éltünk minél több perczet szenteltünk idő rövidítési gondolkozásra, és ha pályánk' végéhez jutunk, oh mint ohajtjuk vissza az elpazérlott időt, azt még élvezendők: mert felfogjuk az idő' becsét — Késő! — Az igazi életphilosophia abban áll, hogy minden perczet illőn használjunk és élvezzünk. —

✲

A' mint egy részről legnagyobb boldogság szerelmünket viszonozva látni; úgy más részről legnagyobb kín szerelmünk' viszonoztatása iránt bizonytalanságban lenni; jobb annak bizonyos tudása, hogy szerelmünk nem viszonoztatik, mert akkor a' lemondás (resignatio) enyhítő balzsamot csepegtet a' szív' sebére, és az idő orvosolja a' sebet vagy a' szerelem csendes titkos imádássá változik, minővel vallásos ábrándozó valami szent iránt viseltetik.

Hogy a' szerelmesek annyit magokba lehetnek, a' nélkül hogy elunnák magukat, annak tulajdonitható, hogy mindig önmagukról beszélnek.

✲

Közönségesen csak a' jóról, a' vigan 's kellemesen töltött napokról emlékezünk; — a' kedvetlen, szomorú események lassanként visszavonulnak 's bár nem tünnek is el egészen emlékezetünkből, még is kevésbbé emlékezünk azokról, mintsem arról a' mi nékünk örömet okozott. Minthogy ifjú korunkban legtöbbnyire mindent rózsafényben látunk, semmiféle bú, gond vagy bánat nem zavarja vidámságunkat — 's fiatalkori emlékezetink egész éltünkben — bármi viharos, bármi kedvetlenségekkel teljes legyen is az — ked-

ves pillanatokat szereznek. Eszménkben azon időszakba helyezzük magunkat vissza, mellyben csak a' pillanatnak élvén, mindennek örültünk: első szerelmünkrei visszaemelékezésünk milly gyönyörüséget okoz, ha érett férfi-korban meggondoljuk, miket tettünk szerelmi lázunk' első paroxismusában, melly boldogságot éreztünk, midőn imádottunk' szép ajkairól legelőször zengett e' szó: „szeretlek!“ —

*

Vannak érzéketlen szívek, mellyekben éltök fogytáig nem fészkelhet meg szerelem, másokra pedig az első benyomás olly igen hat, hogy első szerelmöknek holtiglan hivei maradnak: ezen „egyetlen szerelem“ különböző okokból származik: ez vagy külön sajátsága a' szívnek, mellynek egész erejét minden érzelmeit az első szerelem kimerité: erősen ragaszkodik egy tárgyhoz, mert mást már el nem fogadhatna — vagy szövevényes körülményeknek kell azt tulajdonítani, mellyek ezen szerelmet olly erőhez juttatták; más körülmények közt a' szívben is más változás történt volna. Olly szív, melly szerelem iránti valódi fogékonysággal bir, soha el nem vénül, utolsó dobogásáig mindig érez, legyen az akár egy, akár több egymást felváltott tárgy iránt.

*

Az aesthetica tanítja, hogy „a' szépség a' legbensőbb 's legarányosabb összesítése a' testinek a' lelkivel.“ De az életben legtöbbnyire a' szépet más szempontból szokták felfogni. Leányt szépnek tartunk ha sima képe van szabályos vonásokkal, ha szeme jóvágású, 's termete fogalmunk szerint jó. Nagyon ritkán hasonlítjuk össze a' testit a' lelkivel, de illynemü hasonlitások leggyakrabban nem igen kedvező eredményre vezetnének, azért jobb is a' szépség' megitélésében nem olly pontosnak olly szigorúnak lenni.

*

Az első csók közönségesen időszakot képez a' szerelemben, addig a' szerelem valami bizonytalan szorongás, áhitozás, mozgás ; az első csók ebbe világosságot önt, életet lehel, rendet, bizonyosságot, boldogságot terem, eget alkat és sok mást varázsol elő. Ezen első csók úgy szólván pecsétet üt reá, 's valamint oklevél pecsét nélkül nem ér sokat, úgy szerelemnek is csak első csók szerez értéket és hitelességet.

*

Az időnek hullámai lágyak, és gyöngék 's

mégis végtére a' legélesebb, legszögletesebb követ is simává köszörülik.

*

Több izben gondolkoztam arról, melly szemek volnának szebbek? A' kékek olly szelidek mint az ég' színe, — a' barnák olly igen hatnak a' lélekre — a' feketék olly gyulasztók — meg kell vallanom minden színűek tetszettek már, de inkább tetszett a' nyájas szelid fekete szem, vagy a' tüzes kék, mint az ellenkező, de mindenek felett tetszik a' barna kökény-szem (Gazellen Auge) mellyből a' lélek' kedvessége, jósága, és eszessége néz ki; a' szem a' lélek' tükre.

*

Némelly patak regényes bérczek közt ered, és virágos bájteljes partok közt folydogál, 's minden akadály nélkül felveszi őt ölébe a' folyó — másoknak kell kősziklákról lerohanni, kerekeket hajtani; — mások alig mozognak iszapos medrökben, egy bájtalan síkságon mászván keresztül; — kevés patak válik tetemes folyammá, még kevesebb hatalmas folyóvá 's végre mindnyájukat a' tenger nyeli el. Ez az emberi élet' képe: némelly ember kellemes, csendes, nyájas életet él,

mások' léte viharos, keveseké nagyszerű, legkevesebbek érnek el nagyságot, mindegyikünknek határ van téve, előbb utóbb le kell fizetni a' mulandóság' adóját, legfeljebb azt mondják: „ők voltak."

*

A' nőnemnek azt vetjük szemére, hogy kaczér, — ez pedig az embernek leginkább megbocsátható hibái — sőt nem is hibái — hanem gyengeségei közé tartozik: — mindegyikünk azt hiszi maga felől, hogy valami akár testi akár lelki jelességgel bir, — melly neki különösen jól illik — ezen jelességet ki akarja emelni, azzal tündökleni kiván; ez gyöngeség. Hibának nevezhető, ha valami némber csupán azért, hogy férfiakat hóditson és imádóinak seregét szaporitsa, játékot űz, melly némellyiknek ugyan jól áll, de minden esetre megvetést érdemlő játék. Láttam már eszes némbereket, kik játékot űztek, de azok még sem birtak valódi belátással; ha pedig férfiú űzne illy játékot, az mindig üres fejnek a' jele. —

*

Annyit hallunk, annyit olvasunk a' féltékenységről, értem: a' szerelem-féltést. Itéletem szerint

ezen féltékenység: keverék, melly irigységből, bizalomhiányból, vérforróságból áll, és valódi szerelemben nincs helye, mert a' valódi szerelem tökéletes bizodalmon alapul, és ha valakiben bizodalmat helyeztem, féltékeny nem lehetek. E' féltékenység úgy látszik, nemzeti sajátság a' déli népeknél, ha egyébiránt igaz az, mit az irók ezen nemzetekről közlenek. A' féltékenység legnagyobb bizonysága annak, hogy a' féltékenynek magáról nincs szilárd meggyőződése, és ha viszonszerettetés nélkül vagyunk féltékenyek, úgy a' féltékenység valóban nevetséges.

Ekstein Rudolf.

TARTALOM.

	Lap.
Biscay testvérek. Karacs Teréz.	1
Árpád a' honalapitó. (Ballada) Garay János	68
Emlény. Szilágyi István.	74
Gyermekemhez. Pajor István.	75
Gyámatyához. Haraszty Samu.	76
Háromszinü zászló. Szenvey.	76
Hölgyvirágok. Vilma. Nina. Teréz. Róza. Ney	77
Népdalok. I. II. Bazur Ignácz.	81
Váló per. II. Alperesi felelet. Zsoldos Ignácz.	83
Körének. Nemtő. Szellem. Kar. Szentiványfai L.	129
Sirdal. Lakner Sándor	132
Évfordulatkor. Kunoss	133
Dalomhoz. } Vidor Emil	135
Hárs alatt. }	136
A' zongorázó. Bazur Ignácz	139
Ilmához. Haraszthy Samu.	140
Hivatás. Szenvey	140
Levelek Olaszországból. (Utazási töredék). Császár Ferencz	141
Kenyérmező. I. Kinizsi. II. A' győzelem. III. A' táncz. Barna Ignácz	179
Marasztalás. Kunoss	184
Az őrült. Gerő Imre	185
Álom és való. Ney	187
Méh. Pajor István	189
Menyekző. Lakner Sándor	190
Átok. Szelestey László.	191
Maradyhoz. Haraszthy Samu	192

	Lap.
Pénz és érdem. Szenvey	192
Teodor és Julia. Keresztúry József	193
Mátyás király. (Ballada.) Lakner Sándor	232
Kór vitéz. Pajor István	236
Karpáton. Szilágyi István	238
Ámor. Barna Ignácz	239
Dal. Barna Ignácz	241
Leánykákhoz. Pajor István	242
Hajdan és most. Szenvey	242
A' bajor király és a' müvészet. Pulszky Ferencz	243
A' naphoz. Kunoss	253
Honvágy. Nagy József	255
Koldús. Vidor Emil	257
M*—hoz. Pajor István	258
Sohaj. Burián Imre	259
Panasz. Gyalokay Antal	260
A' sírnál. Bazur Ignácz	261
Here.	262
Egyesülés. Szenvey	262
Nemzet' fája.	262
Drégel vára. (Történeti beszély.) Pongrácz Lajos	263
Levél A—hoz. Ney	280
Vigasz.	288
Az altató dal. Vidor Emil	289
Változás.	291
Keresztelő.	292
Izrael' keserve. Ilosvay Rudolf	293
Követ választáskor. Lukács Pál	295
Hernyó és lepe. Szenvey	298
Külszin csal. Szenvey	298
A' jegygyürű. (Novella.) Lakner Sándor	299
Naplótöredékek. Ekstein Rudolf	314

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár